

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İMAR VE ŞEHİRCİLİK DAİRE BAŞKANLIĞI
KORUMA UYGULAMA VE DENETİM MÜDÜRLÜĞÜ (KUDEB)

08-09 EKİM 2012

A H Ş A P
YAPILARDA
KORUMA ve
O N A R I M
S E M P O Z Y U M U

B İ L D İ R İ K İ T A B I

Koruma Uygulama ve Denetim M¼d¼rl¼g¼ Ahşap Eğitim At¼lyesi Hizmet Alım İşi (2012) Teknik Şartnamesi'nin 3.3. maddesi gereğince d¼zenlenen "Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu"nun, 3.4. maddesi gereğince basılan bildiri kitabıdır.

İhale Kontrol Teşkilatı:

M¼d¼r Murat Tunçay
M¼d¼r Yardımcısı İhsan İlze
Restorasyon Uzmanı Yüksek Mimar Esra Kudde
Restorat¼r Çiğdem K¼rođlu

Edit¼r

Demet S¼r¼c¼
Esra Kudde

Fotoğraf Edit¼r¼

Dilruba Kocaişık

G¼rsel Tasarım

Aynur Karag¼l
Merve G¼gsu

Baskı ve Cilt

Şan Matbaası
Hamidiye Mah. Anadolu Cad. No:50
Kağıthane-İstanbul
212 289 24 24

ISBN 978-9944-100-67-0

Kitapta yer alan bildiri metinlerinin i¼eriđinde kullanılan fotoğraf, Şekil, harita ve benzeri g¼rsel malzemelerin telifi ve yazılan bilgilerin i¼eriđi ile ilgili sorumluluk yazar(lar)ına aittir.

Bu kitabın t¼m yayın hakları İstanbul B¼y¼kşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetim M¼d¼rl¼đ¼ne aittir. Kaynak g¼sterilmeksizin kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hi¼bir y¼ntemle kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Önsöz

Müdürlüğümüz Ahşap Eğitim Atölyesi, geleneksel ahşap mimari mirasımızın karakteristik yapım teknikleri ve detaylarıyla korunması ve ahşap yapı sanatının gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak deneyimli insan gücünün topluma kazandırılması ve yaygınlaştırılması gerekçeleriyle kurulmuştur. Atölyemizin 2012 yılı çalışmaları kapsamında, meslek yüksekokulu mezunlarına yönelik 5,5 ay süreli "Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım" adlı uygulamalı eğitim programı düzenlenmiştir.

İlki 2008 yılında gerçekleştirilen eğitimlerin beşinci dönemini oluşturan program; koruma yaklaşımları, belgeleme, ahşabın yapı malzemesi olarak özellikleri ve türleri, geleneksel el aletleri ve makinelerin kullanımı, geleneksel ahşap yapı mimarisi, ahşap süsleme, ahşapta bozulmalar, ahşap koruma yöntemleri, geleneksel yapı elemanlarının üretimi ve üst yüzey işlemleri konularında teori ve uygulama derslerini içermektedir.

Atölye ve şantiye ortamında gerçekleştirilen koruma, onarım ve üretim işlemleri, İstanbul'un Dünya Miras Alanı Süleymaniye'de bir ahşap yapının restorasyon sürecine paralel olarak yürütülmektedir.

Eğitim programı kapsamında düzenlenen "Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu", 8-9 Ekim 2012 tarihlerinde, İstanbul Fatih Ali Emiri Efendi Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. Sempozyum boyunca, fuayede kursiyerlerimizin eğitim boyunca yaptığı çalışmalar sergilenmiştir.

Sempozyumda, ahşap yapılarda koruma ilkeleri, belgeleme ve projelendirme örnekleri, konservasyon ve onarım uygulamaları, koruma ve uygulama sorunları, yerel yönetimlerin çalışmaları, endüstriyel ahşabın kullanımı gibi çeşitli başlıklar altında bilgi ve deneyimlerin paylaşılması amaçlanmıştır. Bildirileriyle sempozyuma katkı veren tüm konuşmacılarımıza saygı ve teşekkürlerimizi sunarız.

Sempozyum Bildiri Kitabı ve diğer yayınlarımız, www.ibb.gov.tr/kudeb adresinin yayınlar bağlantısı aracılığıyla da temin edilebilmektedir.

1.GÜN- 08 EKİM 2012 Pazartesi

AÇILIŞ OTURUMU

1. Konuşmacı _____
10.⁰⁰-10.¹⁰: Şehir Plancısı Murat Tunçay
İBB KUDEB Müdürü
Açılış Konuşması

2. Konuşmacı _____
10.¹⁰-10.⁴⁵: Orman Endüstri Yüksek
Mühendisi Demet Sürücü
Ahşap Eğitim Atölyesi Koordinatörü
Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım
Eğitim Programı

1. OTURUM

Oturum Başkanı: Prof.Dr. Demet Binan
AHŞAP YAPILARIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
KRİTERLERİ - İLKELER

3. Konuşmacı _____
11.⁰⁰-11.³⁰: Prof.Dr. Takahiko Otani
Mukogawa Üniversitesi- Japonya/
Mimarlık Fakültesi
Kyo-machiya (Kyoto) Evlerinin
Korunmasında Kullanılan Yöntemler

4. Konuşmacı _____
11.³⁰- 12.⁰⁰: Prof.Dr. Nurgün Erdin
UAB Yönetim Kurulu Başkanı
UAB'nin Koruma- Onarım Kavramına
Yaklaşımı ve "Tarihe Sağlam Bir Çatı"
Projesi
12.⁰⁰-13.³⁰: Yemek Arası

5. Konuşmacı _____
13.³⁰-14.⁰⁰: Prof.Dr. Zeynep Ahunbay
Ahşap Yapıların Korunması ile İlgili
Uluslararası İlkeler Türkiye'den Bakış

6. Konuşmacı _____
14.⁰⁰-14.³⁰: Doç.Dr. Deniz Mazlum
Dünya Mirası Statüsündeki Ahşap
Yapıların Niteliği ve Koruma Sorunları
14.³⁰-14.⁵⁰: Ara

2. OTURUM

ONARIM - KONSERVASYON
UYGULAMALARI ve SORUNLAR
Oturum Başkanı: Prof.Dr. Nadide Seçkin

7. Konuşmacı _____
14.⁵⁰-15.²⁰: Y.Mimar- Rest. Uzm.
Ayşe Karademir
Y. Mimar-Rest.Uzm. Süreyya Saruhan
Bebek- Mısır Başkonsolosluğu Binası
Restorasyonu'nda Uygulama Yöntemleri

8. Konuşmacı _____
15.²⁰- 15.⁵⁰: Y. Mimar Ahmet Selbesoğlu
Yıldız Sarayı Harem Yapılarında Ahşap
Taşıyıcı Sistemlerin Çelik, Halat ve
Gergi Teknikleriyle Güçlendirilmesi
15.⁵⁰-16.⁰⁰: Ara

9. Konuşmacı _____
16.⁰⁰-16.³⁰: Y.Mimar Serap Timaş Koçak
Ertuğrul Tekke Camii Restorasyonu

10. Konuşmacı _____
16.³⁰- 17.⁰⁰: Y.Mimar İbrahim Canbulat
Gökçüler Konağı Restorasyonu ve
Bir Butik Otel Olarak Yeniden
İşlevlendirilmesi

17.¹⁵: Sergi Açılışı - Kokteyl

2.GÜN- 09 Ekim 2012 Salı

3. OTURUM

KIRSAL MİMARİ ve PROJELENDİRME

Oturum Başkanı: Yrd.Doç.Dr.Rabia Özakın

11. Konuşmacı _____

10.⁰⁰- 10.³⁰: Y. Mimar- Rest.Uzm.

Onur Karahan

Şavşat Geleneksel Konut Mimarisi

12. Konuşmacı _____

10.³⁰- 11.⁰⁰: Y. Mimar- Rest.Uzm.

Elif Aydemir Arifoğlu

Artvin Şavşat Meydancık Beldesi

Kırsalında Yöresel Mimari ve Kırsal

Dokunun Özellikleri ve Sorunları

13. Konuşmacı _____

11.⁰⁰-11.³⁰: Y.Mimar -Rest.Uzm.

Duygu Göçmen

Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi

İçin Koruma Örnekleri; Artvin Balıklı

Mahallesi- Zurabet Evi Örneği

12.⁰⁰- 13.¹⁰ : Yemek Arası

4. OTURUM

YEREL YÖNETİMLERİN

AHŞAP KORUMA ÇALIŞMALARI

Oturum Başkanı: Doç.Dr. Coşkun Köse

14. Konuşmacı _____

13.¹⁰- 13.³⁰: Tacettin Özkaraman

Taraklı Belediye Başkanı

Şahin Akı Fen İşleri Müdürü

Taraklı'daki Ahşap Yapıların Restorasyonu

15. Konuşmacı _____

13.³⁰- 13.⁵⁰: İnşaat Mühendisi

Tarık Ayrancılar- Yıldırım Belediyesi

Fen İşleri Müdürü

İnşaat Mühendisi Asuman Kızılkın Polat

Cumalıkızık Köyü Anıt Eser ve Kırsal

Sivil Mimarlık Örneklerinin Restorasyon

Uygulama İşleri

16. Konuşmacı _____

13.⁵⁰- 14.¹⁰: Mimar Birsen Urtaç

Üsküdar Belediyesi

Yaşayan, Yaşatılan Üsküdar'da Bir Sokak

14.¹⁰- 14.³⁰: Ara

5. OTURUM

ENDÜSTRİYEL AHŞAP VE

RESTORASYON PROJELERİ

Oturum Başkanı: Prof.Dr. Nurgün Erdin

17. Konuşmacı _____

14.³⁰- 15.⁰⁰: Y.Mimar Barış Çokcan

Yeni Yapılarda Endüstriyel Ahşap

Malzemenin Tasarımsal Koruma Yöntemleri

18. Konuşmacı _____

15.⁰⁰-15.³⁰ Y.Mimar Engin-Nergiz Binoğul

Bahariye Mevlevihanesi Restorasyon

Projesi ve Uygulama Sorunları

19. Konuşmacı _____

15.³⁰- 16.⁰⁰: İnşaat Yüksek

Mühendisi Süleyman Tuna

Ahşap Yapıların Restorasyonunda

Statik Projesi ve Uygulaması

KAPANIŞ OTURUMU

İÇİNDEKİLER

Murat Tunçay

Açılış Konuşması

10

Demet Sürücü

Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Eğitim Programı

12

Takahiko Otani

Kyo-machiya (Kyoto) Evlerinin Korunmasında Kullanılan Yöntemler

17

Nurgün Erdin

**UAB'nin Koruma - Onarım Kavramına Yaklaşımı ve
"Tarihe Sağlam Bir Çatı" Projesi**

25

Zeynep Ahunbay

Ahşap Yapıların Korunması ile İlgili Uluslararası İkelere Türkiye'den Bakış

36

Deniz Mazlum

Dünya Mirası Statüsündeki Ahşap Yapıların Niteliği ve Koruma Sorunları

46

Ayşe Karademir

Süreyya Saruhan

Bebek- Mısır Başkonsolosluğu Binası Restorasyonu'nda Uygulama Yöntemleri

56

Ahmet Selbesoğlu

**Yıldız Sarayı Harem Yapılarında Ahşap Taşıyıcı Sistemlerin Çelik,
Halat ve Gergi Teknikleriyle Güçlendirilmesi**

65

Serap Timaş Koçak

Ertuğrul Tekke Camii Restorasyonu

73

İbrahim Canbulat

Gökçüler Konağı Restorasyonu ve Bir Butik Otel Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi 75

Onur Karahan

Şavşat'ta Geleneksel Konut Mimarisi 89

Elif Aydemir Arifoğlu

**Artvin Şavşat Meydancık Beldesi Kırsalında
Yöresel Mimari ve Kırsal Dokunun Özellikleri ve Sorunları** 101

Duygu Göçmen

**Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi İçin Koruma Önerileri; Artvin Balıklı
Mahallesi- Zurabet Evi Örneği** 120

Tacettin Özkaraman

Şahin Akı

Taraklı'daki Ahşap Yapıların Restorasyonu 146

Tarık Ayrancılar

Asuman Kızıllıkan Polat

Cumalıkızık'taki Restorasyon Uygulama İşleri 164

Birsen Urtaç

Yaşayan, Yaşatılan Üsküdar'da Bir Sokak 184

Barış Çokcan

Yeni Yapılarda Endüstriyel Ahşap Malzemenin Tasarımsal Koruma Yöntemleri 194

Engin Binoğul

Nergiz Binoğul

Bahariye Mevlevihanesi Restorasyon Projesi ve Uygulama Sorunları 206

Açılış Konuşması

Murat TUNÇAY*

Kıymetli hocalarım, değerli yöneticiler, saygıdeğer katılımcılar...

Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumumuza ve ustalarımızla eğitime katılan gençlerimizin ortak emekleri ile oluşan sergimize hoşgeldiniz. Bugün, hem akademisyenlerimizin hem de kamu ve serbest piyasada çalışan uzmanlarımızın birikimlerinin paylaşılacağı bir sempozyumda birlikteyiz. Özellikle bildiri ve deneyimlerini sunarak bu sempozyuma doğrudan katkı veren konuşmacılarımıza, sempozyumun düzenlenmesi için başından sonuna kadar yoğun çalışan arkadaşlarımıza ve siz değerli katılımcılarımıza ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Konuşmamı kısa tutacağım, ancak herkesin bildiği birkaç noktayı burada hatırlatmak istiyorum. Son yıllarda, özellikle 2006'daki yasal değişiklikler sonrasında yoğun bir restorasyon sürecine girdiğimizi biliyoruz. Bu süreçte çok sayıda ve hızla projeler üretiliyor. Projelerin de kalitesinin giderek arttığına inanmaktayım; ancak projeler onaylandıktan sonra keşiflerin bu projelere göre hazırlanıp işe başlanması sonucunda, yapılarda projede öngörülemeyen birçok sorunun ortaya çıktığını görüyoruz. Dolayısıyla uygulamada yapılmak istenen iş ile projeden ötürü yapılması gereken gerçek iş arasında bir çatışma meydana geliyor ve hem işi verenler hem de iş alanlar arasında bir sıkıntı yaşanıyor. Bu sorunlar aşılmadığı takdirde, yapı doğru ve bilimsel yaklaşımlarla onarılmak

yerine çok gerçekçi olmayan birtakım müdahalelere tabi tutuluyor. Kısa süre sonra da yeniden bir bakım-onarım sürecine ihtiyaç duyulabiliyor. Bu nedenle, ben restorasyon projesini nihai bir sonuç değil rehber mahiyetinde bir başlangıç olarak değerlendiriyorum. Sayın kurul üyelerimizden, bu sorunları çözecek mahiyette bir proje onay sürecinin yürütülmesini talep ediyorum.

Bugün bu sempozyumu yapmamıza vesile olan en önemli meselelerden biri, uzun zamandır konuştuğumuz ara eleman konusudur. Restorasyon alanında, özellikle meslek liseleri ve meslek yüksekokullarından mezun arkadaşlarımızın yeterince değerlendirilemediğini görüyoruz. Bu gençlerin kısa sürede de olsa edineceği uygulamaya dönük tecrübeler çok önemli; biz bu kapsamda İBB KUDEB olarak Süleymaniye'de yer alan önemli bir ahşap konağın restorasyonunu yapmaktayız. Yaklaşık 6 aylık teorik ve uygulamalı eğitim sürecinde; akademisyenlerimiz, uzman arkadaşlarımız, ustalarımız ve 17 kursiyerimiz bu yapıya yeniden hayat veriyor. Biz kurum olarak, en azından bu aşamada öncülük rolümüzü yerine getirdiğimize inanıyoruz. Bundan sonra da, genç arkadaşlarımızın hem kamu kurumları hem de müteahhitler tarafından restorasyon işlerinde görevlendirilmelerini bekliyoruz.

Ayrıca dikkat çekmek istediğim diğer bir husus da bu alanda emek veren arkadaşlarımızın çalışma koşullarıdır. Geçenlerde bir restorasyonda süsleme işin-

de çalışan bir genç kardeşimiz 10 yıllık tecrübesi ile yoğun bir çalışma içerisinde olduğunu, ancak ayda 1200 lirayı geçmeyen bir ücret aldığını ifade etti. Yapının yaşatılabilirliği kadar çalışan insanların yaşayabilme hususunu da çözmemiz gerekiyor.

Diğer taraftan, hazırlanan projelerde tariflenen, özgün durumu korumak adına gerekli her iş kaleminin karşılığının olmadığını görüyoruz. Bu pozların yeniden tanımlanması, tarif edilmesi ve doğru karşılıklarının süratle oluşturulması gerekiyor. Ayrıca restorasyon işlerinin, normal bir inşaat işi gibi düşünülmemesi ve ihalelerin yüksek fiyat kırımları yapılarak alınmaması gerekiyor. Bu konuda; Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün biraraya gelerek süratle gerekli yasal düzenlemeyi yapması gerektiğini buradan arz ediyorum.

Diğer bir nokta ise, KUDEB Müdürlüğü olarak sıkça karşılaştığımız durumlar ve denetimlerde edinilen tecrübelerdir. Sürdürülebilirlik ve özgünlük, korumanın önemli temel taşlarını oluşturuyor. Ben bu alanda çalışan bütün aktörlerimizin zihinlerini ve

algılarını da kısmen değiştirmeleri gerektiğini düşünüyorum. Kurullarımızca onaylanan projeler doğrultusunda, ilçe belediyelerince verilen ruhsatlarla bir işe başlanıyor, çalışmalar bitiyor ve uygunluk aşamasında konu -ilçenin KUDEB'i yoksa- Müdürlüğümüze geliyor. Bu süreçte genellikle mülkiyet sahibinin beklentileri ve hem proje hem de yapım aşamasındaki yaklaşım farklılıklarından dolayı, proje ile yapı arasında bir uyumsuzluk ile karşı karşıya kalıyoruz. Tespit edilen farklılıkların düzeltilmesi konusu çözüme kavuşturulamadığında, bu işi yapan, yaptıran ve takip eden herkes yasa kapsamında suçlu konumuna geliyor.

Elbette dile getirilecek daha birçok konu var, ancak açılış konuşmasında sadece herkesin bildiği hususların altını çizmiş oldum. Sonuç olarak 2 gün sürecek sempozyumumuzun eğitici ve öğretici olması, sürdürülebilirlik ve özgünlük değerlerinin korunmasına katkı sağlaması, temas ettiğim hususlarda hukuki düzenlemelerin yapılmasına ve restorasyon sürecinde daha hassas davranılmasına vesile olması temennisiyle, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Training Programme on 'Restoration and Conservation of Timber Buildings'

ABSTRACT

Timber Training Workshop of KUDEB was established in 2008 by the aims of supporting the preservation of timber heritage and the sustainability of traditional wooden architectural techniques and details via training young and qualified restorers and craftsmen. The 5th training programme was held in 2012 for the graduated restorers from vocational high schools. The programme includes both theoretical and practical courses on preservation criteria, documentation, wood characteristics, deterioration, usage of traditional handtools and machines, timber elements and details, wooden decoration and conservation techniques. Practices were done in the workshop and the ongoing restoration site in Süleymaniye. Trainees, with the help of our multidisciplinary team, had an opportunity to deal with the original timber building. This paper briefly explains this education programme and other supporting activities, managed by full 'effort' to help the continuity of this traditional craftsmanship.

Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Eğitim Programı

Demet SÜRÜCÜ*

İstanbul Büyükşehir Belediyesi KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü) Ahşap Eğitim Atölyesi, başkanlık makamının 06.08.2007 tarih ve 717 sayılı oluru ile kurulmuştur.

Geleneksel ahşap konut mimarisinin karakteristik yapım teknikleri ve detaylarıyla korunması ve ahşap yapı sanatının gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak deneyimli insan gücünün topluma kazandırılması ve yaygınlaştırılması gerekçeleriyle kurulan atölyenin fiziki koşulları, ahşap işleyen makineler, el aletleri ve tüm donanımları Şubat 2008'de tamamlanmıştır. Kuruluş çalışmaları ile eş zamanlı olarak ahşap yapıların korunması, onarımı ve restorasyonu konusunda verilmesi planlanan teorik ve uygulamalı eğitimin müfredatı

oluşturulmuştur. Eğitim faaliyetlerine 2008 yılının Nisan ayında başlanmıştır.

Eğitim müfredatı oluşturulurken, öncelikli olarak İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre; İstanbul'da "Ahşap Teknolojisi" alanının alt dalları (*Mobilya İmalatı/ Mobilya Döşeme İmalatı/ Ahşap Üst Yüzey İşlemleri/ Ahşap Süsleme/ Ahşap İskelet İmalatı/ Ahşap Doğrama İmalatı*) ve "İnşaat Teknolojisi" alanının Restorasyon dalından birini ya da birkaçını içeren toplam 18 adet Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi ziyaret edilmiştir. Öğrencilerle, rehber öğretmenlerinin eşliğinde söyleşiler yapılmış; mesleklerine olan ilgileri ve uygulama atölyelerindeki becerileri gözlemlenmiştir.

Benzer şekilde, İstanbul'da faaliyet gösteren meslek yüksekokullarında

*Orman Endüstri Yüksek Mühendisi Demet SÜRÜCÜ, İBB KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi Koordinatörü, demet.surucu@ibb.gov.tr

Resim 1-4.
Ahşap Eğitim
Atölyesi
2008-2009
Eğitim
Programı
kapsamında
yapılan teorik
ve uygulamalı
dersler

uygulanan eğitim müfredatları yerinde incelenmiş ve özellikle ahşap malzeme, yapı elemanlarının geleneksel tekniklerle onarımı, geleneksel el aletlerinin kullanılması ve özgün elemanların kopyalanarak yeniden üretimi süreçlerinde önemli uygulama eksiklikleri belirlenmiştir. Meslek liseleri ve meslek yüksekokullarının ardından, İstanbul'daki devlet üniversitelerinin Mimarlık fakültelerinde, özellikle Restorasyon anabilim dallarında emek veren öğretim üyeleri ile ikili görüşme ve toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılarda, ahşap yapıların korunması konusunda mimar ve mühendislerle çalışacak teknik elemanlarda aranan özellikler, donanım ve beceriler bir kez daha belirlenmiştir.

Gerek meslek liseleri ve meslek yüksekokulları gerekse mimarlık fakültesi akademisyenleri ile yapılan ikili görüşmelerden sonra; yerel yönetimlerin kültürel mirasın korunmasındaki sorumluluğu bir kez daha göz önüne alınarak, ahşap yapıların korunması konusunda uygulama ağırlıklı bir eğitim programının hazırlanmasına karar verilmiştir. Öncelikle eğitim programı için hedef kitle(ler) belirlenmiştir. Birinci grup, meslek liselerinde Ahşap Yapı Teknolojileri, Mobilya Dekorasyon ve Mimari Restorasyon bölümlerinde eğitim gören son sınıf öğrencileri olarak belirlenmiştir. Bu gruptaki gençler, aldıkları lise diploması ile ahşap işleyen atölyeler açabilen ya da meslek yüksekokullarına sınavsız geçiş

Resim 5-7. Usta ve kalfalara yönelik eğitimler

yapabilenlerdir. Meslek liselerinin son sınıf öğrencilerine verilen eğitimlerde hedefler; lise mezuniyetinden sonra alacağı işyeri açma belgesi ile kendi atölyesinde ahşap işleyen genç nesil ustaların masif ahşap malzemeye ilgilerini arttırmak, eski eser bilgisi ve koruma bilincinin zihinlerinde yer etmesini sağlamak ve yükseköğretim tercihlerini yaparken restorasyon ve koruma konusunda farkındalık yaratmak olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşabilmek adına, İBB KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi; 2008-2009 yılları arasında meslek lisesi ve meslek yüksekokulu öğrencilerine toplamda 8 hafta süren (48 saatlik) bir eğitim vermiştir. Bu grupta toplam 117 genç kursiyer eğitim almıştır.

Eğitim programının bir diğer hedef kitlesi, meslek yüksekokullarının mezunlarıdır. Ülkemizde; Adnan Menderes Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Erzincan Üniversitesi, Harran Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Kapadokya Üniversitesi, Karabük Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Muğla Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Plato Meslek Yüksekokulu,

Sakarya Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Işık Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, Nevşehir Avanos Meslek Yüksekokulu bünyelerinde “mimari restorasyon” programı bulunmakta ve sayıları her geçen gün giderek artmaktadır. Birçok meslek grubunda olduğu gibi, mimari restorasyon programını başarıyla tamamlayan genç restoratörler de işsizlik problemi ile karşı karşıyadır. Mimari restorasyon programından başarıyla mezun olan gençlerin, ahşap malzeme, işlenmesi, korunması ve onarımı konusunda uygulama ağırlıklı bir eğitim olarak daha kolay iş bulmaları; dolayısıyla özgün mimari detay ve yapım tekniklerinin bulunduğu restorasyon çalışmalarına nitelikli ara elemanların yetiştirilmesi hedeflenmiştir. İBB KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi bünyesinde meslek yüksekokullarının Mimari Restorasyon ve Ağaç İşleri gibi programlarından mezun 10’ar kişilik gruplara, 6 ay süreli uygulamalı ve teorik eğitim verilmiş; 4 kez tekrarlanan bu eğitim programını 39 kursiyer başarıyla tamamlamıştır.

Hedef kitlenin üçüncü grubu ise; kendi atölyesinde ya da bir inşaat firmasında ahşap ustası, kalfa ya da çırak olarak çalışan, profesyonel sektör çalışanı olarak nitelendirilebilecek gruptur. Meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, mimarlık ofisleri ve restorasyon yürüten inşaat şirketleri ile yapılan görüşmelerle ahşap ustalarına ulaşılmıştır. Bu grup için de, KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi tarafından 15'er kişilik gruplar halinde, 2'şer gün süren teorik dersler ve atölye çalışmalarından oluşan eğitimler verilmiştir. 2008-2009 yılları içerisinde İstanbul'da çalışan 176 usta, kalfa ve çırak için eğitimler düzenlenmiştir.

2008-2009 yılları arasında yürütülen teorik ve uygulamalı eğitim çalışmalarının ardından kazanılan deneyimler, 2012 yılı Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Eğitim Programı'nın şekillenmesine olanak sağlamıştır. Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Eğitim Programı 5,5 aylık sürede, 160 saati teorik 500 saati uygulamalı eğitim olmak üzere toplam 11 temel dersten oluşmaktadır. Dersler:

- Koruma Kavramı: 16 saat teori
- Yapı Malzemesi Olarak Ahşap: 24 saat teori, 8 saat uygulama
- Geleneksel El Aletleri ve Makinelerin Kullanımı: 16 saat teori, 16 saat uygulama
- Ahşap Süsleme: 8 saat teori, 64 saat uygulama
- Geleneksel Ahşap Yapı Mimarisi: 24 saat teori, 64 saat uygulama
- Ahşapta Bozunmalar: 16 saat teori, 8 saat uygulama
- Belgeleme: 16 saat teori, 24 saat uygulama
- Geleneksel Ahşap Yapı Elemanlarının Üretimi: 8 saat teori, 208 saat uygulama
- Ahşap Koruma Yöntemleri: 16 saat teori, 56 saat uygulama

□ Üst Yüzey İşlemleri: 8 saat teori, 16 saat uygulama

□ Ahşap Yapılarda Tesisat Sorunlarını Çözümleme: 8 saat teori, 36 saat uygulama

Eğitim programı; odun koruma ve malzeme laboratuvarları, emprenye tesisleri, boya fabrikaları ve restorasyon şantiyelerine yapılan yerinde teknik inceleme gezileri ile desteklenmiştir.

Teorik eğitimler, konusunda uzman akademisyenlerin desteği ile yürütülürken; uygulama çalışmaları ise KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi ve Süleymaniye 571 ada 6 parsel'de devam eden ahşap yapı restorasyonu şantiyesinde yapılmıştır. Böylece hem atölye hem de şantiye ortamında üretim, onarım ve geleneksel teknikler konusunda, çoklu tekrarlamalarla ahşap yapı onarımı ve korunması konusunda uzman genç teknikerler yetiştirilmiş ve uygulama eksikleri giderilmeye çalışılmıştır. Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Eğitim Programı'na 2012 yılında 18 kursiyer katılmış, eğitim programını 17 kursiyer başarıyla tamamlamıştır.

Eğitim programını desteklemek ve bu konudaki bilgi ve deneyimlerimizi zenginleştirmek amacıyla, eğitim sürecinde bir Sempozyum ve Sergi'nin de düzenlenmesi planlanmıştır.

Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu'nun anahtar kelimesi; emek... Çünkü 2008 yılından bu yana eğitim programını şekillendirirken çok emek harcadık. Umuyorum ki benim, çalışma arkadaşlarımın ve kursiyerlerimizin bu güzel emeği, yolumuz açık oldukça daha da ilerleyecek ve şekillenecek. Ahşap Eğitim Atölyemizin faaliyetlerinin sürdürülmesine olanak sağlayan ve destek veren herkese teşekkür ederim.

Resim 8-15.
AĞşap Yapılarda
Koruma ve
Onarım Eēitim
Programı (2012)
uygulamaları

Preservation and Revitalization of Kyo-Machiya

ABSTRACT

In this study, characteristics, present state, preservation and revitalization of Kyo-machiya houses of Kyoto are explained. Important characteristics of this row of townhouses are their low heights, unification by horizontal line edge of their roofs and eaves, beauty of timber composition, fine and delicate design of the building elements and mild expression of natural materials such as wood, earth and paper. In the present state of the town, poor refurbishing and inappropriate uses weaken the structure and ignore the traditional lifestyle.

Preservation and revitalization of Kyo-machiya include dynamic using for dwelling or an appropriate new function with renovation and regeneration. Main reasons of Machiya demolition were the unease to safety, uncomfortable dwelling, inheritance, maintenance skills and neighborhood problems.

Administration, civic activity and their partnership had an effective role in this work. Solutions to these preservation problems are developed by different actors: *Kyomachiya Council* focus on the study of some safety, public relations, management of network activity. *Friends of Kyomachiya* proposes a new lifestyle in tune with the nature. *Kyomachiya Real Estate* provides the information of vacant machiya houses. *Kyomachiya Architect* maintains the traditional skills and consults frequently. Kyoto City Government, by *The New Landscape Policies of Kyoto* sets the appropriate height control and design standards.

'Kyo-Machiya' Evlerinin Korunmasında Kullanılan Yöntemler

Takahiko OTANI*

Bu çalışmada, Kyoto'da yer alan Kyo-machiya evlerinin genel özellikleri, bugünkü durumu, sorunları, korunması ve yeniden kullanımı hakkında bilgi verilmektedir. Bu sıra evlerin en önemli mimari özellikleri; yüksek olmamaları, çatı ve saçakların yatay doğrultuda birlikteliği, ahşabın estetiği, yapı elemanlarının tasarımındaki incelik ve ahşap,

toprak, kağıt gibi doğal malzemelerin oluşturduğu yumuşaklık ve hafiflik izlenimidir. Kasabanın bugünkü durumunda, kötü yenilemeler ve uygun olmayan kullanım gibi nedenler, hem yapıları yıpratmakta hem de geleneksel yaşam biçimini zedelemektedir.

Kyo-machiya evlerinin korunması ve canlandırılması, konut ya da başka bir uygun işlevle yeniden kullanım sü-

*Prof.Dr. Takahiko OTANI, Mukogawa Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Japonya
Mukogawa Women's University Department of Architecture, Japan

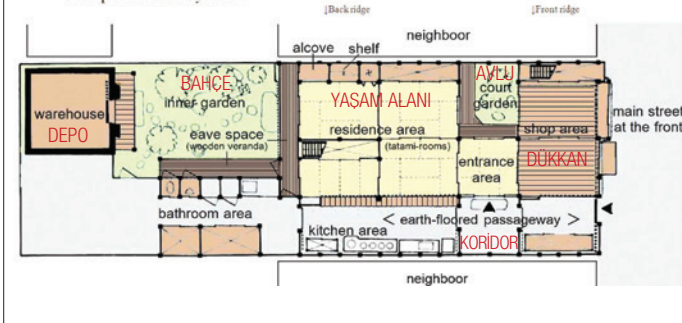
Kyo-machiya evlerinin genel görünümü

Structure of architectural space

Composition of spaces: 'Omoteya tukuri' type

It's spaces are composed of

- a front ridge for shop area and a back ridge for dwelling area
- an entrance area and a court garden between both ridges
- a main garden and a warehouse located in the deepest space
- the earthen passageway and residence area (*tatami-mat* floored rooms) composed side by side

Mekân şeması:
"omoteya tukuri" tipi

- Ön sırada dük-kânlar, gerisinde ise konut alanları bulunmaktadır.
- İki sıranın ortasında, giriş mekânı ve avlu yer alır.
- Tüm mekânların gerisine, bahçe ve depo yerleştirilmiştir.
- Toprak koridor ve hasır (*tatami-mat*) döşemeli yaşam alanları yan yana sıralanmaktadır.

reçlerini içermektedir. Machiya'yı tahrip eden temel nedenler: güvenlik kaygısı, evlerdeki konforsuz yaşam, miras, evlerin bakımı hakkında bilgi-beceri eksikliği ve çevre sorunlarıdır. Yerel yönetim, sivil toplum ve bunların işbirliği, bu çalışmada önemli rol oynamıştır.

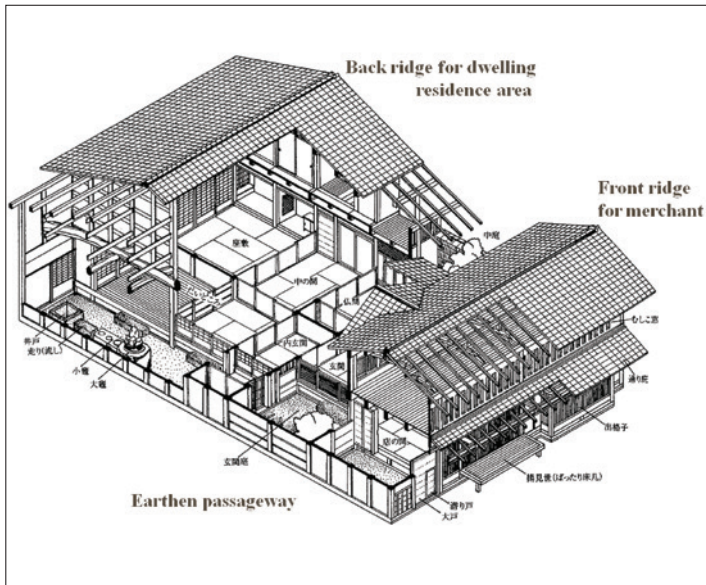
Bu koruma sorunlarına karşılık çözüm önerilerinin geliştirilmesinde farklı aktörler değişik yönlerden çalışmalara katkı sunmuştur: "Kyomachiya Council"

güvenlik, halkla ilişkiler, iletişim yönetimi gibi konulara odaklanan bir konseydir. "Friends of Kyomachiya", doğayla uyumlu yeni bir yaşam tarzı önermektedir. "Kyomachiya Real Estate" kullanılmayan evler hakkında bilgi sunmaktadır. "Kyomachiya Architect" geleneksel yapım tekniklerinin sürdürülmesini sağlamakta ve sık sık danışmanlık yapmaktadır. Kyoto şehir yönetimi de yasal olarak yükseklik limitini ve tasarım standartlarını belirlemektedir.

- The *earthen passageway* is a continuous course passing through the house with segments of some areas.
- Tatami-mat floored rooms are divided by the sliding light fittings as *shoji* (translucent screens) and *fusuma* (opaque papered screens).
- The air flows pass through the residence area between the court garden and inner garden.
- Sliding or removable interior fittings allowing for the free and simple alteration of space.

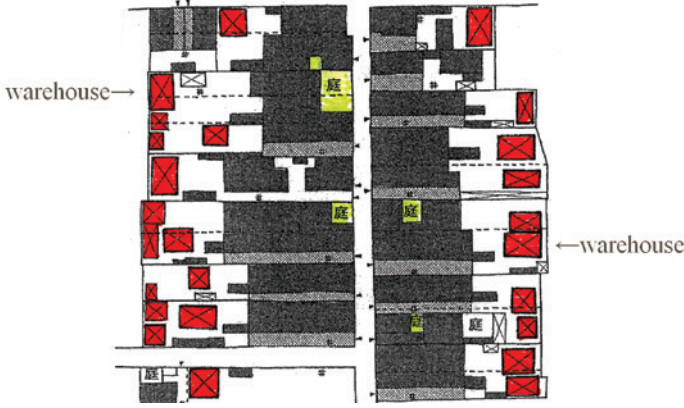

- Toprak koridor, evin farklı bölümleri boyunca devam eden, sürekli bir geçit oluşturmaktadır.
- Hasır (*Tatami-mat*) döşemeli odalar, hafif ve hareketli elemanlarla bölünmektedir. Bu bölmeler, *shoji* adlı yarı saydam perdeler ve *fusuma* adlı kâğıttan yapılmış opak perdelerdir.
- Avlu ve bahçe arasındaki hava sirkülasyonu sayesinde yaşam alanı havalanmaktadır.
- İçeride kullanılan hafif ve hareketli elemanlarla, mekân kurgusu kolaylıkla değiştirilebilmektedir.

Evin bölümlerini gösteren şema (Sağda ticaret işlevine ayrılan ÖN SIRA, solda ise konut olarak kullanılan ARKA SIRA görülmektedir. Toprak koridor, tüm mekânlar boyunca devam etmektedir.)

Protection by the mud-walled warehouses
guard the city structure against fire

Çamur duvarlı olarak inşa edilen depolar, içerideki ahşap şehir dokusunu yangına karşı koruyucu bir kabuk görevi görmektedir.

Present State of Kyo-machiya
and Townscape in KYOTO

Destruction, Disorder and Conservation

View of the city

1970

Change of city color, from dark to white

2000

1970 ve 2000 yılına ait bu iki fotoğraf, Kyoto ve Kyo-machiya'nın 30 yıllık süreçteki değişimini göstermektedir.

Earthen floored passageway:

Zasiki; main tatami mat room with alcove (*tokonoma*) and shelf (*tana*)

Zasiki adı verilen ana mekânın görünümü [Döşeme, (*tatami-mat*) adı verilen hasır ile örtülüdür.]

Machiya surrounded by tall buildings environmental deterioration

Machiya be left in the opening

Machiya evleri, yakın çevresinde sayıları artan yüksek binaların tehdidi altında bozulmaya maruz kalmaktadır.

Preservation Area of traditional building (conservation of cultural asset law)

Geleneksel yapıları nedeniyle "Kültür Varlıklarının Korunması Kanunu" kapsamında koruma altına alınan bölge

Revitalization Case

Hashibenkeiyama Community House

Used as Gallery and Community Space during Gion Festival
(Columns and beams are replaced, roof truss is reinforced.)

Hashibenkeiyama Evi (Gion Festivali'nde, galeri ve toplanma mekânı olarak kullanılmaktadır. Onarım sırasında dikme ve kirişler değiştirilmiş; çatı makası güçlendirilmiştir.)

Reason	Solution
Unease to safety (Earthquake and Fire resistance)	“Kyomachiya Council” study of some safety, public relations, management of network activity, study for any systems, etc.
Uncomfortable dwelling	“Friends of Kyomachiya” proposes a new lifestyle in tune with the nature
Inheritance	“Kyomachiya Real Estate” provides the information of vacant machiya houses
Maintenance skills	“Kyomachiya Architect” maintains the traditional skills and consults frequently
Neighborhood problems	“Kyoto City Government” The New Landscape Policies of Kyoto sets the appropriate height control and design standards
Maintenance Costs	The Machiya Machizukuri Fund

Sorun	Çözüm
Güvenlik kaygısı (Deprem ve Yangın dayanımı)	“Kyomachiya Council” Güvenlik sistemleri, halkla ilişkiler, iletişim yönetimi, vb. konularda çalışmaktadır.
Konfor koşullarının yeterli olmayışı	“Friends of Kyomachiya” Doğayla uyumlu yeni bir yaşam tarzı önermektedir.
Miras	“Kyomachiya Real Estate” Kullanılmayan evler hakkında bilgi sunmaktadır.
Evlerin bakımı hakkında bilgi-beceri eksikliği	“Kyomachiya Architect” Geleneksel yapım tekniklerinin sürdürülmesini sağlamakta ve sık sık danışmanlık yapmaktadır.
Çevre sorunları	“Kyoto City Government” Yasal olarak yükseklik limitini ve tasarım standartlarını belirlemektedir.
Bakım Ücretleri	“Machiya Machizukuri” Fonu

Koruma sürecinde belirlenen sorunlar ve çözüm önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayan idari ve sosyal kuruluşlar

Characteristics of traditional wood structure

Difference between traditional structure and present structure

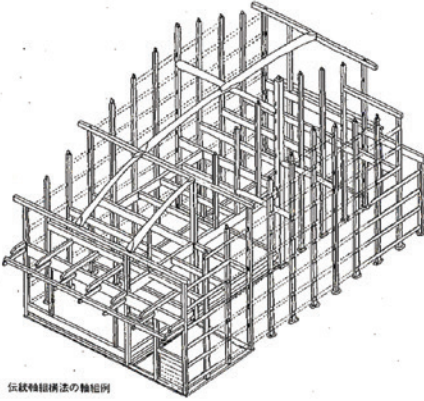

図 35 伝統構法の軸組例

Traditional structure
 nonuse of diagonal brace
 • structure with loose mechanism

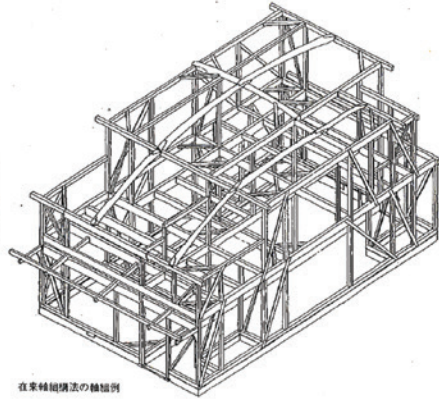
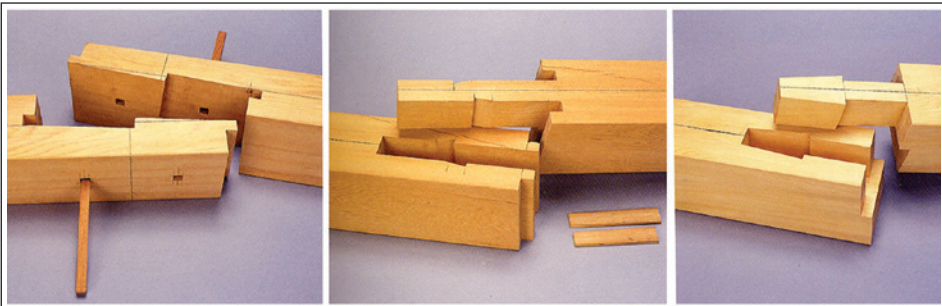

図 36 在来構法の軸組例

Present structure
 • structure with rigid mechanism

Ahşap yapım sistemi

(Solda geleneksel, sağda bugünkü yapım sistemi görülmektedir. Geleneksel yapım sisteminde çapraz bağlar kullanılmamıştır. Günümüzde, çapraz elemanların da eklenmesiyle daha sağlam bir sistem kurulmaktadır.)

Geleneksel birleşim detaylarından örnekler

The Turkish Timber Association's Approach to Restoration & Conservation and The Project: 'Save Our Roofs'

ABSTRACT

The Turkish Timber Association (TTA)'s commitment to wood, is not just a passion for wood or a longing for the past, we believe that there are lessons to be learned from the outstandingly rich timber heritage surrounding us all over the country. In spite of our deeply rooted timber heritage, wooden structures are disappearing every day and especially over the last fifty years, the use of wood has been almost deliberately avoided.

Lack of knowledge about the properties of wood lead experts to believe in the myths that surround wood, they do not want to work with a material that "rots" and "burns". Conservation efforts therefore do not go beyond decoration most of the time. The importance of these structures however does not lie in their "beauty", but in the fact that they represent the right solutions. This paper summarizes the 'Save Our Roofs' campaign carried out by TTA between 2003-2006 at Zeyrek, to show that timber buildings can be easily and economically repaired.

Ulusal Ahşap Birliği'nin Koruma-Onarım Kavramına Yaklaşımı ve "Tarihe Sağlam Bir Çatı" Projesi

Nurgün ERDİN*

Ulusal Ahşap Birliği Derneği

Ulusal Ahşap Birliği Derneği, 2000 yılında kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür. Kuruluş amaçlarından biri; geleneksel ahşap yapıların yıkılmalarını önlemek için koruma-onarım çalışmaları yapmak, geleneksel yapılarla ilgili teknik bilgi ve veri eksikliğini gidermektir. Çünkü dört bir yanı yüzlerce yıllık ahşap mirasla dolu bir ülkede yaşıyor olmamıza rağmen, ahşap yapıların giderek azalması ve ahşap hakkında yanlış yorumların

yapılması, ahşap yapı inşasını ve özelliklerini unuttuğumuz gerçeğini vurgulamaktadır.

Yapılan birçok restorasyon uygulamasında ahşabın özellikleri iyi bilinmediğinden, uzmanlar "yanan" ve "çürüten" bir malzeme ile uğraşmak istememekte ve ahşap yapıları koruma çalışmaları "süslemenin" ötesine geçmemektedir. Oysa bu yapıların önemi, onların "güzelliklerinden" değil, "doğru çözümler" ile inşa edilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

* Prof. Dr. Nurgün ERDİN, Ulusal Ahşap Birliği Derneği, Yönetim Kurulu Başkanı, Miralay Şefik Bey Sk. 13/2 Gümüşsuyu 34437 Taksim İstanbul, info@ahsap.org

Mimarlık sözlüğüne göre koruma: “Tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemleri almak.” olarak tanımlanır (Hasol, 1998).

Tanımdan da anlaşıldığı gibi bir binayı yıkmak, yıkılacak duruma gelmesine seyirci kalmak, yıkıldı yıkılacak diye beklemekten usanıp, yıkıp benzerini yapmak ya da sadece süslemelerini muhafaza etmek hiçbir zaman “korumak” anlamına gelmemektedir.

Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” 1982 yılında resmi olarak kabul edilmiş; İstanbul’un tarihî alanları 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne alınmıştır. Bu alanlardan Zeyrek, tamamen geleneksel ahşap mirasıyla döneminin gerçek kent dokusunu yansıtan ve UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi’nin kapsamında bulunan en önemli bölgelerden biridir. Türkiye’deki kültürel varlıkların korunması ile ilgili yasalar, her ne kadar bu yapıları ve yakın çevrelerini kayıt altına almış olsa da, çoğunun sahiplerinin sosyo-ekonomik şartları, mevcut korumacı düzenlemelere ve kurallara uymalarına imkân vermemiştir. Zeyrek’teki yapıların envanterleri, restorasyon projeleri ve kaynak arayışları yıllar boyu devam etmiş; zaman ilerledikçe, yasalarla koruma altına alınmış tescilli yapılar olmalarına rağmen, tek tek çürümeye terk edilmişlerdir.

UNESCO Dünya Mirası Komitesi’nin 2003 yılı toplantısında aldığı 27 COM 7B.79 sayılı kararda, ihmal ve yıkım nedeniyle yitirilen evlerin neden olduğu doku kaybı ve özellikle Zeyrek’in korunmasındaki başarısızlık üzerinde du-

rulmuş; Türkiye bu konuda uyarılmıştır. İstanbul’un tarihi alanlarının korunması için acilen harekete geçilmemesi halinde, ilgili komitenin Temmuz 2004’te İstanbul’u “Dünya Mirası” listesinden çıkarıp “Tehlikede Olan Dünya Mirası” listesine alacağı resmen bildirilmiştir.

Bünyesinde, ahşapla ilgili yapısal özellikleri bilen ve modern bilimin ışığında sivil mimari tekniğini araştıran mimar ve mühendisler bulunan Ulusal Ahşap Birliği; Zeyrek’teki evlerin onarımına talip olmuş ve 2003 yılında “**Tarihe Sağlam Bir Çatı**” projesini hazırlamıştır.

“Tarihe Sağlam Bir Çatı” projesi, Zeyrek’te resmen koruma altına alınan, ancak hiçbir onarım yapılmadığı için yıkılmak üzere olan yapılara bir “acil yardım” çağrısı yapmak üzere planlanmıştır. Bu konuda derhal harekete geçilmesi mesajını veren bu proje ile temel olarak çatıların tamir edilmesi, ahşap karkas, döşeme tahtaları ve diğer eşsiz süslemelerdeki çürümenin durdurulması hedeflenmiştir. Projenin diğer bir amacı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde de yer alan yaşam şartlarının iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve barınma güvencesinin sağlanması için de bir acil çağrıdır.

Ulusal Ahşap Birliği’nin başlattığı “Tarihe Sağlam Bir Çatı” projesi, entegre kent gelişimine doğru çok yönlü bir mücadeleye davet olup İstanbul’un kentsel gelişiminin, tarihî mirasa sahip çıkılmasıyla başlanabileceğini gösteren, Türkiye’deki ilk geniş kapsamlı projedir. Bu proje ile kamuoyuna, tarihî mirasın korunmasında uluslararası ilkelere uyumun sosyal hareketler ile birleştirilmesi gerektiğini açıkça göstermek üzere, pro-

fesyonel birliklerin, sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin ve diğer ilgili kişilerin katılımı için çağrı yapılmıştır. Proje için bir amblem hazırlanmış UAB yürütücülüğünde devlet organları ve yerel yetkililer ile birlikte kamuoyu oluşturmak üzere protokol imzalanmıştır (Resim 1).

Tarihe Sağlam Bir Çatı Projesi

Projede “çatı” kavramı sadece işlevsel değil aynı zamanda sembolik bir anlam taşımaktadır. Tarihin her döneminde korunmak ve kendini güvende hissetmek gibi duygular taşıyan “çatı” kelimesi, bu projede sadece evlerin değil tarihin de korunmasını simgelemektedir. Diğer bir neden de, Zeyrek'teki yapıların çoğunun, çatılarından başlayarak hasarlı olduğu gerçeğidir.

Proje bir yandan, taşıyıcı sistemleri ahşap olan bu tarihî yapıları kullananların uzun dönemli eğitimine odaklanmış; diğer yandan, içerisinde sosyal birleşme, dayanışma ve ekonomik değerler için önemli bir vektör olarak hizmet verecek kültür ögesinin bulunduğu sürdürülebilir kentsel gelişmeye toplumsal bir destek oluşturmayı ve toplum bilincini artırmayı hedeflemiştir.

Proje öncelikle;

- Toplumda koruma bilincini geliştirmeye ve kamusal duyarlılık yaratma çalışmalarına,

- Ahşap yapıların tamiratının kolay ve ekonomik olduğunu kanıtlamaya odaklanmıştır.

Kamusal Duyarlılık Yaratma Çalışmaları

1- 29 Temmuz 2003'te Zeynep Ahunbay, Minja Yang, Stefanos Yerasimos,

Resim 1. UAB yürütücülüğünde projeyi destekleyen kurumlar

David Michelmore, Hıfzı Topuz, Şermin Özduran, Nihat Macit, Yücel Gürsel, Oktay Ekinci ve Ersen Gürsel'in katılımıyla, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde “*Tarihî Kentlerin Yönetimi-İstanbul*” konulu panel yapılmıştır (Resim 2).

2- Projeyi anlatan bir tanıtım filmi yapılmış ve filmde kamuoyu tarafından iyi bilinen, tanınmış kişilerin (yazarlar, işadamları, sanatçılar, futbolcular) yer almaları sağlanmıştır (Resim 3).

3- Projeyi tanıtan bir broşür hazırlanmıştır (Resim 4).

4- 23 Aralık 2003'te projeyi duyurmak için Kültür ve Turizm Bakanı, UNESCO Kültürden Sorumlu Başkan Yardımcısı, UNESCO Özel Projeler Direktörü, İstanbul Valisi ve çok sayıda davetlinin katılımı ile Four Seasons Oteli'nde bir tanıtım gecesi düzenlenmiştir (Resim 5).

5- Zeyrek'te yaşayan ve gelip geçen insanlar için, İngilizce ve Türkçe “Burası tüm insanlık için korunmayı hak eden olağanüstü evrensel değerinden dolayı UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.” mesajını veren tabelalar tasarlanmış ve Zeyrek sokaklarına yerleştirilmiştir (Resim 6).

Resim 2. Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli

Resim 3. Tarihe Sağlam Bir Çatı Projesi tanıtım filmine kamuoyu tarafından tanınan kişiler katıda bulundu

Resim 4. Tanıtım broşürü

6- Projenin logosu ve Zeyrek evlerinin fotoğraflarından yararlanılarak çeşitli görsel malzemeler hazırlanmış ve inşaat fuarları başta olmak üzere, çeşitli etkinliklerde sergilenmiştir (Resim 7).

7- 26 Şubat 2004'te, İstanbul Lütfü Kırdar Kongre Merkezi'nde düzenlenen "Zeyrek Tartışılıyor" konulu panele Doğan Kuban, Can Binan, David Michelmore, Emine Erdoğan, Sevgi Tuncay ve Nuran Zeren Gülersoy konuşmacı olarak katılmışlardır.

8- 23 Mayıs 2004'te, Zeyrekhanede UNESCO Dünya Mirası Merkezi II. Başkanı Minja Yang, Büyükşehir Belediye

Başkanı Kadir Topbaş, Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir ve Ulusal Ahşap Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Nurgün Erdin'in katılımı ile bir Basın Toplantısı yapılarak "Sponsor Dosyaları" incelemeye açılmıştır (Resim 8a).

9- Tarihe Sağlam Bir Çatı projesi, çok sayıda gazetede ve "The Times" da haber olmuştur (Resim 8b).

10- Zeyrek Muhtarı ve bölge sakinleri ile toplantılar yapılarak Tarihe Sağlam Bir Çatı projesinin amaçları anlatılmış, önerileri alınmıştır.

11- 6-8 Ekim 2004'te İstanbul Ticaret Odası'nda Tarihi İstanbul'un Yönetimi,

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANI ERKAN MUMCU İLE KÜLTÜRDEN SORUMLU UNESCO BAŞKAN YARDIMCISI MOUNIR BOUSHNAKI TANITIM GEÇESİNDE

Resim 5. Tarihe Sağlam Bir Çatı Projesi tanıtım gecesi

Resim 6. UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi gereği panoların Zeyrek'e yerleştirilmesi

Resim 7. Ahşap 2004 Yapı Fuarı'nda Zeyrek standı

Resim 8. (a) Proje Sponsor Dosyası tanıtımı basın toplantısı, (b) "The Times"da Tarihe Sağlam Bir Çatı Projesi haberi

58 THE REGISTER 18th March

NOTEBOOK ARCHITECTURE

Keeping a roof over Ottoman traditions

By Marcus Binney
Architectural Correspondent

FORTY years ago the hills overlooking the Blue Mosque in Istanbul were strewn with traditional Ottoman wooden houses, gorgeously decorated in the style of the 17th century. Today almost all have been replaced by concrete blocks. The fact is no one wanted to save them.

One group of activists argued in favour of restoration and Law 408/84, still in force, was passed. It was a landmark in the history of Ottoman architecture. The restoration of such areas was encouraged by their inclusion in the list of World Heritage Sites. The project was hailed as the first step towards saving the Ottoman houses that were fast vanishing from the face of the earth.

The spirit of Istanbul's wooden architecture has led to the restoration of such areas. The project was hailed as the first step towards saving the Ottoman houses that were fast vanishing from the face of the earth.

All is not lost however. In October 2003 the Year One book programme was launched by the Turkish Timber Association. It is a project to restore the Ottoman houses with good materials and under the supervision of the Turkish Timber Association.

The main houses, which are made of wood, are in good condition. In addition, many of the houses retain their original windows with good materials and under the supervision of the Turkish Timber Association.

All Sir Chris, president of the World Heritage Committee, says: "The main of repairs and improvements are considerable but not more than the original ones. It is a good thing to see the houses in Istanbul, and the committee are now being held in Istanbul, which is a very good thing to see."

It would like to stay if the houses are in good condition and under the supervision of the Turkish Timber Association.

Resim 9.
Uluslararası
Arama
Konferansı
(6-8 Ekim 2004)

“Kentsel Yönetim Stratejileri ve Eylem Planı Geliştirme” konulu Uluslararası bir Arama Konferansı yapılarak, sonuçlar değerlendirilmiştir (Resim 9).

12- Tüm çalışmaların detayları UAB'nin internet sitesinde duyurulmuştur.

Ahşap Yapıların Onarımı

13- 1/1000 ölçekli kent planı üzerinde Zeyrek üç bölgeye ayrılmış ve bu bölgelerde toplam 20 evde hasar tespit çalışmaları yapılmıştır (Resim 10).

14- Hasar tespit çalışmalarında AB Rehberine göre değerlendirmeler yapılarak, yapıların konumu, mimari değeri (tescil durumu, genel tasarımının değeri, özgün kütle, çatı sistemi, çatı kaplaması, kornişler, bezeme elemanları, kapılar, pencereler, sıva vb.) tek tek incelenerek puanlanmıştır (Resim 11a).

15- 27 Ekim 2004'te, Zeyrekhanе'de yapılan bir basın toplantısı ile Zeyrek'te onarımlara başlandığı ilân edilmiştir (Resim 11b); basın toplantısından sonra Fazilet Sokak 14 no'lu evde ilk çivi çakılmıştır (Resim 12).

16- Fazilet Sokak 14 no'lu evin 27 Ekim 2004'te başlayan onarımı, 14 Kasım 2004'te

tamamlanmıştır (Resim 13-15).

17- Onarılan evler için plaketler ve sponsor ödülleri tasarlanmıştır (Resim 16). Bina tamiratında çalışan işçilerin giysilerinden, tamir edilen evin üzerine çakılacak tabelaya ve sponsorlara verilecek ödül heykelcigine kadar her şey, projenin görünebilirliğini arttırmak amacı ile özenle hazırlanmıştır.

18- Zeyrek'teki çalışmaları yakından takip eden Dünya Mirası Komitesi, 28. toplantısında İstanbul'un tarihî alanları hakkındaki kararında, “Ulusal Ahşap Birliği'nin, kamuoyunu harekete geçirmek amacı ile başlattığı kampanya için takdirlerimizi ifade ederek...” değerlendirmesiyle İstanbul'un Tehlikede Olan Dünya Mirası Listesi'ne alınmasını 2 yıl ertelediğini bildirmiştir.

19- Kasım 2005'te İbadethane Sokak 48 no'lu evin onarımına başlanmıştır (Resim 17, 18).

20- Maliyet hesapları çıkarıldığında, Fazilet Sokak 14 no'lu evin 25.000 TL, İbadethane Sokak 48 no'lu evin 19.500 TL olmak üzere toplam maliyetin 44.500 TL olduğu belirlenmiştir.

Resim 10. (a) 1/1000 ölçekli kent planı üzerinde Zeyrek'te işaretlenen 3 bölge, (b) I. Bölgede hasar tespit çalışmaları

Yapının konum değeri	15	Yapı tamamlandıktan sonra açılacak alan korumada mı?	Yapı projeye girerken mi yer almıştı? [max. 3 puan]	Yapı bir restorasyonla mı yapıldı? [max. 3 puan]	Yapı bir yapıdır mı? [max. 3 puan]	Yapı bir yapıdır mı? [max. 3 puan]
Yapının genel tasarımının niteliği nedir?	15	Özgün yapı mı? [max. 3 puan]	Restorasyon niteliği [max. 3 puan]	Özgün yapı mı? [max. 3 puan]	Yapı bir yapıdır mı? [max. 3 puan]	Yapı bir yapıdır mı? [max. 3 puan]
Yapının genel tasarımının niteliği nedir?	20	Evet / Hayır (3 puan)				
Yapının genel tasarımının niteliği nedir?	30	Tamamen [3 puan]	Orta [4 puan]	Kısmen [3 puan]	Sadece parçalar [2 puan]	Yapı bir yapıdır mı? [max. 3 puan]
Özgün kütle?	5					
Özgün çatı kaplaması sistemi?	5	5				
Özgün kornişler ve bezeme elemanları?	5	5				
Özgün kapılar?	5		4			
Özgün pencereler?	5		4			

Resim 11. (a) Hasar tespit çalışmalarında kullanılan AB Rehberi, (b) Zeyrek'te onarım çalışmalarına başlandığının duyurulduğu basın toplantısı

Resim 12. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, İstanbul Vali Yardımcısı Cumhuriyet Güven Taşbaşı ve UAB Başkanı Nurgün Erdin, Fazilet Sokak 14 no'lu evde ilk çiviyi çakarak onarımlarını başlattılar. (27 Ekim 2004)

Resim 13. Zeyrek Fazilet Sokak 14 no'lu evin onarım öncesi görünümü

Resim 14. (a) Zeyrek Fazilet Sokak 14 no'lu evin cephesi, (b-c) yastıkların açılıp onarılması

Resim 15. Zeyrek Fazilet Sokak 14 no'lu evin onarım sonrası görünümü (14 Kasım 2004)

21- UAB “Tarihe Sağlam Bir Çatı” projesi çalışmaları sırasında, tarihî ahşap yapılara karşı ilgisizlik ve ahşabın tamirindeki kolaylığın yeterince bilinmemesinin yanı sıra, gerileyen marangozluk becerisinin de önemli bir problem olduğunu görmüş ve “Dülgerlik Eğitim ve Uygulama Atölyesi” projesini hazırlamıştır (Resim 19).

22- Ayrıca tarihî binaların önemi, bakımı ve tamirati konularını kapsayan, kolay anlaşılabilen bir “El Kitabı”nın hazırlık çalışmaları başlatılmıştır.

23- “Çatılarımızı Korumalıyız” kampanyasını güçlendirmek amacıyla T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile birlikte, Zeyrek sokak sağlıklılaştırma çalışmalarını yürütmek üzere “Şehir Planı ve Mimari Fikir Projesi” tasarlanmıştır.

24- 18-23 Eylül 2006’da ICOMOS Uluslararası Ahşap Komitesi Sempozyumu gerçekleştirilmiş ve 20 Eylül 2006’da “Niçin Tarihi Ahşap Yapıları Korunmalıyız?” konulu konferansın gerçekleştirilmesine destek verilmiştir (Resim 20).

Resim 16. Zeyrek Fazilet Sokak 14 no'lu eve çakılan plaket ve onarımı destekleyen kuruluşa verilen sponsor ödülü

Resim 17. Zeyrek İbadethane Sokak 48 no'lu evin onarım öncesi görünümü (Kasım 2005)

Resim 18. Zeyrek İbadethane Sokak 48 no'lu evin onarım sonrası görünümü (Ocak 2006)

Sonuç olarak; “Tarihe Sağlam Bir Çatı” projesi, Ulusal Ahşap Birliği’nin koruma ve onarım kavramına yaklaşımını gösteren bir projedir. UAB, bu proje ile sivil mimarinin korunmasının önemli olduğu bilincini geliştirmeyi ve bu konuya toplumun ilgisini çekmeyi başarmış; esasen toplumsal eğitime yoğunlaşmış ve güçlü kampanyalarla aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır:

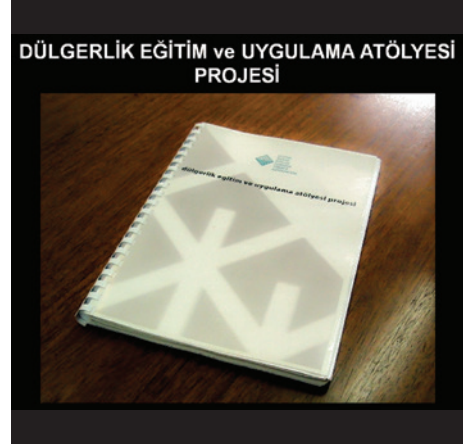
- Topluma, koruma kavramının ne olup ne olmadığını ve sosyo-ekonomik faydalarını anlatmış,

- Devlet organları ve yerel yetkililer ile birlikte kamuoyu oluşturmuş,

- Sivil mimari örneği olan yapılarda yaşayanlara, yapılarının bakım ve onarımı ile ilgili basit teknikleri anlatmış,

- Ahşap yapıların tamiratının kolay ve ekonomik olduğunu kanıtlamıştır.

Ancak proje, Zeyrek bölgesinde 50 evi onarmak üzere planlanmış olmasına rağmen, 2 ev onarılabilmiş, daha sonra KUDEB’in talebi üzerine onarımlarda kullanılan teknik bilgiler ve “Dülgerlik

Resim 19. Tarihî ahşap yapıların onarımında çalışacak dülger adaylarının eğitilmesi amacıyla hazırlanan proje

Eğitim ve Uygulama Atölyesi” projesi KUDEB Müdürlüğü’ne teslim edilmiştir.

KUDEB, imkânları ile bir ahşap atölyesi kurarak başarılı çalışmalar yapmış ve 50’nin üzerinde tarihî ahşap yapıda UAB’nin hedeflerindeki gibi onarımlar gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

Hasol, D., 1998, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayınları, İstanbul.

ORGANİZASYON / ORGANISATION

Ulusal Ahşap Birliği / Turkish Timber Association
ICOMOS Türkiye / Turkey
ICOMOS Uluslararası Ahşap Komitesi / International Wood Committee.

DESTEKLEYENLER / HOSTS

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı / Turkish Ministry of Culture and Tourism
T.C. İstanbul Valiliği / Istanbul Government
İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Istanbul Metropolitan Municipality

LOJİSTİK / LOGISTICS

VISIÖR

SPONSORLAR / SPONSORS

UPM / Kymene Wood
Viano

BİLGİ İÇİN / FOR INFORMATION

Ulusal Ahşap Birliği
Miralay Şefik Bey Sokak, No:13/2
Gümüşsuyu 34437 - İSTANBUL
T: +90 212 292 3854 (Emine Erdoğan)
E: banu@ahsap.org
W: www.ahsap.org

ICOMOS

NIÇİN TARİHİ AHŞAP YAPILARI KORUMALIMIZ ? WHY SAVE HISTORIC TIMBER STRUCTURES ?

20 Eylül 2009 - İstanbul
Lütfi Kırdar Kongre Merkezi

September 20, 2009 - İstanbul
Lütfi Kırdar Congress Center

PROGRAM / PROGRAMME

08:30 Kayıt / Registration
09:00 - 09:20 Açılış / Opening

09:20 - 11:00 Oturum 1 / Session 1
Ahşap yapıların korunmasında sürdürülebilirlik
Sustainable conservation of timber buildings
Oturum başkanı / Chair: **Hoc Akın - Richard Hughes**

David Michelmore
Ahşap yapıların korunmasında çağın ve sürdürülebilirlik: Organ doküman mı/kullanıcı / Sustainability and authenticity in timber conservation: Retaining original fabric

Genaro Tampone
Sınık bölgedeki geleneksel ahşap yapı değerlendirme uygulamaları resmi koruma kurullarıyla uyum / Compliance of the ancient timber structures strengthening practice in seismic areas with the official documents on conservation

Nobuo Ito
Tarih yapıları ve orman varlığının korunması / Protecting cultural heritage buildings and saving forest resources

Tina Wik
Tarihi çevrede çağdaş ahşap tasarımlar / Modern wooden designs in historic environments

11:00 - 11:25 Kahve / Coffee

Film Gösterimi / Film Screening
Kalamaja, ahşap bir kasaba olarak / Kalamaja, possibility of a wooden town

11:25 - 13:15 Oturum 2 / Session 2
Örnek Uygulamalar / Case Studies
Oturum başkanı / Chair: **Cevat Erder - Antonio Frattari**

Hans Sandström
Baltık Denizi bölgesinde sürdürülebilir yeniden kullanım / Sustainable reuse in the Baltic Sea region

Toshikazu Tsuchimoto
Japonya'daki Zemiği tapınağı örneğinde, sürdürülebilirlik amacı ile tarihi ahşap yapıların yeniden kullanımı / Reuse of historic timber structures for sustainability via the example of Zemiği temple in Japan

Jan Willem van Beusekom
Ortaçağ'dan 2. Dünya Savaşına, Hollanda'da ahşap yapılar / Building in wood in the Netherlands, from medieval times until World War II

Dale Puodisluāns, Giedrė Filipavičiūtė, Giedrė-Eleonora Miknevičienė
Vilnius ahşap mimarisinin korunması / Preservation of vilnius wooden architecture

Cengiz Eruzan
Geleneksel ahşap tekniği ve Doğu Karadeniz evleri / Traditional carpentry and houses of the Eastern Black Sea region

13:15 - 14:45 Yemek arası ve poster sunumları / Lunch break and poster presentations

Posterler / Posters

Ulusal Ahşap Birliği / Turkish Timber Association
"Tarihi Sağlık Bir Cati" Projesi / "Save Our Roofs" Campaign

Stein-Gunnar Sommerset
Süleymaniye'de iki ev / Two timber houses in Süleymaniye

Ahmet Ergelen
Zeyrek ve Akmerdive'de ev restorasyonu / Restoring houses in Zeyrek and Akmerdive

SAVE Europe's Heritage
Zeyrek ve Akmerdive'de ev restorasyonu / Restoring houses in Zeyrek and Akmerdive

Mariotti Castri, Tiziana Campisi, Giovanni Fatta
Palestina'daki Palatine Chapel'in ahşap çatı ve tavanları / Timber roofs and ceilings of the Palatine Chapel in Folemo

Füsun Ece Ferah
Kasköy'de bir sivil ahşap mimari örneğinin korunması: Prenses Atiye köyü Arın'da bir ahşap konakın korunması / The conservation of a timber mansion in Arın

Fatma Sedes
Macunçayırı İzzet Eflendi Konağı restorasyonu / Salkanbulu Restoration of Macunçayırı İzzet Eflendi House

Ahmet Kala
Ahşap yapı ve tarihi / The history of timber structures and timber conservation

İstanbul Büyükşehir Belediyesi / İstanbul Metropolitan Municipality
Kıvılcık Mesceidi / Kıvılcık Mesceid Street

Ibrahim Canbulat
Macunçayırı İzzet Eflendi Konağı restorasyonu / Salkanbulu Restoration of Macunçayırı İzzet Eflendi House

Tarihi Miras Koruma Vakfı / Historical Heritage Preservation Foundation
Balyan Kilisesi projesi / Balyan Church project

Genaro Tampone, Pier Paolo Desinaldis
Orta derece deprem riski olan bölgede tasarlanan ahşap yapıların ayrıcalığı: rijitlik karşı sonetik / Rigidity versus ductility as an exception in timber structures planning in a moderately seismic area

Gökhan Avcı, Deniz Şentürk
Zeyrek, nerede? / Where does Zeyrek stand?

Palatina İstanbul
Vika Tarayıcı projesi / Vika Tarayıcı project

14:45-16:35 Oturum 3 / Session 3
Yöntemler / Methodologies
Oturum başkanı / Chair: **Emine Erdoğan - Genaro Tampone**

Antonio Frattari
Trentino'da geleneksel ahşap ahşap gelecekte ne olacak? / Traditional wooden houses in Trentino: what about the future?

Antti Pihlakka
Kuzey Finlandiya ahşap yapılarında sürdürülebilir yönetimlerinin uygulanması / The application of sustainable conservation methodologies in northern Finnish wooden buildings

Peter McCurdy
Tarihi restorasyonlar: araştırma, geleneksel dalgıç teknikleri ve ahşap kullanımı / Historic reconstructions: research, traditional carpentry techniques, and the use of timber

Can Binar
Boğaziçi'nde restorasyonlar / Reconstructions on the Bosphorus

Ayıl Yarız
Ahşap evlerin dilen korunma alanlarında kullanımı / Use of the vocabulary of timber houses in conserved areas

16:35 - 17:00 Kahve / Coffee

Film Gösterimi / Film Screening
Ulusal Ahşap Birliği / Turkish Timber Association
"Tarihi Sağlık Bir Cati" Projesi / "Save Our Roofs" Campaign

17:00 - 18:40 Oturum 4 / Session 4
Geleneksel ahşap yapılar ve deprem / Traditional timber houses and earthquakes
Oturum başkanı / Chair: **Zeynep Ahunbay - David Michelmore**

Michela Semplici, Genaro Tampone
UNESCO Dünya Miras Listesindeki deprem tehlikesi bulunan bölgelerde ahşap yapılar ve mimari / Timber structures and architectures in seismic prone areas in the UNESCO World Heritage List

Ario Ceccotti, Paolo Faccio, Monica Nart, Carmen Sandri, Paolo Simeone
İtalyan Dolomitlerindeki tarihi ahşap iskeletli yapıların sismik davranışı / Seismic behaviour of historic timber-framed buildings in the Italian Dolomites

Rafat Sağlam
Süleymaniye ve Zeyrek'teki ahşap evlerin yapısal incelemesi / Structural investigation of timber houses of Süleymaniye and Zeyrek

Richard Hughes
Deprem tehlikesi bulunan bölgelerde ahşap yapıların korunması ve kullanılmaları genel bir değerlendirilmesi - Pakistan'ın kuşay bölgelerinden bir örnek / A general appreciation of conserving and reusing timber buildings in earthquake prone areas - with a case example from the northern areas of Pakistan

Resim 20. ICOMOS Uluslararası Ahşap Komitesi Sempozyum programı

An Overview on International Principles for the Preservation of Timber Structures

ABSTRACT

Timber buildings constitute an important part of Turkey's cultural heritage. The timber architecture in Turkey consists mainly of houses, mosques, bridges, shops, inns, barns and granaries. The tradition of timber building came to an end in the twentieth century due to changes in the building technology; the introduction of reinforced concrete pushed traditional timber construction out of the scene. The restrictions on building with timber made it difficult for people owning timber houses to find the appropriate materials and workforce for maintenance and repairs. Due to the abrupt change in the construction industry, traditional building crafts dwindled. The lack of technical and financial assistance from the public authorities for the conservation of timber structures lead to an increase in the losses.

In Turkey many of the historic timber buildings are in an advanced stage of deterioration due to long periods of neglect. This makes them very vulnerable; they come nearer to the stage of collapse and it is extremely difficult to restore them with small repairs. As the extent of intervention increases, the scale of renewal escalates, having a negative impact on the authenticity of the fabric. There is need for serious efforts to revive timber crafts, to use traditional materials and techniques. In order to attain success at restorations, it is essential to accept and follow the international principles for the conservation of timber structures.

The basic principles governing the repair of timber buildings are the preservation of the rich variety of timber construction, to carry out interdisciplinary work, to use original materials and techniques in the repairs in order to preserve the original structural design. In addition to the Venice Charter of 1964, Nara Document on Authenticity (1994), Principles for the Preservation of Timber Structures (1999), Charter on the Built Vernacular Heritage (1999), International Cultural Tourism Charter (1999), Principles for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage (2003), ICOMOS Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites (2008) and the Valetta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas (2011) provide the international guidelines for the conservation of cultural property. All related charters propose the use of traditional craftsmanship for repairs; thus special emphasis is put on reviving traditional timber construction techniques.

Ahşap Yapıların Korunması İle İlgili Uluslararası İlkelere Türkiye’den Bakış

Zeynep AHUNBAY*

Ahşap Mimarlık ve Korunması

Dünyanın çeşitli yerlerinde farklı üslup ve tasarımlarda gelişen ahşap mimari özel değerleriyle ilgi çekmekte, insanın yaratıcı dehasıyla biçimlenen tasarımlar evrensel düzeyde korunmayı hak etmektedir. Türkiye’nin değişik bölgelerinde, yörenin iklim koşullarına ve malzeme olanaklarına bağlı olarak gelişen ahşap mimari, zengin bir çeşitlenme sunmaktadır. Anadolu’da kırsal ve kentsel alanlarda ahşap; yığma, iskelet ve karma taşıyıcı sistemler içinde kullanılmıştır.

Tomruk veya dörtgen kesitli olarak biçimlenen yığma çantı geleneği, çok eski çağlardan günümüze ulaşan bir gelenektir; Karadeniz Bölgesi’nde, İç

Anadolu’da, Toroslar’da ilginç örnekleri gözlenmektedir. Depreme dayanıklı özellikleriyle antik çağdan bu yana tercih edilen iskelet sistemli ahşap yapılar, batı, kuzey ve güney Anadolu’da, Marmara Bölgesi’nde yaygın uygulama alanı bulmuştur.

Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’da genişlemesiyle ortaya çıkan kültür alışverişi, Türk evinin yöresel yapımlarıyla bütünleşerek çeşitlenmesine, kimi günümüze ulaşan ve korunan zengin bir mimarinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ahşap yalnız konutlarda değil, dini (cami, tekke), eğitim (mektepe, medrese), ticari (arasta, han), konaklama (kervansaray), sanayi (basmahane, tabakhane), depo-anbar gibi yapıların oluşturulmasında da yaygın olarak kullanılmıştır.

Resim 1. Anadolu'nun en eski camilerinden Beyşehir, Esrefoğlu Camii (İç mekânda ahşap sütunlar ve çatı kirişleri) Fotograf: Duygu Acar, 2011

Resim 2. Silivri, Piri Paşa Kervansarayı'nda çöken çatıyı taşıyan ahşap dikmeler ve başlıkları

Son dönem Osmanlı mimari özelliklerini taşıyan ahşap arasta, han ve benzeri yapıların sayısı giderek azalmaktadır. Kastamonu, Tokat, Safranbolu, Bursa gibi tarihî kentlerde hâlâ yaşayan örnekler ahşap mimarinin konu ve tasarım çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Günümüzde ahşap mimariyi koruma sorunu, kentsel ve tek yapı boyutunda tartışılmaktadır. Sorunları çözmek, kültür mirasını koruma görevinin gereklerini yapmak için teknik bilgi, usta işgücü ve maddi kaynak gerekmektedir. Bu alanda oldukça gecikmiş olduğu konusunda ortak bir kanı bulunmaktadır. Unutulan ahşap işleme sanatı ve gerekli maddi kaynakların sunulmaması dolayısıyla kayıplar giderek arttığından, son yıllarda çabalar yoğunlaşmıştır. Yerel ve merkezî yönetimler kentlerin hızla değişen imajlarını, kültürel değerlerini kurtarmak için birlikte hareket etmektedirler. Mevcut ahşap yapıların yok olmalarını önlemek için yoğun çaba gösterilmesi, doğru onarımlar için yöntem konusu üzerinde uzlaşılması, bu yönde liderlik yapanlara ve uygulamacılara uluslararası koruma ilkeleri, standartlar ile ilgili bilgi verilmesi gerekmektedir.

Ahşap Yapıların Korunmasıyla İlgili Uluslararası İlkeler

Koruma alanında çalışan mimar ve teknik elemanların 1964'te yaptıkları toplantı sonunda kabul ettikleri Venedik Tüzüğü'nün¹ 9-13.maddelerinde; onarımın uzmanlık gerektiren bir iş olduğu, geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde geçerliliği kanıtlanmış çağdaş tekniklerin kullanılabilmesi, anıta mül edilmiş değişik dönemlerin saygı görmesi gerektiği, bütünlemelerin uyumlu

olması, eklerin yapının geleneksel kompozisyonuna zarar vermeyecek şekilde yapılmasına özen gösterilmesi gibi temel yaklaşımlar yer almaktadır. Bu ilkelerin daha çok kârgir yapılara yönelik olması ve ahşap yapıların onarımında gerek duyulan yönlendirici ilkeleri tam olarak karşılamaması nedeniyle, 1972'de, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS bünyesinde; ahşap yapıların korunması alanında çalışan, değişik coğrafi alanların temsilcilerinin yer aldığı bir Ahşap Komitesi oluşturulmuştur. ICOMOS bünyesinde oluşturulan bir diğer komite ise, geleneksel mimarlık konusunda çalışmış ve hazırladığı tüzüğü; 1999 yılında bu alanda çalışanların hizmetine sunmuştur.

ICOMOS'un **Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü**'nün girişinde *“Bir toplumun kültürünün temel anlatımı olan sivil mimarlık, bir yandan o kültürün bölgesiyle ilişkisini gösterirken, diğer yandan dünyanın kültürel çeşitliliğini yansıtmaması bakımından önemlidir.”* denilmektedir.² *“Geleneksel mimarinin takdir edilmesi ve başarıyla korunması toplumun buna katılımı, desteği, sürekli bakımı ve kullanımına bağlıdır... Geleneksel çevrenin korunması çokdisiplinli bir uzman ekip tarafından, değişim ve gelişmenin kaçınılmaz olduğu kabul edilerek ve toplumun kültürel kimliğine saygı gösterilerek yürütülmelidir... Geleneksel yapılara, yapı gruplarına ve yerleşmelere yapılacak çağdaş müdahaleler, onların kültürel değerlerine ve geleneksel karakterlerine saygı göstermelidir.”*

ICOMOS'un Ahşap Komitesi'nde yer alan uzmanlar değişik ülkelerin ahşap koruma alanına yaklaşımını irdelenmiş; çeşitli ülkelerde düzenlenen uluslararası sempozyumlarda sorunları tartışarak,

Resim 3. İstanbul'da 2.derece tarihî eser olarak tescil edilen ve yenilenen bir ahşap ev

Resim 4. Çatalca'nın Baba Nakkaş Köyü'nde terk edilmiş bir kırsal yapı

birikim ve görüşlerini ICOMOS'un Ahşap Tüzüğü'ne yansıtmışlardır. 1999'da kabul edilen **Ahşap Tarihî Yapıların Korunması için İlkeler** adlı tüzükle³ bu alanda uluslararası düzeyde geçerli olan temel ilkeler net bir biçimde ortaya konulmuştur. Hazırlanan tüzüğe göre tarihî ahşap yapı; “kısmen veya tümü ahşaptan yapılmış, kültürel anlamı olan veya tarihî bir bölgenin parçası olan her tür bina ve yapıyı kapsamaktadır.”

Ahşap yapılar, ana taşıyıcılar: dikmeler ve döşeme kirişleri, merdiven, tavan, kapı, pencere gibi öğeleriyle bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Taşıyıcı sistemin oluşumunda önce iskelet düzeni kurulmuş; daha sonra kerpiç dolgulu, ahşap kaplamalı, bağdadilî sistemler geliştirilmiştir. Çatılar ahşap yapıları koruyan, genel görünüşü etkileyen önemli bileşenlerdir.

Tarihî ahşap yapılarla ilgili tüzüğün 1. Maddesi'nde “Herhangi bir müdahaleden önce yapının ve bileşenlerinin durumunu ve uygulama sırasında kullanılan

malzemeler dikkatle belgelenmelidir. Yapıdan çıkarılan malzemelerle ilgili örnekler de dahil olmak üzere, her tür belge ve geleneksel sanatlar ve tekniklerle ilgili bilgiler toplanmalı, tasnif edilmeli ve gerektiğinde ulaşılabilecek şekilde uygun bir yerde saklanmalıdır.” denilmektedir. Herhangi bir müdahaleye girişmeden önce tam belgeleme yapmanın önemine dikkat çeken ilk maddenin ülkemizde yaygın olarak uygulanması için sorumluların uyarılması gerekmektedir.

2. Madde; ahşap yapının bozulma nedenlerinin dikkatle araştırılmasına ve doğru bir teşhis konulmasına özen gösterilmesi konusunu ele almaktadır: “Her müdahaleden önce ahşap yapının mevcut durumunu, hasarların ve yapısal bozulmanın nedenlerini araştıran ayrıntılı bir çalışma yapılmalı, teşhis güvenilir olmalıdır. Teşhis kesin verilere, fiziksel inceleme ve analize dayandırılmalı, gerekirse hasar vermeyen deney yöntemleri kullanılmalı ve fiziksel ölçümler yapılmalıdır.”

Gözle görülemeyen iç bünyenin du-

Resim 5. Edirne, Kaleiçi kentsel sit alanında ahşap evler

rumu ve taşıyıcı öğelerin kapasiteleri konusunda, kuşku duyulan ahşap öğeleri zedelemeyen, güvenilir bilgi edinmek için hasar vermeyen tekniklerden yararlanılması önemlidir. Çağdaş teknolojinin yardımıyla yapıda kullanılan ahşap türleri ve dayanım kapasiteleri kolayca belirlenebilmektedir.

Ahşap yapıların korunması için sürekli bakımlarının yapılması, izlenmeleri tavsiye edilmektedir (Madde 3). Böylece hasarlar artmadan duruma müdahale etmek ve sorunları çok büyümeden çözmek mümkün olabilmektedir. Bakım ve onarım çalışmaları özenle yürütülmelidir: *“Koruma ve yaşatmanın temel amacı kültür varlığının tarihî özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumaktır. Her müdahale uygun araştırma ve değerlendirmelere dayandırılmalıdır. Sorunlar mevcut koşul ve gereksinimlere göre, yapının estetik ve tarihî değerlerine, tarihî yapının veya sitin fiziksel*

bütünlüğüne saygı göstererek çözümlenmelidir.” (Madde 4).

Özgünlük Kavramı ve Özgünlüğün Korunması

Kültür varlıklarının onarımında, özgünlüğü korumak için minimalist bir yaklaşımla çalışılmalıdır. Ülkemizdeki yaklaşım ise daha çok yıkıp yeniden yapmak yönündedir. 1970’lerde geçerli olan yasal düzenleme ile, 2. derece olarak tescil edilen tarihî yapıların yıkılıp yeniden yapılmasına izin verilmiş; bu süreçte yeni bir strüktür düzeni oluşturulmasına ve çağdaş malzeme kullanılmasına olanak tanınmıştır. Yıkılıp betonarme olarak yapılan ahşap konutların sayısının çok artması sonucunda (Resim 3), onarımların aslına uygun malzeme ile yapılması yönünde ilke kararları alınmış ve böylece ahşap yapıların özgün malzeme ve tekniğiyle onarılması için gerekli yasal dayanak oluşturulmuştur.

Ahşap yapı geleneklerinde kullanılan ağaç kesme, işleme, bağlantı, bindirme öğeleri, iskeletin kuruluşu, dolgu malzemesi, geleneksel koruma teknikleri, kapı, pencere, döşemeler, tavanlar, çatı sistemleri, renk kullanımı; ahşap mimari karakterini veren özelliklerdir. Onarımlarda bu ayrıntıların korunmasına dikkat edilmesi, onarımların başarısını arttıracaktır. ICOMOS’un Tarihî Ahşap Yapılarla İlgili Tüzüğü’nün 5. Maddesi’nde; müdahalelerin geleneksel yöntemleri izlemesi, geri dönüşümlü olması, gelecekte yapılacak koruma çalışmalarını ve yapının barındırdığı izlere ulaşmayı engellememesi tavsiye edilmektedir.

Ahşap yapılar, mimari tasarımları, taşıyıcı sistemleri, bezeme ve diğer ayrıntılarıyla ilk tasarıma ve ustaların çalışma sistemlerine ait birçok özgün ayrıntıyı

Resim 6. Divriği'de terk edilmiş bir ev

barındırırlar. **Onarımlarda özgün mimari biçim korunmalıdır.** Biçim; tarihî değer taşıyan ve ait olduğu dönemle ilişkilendirilen bir özelliktir. Yapının geçirdiği onarımlar da tarihî yönden önemlidir; bezemeleri sanatsal açıdan değer taşıyabilir. Biçimin, aynı zamanda değiştirilmeden korunması gereken estetik bir değeri vardır. Eklerin kaldırılması söz konusu olduğunda öznel davranılmaması; uzmanlarla tartışarak karar verilmesi gerekir.

Kullanım özgünlüğü: Her yapı bir işlev için tasarlanmıştır, ancak zamanla bu kullanım şekli değişmiş veya tamamen yok olmuştur. Ahşap yapıyı yeni bir işleve uyarlamak için yapılacak değişiklikler, Venedik Tüzüğü'nde tanımlandığı gibi sınırlı olmalıdır.

6. Madde'de müdahalelere bakış, “İdeal olan, ahşap bir tarihî yapının dokusuna olabildiğince az müdahale edilmesidir. Bazen minimum müdahale ahşap yapıla-

Resim 7. Bursa, Cumalıkızık'ta çürümüş ahşap döşeme ve kirişler

rın tümüyle veya kısmen sökülüp tekrar birleştirilmesini gerektirebilir” şeklinde açıklanmıştır. Ahşap yapıları izleyen ve inceleyenler, bunların ilk yapımı veya onarıldıkları dönem ile ilgili birçok şeyi görmek, incelemek fırsatını bulurlar. Yapım tekniği (ahşabın kesilişi, işlenişi, birleştirilişi ve diğer konulardaki veriler), bezeme düzeni, yapı içinde geçen yaşam, üretimle ilgili değerli ayrıntıları sunan bir bilgi kaynağının korunması, ancak özgün malzemenin yerinde tutulmasıyla mümkün olabilir. Düşeyden ayrılmış, ya da zemindeki aksaklıklar dolayısıyla çökmüş ahşap yapıların sağlam taşıyıcı öğelerinin numaralanıp sökülerek tekrar birleştirilmesi mümkündür: böylece özgün malzeme ve ayrıntılar tekrar yerinde yaşatılabilir.

Aslolan mevcudu yerinde korumaktır; ancak sıva ve benzeri yüzeylerin yenilenmesi zorunluysa “*olabildiğince özgün malzemelere, yapım tekniklerine*

Resim 8. Cumalıkızık, orman

ve yüzey dokularına sadık kalınmalıdır.” (Madde 7). Örneğin, Ankara’da Hacı Bayram Camii çevresindeki terk edilmiş tarihî evlerin sahip oldukları özgün ayrıntıların korunması, bu uygulamaların değerini arttıracaktır.

Tarihî ahşap yapılarla ilgili ICOMOS Tüzüğü’nde, özgün malzeme ve tekniklerin kullanımına vurgu yapılmakta; yeni öge veya parçaların aynı tür ağaçtan olması ve *“İşçilik ve yapım teknolojisi, kullanılan alet ve makineler mümkün olduğunca ilk yapımdakine uymalıdır. Çiviler ve ikincil malzemeler, durum uygunsa, özgünlerin benzeri olmalıdır.”* denilmektedir (Madde 9). Yenilenen kısımlardaki ayrıntılara dikkat çekilmesi önemlidir. Yıldırım Belediyesi tarafından Cumalıkızık’ta yürütülmekte olan restorasyon uygula-

malarında; ahşap konusunda deneyimli ustaların çalışması, ilk yapımda olduğu gibi kestane ağacının kullanılması, ahşap dikme ve kirişlerin balta ile işlenmesi, bağlantılarda ilk yapımda olduğu gibi elde şekillendirilmiş dövme demir çivilerin kullanılması, olumlu bir örnek oluşturmaktadır.

Ülkemizde Orman İşletme Müdürlüğü’nün restorasyonlar için yakın köylere ahşap sağlamasına olanak tanınmışsa da, sistematik bir yaklaşım olmadığından onarımlar için gerekli malzemenin bulunmasında sıkıntı yaşanmaktadır. Özellikle 40-50cm genişliğindeki döşeme kaplama levhaları ve 12-14m uzunluğundaki çatı kirişleri için istenen boyutta ağaç bulunması zor olmaktadır. Onarımlar için gerekli ağaçların kolayca

Resim 9. Divriği, onarılmış ev

temini amacıyla mevcut ormanların geliştirilmesi konusu üzerinde şimdiye dek pek durulmamıştır. ICOMOS Tarihî Ahşap Yapılar Tüzüğü'nün 12. Maddesi'nde bu konu ele alınarak, “*Ahşap yapıların korunması ve onarımı için gerekli uygun ağaçların sağlanabilmesi için yedek orman alanları oluşturulması ve mevcut orman ve koruların korunması desteklenmelidir. Tarihî yapı ve sitlerin korunmasından sorumlu kuruluşlar, onarım için uygun ahşapların bulundurulduğu depoların oluşturulmasını desteklemelidir.*” şeklinde öneriler geliştirilmiştir. Bu kapsamda Uludağ eteklerinde yer alan Cumalıkızık Köyü'nün kestane ağaçlarından oluşturulan zengin ahşap mimarisinin korunması/ sürekli bakımının yapılması ve yaşatılması için bu kaynaktan yararlanılması sağlanmalıdır. Orman idaresinin onarımlara destek vermesi, kültürel mirasın sürdürülebilir-

liği için bir önkoşuldur.

Yeni malzeme ve teknolojilerin, tarihî ahşap yapı ve öğelerin sağlamlaştırılmasında kullanımı konusuna ihtiyatla yaklaşılmaktadır. Özellikle uzun vadedeki davranışları konusunda güvenilir verileri bulunmayan yeni malzeme ve tekniklerin, tarihî yapıların onarımında kullanılmasının risklerine Tüzüğün 13. ve 14. maddelerinde dikkat çekilerek; epoksi reçineler, çelikle strüktürel destekleme, kimyasal koruyucular konularında dikkatli olunması yönünde uyarı yapılmıştır.

Tarihî ahşap yapıların öneminin toplum tarafından anlaşılması, koruma konularına dikkat çekilmesi, onarımlarının doğru yapılması için eğitim ve bilinçlendirme programlarına gerek duyulmaktadır. Tüzüğün 15. Maddesi'nde; “*Tarihî ahşap yapıların kültürel önemine ilişkin değerlerin eğitim program-*

ları aracılığıyla canlandırılması, sürdürülebilir koruma ve gelişim politikasının temel koşuludur. Tarihî ahşap yapıların korunması, onarımı ve bakımı ile ilgili eğitim programlarının oluşturulması ve geliştirilmesi teşvik edilmektedir. Bu tür eğitimler sürdürülebilir üretim ve tüketimin gereksinimleriyle bütünleşen kapsamlı bir stratejiye dayandırılmalı ve yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde programlar içermelidir. Programlar konuyla ilgili tüm meslek ve iş kollarına, özellikle mimar, konservatör, mühendis, zanaat-kâr ve alan yöneticilerine hitap etmelidir.” denilerek kapsamlı öneriler geliştirilmiştir. Ülkemizde yerel yönetimlerin, STK’ların, bu yönde çabalar içinde olması önemli bir aşamadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi KUDEB tarafından yürütülen atölye çalışmaları, kurslar ve yapılan yayınlar olumlu katkılardır.

Sonuç

Tüm dünyada 20. yüzyıl betonarme ve çeliğin yaygın olarak kullanıldığı, ahşap yapımın terk edildiği bir dönemdir. Yıkım ve bozulmalar ancak düzenli, ciddi çalışmalarla engellenebilir; koruma çabaları disiplinlerarası çalışmalarla desteklenerek kayıplar azaltılabilir ve böylece özgün örnekler, bilgi ve esin kaynağı olarak geleceğe aktarılabilir.

Geleneksel mimarimizin tescil edilmesi ve korunması yönündeki çabalar çok geç kalmıştır. Ahşap mimariyle biçimlenen geleneksel kentlerin hızla apartmanlaşması, işlevsel olarak eskiyen konutların terk edilmesi ve yıkılması sonunda geleneksel mimarimizden kayıplar verilmiştir. Değişen çevre ve yitirilen değerler konusunda yerel ve merkezî yönetimlerin ve halkın duyarlı yaklaşımıyla, ahşap mimarinin korunması için yoğun çabalar harcanmakta; güzel koruma örnekleri verilmeye çalışılmaktadır.

Ülkemizde ahşap yapıların onarımında nitelikli işçilik ve uygun malzemenin sağlanması konularında güçlükler vardır; ancak bu sorunları çözmek için bilinçli çabalar artmaktadır. Ahşap yapıları korumayla ilgili uluslararası düzeyde oluşturulmuş ilkeler, düzeyli onarımlar için yol göstericidir. Bunların öğrenilmesi, benimsenmesi ve uygulanmasıyla restorasyon uygulamalarının düzeyinde önemli bir aşama kaydedilecektir. Ahşap mimari konusunda uzmanlaşmaya önem verilmesi, ahşap yapı tasarımı ve onarımı üzerinde çalışan mühendislerin sayılarının artması ve geleneksel ahşap tekniklerinin canlandırılması ile uluslararası standartlarda uygulama yapılması mümkün olabilecektir.

Notlar:

¹Z. Ahunbay, 2011, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, s.150-151

²aynı eser, s.179-180

³aynı eser, s.177-179

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z., 2011, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM, İstanbul.

Akın, N., 2001, *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*, İstanbul.

Feilden, B., 1981, “A possible ethic for conservation of timber structures”, *Symposia on the Conservation of Wood*, Stockholm 1977, Troyes 1979, ICOMOS Paris, s.81-86.

Günay, R., 1981, *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*, Ankara.

Günay, R., 2008, *Elmalı ve Yöresel Mimarlığı*, İstanbul.

İBB KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi, 2009, *Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları*, İstanbul.

Karpuz, H., 1999, ‘Serander’ ve ‘Loft’: Türk ve Norveç Halk Mimarisinde Eşdeğerli İki Yapı, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 19, sayı 1-2, Ankara, s. 71- 82.

Kuban, D., 1995, *The Turkish Hayat House*, İstanbul.

Martin, E., 1984, “ Introduction to a discussion and a study on ‘Authenticity’ in the conservation of Structures and Buildings in Wood”, *Proceedings of the V. International Symposium*, ICOMOS Wood Committee, ICOMOS Norveç, s. 26-29.

Özgüner, O., 1970, *Köyde Mimari, Doğu Karadeniz*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.

Sakaoglu, N., 1978, *Divriği’de Ev Mimarisi*, İstanbul.

Characteristics and Protection Issues of Timber Buildings at World Heritage Status

ABSTRACT

The Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage was adopted in 1972 by the General Conference of UNESCO. The first World Heritage List prepared accordingly in 1978 included 12 cultural and natural properties. This number totaled 962 as of 2012.

The percentage of timber buildings represented on the List is about 5 % of the 745 cultural properties. An important part of wooden heritage buildings is in Asia (45 %), the country represented with the highest number of wooden buildings being Japan, followed by Republic of Korea, Norway and Mali.

60 % of the wooden heritage are single monuments or group of buildings, while traditional settlements constructed mainly in wood represent 40 %. As for the functions, 55 % are religious buildings, whereas dwellings have a percentage of 40 %. A palatial complex in the Republic of Korea is the only wooden palace on the List.

12 % of the wooden heritage that has an outstanding universal value is on the List because it *'represents a masterpiece of human creative genius'*. 55 % of wooden cultural property is deemed *'to be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history'*.

It is very rare to see a wooden heritage on the World Heritage List in Danger. This must be due to the fact that these are mostly religious buildings still in function and to the conservation and maintenance efforts stimulated by this status.

Dünya Mirası Statüsündeki Ahşap Yapıların Niteliği ve Koruma Sorunları

Deniz MAZLUM*

UNESCO tarafından 1972 yılında ilan edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası kültürel sözleşmelerden biridir. Metin,

1983 yılında Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin öngördüğü Dünya Mirası Listesi, metnin ilanından altı yıl sonra, 1978'de ilk kez belirlenmiş; 12 kültür ve doğa varlığı dünya çapında korunması gere-

ken değerler olarak saptanmıştır. 2012 yılına gelindiğinde, liste 157 ülkede 962 kültür ve doğa varlığına ulaşmıştır: 745 kültür varlığı, 188 doğa varlığı, 29 kültür ve doğa varlığı (karma varlık).

UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaya değer bulunan tekil ahşap yapılar ya da yapı grupları, toplam sayısı 745'i bulan kültür varlıklarının ancak %5'ine yaklaşmaktadır¹. Listedeki ahşap kültür varlıklarının önemli bir bölümü (% 45) Asya kıtasında yer alırken, bu oranı % 33 ile Avrupa, % 12 ile Afrika ve % 10 ile Amerika izlemektedir.

Korunması bütün dünya açısından gerekli görülen, başka bir deyişle üstün evrensel değer taşıdığı kabul edilen ahşap kültür varlıklarının hangi kriterler uyarınca listeye dahil edildiği irdelendiğinde; Dünya Mirası statüsündeki ahşap kültür varlıklarının dördüne (*Japonya: Horyu-ji bölgesi Budist anıtları ve Nikko Tapınakları; Norveç: Stavkirke; Rusya Federasyonu: Kizhi Pogost*), başka kriterlerin yanı sıra "insanlığın yaratıcı dehasının bir başyapıtı olmak" biçiminde tanımlanan 1.kriteri karşıladıkları için yer verildiği görülmektedir. Ahşap kültür varlıklarının %55'i ise, bir yapı tipinin değerli bir örneğini sundukları için Dünya Mirası olarak onurlandırılmıştır.

Dünya Mirası Listesi'nin ilk 12 yılında (1978-1989 yılları arasında) dokuz ahşap kültür varlığının/grubunun listeye

eklendiği görülmektedir. Bu sayı 1990'lı yıllarda 13, 2000'li yılların başından günümüze 10 artarak, toplam 32 sayısına ulaşmıştır. Bu çalışma kapsamında 32 ahşap kültür varlığından oluşan liste değerlendirilmiş; üstün evrensel değer taşıdığı kabul edilen bu varlıkların nitelikleri ve koruma sorunları irdelenmiştir. Listeye, ana strüktürü tümüyle ya da büyük ölçüde ahşap olan yapılarla, doku bütünlüğü taşıyan ahşap yerleşmeler dahil edilmiştir. Ahşap öğeler içermekle birlikte Dünya Mirası statüsünü buna borçlu olmayan yapı ve yerleşmeler ise bu listenin dışında bırakılmıştır².

Dünya Mirası Listesi'nde en çok ahşap kültür varlığıyla temsil edilen ülke Japonya'dır. Japonya'yı Güney Kore, Norveç ve Mali izlemektedir. Listedeki ahşap kültür varlıklarının %60'ını tek ya da grup halinde anıtlar oluştururken, ahşap malzeme ve yapım teknikleriyle inşa edilmiş geleneksel yerleşmeler %40 oranına ulaşmaktadır. Temsil edilen ahşap kültür varlıklarının %55'i dinî işlevlere sahiptir. Konutlar da %42 oranıyla ağırlıklı bir yer tutmakta; Güney Kore'deki bir saray kompleksi, Dünya Mirası statüsündeki tek ahşap saray olma özelliğini taşımaktadır.

Aşağıda, Dünya Mirası Listesi'nde yer alan ahşap kültür varlıkları, ülkele göre gruplandırılarak kısaca tanıtılmaktadır³.

¹Dünya Mirası statüsündeki ahşap kültür varlıklarının belirlenmesinde UNESCO Dünya Mirası Listesi taranmış ve şu makaleden yararlanılmıştır: Tampone, G. ve M. Semplici, Le Strutture Lignee nella Lista del Patrimonio Mondiale (Rapporto preliminare), *Proceedings of the International Conference "The Conservation of Historic Wooden Structures"*, Tampone, G. (ed.), Florence, February 22-27, 2005, Cilt 1, s.344-352.

²Örneğin, 1985'te İstanbul'un Tarihi Alanları Dünya Mirası Listesi'ne eklenmiş ve bu alanlardan biri olan Zeyrek'teki ahşap yapıların varlığına dikkat çekilmiştir; ancak İstanbul, Dünya Mirası statüsünü yalnız Zeyrek'e ve burada yer alan ahşap evlere borçlu olmadığından Zeyrek bu araştırma kapsamında ele alınmamıştır.

³Burada yer verilen kısa bilgiler, UNESCO'nun <http://www.whc.unesco.org> adresindeki tanımlamalardan özetlenmiştir. Ahşap anıt ve yerleşmelerle ilgili fotoğraflar da aynı sitede görülebilir.

JAPONYA: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1992'de imzalamıştır. Listede 12 kültürel, 4 doğal varlıkla temsil edilmektedir.

<i>varlık</i>	<i>kayıt yılı</i>	<i>kriter</i>	<i>kısa tanım</i>
1. Horyu-ji Bölgesi Budist Anıtları	1993	i, ii, iv, vi	Geç 7. yüzyıl, erken 8. yüzyılda inşa edilmiş 48 yapı. Bunlardan sekizi dünyadaki en eski ahşap yapılar arasında yer almaktadır. Bu yapılar, 6. yüzyıl ortalarında Budizmin Çin'den Japonya'ya girişinin ardından inşa edilmiştir ve yalnız sanat tarihi açısından değil, din tarihi açısından da çok önemli sayılmaktadır.
2. Eski Kyoto'nun Tarihsel Anıtları	1994	ii, iv	17 gruptan oluşan çoğu dinsel işlevli 198 yapı. 8. yüzyıl sonunda eski Çin başkentleri modeline göre inşa edilen Kyoto, 19. yüzyıl ortasına kadar Japonya'nun imparatorluk başkenti olmuştur. 1000 yılı aşkın bir süre Japon kültürünün merkezi olarak, Japon ahşap mimarlığının, özellikle de dinsel mimarlığın ve Japon bahçe sanatının gelişimini göstermektedir.
3. Tarihi Shirakawa-go ve Gokayama Köyleri	1995	iv, v	Uzun bir süre dünyadan kopuk olarak yaşayan dağlık bir bölgede yer alan köylerdir. Doğal olarak yetişen dut ağaçlarına bağlı olarak 17. yüzyıl sonundan 1970'lere kadar süren ipekböcekçiliği önemlidir. Bununla bağlantılı olarak, geniş, bölünmemiş mekânları olan, çok eğimli, kırma çatılı 117 ahşap strüktürlü evin (Japonya'da başka örneği olmayan Gassho tarzı) yanı sıra, 20. yüzyılda inşa edilmiş ahşap çatıklı evler ve iki Budist tapınak yer almaktadır.
4. Eski Nara'nın Tarihsel Anıtları	1998	ii, iii, iv, vi	710-784 arasında Japonya'nın başkenti olan Nara'da beş Budist, bir Şinto tapınağı ve imparatorluk sarayının kalıntıları yer almaktadır. Buradaki ahşap mimari, çok büyük siyasi ve kültürel değişimlerin yaşandığı 8. yüzyıla özgüdür.
5. Nikko Tapınakları	1999	i, iv, vi	Ahşap tapınak ve mezar yapılarının yanı sıra taş bodrum üzerine kutsal yapılar ve köprüler, geleneksel bir dinsel merkezde bir araya gelmiştir. Alan 1897'de yasal koruma altına alınmıştır. Dağların ve ormanların da kutsal bir anlam taşıması nedeniyle, doğayla büyük bir uyum söz konusudur. Merkezi, 17. yüzyıl başında dikilmiş binlerce selvi ağacı kuşatmaktadır.

6. Kii Dağ Sırasındaki Kutsal Sitler ve Hac Yolları	2004	ii, iii, iv, vi	Hac yollarıyla birbirine bağlanan üç kutsal alan, 1897'de yasal koruma altına alınmıştır. Yapıların tamamına yakını ahşaptır. Hem Şinto dini, hem de Budizm için çok önemli sayılan tapınakları ve içinde yer aldıkları doğal çevreyi yılda 15 milyon kişi ziyaret etmektedir.
7. Hiraizumi Tapınak, Bahçe ve Arkeolojik Sitleri	2011	ii, vi	Kutsal Kinkeisan Dağı, 11. ve 12. yüzyıllardan kalma idari yapı kalıntıları, çok gelişmiş bahçe düzenlemeleri ve ahşap tapınaklarıyla beş sitten oluşmaktadır.
KORE CUMHURİYETİ: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1988'de imzalamıştır. Listede 9 kültürel, 1 doğal varlıkla temsil edilmektedir.			
8. Haeinsa Janggyeong Pangeon Tapınağı	1995	iv, vi	Gayasan Dağı yamaçlarında, ahşap Tripitaka Koreana levhalarının korunması için, özel havalandırma ahşap konstrüksiyonlardır. 15. yüzyılda bir avlu çevresinde düzenlenmiş, ikisi uzun ikisi daha küçük dört ahşap binadan oluşmaktadır. 1237-1248 arasında 80.000 ahşap levhaya hakkedilmiş Budist metin koleksiyonunun saklanması amacıyla inşa edilmiştir. Hem doğal havalandırma sağlayan, hem de sıcaklık ve nemi sürekli denetim altında tutan yapılar sayesinde, bu ahşap levhalar bozulmadan yüzyıllardır saklanabilmektedir. Bu yapılar, ahşap koruma konusunda çok ilginç teknikler barındırmaktadır.
9. Changdeokkung Saray Kompleksi	1997	ii, iii, iv	15. yüzyıl başında 58 hektarlık bir alanda kurulan, yandığı için 17. yüzyıl başında yeniden inşa edilen bir saray kompleksidir. 56.000'i aşkın bitki çeşidini barındıran bahçede, taş platform üzerinde inşa edilmiş ahşap resmî yapıların yanı sıra konutlar da bulunmaktadır.
10. Tarihi Hahoe ve Yangdong Köyleri	2010	iii, iv	Ormanlarla kaplı dağlar, ırmaklar ve tarlaların arasına inşa edilmiş 14. ve 15. yüzyıl kabile köyleridir. Bu köylerde, yöneticiler ile kabile üyelerinin ahşap evlerinin yanı sıra köşkler, Konfçyus akademileri ve daha mütevazı kerpiç evler de yer almaktadır.

NORVEÇ: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1977'de imzalamıştır. Listede 6 kültürel, 1 doğal varlıkla temsil edilmektedir.

11. Bryggen	1979	iii	Bergen kentinin bir mahallesidir. Burada, Kuzey Avrupa'nın en eski ve geniş ticaret limanının anılarını yaşatan 62 ahşap ev yer almaktadır. Bunlar çoğunlukla bir avlu çevresinde sıralanan üç katlı yapılardır. Sonuncusu 1955'te meydana gelen pek çok yangın evlere zarar verse de, bunlar geleneksel teknik ve yöntemlerle, plan şemaları değiştirilmeden restore edilmiş; kentin ana strüktürü ve Ortaçağ görüntüsü korunmuştur.
12. Stavkirke, Urnes	1979	i, ii, iii	Kuzey Avrupa'da, Neolitik dönemden itibaren inşa edilen en gelişmiş ahşap konstrüksiyonlar arasında yer alan Stavkirke'ye bağlı en eski ahşap Ortaçağ kilisesidir. Taş romanesk mimarlığın ahşaba uyarlanmış bir yorumudur. Hıristiyanlık Norveç'e 11. yüzyıl başında girdiğinde, klasik bazilikal planlı, tümüyle ahşap kiliseler de yapılmaya başlamıştır. Bugüne ulaşan yaklaşık 30 kiliseden Urnes, bu grubu temsilen Liste'ye alınmıştır. Kazılarda ortaya çıkan, 11. yüzyıl kilisesine ait bezemeli elemanlar da 12. yüzyıl ortasında yeniden inşa edilmiş kilisede kullanılmıştır. 12. yüzyıla ait figüratif sütun başlıkları dikkat çekicidir. Gerçekleştirilen restorasyonlarda özgünlüğün korunmuş olması, övgüye değerdir.
13. Roros Madencilik Kenti ve Çevresi	1980	iii, iv, v	17. yüzyılda işletilmeye başlanan ve 1977'ye kadar aktif olan bakır madenleriyle bağlantılı bir kent ve endüstriyel-kırsal kültürel peyzajdır. 1679'dan sonra inşa edilmiş, yaklaşık 2000 adet 1-2 katlı ahşap ev ve bir dökümhane oluşmaktadır. Madencilik işlemlerinin üretim, taşıma vb. bütün aşamalarının izlenmesine olanak veren bir bütünlük içindedir.

MALİ: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1977'de imzalamıştır. Listede 3 kültürel, 1 karma varlıkla temsil edilmektedir. Kültürel varlıkların ikisi Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ndedir.

14. Timbuktu	1988	ii, iv, v	Ahşap taşıyıcılı toprak üç büyük cami ve 16 mezar yapısının yer aldığı, 15. ve 16. yüzyıllarda Afrika'nın entelektüel ve manevi başkenti sayılan bir merkezdir. Bakımsızlık, su baskınları gibi nedenlerle 1990'da Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne alınmış; 2005'te yeniden Dünya Mirası Listesi'ne geçirilmekle birlikte geniş meydanların, büyük çarşıların, yeni binaların inşası ve vandalizm nedeniyle 2012'de yeniden tehdit altında sayılmıştır.
15. Djenne Antik Kenti	1988	iii, iv	Geçmiş İ.Ö. 250 yılına uzanan bir yerleşmedir. Özellikle altın ticaretinde önemli bir bağlantı noktasıdır. Dört arkeolojik sit ve Djenne kentinden oluşmaktadır. Yaklaşık 2000 adet geleneksel ahşap taşıyıcılı kerpiç ev ve camiye sahiptir.
16. Bandiagara	1989	v	289 köy yerleşmesinden oluşan bir bölgedir. Ahşap, bitkisel ürünler ve toprakla oluşturulmuş konut ve ambar mimarisıyla dikkat çekicidir.
FİNLANDİYA: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1987'de imzalamıştır. Listede 6 kültürel, 1 doğal varlıkla temsil edilmektedir.			
17. Eski Rauma	1991	iv, v	Finlandiya'nın en eski limanlarından biridir. Bir Fransisken manastırın çevresinde inşa edilmiştir. Geleneksel ahşap mimarlığının en güzel örneklerinden sayılan, yaklaşık 600 yapıdan oluşan bir yerleşmedir.
18. Eski Petajavesi Kilisesi	1994	iv	Orta Finlandiya'da, 1763-1765 arasında, köylü bir yapı ustası tarafından ahşap kütüklerle inşa edilmiş, yigma kilisedir. Çan kulesi 1821'de ustanın torunu tarafından eklenmiş ve dar bir koridorla ana yapıya bağlanmıştır. Doğu İskandinavya'ya özgü mimarlık geleneğinin tipik bir örneğidir. Geleneksel kütük yigma yapım tekniği ile Avrupa tarzı kilise mimarisinin ilginç bir bileşimini oluşturmaktadır. Kullanımı, 19. yüzyıl sonunda yakında yeni bir kilise inşa edilince kesintiye uğramış; uzun yıllar bakımsız kalmıştır. Halen yaz aylarında ibadete açık tutulmaktadır.

POLONYA: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1976'da imzalamıştır. Listede 12 kültürel, 1 doğal varlıkla temsil edilmektedir. Dünya Mirası statüsündeki kiliseler, ülkede 15-20. yüzyıllar arasında inşa edilmiş yaklaşık 3000 ahşap dinî yapı (1700'ü kilise) arasında yer almaktadır⁴.

19. Jawor ve Switnica'daki Barış Kiliseleri	2001	iii, iv, vi	17. yüzyıl ortasından kalan, dünyanın en geniş ahşap çatıklı dinî yapılarıdır. Otuz yıl savaşlarını izleyen Westphalia Antlaşması'ndan sonra, Protestanların kilise yapmalarına izin verilince inşa edilmiştir. Duvar yüksekliğinde tek parça ahşap dikmeleri, ilginç geçme detayları vardır. Düşey, yatay ve çapraz elemanların birleşim detayları, strüktürel çerçevenin deformasyonunu tümüyle önlemektedir. Bu kiliseler, diğer ahşap çatıklı yapılar gibi, 12. yüzyıla uzanan ve 18. yüzyılda da süren bir Avrupa geleneğinin örnekleridir.
20. Güney Polonya'da Ahşap Kiliseler	2003	iii, iv	Polonya'nın "Küçük Polonya" diye anılan güney kesiminde yer alan yığma kütük dokuz kilisedir. Ortaçağ Roman Katolik kültürü (15. yüzyıl sonu) kilise inşası geleneklerini yansıtan çok güzel örneklerdir. Kent merkezlerinde inşa edilen taş strüktürlere bir alternatif olarak geliştirilmişlerdir. Ortaçağ'dan beri Doğu ve Kuzey Avrupa'da yaygın olan yığma tekniğiyle inşa edilmiş ve yapımları soylu ailelerce finanse edilerek statü sembolleri haline gelmiştir.
SLOVAKYA: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1993'te imzalamıştır. Listede 5 kültürel, 2 doğal varlıkla temsil edilmektedir.			
21. Vlkolinek	1993	iv, v	Slovakya'nın merkezinde, 19. yüzyıl sonunda inşa edilmiş taş tabanlı, yığma kütük 47 çiftlik evinden oluşan bir yerleşmedir. Duvarlar kille sıvanarak beyaz ya da mavi badana yapılmıştır. Yarıdan çoğu üç odalı olan bu evler, Slovakya'da en iyi biçimde korunmuş geleneksel yapılar arasında yer almaktadır. Yapılara, birkaç evin ortak olarak kullandığı uzun bir avludan girilmektedir.

⁴Wrona, S., K. Koszewski, "The Role of Databases in Rescuing Wooden Religious Buildings" in *Rescuing the Hidden European Wooden Churches Heritage an International Methodology for Implementing a Database for Restoration Projects*, G. Tampone ve M. Semplici (ed.), Italia 2006, s. 3-9.

22. Karpát Dağlarının Slovak Kesiminde Ahşap Kiliseler	2008	iii, iv	Orta Avrupa'nın küçük bir kesiminde farklı dinsel inançların bir aradalığını simgeleyen, 16.-18. yüzyıllar arasında inşa edilmiş sekiz kilise: iki katolik, üç protestan, üç Yunan Ortodoks kilisesi. Farklı dinsel pratikler nedeniyle, planlarda ve tipolojide, iç mekanların düzenlenmesinde ve dış görünüşte farklılıklar dikkat çekicidir. İç bezemede, duvar ve tavan resimleri ve diğer sanat eserleri, kültürel anlamı zenginleştiren öğelerdir.
KANADA: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1976'da imzalamıştır. Listede 7 kültürel, 9 doğal varlıkla temsil edilmektedir.			
23. SGang Gwaay Antony Adası	1981	iii	Queen Charlotte adalarının batı açıklarında küçük bir ada üzerinde (Haida Gwaii) yer alan Ninstints (Nans Dins) köyünde 32 totem ve kızıl sedir ağacından sekiz evden oluşan bir alandır. Bunlar, Haida halkının sanatını ve yaşam kültürünü yansıtan çok ilginç örnekler sayılmaktadır.
24. Eski Lunenburg Kenti	1985	iv, v	"Coulisse" tekniğiyle tümüyle ahşaptan inşa edilmiş evlerden oluşan, Kuzey Amerika'da planlı İngiliz kolonyal yerleşiminin yaşayan en iyi örneği sayılan eski bir kenttir. 1753'te kurulmuş ve ızgara planlı özgün tasarımını, görünüşünü ve ahşap evlerini çok başarılı bir biçimde korumuştur.
ÇİN HALK CUMHURİYETİ: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1985'te imzalamıştır. Listede 30 kültürel, 9 doğal ve 4 karma varlıkla temsil edilmektedir.			
25. Qingcheng Tepesi	2000	ii, iv, vi	Taoist mimarlık örneği 11 ahşap tapınak, bir köşk ve iki köprü ile çok eski bir sulama sisteminden oluşan bir bütündür. Bu sulama sistemi 2008'de meydana gelen depremden etkilenmemiş ancak Taoist tapınaklar az ya da çok hasar görmüştür. Devletin çabalarıyla başarılı restorasyonlar yapılmış ve yapılar kurtarılmıştır.
26. Wutai Tepesi	2009	ii, iii, iv, vi	41 Budist manastırının yer aldığı, 1. yüzyıldan 20. yüzyıl başına kadar inşa edilmiş yapıların bulunduğu, Çin'deki dört kutsal dağdan biridir. Tang hanedanının bugüne ulaşmış en yüksek ahşap tapınağı da burada yer almaktadır.

GANA: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1975'te imzalamıştır. Listede 2 kültürel varlıkla temsil edilmektedir.

27. Geleneksel Asante Evleri	1980	v	18. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan Asante uygarlığına ait, geleneksel tekniklerle inşa edilmiş evlerdir. Aralarında 10 tane fetiş ev diye anılan dini işlevli yapı da bulunmaktadır. Bir avlu çevresinde düzenlenmiş evler, ahşap, bambu ve çamur sıvadan oluşmakta, duvarlardaki alçak kabartmalı süslemeler ile hayvanlar, kuşlar, bitkilerin temsil edildiği spiral ve arabeskler dikkati çekmektedir.
------------------------------	------	---	--

RUSYA FEDERASYONU: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1988'de imzalamıştır. Listede 15 kültürel, 10 doğal varlıkla temsil edilmektedir.

28. Kizhi Pogost	1990	i, iv, v	Kütüklerle yapılmış, tümüyle ahşap iki 18. yüzyıl kilisesi ve 19. yüzyıl ortasında inşa edilmiş ahşap çan kulesiyle çok ilginç bir komplekstir. Onega Gölü üzerindeki, Açık Hava Ahşap Mimarlık Müzesi olarak düzenlenmiş Kizhi Adası'nda yer alır. Özellikle 1714 tarihli Transfigürasyon Kilisesi, ahşap yığma yapım tekniğinin çok istisnai bir örneğidir.
------------------	------	----------	---

VIETNAM: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1987'de imzalamıştır. Listede 5 kültürel, 2 doğal varlıkla temsil edilmektedir.

29. Eski Hoi An Kenti	1999	ii, v	15.-19. yüzyıllar arasında şekillenmiş bir Güneydoğu Asya ticaret limanının çok iyi korunmuş bir örneğidir. Çin ve Japon üsluplarıyla birleşmiş geleneksel Vietnam biçim ve teknikleriyle inşa edilmiş ahşap mimari ve sokak dokusu, yerli ve yabancı etkileri yansıtmaktadır.
-----------------------	------	-------	--

ROMANYA: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1990'da imzalamıştır. Listede 6 kültürel, 1 doğal varlıkla temsil edilmektedir.

30. Maramureş Kiliseleri	1999	iv	Transilvanya'nın kuzeyinde, en eskisi 17. yüzyıl başında inşa edilmiş sekiz kilisedir. Tasarım ve işçilikteki çeşitlilik dikkat çekicidir. Ortodoks dini gelenekleri ile Gotik etkilerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmış, büyük bir sanatsal olgunluk ve ustalık taşıyan dar, yüksek konstrüksiyonlardır. Yüksek, narin çan kuleleri vardır.
--------------------------	------	----	---

ŞİLİ: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1980'de imzalamıştır. Listede 5 kültürel varlıkla temsil edilmektedir.			
31. Chiloé Kiliseleri	2000 2001	ii, iii	Ana strüktürü selvi ağacından yapılmış 16 kilisedir. Giriş revakı eski örneklerin karakteristik bir ögesi iken, 20. yüzyıl yapılarında ortadan kalkmıştır. Çan kulesi yalnız dinsel bir simge değil, denizciler için fener işlevi gören bir öğedir. Çoğu iki ya da üç katlı olan kiliselerde, rüzgar etkisini azaltmak için çan kulesinin gövdesi altıgen ya da sekizgen biçiminde yapılmaktadır. Tüm kiliseler fiziksel çevrelerine büyük bir uyum içindedir. Su baskınlarına karşı korumak için yapılar yamaçlara inşa edilmekte ve zeminden yükseltilmektedir.
İSVEÇ: Dünya Mirası Sözleşmesi'ni 1985'te imzalamıştır. Listede 13 kültürel, 1 doğal, 1 karma varlıkla temsil edilmektedir.			
32. Halsingland Çiftçi Evleri	2012	v	İsveç'in kuzeydoğusunda, Ortaçağ'a dek uzanan yöresel ahşap yapım geleneğinin en güzel örnekleri olan, 19. yüzyıldan kalma çiftlik evleridir. İşlevlerini sürdüren bu evlerin halk sanatıyla barok ve rokoko gibi üslupları birleştiren iç bezemeleri vardır. Yalnız özel şenlikler ya da toplantılar için kullanılan ayrı evler ya da odalar bulunmakta, bunlar çok zengin bezemeleriyle dikkat çekmektedir. Onarımlarında geleneksel malzeme ve teknikler kullanılmış, yalnız bezemeleri korumak için modern çatı kaplama malzemeleri tercih edilmiştir.

Yukarıda verilen kısa açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, bu yazı kapsamında ele alınan Dünya Mirası statüsündeki ahşap kültür varlıkları, gerek tasarımları, gerek yapım teknikleri ve yapısal detayları bakımından büyük bir zenginlik ve çeşitlilik sergilemektedir. Araştırmamız, 1979 yılından beri oluşturulan Tehlike

Altındaki Dünya Mirası Listelerine ahşap kültür varlıklarının alınmasının çok ender karşılaşılan bir durum olduğunu ortaya koymuştur. Bunda, bu kültür varlıklarının ağırlıklı olarak işlevini sürdüren dini yapılar olmasının yanı sıra, bu statünün belli bir koruma bilinci ve sürekli bakım çabası yaratmasının da payı olmalıdır.

Restoration Implementations of 'Consulate General of Egypt in Istanbul'

ABSTRACT

Building of the 'Consulate General of Egypt in Istanbul' is known as old Hıdiva Palace or Valide Pasha Mansion, one of the major timber monumental structures of the Bosphorus with its architectural style.

Hıdiva Palace has taken an important place among Art Nouveau buildings in Istanbul with its classic plan structure and facades. It is understood that decorations and some details of the timber frame in various styles belong to several periods and made by different craftsmen. The mansion is located in north - south direction on a rectangular plan and approximately has 4000m² total area in use. The men's section '*Selamlık*' at north and women's section '*Harem*' at south have symmetrical plan schemes. In its existing state, before the restoration, the number of available rooms to live in the mansion was not more than 20, although it originally consists of 52 rooms, 2 living rooms, 2 kitchens and 18 bathrooms.

In 1901, at the opening of the mansion, Italian architect Antonio Lasiac had taken some photos and these show many original details such as the destroyed swan and dove figures at the towers, fringes and chimney caps so we can say that architectural elements gave us very valuable information about the structure.

The most important problem of the monument was about the foundations, so firstly the ground was consolidated by using jet-grout system and floors were levelled by lifting the system carefully. Timber frame system made of oak and pine was repaired.

Our restoration approach for this important monument is briefly 'the less intervention is the best restoration'. After the preservation and conservation of the architectural elements of the original structure, the lifespan of the timber frame system earned approximately 40-50 years onwards. The need of periodic maintenance of the structure and the importance of raising awareness of the owners are also to be underlined in this issue.

Mısır Başkonsolosluğu Binasında Uygulama Yöntemleri

Süreyya SARUHAN*, Ayşe KARADEMİR**
Hıdiva Sarayı ya da Valide Paşa Yalısı
olarak bilinen 1. grup eski eser; gerek

mimari üslupların kullanılış şekli gerek-
se ölçüleri ile Boğaziçi'nin önemli yapı-
larındandır.

*Restorasyon Uzmanı Yüksek Mimar Süreyya SARUHAN, sureyyasaruhan@saruhanmimarlik.com,

**Restorasyon Uzmanı Yüksek Mimar Ayşe KARADEMİR, ayse@saruhanmimarlik.com,

Saruhan Mimarlık, Pazar Sok. No: 22-24 Anadolu Hisarı, Beykoz / İstanbul

Resim 1. Halil Paşazade Arif Efendi'ye ait ahşap yalı

Resim 2. Mısır Başkonsolosluk Binası'nın eski bir görünümü

Resim 3. Mısır Başkonsolosluk Binası'nın bugünkü görünümü

Resim 4. Hasar görmüş ahşap cephe elemanları

Hıdiva Sarayı'nın yerinde bulunan Halil Paşazade Arif Efendi'ye ait büyük ahşap yalı (Resim 1), yıllar içinde önce Rauf Paşa'ya, sonra Sadrazam Ali Paşa'ya geçmiştir. Ali Paşa öldükten sonra II. Abdülhamit yalıtı satın almış ve Mısır eski hıdivi Tevfik Paşa'nın eşi ve Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın annesi Hıdiva Emine'ye 1896'da hediye etmiştir. Yalı, bu yüzyılın başında eski yalının yazlık saray olarak restore edilmiş halidir. Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluk Binası ve başkonsolos konutu olarak kullanılmakta iken 2002 yılında boşaltılmıştır (Resim 2).

Sarayın mimarı ve tarihlendirilmesi açısından önemli bir kaynak olarak "The Oriental Advertiser-Le Moniteur Oriental" gazetesinin 7 Mayıs 1900 tarihli sayısındaki küçük bir haber şöyle der: "Hıdiva Emine bu yıl, merhum Sadrazam Ali Paşa'nın yalısında oturacak. Kendi villası, Mahroussa ile İstanbul'a gelen İtalyan bir mimarın yönetiminde restore edilecek.". İstanbul'a Mahroussa yatı ile ulaşan mimarın büyük bir olasılıkla Antonio Lasciac (1856-1946) olduğu düşünülmektedir. Antonio Lasciac için İtalya'da hazırlanan bir kitapta; Mısır, Hıdiv ailesinin mimarı olduğu özellikle vurgulanmış ve İstanbul'daki sahil sarayının resmi, yaptığı binalar arasında gösterilmiştir.

İstanbul'un Art Nouveau binaları arasında önemli bir yeri olan Hıdiva Sarayı, klasik sayılabilecek bir plan yapısına ve cephelere sahiptir. Ahşap karkas binaının, bezemelerinde ve bazı detaylarında ise muhtemelen farklı zamanlarda, farklı ustalar tarafından çeşitli üsluplar kullanılmıştır (Resim 3).

Hıdiva Sarayı, kuzey - güney doğrultusunda yerleştirilmiş, geniş cephesi de-

nize paralel, yaklaşık 63x27m ölçülerinde, iki tam kat ve çatı katları ile ortalama 4000m² kullanım alanına sahip bir yalıdır. Dikdörtgen planlı sarayın kuzeyinde selamlık, güneyinde harem bölümü bulunmaktadır; iki bölümün plan şemaları simetrikdir. Esas girişler kuzey ve güneydeki iki yan cepheden, servis girişleri ise yola bakan arka cepheden yapılmıştır.

Binanın denize paralel orta aksında giriş holleri, büyük karşılama mekânları ve ana merdivenler; bu ortak mahallerin her iki yanında yine denize paralel uzun koridorlar ve bu koridorlara açılan çeşitli salon ve odalar yer almaktadır. Koridorların ortasında harem ve selamlık bölümleri birer kapıyla ayrılmaktadır. Binanın tam ortasında da bir kış bahçesi bulunmaktadır ve buraya hem harem hem de selamlık koridorundan geçilebilmektedir.

Hıdıva Sarayı'nın selamlık tarafı konsolosluk, harem tarafı ise konsolosluk rezidansı olarak kullanılmıştır.

Dış görünüşü ile kârgir bir yapı etkisi veren yalı, aslen ahşap taşıyıcılıdır. Cephe kaplamasının taş görünümlü taraklanmış çimentolu sıvayla kaplı olması ve mevcut yalının taşıyıcı sisteminden de faydalanması sebebiyle, bu ağır kaplamayı taşımak üzere çift ahşap konstrüksiyon yapıldığını düşünmekteyiz. Çift duvar, deniz yönünde terasların ve cumbaların olduğu duvarlarda kârgir ve ahşap karma sistem olarak da uygulanmıştır.

Dış cephe bezemelerinde bazen ahşap, bazen de çimento esaslı ön yapımlı elamanların kullanıldığı göze çarpmaktadır (Resim 4-6).

Yalının bir devlet yapısı olması, günümüze kadar detaylı onarım ve deği-

şikliklerin yapılmasına olanak vermemiştir. Projelendirmeye başladığımızda, binanın zaman içinde yıpranmış olduğunu; yakın zamanda ele alınmadığı takdirde yer yer yıkılma tehlikesi arz ettiğini gördük.

Toplam 52 oda, 2 salon, 2 mutfak ve 18 adet tuvalet - banyodan oluşan yalının, içinde yaşanabilecek oda sayısı 20'den fazla değildi. Yapıdaki yaşam, bakım ve onarım yaptırmak yerine, kalitesi bozulan oda terk edilip diğerine geçilmek suretiyle sürdürülmüştü. Ana sorun, temellerin deniz tarafında meydana gelen oturma idi. Projelendirme esnasında, denize paralel koridor duvarının önündeki odalarda 9-15cm arası bir sehim oluştuğu tespit edilmiştir. Restorasyonun başında, deniz yönündeki odaların zemini, 8m derinlikte 305 adet kazıklama yapılarak, jet-grout ve mini kazık yöntemi ile güçlendirilmiştir (Resim 7).

Deniz seviyesine çok yakın olan yapının inşası sırasında, döşemenin altında 80-100cm yüksekliğinde bir havalandırma boşluğu bırakılmıştır. Ancak zaman içinde zemin suyu, bu hacimlerin içine dolarak sürekli bir nem ortamı oluşturmuş; deniz yönündeki ahşap döşemeleri ve yastıkları olumsuz etkilemiştir. Kullanım sürecinde zemin suyunu kesmek amacıyla bahçe zemini yükseltilmiş, buna bağlı olarak cephedeki havalandırma mazgalları kapatılmış; ancak bu sebeple ortamın nemi daha çok arttığundan ahşap yastıkların ve döşeme kirişleri hasar görmüştür.

Taşıyıcı sistemi ortaya çıkarmak için oda içlerinde yapılan sıva raspalarında, ahşap yastıklardaki çürüme ve ezilmenin, sehim oluşmasında etkili olduğu

Resim 5. Cephede yer alan çimento esaslı ön yapım elemanlar

Resim 6. Cephede yer alan çimento esaslı ön yapım elemanlar

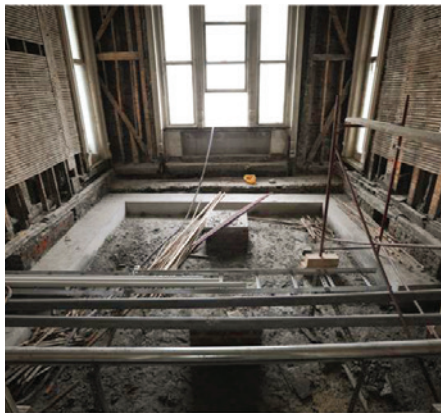
Resim 7. Zeminin güçlendirilmesi

Resim 8. Ahşap konstrüksiyonun onarımı (Taşıyıcı sistem, meşe ana dikmeler ve çam ara dikmelerden oluşmaktadır.)

Resim 9. Ahşap konstrüksiyonun onarımı (Sistemin krikolarla kaldırılması)

Resim 10. Ahşap karkas duvarlar yenilenmeden önce mevcut temeller tesviye edilmiş; ardından ahşap taşıyıcı sistemin onarımına geçilmiştir.

görülmüştür. Hasarlı yastıkların değişimi için, duvar ve döşemeler askıya alınarak krikolarla kaldırılmış; taş temeller tesviye edilmiştir.

Krikoyla kaldırma sırasında, uzun yıllar sehime göre şekillenmiş ahşap duvarların kırılmaması için, malzemenin zorlandığı noktalarda işlem durdurulmuştur. Yenilenen ahşap karkas duvarlar, tesviye edilen temellerin üzerine oturtulmuştur. Ahşap konstrüksiyonun onarımında, taşıyıcı meşe dikmelerde hasar durumuna göre parça tamiri yapılmış; gerektiğinde eleman tamamen değiştirilmiştir. Çam ara dikmelerden hasarlı olanları ise tamamen yenilenmiştir (Resim 8-10).

Resim 11, Resim 12. Yok olmuş elemanların el işçiliği ile yeniden üretimi

Ekip olarak restorasyonda benimsemiş olduğumuz temel ilke; “En az müdahale en iyi restorasyon”dur. Bu prensip doğrultusunda, sağlam duvarlarda sıvanın da durumu iyi ise bir tarafın sıvası korunarak duvar tek taraftan açılmış; böylece taşıyıcı sistemin kontrolü, ilaçlanması ve temizliği yapılmıştır.

Uygulamanın başladığı süreçte, yapının İtalyan mimarı Antonio Lasciac’ın kitabı elimize ulaştı. 1901 yılında yalının açılışında, kendisinin çektiğini tahmin ettiğimiz fotoğraflarda görülen; kulelerdeki yok olmuş kuğu ve güvercin figürleri, saçak detayları, bacaların şapkaları gibi mimari elemanlar, bize yapı ile ilgili çok değerli bilgiler verdi. Yine bu fotoğraflarda, baklava şekilli çinko çatı kaplama elemanlarının adet ve oranlarında, zaman içinde yapılan onarımlar sırasında değişiklikler olduğunu tespit ettik. Fotoğraflara göre adet ve boyutları orantıladığımızda, 20.yy başlarına ait standart oranlara ulaşılmıştır.

Kule taçlarındaki motifler ve baca şapkaları, fotoğrafa göre orantılanıp yerinde kalıpları çıkarılarak, tamamen el işçiliği ile üretilmiştir (Resim 11, 12). Yalı, döneminin ilk kaloriferli yapılarından. Kalorifer bacasının fotoğraftaki yeri, kazan dairesinin özgün yerini ara-

mamıza sebep olmuştur. Zemin katında yapılan araştırmada, özgün kazan dairesinin doldurulup kapatılan odası bulunmuştur. Oda boşaltıldığında, dışarıya açılan koridoru ortaya çıkmış ve burası tekrar teknik merkez olarak kullanılmıştır. Özgün kazan dairesinin zemini, yapının orta bölümünde, zemin kotunun altındadır. 1940’larda burası da zemin suları ile dolduğundan, kazan ve ekipmanı yapının orta bölümünde ve 1. katta yer alan kış bahçesinin altına yerleştirilmiştir. Bu yeni fonksiyonun, kış bahçesinin demir elemanlarına zarar verdiği tespit edilmiştir.

Yapının tam ortasında yer alan kış bahçesi, demir konstrüksiyonu ve cam karo döşemesi ile çok özel bir örnektir (Resim 13). Kış bahçesinin kazan dairesi olarak kullanılan zemin katında zarar gören demir konstrüksiyonu temizlenmiş; hasarlı bölümleri parça tamiri ile yenilenmiştir. Çoğu kırık ve hasarlı olan cam karolar ise, özel olarak üretildikten sonra tamamlanmıştır (Resim 14, 15).

Dikdörtgen plan şeması ile karşılaştırıldığında oldukça hareketli cephelerde, başta pencereler olmak üzere çeşitli bezeme öğelerinin farklı biçimlerde kullanılmış olmasının yarattığı etki büyüktür.

Resim 13. Kış bahçesinin eski bir fotoğrafı

Resim 14. Kış bahçesi (onarım öncesi)

Resim 15. Kış bahçesi (onarım sonrası)

Resim 16. Ön döküm cephe elemanları (onarım öncesi)

Resim 17. Ön döküm cephe elemanları (onarım sonrası)

Cephelerin silme, korniş, kapı ve pencere pervazları, pilastır, taç, kule, çatı gibi yapı elemanlarında, genel olarak Orta Avrupa Art Nouveau'su gözlenir; bunların detaylarında İtalyan floral üslup kullanılmıştır. Demir işçiliğinde, giriş kapıları ve deniz cephesindeki parmaklıklarda, bitkisel motiflerin bolca kullanıldığı İtalyan floral üslubun yanı sıra; dikmelerde Jugendstil etkisi gözlenmektedir. Bu iki farklı Art Nouveau stiline yan yana kullanılmasından başka, özellikle yol tarafındaki kulelerde Barok etkiler de göze çarpmaktadır.

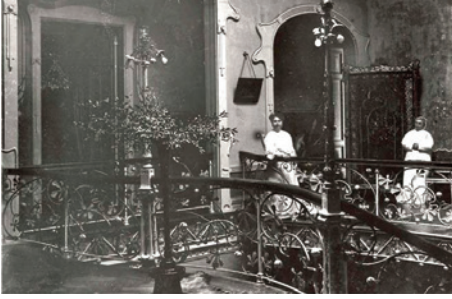
Yapının dış cephesindeki çimento esaslı ön döküm parçalar, oldukça hasarlı durumda olduğundan; bunların kalıpları alınmış ve yeniden üretilmiştir (Resim 16, 17).

Deniz tarafındaki rıhtım duvarı, ağır ve beton yapılmıştır. Babaların arasında, Art Nouveau'nun vurgulandığı güzel bir demir işçiliği görülmektedir.

Baba ve demirlerin özellikle alt kısımları hasar görmüş ve şakülünden ayrılmıştır. Beton babaların silikon kalıpları alınmış ve %85'i yenilenmiştir.

Islak hacimlerdeki duvar seramikleri ve yer çinilerinin kompozisyonları başlı başına dönemin renk ve zevk anlayışını vurgular niteliktedir. Her mekânın özgün kaplamaları mevcut olsa da; kırık ve yama yapılmış parçalar çoktur. Eksik elemanlar, kopyalanmak suretiyle yeniden üretilmiştir.

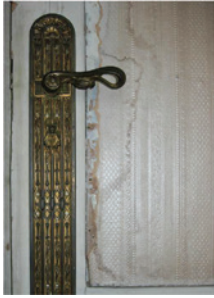
Binanın içi, dışına oranla daha zengin bezemelerle doludur (Resim 18, 19). Kapı ve pencerelerin yanı sıra ana merdivenler, bazı oda duvarları ve özellikle tavanlar, bunun bir kanıtıdır. Yapının iç süslemelerinde de Art Nouveau stili, farklı üsluplarda kullanılmıştır. Her salon ve odanın tavan süslemelerini oluşturan kartonpiyerlerde, birbirinden farklı ölçü ve desenlerde, daha çok natüralist düzenlemeler görülmektedir. Kartonpi-

Resim 18. Merdiveni gösteren eski bir fotoğraf

Resim 19. Merdivenin onarım sonrası görünümü

Resim 20. Kapı kanadı (onarım öncesi)

Resim 21. Yaprak motifli kapı kanadı (onarım sonrası)

Resim 22. Yapının nitelikli mimari öğelerinden merdivenin onarım sonrası görünümü

yer ve duvarlar, süreç içinde neredeyse tek renge boyanmıştır.

Kartonpiyerlerde yapılan boya rasparaları ve renk araştırmaları ile yok olmuş birçok süsleme elemanı ve desenin izleri bulunmuş; böylece özgün doku açığa çıkarılmıştır.

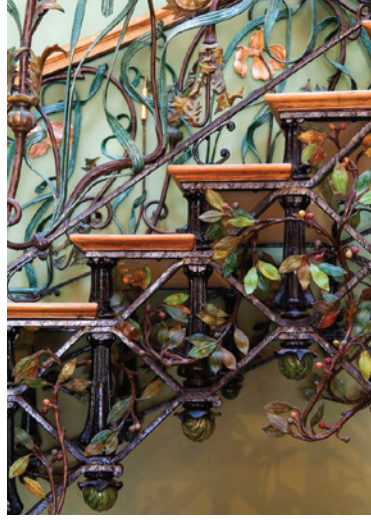
Odaların tavan kaplamaları sıva üzeri alçı bezelidir ve her odada başka bir motif işlenmiştir. Zemin ve birinci katın bazı mekânları ile ikinci katın odalarında, ahşap kaplama tavanlar mevcuttur.

Kıtıkli kireç sıvayla kaplı duvarların bir kısmı, zaman içinde duvar kâğıdı ile kaplanmış; ancak sökülen duvar kâğıtlarının arkasından bazı mahallerde kalem işi bezemeler açığa çıkmıştır. Duvarların süpürgelik üzerindeki belli bir bölümü, düşey ahşap panolarla kaplı-

dır. Pencere altlarındaki panolar söküldüğünde, özgün radyatör yuvalarına ulaşılmıştır. Radyatörler, binada ısıtma problemi olunca kapatılmış ve oda içlerinde, pano önlerine konmuştur. Yapılan ısı hesaplamaları sonucunda, özgün radyatörler bakıma alınmış ve yeniden yuvalarına yerleştirilmiştir.

İç mekânlarda devam eden araştırmalarla, döneminin özel bir Art Nouveau yapısı ortaya çıkarılmıştır.

Geometrik çizgilerin hâkim olduğu ahşap pervazların içindeki yaprak ve çiçek motifli kapı kanatları, klasik tavan kasetleri ve kolon başlıklarının arasındaki floral desenler ile merdivenlerin taşıyıcı kolon ve korkuluklarındaki yoğun bitkisel dekorasyon, binanın her hali ile bir “Hanım Sarayı” olduğunu vurgular (Resim 20, 21, 22).

Resim 23, 24.
Merdivenin
demir işçiliği

Döneminde yapılan basit ve özensiz müdahaleler, özgün elemanların yok olmasını engellemiş ve bizim ciddi ipuçlarına ulaşmamızı sağlamıştır. Örneğin, selamlık bölümündeki kapılarda Art Nouveau'nun güzel bir örneği olan kalem işi motifler, doğrudan ya da ince sunta ile kapatıldıktan sonra boyanmıştır. Sunta ile kapatılan motifler, özgün renk ve boyutları ile ortaya çıkarılmıştır.

Binanın pencere ve dış kapılarında mevcut fotoğraflarda görülen ahşap stor yuvalarının iç kapaklarında yer alan motifler her odada farklıdır. Stor kutularındaki miller dışında özgün malzemesi kalmamış olan storlar, yuvaya sığacak şekilde hesaplanarak yine ahşaptan üretilmiştir.

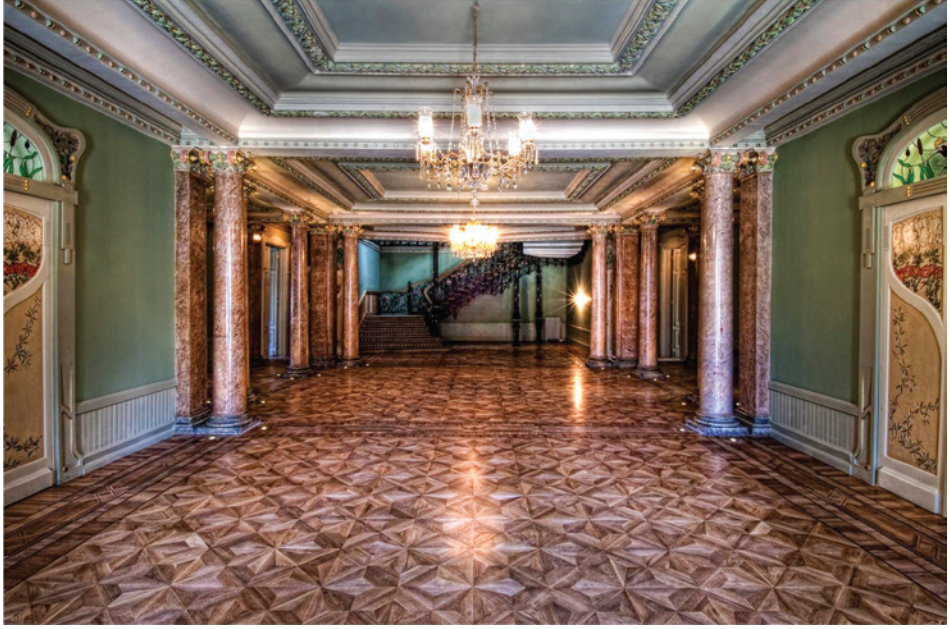
Harem ve selamlık giriş kapısındaki etkileyici demir işçiliği, merdivenlerde de büyüleyici üslupta devam etmektedir. İşçilikteki floral desenlerin detayları ve renklendirilmesi etkileyicidir (Resim 23, 24).

Yapının diğer tüm kapı ve pencere doğramalarında ise ahşap kullanılmış-

tır. Ahşap dış doğramaların tamamı çift camlıdır ve içteki ikinci cam, ince bir çerçeveye menteşeli kanat olarak açılmaktadır. Balkon kapıları ve bazı iç kapılar, sürme kapılardır. Yalı klasik üslupta planlanmış olmasına karşın, detay ve bezemelerde başta Art Nouveau olmak üzere dönemin bütün stilleri bir arada ve özenle kullanılmıştır. Selamlık tarafındaki bahçede yer alan bekçi kulübesinde dahi bu özen devam ettirilmiştir.

Sonuç olarak; “En az müdahale en iyi restorasyondur.” diyerek yapının özgün mimari elemanlarını kullanarak yaptığımız restorasyon çalışması ile, mevcut işlevi devam ettirilerek, yalya 40-50 yıllık bir ömür daha kazandırıldığını düşünüyoruz (Resim 25, 26).

Ancak her sonuçlandırılmış restorasyon çalışmasında göz ardı edilen bir konu; yapıların periyodik bakımları ve mal sahiplerinin bu konuda bilinçlendirilmesidir. Her şeyi hızlı tükettiğimiz günümüzde, uzun süreli koruma için yapıların bakım sözleşmelerinin de oluşturulması gerekmektedir.

64

Resim 25. Yapının bugünkü görünümü

Resim 26. Yapının bugünkü görünümü

Strengthening The Timber Frame System With Steel Cables and Tensioning Techniques in 'Harem' Structures of Yıldız Palace

ABSTRACT

Restoration Work of 'Harem' Structures of Yıldız Palace include the Ladies' Flats 1 and 2 (*Kadın Efendiler Dairesi*), Odalisques' Room (*Cariyeler Dairesi*), Treasurer Master Woman's Room (*Hazinedar Usta Kadın Dairesi*) and the paths between these structures. This group of structures with 3160m² covered area and 140 units in total is planned to be refunctioned as 'Harem Museum' after the restoration work.

The first stage of the application was decided to be 'Detection and Documentation'. In this direction, inventory lists of the whole area were prepared and structural elements were numbered. Visual documentation work containing a film, virtual tour and photo album of the area in detail were managed by a professional team and continued also during the application.

The following stage of the restoration methodology was determined as 'Analysis'. At each stage of the application, the required analyses were made on material samples, with the support of relevant institutions' laboratories.

For strengthening the timber roof and ceiling which have been decayed and deformed by physical and chemical effects in Ladies' Flats, tensioning and hanging techniques were used, so their sustainability in the structural system was provided.

In this study, the conservation and consolidation of timber beams and roof truss is described at first. Then the strengthening work of the ridge beams by steel cables and tensioning is explained.

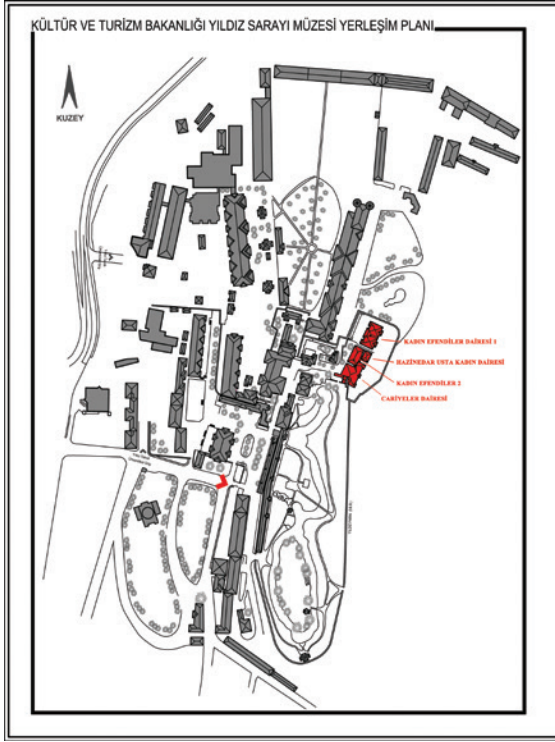
Yıldız Sarayı Harem Yapılarında Ahşap Taşıyıcı Sistemlerin Çelik Halat ve Gergi Teknikleri ile Güçlendirilmesi

Ahmet SELBESOĞLU*

Osmanlı saray komplekslerinin sonucusu olan Yıldız Sarayı'nın, İstanbul'un kentsel gelişim eğilimlerine paralel bir tarihi vardır. Bizans döneminden itibaren ormanlık olduğu bilinen bu alan, I. Süleyman (Kanuni) döneminden başlayarak

padişahlar için bir avlanma yeri olmuştur. 19.yy'da ise, İstanbul'un Boğaziçi'ne doğru yayılması ve II. Abdülhamid'in güvenlik gerekçeleriyle 1877 yılında saraya taşınması ile birlikte, saray gelişmiştir. Bu dönemde oluşan yerleşim planı ve çevre düzenine, bahçelerine ve yapıların mimar-

* Restorasyon Uzmanı Yüksek Mimar Ahmet SELBESOĞLU, Yıldız Sarayı Kontrollük Amiri
ahmetselbesoglu@mynet.com, ahmetselbesoglu@gmail.com

Şekil 1. Yıldız Sarayı Vaziyet Planı

risine ilişkin karakteristik çizgiler, bazı eklemelere hatta yangınlara karşın fazla değişmemiştir.

Kadın Efendiler 1 ve 2, Hazinedar Ustalar ve Cariyeler Daireleri; Has Bahçe'nin kuzeydoğusunda, birbirlerine camlı geçitlerle bağlanmış yapıdır (Şekil 1). Harem yapıları, 19.yy'ın ikinci yarısına aittir; Cariyeler Dairesi'nden başlayarak belli bir aks içinde, eski kalıntılar üzerinde kurulmuş ve değişikliklere uğramış dört yapıdan oluşur. Her biri dışarıdan çok sade ve iddiasız, iç tezyinatlarında ise son derece gösterişli kalemışı ve barok bezemelidir. Ayrıca, devrinin özelliğini taşıyan parkeler, kalorifer ve elektrik, ferforje yapı öğeleri kullanılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde Harp Akademileri'nin kullanımına tahsis edilen

Resim 1. Yıldız Sarayı Harem Yapıları

Harem Daireleri, 1978 yılında Kùltür Bakanlığı'na devredilmiştir (Resim 1).

1978 yılından sonra çeşitli dönemlerde kısmi onarımlar geçiren yapılar grubunun bir bütün olarak ele alınması ve restorasyonu, 2010 yılındaki ihale çalışmalarının başlaması ile mümkün olabilmektedir. Yıldız Sarayı Müzesi Harem Yapıları Restorasyonu İşı, 16.09.2010 tarihinde ihaleye çıkarılmıştır. Rena İnş. San ve Tic. Ltd. Şti., 11.550.971.000 TL bedel ile en uygun teklifi vererek ihaleyi kazanmıştır. 23.11.2010 tarihinde sözleşme imzalanarak, 26.11.2010 tarihindeki yer teslimi ile işe başlanmıştır. İşin yapı denetimi; İl Özel İdaresi İmar Yatırım ve İnşaat Daire Başkanlığı ile Kùltür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından yürütölmektedir.

Harem Yapıları Restorasyonu İşı'nda; Yıldız Sarayı arazisinin kuzeydoğusunda yer alan Kadın Efendiler 1 ve Kadın Efendiler 2 daireleri, Cariyeler Dairesi, Hazine Usta Kadın Dairesi ve bu yapıları birbirine bağlayan geçitlerin restorasyonu yapılmaktadır. 6000 m²lik bahçe içerisinde, 3160 m² kapalı alan ve 140 birimi içine alan restorasyon çalışmaları sonrasında, yapılar topluluğunun "Harem Müze" olarak kullanılması planlanmaktadır.

Yer teslimi ile birlikte, yapı denetim görevlileri ve yüklenici firma yetkililerinin uygulama metodolojisi üzerinde hemfikir olabilmeleri adına ortak bir çalışma yapılmış; ulusal ve uluslararası yasa, yönetmelik ve antlaşmalarda yer alan ilgili maddeler gözden geçirilerek tecrübeler paylaşılmıştır.

Uygulamanın ilk aşamasının "Tespit ve Belgeleme" olmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda belgeleme çalışmalarına taslak oluşturmak üzere, uygulama

alanı ve alanda bulunan yapı öğelerinin envanter listeleri oluşturulmuş ve numaralandırılmıştır. Uygulama alanının tümünü ve detayları kapsayacak şekilde video çekimi, sanal tur ve fotoğraf albümlerinin oluşturulması işi profesyonel ekip ve ekipmanlarla yapılmıştır. Uygulama aşamasında da profesyonel ekipler, çekimlere devam etmektedirler.

Uygulama metodolojisinin diğer bir aşaması "Analiz" olarak ele alınmıştır. Uygulamanın her aşamasında, ilgili kurumların laboratuvarlarından destek alınarak, numuneler üzerinde ihtiyaç duyulan analizler yapılmıştır.

"Uygulama Hassasiyeti ve Farkındalık" için, yüklenici tarafından uygulama çalışmalarını yürütmek üzere tamamı deneyimli bir teknik kadro oluşturulmuştur. Teknik kadroda; bir Yüksek Mimar, iki İnşaat Mühendisi, bir Elektrik Mühendisi, bir Makina Mühendisi ve iki Formen olmak üzere yedi kişi yer almaktadır.

Uygulamanın ana ilkesi "Özgün Yapı Elemanlarının ve Yapım Tekniğinin Korunması" ve "En Üst Düzeyde İşçilik Kalitesinin Sağlanması"dır. Bu durum, uygulama ekiplerinin ilgili grubun profesyonelleri arasından seçilmesini zorunlu kılmıştır. Uygulama kadrosu, çalışmalarını uluslararası standartlarda yürütmenin yanı sıra; saha çalışanlarının tarihî eserlerde yapılan onarım çalışmaları hakkında farkındalık kazanması için eğitim vermektedir.

Hazinedar Usta Kadın ve Cariyeler daireleri ahşap karkas, Kadın Efendiler 1 ve 2 daireleri ise kârgir yapım tekniğiyle inşa edilmiştir. Kârgir yapıların döşeme ve çatı kısımlarında da ahşap kullanılmıştır.

Resim 2. Eğik mahyada meydana gelen sehim

Resim 3. Yapı öğelerinin güçlendirme ve konservasyon uygulamaları

Resim 4. Yapı öğelerinin güçlendirme ve konservasyon uygulamaları

Resim 5. Yapı öğelerinin güçlendirme ve konservasyon uygulamaları

Bu bildiride, kârgir olarak inşa edilmiş Kadın Efendiler 2 Dairesi'nin çatısında yapılan uygulamalardan bahsedilecektir. Kıırma çatı, özgün Marsilya kiremidi ile örtülüdür. Açıklığı 12.80x22.80 metre olan çatının onarım çalışmalarında, kiremitler yeniden kullanılmak üzere çatıdan kaldırılmış; kaplama tahtaları sökülerek çatı karkasına ulaşılabilmiştir. Asma çatı, 10x20x900cm ölçülerinde 4 eğik mahya ve 10x15x1071cm ölçülerinde ana mahya ile oluşturulmuştur. Kuzey yönünde, eğik mahyalara destek olarak yapılmış iki makasın bulunduğu, ana mahya açıklığında 5 sıra askı ve göğüsleme olduğu tespit edilmiştir. Bırakma kirişleri, (4.5-5-6)x22x1190cm ölçülerinde tek parça olarak kullanılmıştır ve aynı zamanda tavan kirişi olarak çalışmaktadır. Ge-

rek bırakma gerekse mahya kirişlerinde 15cm'ye varan deformasyon ve özellikle yapının kârgir bölümleri ile bitişik yerlerinde malzeme kayıpları görülmektedir (Resim 2).

Yapılara müdahale biçiminde; mümkün olan her yapı öğesinin ve malzemenin korunması ilke olarak benimsenmiş olduğundan, "malzeme transferi" tekniği ile yapı elemanlarının bütünleme ve güçlendirilmesi yapılmaktadır (Resim 3-5).

Ülkemizde yürütülen restorasyon uygulamalarının birçoğunda, eseri meydana getiren yapı elemanlarının, bilhassa ahşap karkas sisteminin değiştirildiğini görmekteyiz. Çürümüş, mantarlaşmış, deforme olmuş ahşap malzeme sökülerek yeni malzeme ile değiştirilmekte; eski malzeme ise kullanılamaz anlayışy-

Resim 6. Sehim yapan kirişler

la eserin bünyesinden çıkarılarak uzaklaştırılmaktadır.

Kadın Efendiler Dairesi'nin fiziksel ve kimyasal etkenler nedeniyle çürümüş ve deforme olmuş ahşap çatı ve tavan karkaslarının güçlendirilmesinde, aşağıda detayları verilen germe ve asma yöntemleri kullanılmış ve sistemin içinde işlevlerine devam etmeleri sağlanmıştır.

Birinci aşamada; döşeme kirişlerinin konservasyonu, güçlendirmesi ve ek makas sistemiyle taşıma yöntemleri açıklanacaktır. Eski yapılardaki ahşap elemanlar, onarılarak iki yüz yıldan daha uzun zaman eser bünyesindeki görevlerini sürdürebilirler. Çürüyen veya deforme olan, belge niteliğine sahip ahşap malzemenin yenisiyle değiştirilmesine her zaman ihtiyaç yoktur; hatta yeni kullanıma giren ahşap malzeme, doğru tercihler yapılamaz ise daha kısa sürede deforme olacak ve çürüyerek fonksiyonlarını kaybedebilecektir.

İkinci aşamada ise; deforme olmuş ve sarkmış mahya kirişlerinin germe sistemiyle düzeltilmesi açıklanacaktır.

1. Aşama

Kadın Efendiler 2 Dairesi'nin çatısındaki onarım işlemlerinde; özgün yapı

Resim 7. Kirişlerin asıldığı yeni makas

elemanlarının “yeni malzeme transferi” tekniği ile güçlendirilerek korunması sağlanmıştır. Ancak çatı onarımı sırasında tasarımda yapılan teknik bir yanlışlığın düzeltilmesi gerekmiştir. Çatının yükünü taşıyan eğik mahyalara destek olmak için yapılmış olan kuzey yönündeki makas, bırakma kirişine ve tavan kirişlerine oturmakta ve yükü, 0.04x0.20x11.90m boyutlarındaki tavan kirişlerine aktarmaktadır. Dolayısıyla tavan kirişlerinde ciddi deformasyonlar oluşmakta; yük aktarımı başlı başına deformasyona sebep olmaktadır (Resim 6). Yük aktarımı ile oluşan deformasyonların giderilmesi için, çatı ve tavan kiriş sisteminin birbirinden ayrılması zorunlu görülmüştür. Kuzey yönünde tavan kirişlerine oturan her iki muhdes makas kaldırılmış; aynı işlevi gören, ancak açıklığın her iki yakasındaki yastığa oturan yeni bir makas tasarımı yapılmıştır (Resim 7). 11.90m açıklığındaki tavan kirişleri, çeşitli metal elemanlar kullanılarak bu yeni yastığa asılmış ve kirişlerde oluşan sehim ortadan kaldırılmıştır (Resim 8, 9). Kirişler ve diğer ahşap yapı ögelerindeki çürümeler de aynı teknikle onarılmıştır. Bu bölgedeki bırakma kirişine oturan göğüsleme sistemi de metal ele-

Resim 8. Kirişlerin makasa asılma tekniği

Resim 9. Makasla kirişin birleşim detayı

Resim 10. Kirişlerin askı ve konservasyon sonrası durumu

Resim 11. Kirişlerin askı ve konservasyon sonrası durumu

manlar yardımı ile olması gereken kota getirilmiştir. Böylelikle tavan sisteminde çatıdaki yükün aktarılması ile oluşan deformasyonlar, yeniden böyle bir hasara uğramamak üzere ortadan kaldırılmıştır (Resim 10, 11).

Böylece, yaklaşık 12m açıklık, 4x20cm boyutlarındaki ahşap kirişlerle geçilmiştir. Statik proje ve hesaplarda bu kirişlerin değiştirilmesi öngörülmüş; yaklaşık 10x35cm lamine kirişlerle çözüm getirilmesi önerilmişti. Ancak bu projeden vazgeçilerek, orijinal kirişlerle sistemin çalıştırılması amaçlanmış; tavan kirişlerinin, bahsedilen şekilde yeni makasa asılarak devamlılığı sağlanmıştır.

2. Aşama

Bahsedeceğimiz diğer bir uygulama ise, eğik mahya aşıklarında yapılan onarımdır. Söz konusu aşıklar, 10x20x900cm ölçülerinde olup orta akslarından 15cm sehim yapmışlardır (Resim 12). Özgün yapı elemanının yerinde korunabilmesi amacıyla, çelik halat ve gergi tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu teknikte; aşığın her iki ucuna “U” şeklinde lamalar yerleştirilmiş, ahşap ile metal elemanın birleştiği noktalar, ahşabın ezilmesini önlemek amacıyla çelik plakalarla desteklenmiştir (Resim 13). Gergi (9.5x20x110cm), aşığı saracak şekilde aynı aksa yerleştirilmiştir (Resim 14, 15).

Resim 12. Sehim yapan kirişler

Resim 13. Kiriş başlarına gergi elemanlarının takılması

Resim 14. Germeye hazır duruma getirilmiş eğik mahya

Resim 15. Germe işlemi denetlenirken

Resim 16. Germe sırasında kullanılan makara sistemi

Resim 17. Sehim yapan kirişin ıslatılarak germeye hazırlanması

Gergi elemanının alt noktasına, halatın çekilmesi için bir makara yerleştirilmiştir (Resim 16). Aşığın her iki ucundaki “U” lamalara, gergi elemanındaki makaradan geçecek şekilde çelik halat düzeneği yerleştirilmiştir. Gerilme sırasında aşıkta elastikiyetin sağlanması için, nem

tutucu pamuklu tekstil malzemesi kirişe sarılmış ve belirli zaman aralıklarında ıslatılmıştır (Resim 17, 18). İstenen elastikiyet derecesi elde edildikten sonra germe işlemine geçilmiştir. Eşit sayıda ve eş zamanlı olarak, her iki uçtan sonsuz vidalar sıkılarak aşıktaki sehim giderilmiştir.

Resim 18.
İslatma
sonrası kirişin
durumu

Resim 19.
Kirişin son
durumuna
getirilmesi

Ardından sabitleme işlemlerine geçilmiştir. Gergi elemanının altına ve üstüne yerleştirilen lamalar, çelik halat düzeneği ve her iki uçta yer alan vidalar sıkılarak sabitleme yapılmıştır (Resim 19).

İleride çatı yüklerinin artmasıyla eğik mahyada meydana gelebilecek sorunlarda; sonsuz vida yardımıyla yapı elemanı tekrar istenen düzleme getirilebilecektir.

Bizden sonra gelenler, daha ileri teknolojileri kullanarak daha korumacı bir anlayış sergileyebilirler. Bu nedenle, bozulmuş fakat belge niteliğine sahip malzemenin, değiştirilmesi yerine koruma altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılmasının, kültür mirasının korunması çabasında en doğru yol olacağını yinelemek istiyorum.

Not: İBB KUDEB tarafından düzenlenen bu sempozyumda özetle vurgulamak istediğim önemli mesaj; belge niteliğine sahip her malzemenin eserin içindeki görevini sürdürebilmesinin sağlanmasıdır. Hızla büyüyen ve büyümeyle birlikte birçok değer yok olduğu dünyada, İBB KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi'nin düzenlediği sempozyumun; kültür mirasının korunması ve yaşatılması çabasında bir "umut" olduğunu bilhassa söylemek istiyorum. Başkanını ve büyük bir heyecanla bu çalışmalarını yürüten ekibini, şahsım ve çalışma arkadaşlarım adına tebrik ederim.

Ertuğrul Tekke Camii Restorasyonu

Serap TİMAŞ KOÇAK*

Ertuğrul Tekke Camii, 1305/1887-1888 tarihinde II.Abdülhamid tarafından, Şazeli tarikatının ileri gelen şeyhlerinden Şeyh Hamza Zafir Efendi (ö.1903) adına yaptırılmıştır. Cami-tevhidhane ve selamlığı barındıran esas yapının yanı sıra, harem ve misafirhane bölümlerinden meydana gelen tekke yapılarının ve minarenin mimarı bilinmemektedir.

Bahçenin doğusunda cami-tevhidhane ile selamlığı barındıran ana bina, batısında da türbe-kütüphane-çeşme üçlüsü konumlandırılmıştır. İki katlı olan ahşap yapı, kendi içinde üç ana bölüme ayrılır: Cami-Tevhidhane Harimi, Kadınlar Mahfili ve Selamlık Kanadı. Ana harimde bulunan işlemeli ahşap mihrap, minber ve kürsü ile Kadınlar Mahfili'nden kubbe eteğine kadar uzanan ahşap kafeslerin, marangozlukla ilgilenen II.Abdülhamid tarafından yapıldığı söylenmektedir.

Restorasyon Çalışmaları (2008-2010):

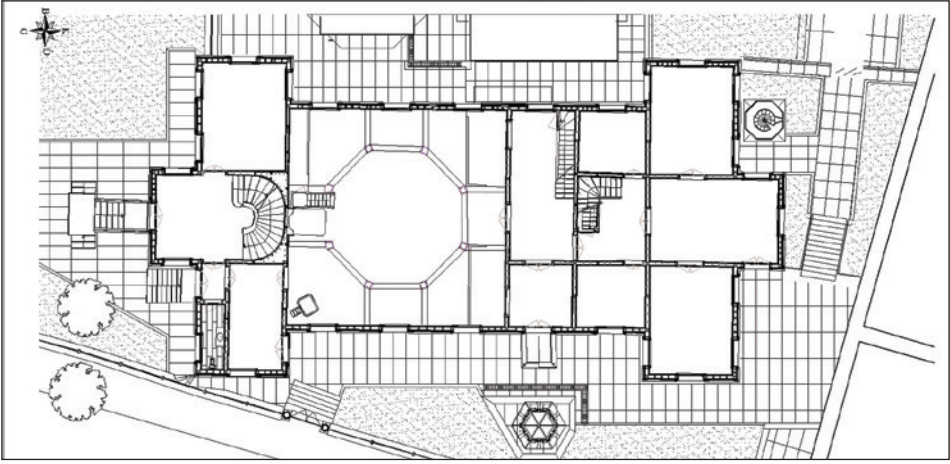
Uzun süredir bakımsız durumda olan eserin ahşap yapı ve çatı karkasında ciddi yapısal sorunların olduğu tespit edilmiştir. Önceki onarımlarda özgün olmayan malzeme ve yapım teknikleri ile yapılan uygulamaların, binanın genelinde yapısal ve görsel sorunlara sebep olduğu saptanmıştır. Yıllar içinde yapının farklı amaçlarla kullanılması nedeni ile yapılan ekler, özgün bölümlerin zarar görmesine, yapının plan ve cephe özelliklerinin kaybolmasına sebep olmuş; yapı, 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyon kapsamına alınmıştır.

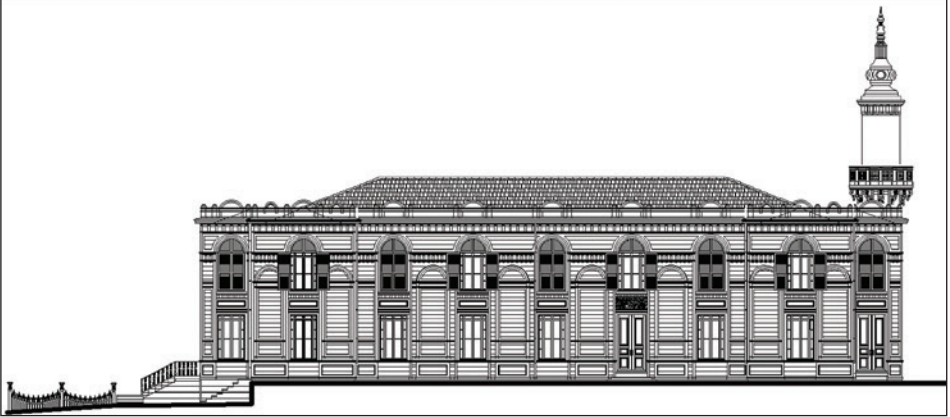
Hünkâr ve Cemaat Girişi Cephesi (Restorasyon Öncesi-2008)

Yapıda müdahale yöntemlerinde kabul edilen temel prensip, “yapıyı muhdes elemanlarından ve yanlış müdahalelerden arındırarak, yapının özgün detayına uygun malzeme ve detaylarla onarım ve yenileme yapmak” olarak benimsenmiştir. Yapı ve çatının ahşap karkasındaki yapısal hasarlar için, tüm bina askıya alınarak, çürümüş ahşap elemanlar krikolama yöntemi ile özgün malzeme ve ebatlardaki elemanlarla değiştirilmiştir. Eserin günümüze kadar korunmuş iç mekânlarındaki ahşap minber, mihrap ve kürsüsü, dönemin nadide örneklerindedir. Kadınlar Mahfili’ndeki ahşap kafesler ve Hünkâr Mahfili’ndeki özel işlemeli ahşap tavanlar da titiz bir ahşap koruma çalışması ile onarılmıştır. Caminin içindeki özgün döşeme, tavan ve kapılar, onarımları yapılarak korunmuştur. Caminin dış cephesindeki yoğun süsleme programı, önceki onarımlarda özgünlüğünü kaybetmiş; yapının cephesi mimari özelliğini yitirmiştir. Yapılan araştırmalarla elde edilen veriler ışığında, ahşap panjurlarının yeniden yapılması ve parapet süslemelerinin tamamlanması ile yapı özgün dönem cephe mimari karakterine kavuşturulmuştur.

*Yüksek Mimar Serap TİMAŞ KOÇAK, seraptimaskocak@gursoygrup.com.tr

Zemin Kat Planı (Ertuğrul Tekke Camii Restorasyon Projesi-2009)

Harim Girişi - Doğu Cephesi (Ertuğrul Tekke Camii Restorasyon Projesi-2009)

Hünkâr
Bahçesi
(Restorasyon
Sonrası-2009)

*Bu metin, Serap Timaş Koçak'ın 8 Ekim 2012'de sempozyumda yaptığı sunumdan derlenmiştir.

Restoration and Reuse of 'Gökçüler Mansion' in Safranbolu

ABSTRACT

'Gökçüler Mansion' is located in the historical centre of Safranbolu, one of the most interesting examples built in the 18th century. It's known that the mansion was rebuilt in the 19th century, after the big fire occurred in the district. The building represents the most characteristic architectural features of Safranbolu mansions. This study explains the whole restoration work of the mansion including the research for the historical background, analytical work for the timber frame structure, consolidation work, restoration of the roof and floors, designs and solutions for the technical equipment and plastering. The mansion is now reused as a boutique hotel, a part of 'Gülevi Safranbolu Tourism Complex'.

Gökçüler Konağı Restorasyonu ve Bir Butik Otel Olarak İşlevlendirilmesi

İbrahim CANBULAT*

Gökçüler Konağı, Safranbolu tarihi merkezinde, Çeşme Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu mahalle, Safranbolu'nun gerek maddi gerekse kültürel zenginliğinin en üst düzeye ulaştığı 18. yüzyılda, varlıklı kesimin kalenin doğu eteklerinde yaptırdığı görkemli konaklardan oluşmuştur. Osmanlı mahallelerinin, 18. yüzyıla kadar sosyal ayrılmayla değil akrabalık ilişkileriyle oluştuğu bilinmektedir (Cerasi, 1999). Çeşme Mahallesi, liberal ve özel mülkiyeti kabul eden Osmanlıların yeni kentsel dokusu için önemli bir örnektir. Aynı bağlamda, Osmanlı kentlerinde zemin ve zemin üzerine eklenen iki katlı konakların yapılabilmesi de bu değişimi simgelemektedir (Cerasi, a.g.e). Bu nedenlerle Gökçüoğlu Konağı, döneminin ilginç örneklerinden biridir.

Geniş bir bahçe içinde bulunan üç katlı konak, ahırıyla birlikte yaklaşık 500 metrekare kapalı alana sahiptir. Gökçüoğlu ailesi, dönemin en varlıklı ailelerinden biridir; orman işletmeciliği ve kereste ticareti yapmakta oldukları sanılmaktadır. Konak, mimari açıdan yalın olmasına rağmen, Safranbolu konaklarının tüm genel özelliklerini göstermektedir (Resim 1).

Konağın 18. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmiş; ancak İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dendrokronoloji Laboratuvarı ile ahşabın yaşını belirlemek üzere yaptığımız çalışmalarda, tüm ahşap örnekleri 19. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir (Resim 2). Yerel tarihçilerden, 19. yüzyıl ortalarında Çeşme Mahallesi'nde bir yangın olduğu, hemen hemen tüm mahallenin yangından etkilendiği ve sonrasında konakların yenilendiği öğre-

* Yüksek Mimar İbrahim CANBULAT, Gülevi Safranbolu, Karabük, ibrahim@canbulat.com.tr

Resim 1. Gökçüler Konağı doğu cephesi, restorasyon sonrası

nilmıştır. Gökçüoğlu Konağı'ndan daha ayrıntılı bir örnekleme yaptığımızda, bir örnekte 18. yüzyıl sonlarına ulaşılmıştır. Konağın, ilk yapılda zemin üzerine kaç katlı olduğu belirlenememiştir. Ancak 18. yüzyıla tarihlenen örneğin alındığı birinci kat batı bölümünün 18. yüzyıldan kalmış olduğu kesindir. Bu bölüm, daha yalın mimarisi ve ortogonal geometrisiyle de Osmanlı konaklarının klasik dönemine işaret etmektedir. Konakta strüktürel açıdan uyumsuzluğa rastlanmadığı için, birinci ve ikinci katların birlikte, yeniden tasarlanarak yapıldığı düşünülmektedir (Resim 3).

Konağın zemin katında taşlık ve çok büyük bir ahır bulunmaktadır. Ahır, yapıya bitişik olan samanlıkla bağlantılıdır. Yapının ikinci katı, içeride girişin üzerini açık bırakacak şekilde geri çekilmiştir. Geri çekilen kısım, girişle kafesli bir

Resim 2. Artım burgusuyla dendrokronoloji çalışması için örnek alınması

cumba yardımıyla bağlantı kurmakta ve bu noktada haremın başlangıcını işaret etmektedir. Birinci katın girişinde bulunan küçük odanın hangi işlevi üstlendiği belirlenememiştir; yardımcı odası olma olasılığı güçlüdür. Bu odanın evin erkeklerinin çalışma odası olduğu da düşünülebilir. Kuzeybatıda bir karanlık oda (kiler)

Resim 3. Restorasyon öncesinde konağın durumu (Ön köşede zemin boşalması nedeniyle yapının oturması, arkasından yanlış bir uygulamayla konağa eklenen taş payanda ve betonarme destek görülmektedir. Çatı ise tümüyle bozulmuş ve artık yağmur suyunu engelleyemez duruma gelmiştir. Resim, pencerelerin açılım şekli ve boyutlarındaki değişikliklere dikkati çekmektedir.)

ve doğudaki çardağın iki yanında birer oda bulunmaktadır: Bunlardan karanlık odanın karşısına düşen odanın, ocağının büyüklüğü dikkate alınarak, aşevi olduğu anlaşılmaktadır. İkinci kat, Osmanlı Baroğu etkisinde eliptik bir iç sofanın çevresine yerleştirilmiş dört oda ve iki sandık odasından oluşmaktadır. Yapının kuzeyinde bulunan kuburun üzerine gelecek şekilde, her iki katın kuzey bölümünde ıslak hacimler yer almaktadır.

Konak, 20. yüzyıl başlarında Safranbolu’da yaşanan sosyo-ekonomik çöküntüden nasibini almış ve yüzyılın ortalarında Karabük Demir ve Çelik İşletmeleri işçilerinin barındığı bir çatal ev haline gelmiştir.¹ Restorasyon sırasında bulduğumuz dokuma tezgâhı parçaları ve boyalar, konağın bazı odalarının dokuma atölyesi olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır. Gerçekten de birinci katın güneydoğusunda bulunan odanın ocak davlumbazı sökülmüş ve ocak büyük kazanların kaynatılabileceği bir boyuta

getirilmiştir. Asıl bozulma, 1980’lerde olmuştur. Konağı Gökçuoğlu Ailesi’nden alan kişi konağı yıkmaya başlamış; ancak güvenlik güçlerince durdurulunca, üstesinden gelemeyeceği bir modernleştirme çabasıyla, konağı tanınmayacak bir duruma getirmiştir. Bu dönemde konağın dört yöne eğimli oturtma çatısı yıkılmış, yerine iç dereli bir çatı yapılmıştır; sonrasında yağmur suyu sorunu bir daha çözülemediğinden, konağın önemli bir bölümü çürümüştür. Yeni sahibi tarafından konağın tüm iç düzeni değiştirilmiş; dolap, kapı ve tavanları sökülmüş, bazı pencereleri ve ocakları kapatılmıştır (Resim 4). Tadilat ve tamirat amacıyla betonarme ve kârgir eklemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Son darbe ise, yan parselde bulunan bir konağın yangın sonrası molozunun atılması sırasında gelmiş ve iş makinesi çalıştırılarak zeminde açılan boşluk, konağın güneydoğusunda yaklaşık 35cm’lik çökmeye neden olmuştur.

¹ O dönemde Safranbolu Belediyesi’nde çalışan ve elektrik sayaçlarını okuyan bir komşum, konakta yaklaşık on ailenin oturmakta olduğunu belirtmiştir.

Restorasyon Projesi ve Restorasyon Süreci

Gökçüoğlu Konağı, bir butik otel olan Gülevi Safranbolu Külliyesi'ne² katılmaktadır. Bu amaçla konakta, 6 oda (4 *deluxe* ve 2 *junior suit*), ahırında bir toplantı salonu, birinci katında bir çalışma ofisi ve küçük bir spor salonu oluşturulmuştur. Samanlık, toplantı salonuna, genel tuvaletler ve depo işlevleriyle destek verecektir. Üst katta bulunan sandık odaları, komşu odalarla bağlantılı olarak *junior suit*'lerin banyo daireleri işlevlerini üstlenmiş bulunmaktadır. Konakta 6 yıla yayılan, yaklaşık 36 aylık bir çalışma yapılmış ve konak hizmete girmiştir.

Restorasyon sırasında titiz bir şekilde uydüğümüz ICOMOS'un "Tarihî Ahşap Yapıların Korunması için İlkeleri"ni burada yeniden sıralamama gerek yoktur. Ancak, restorasyon sürecinin en önemli unsuru olan yeniden işlevlendirme konusunu vurgulamak istiyorum. Bugün özellikle tarihî yapı ve dokuların sürdürülebilirliği tartışılırken, bunun yeniden işlevlendirmeyle iç içe olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Özellikle Safranbolu'da otel işlevi verilmiş yaklaşık 90 tarihî konaktaki restorasyon ve kullanım sorunlarını yakından izledim ve bu konuda bildiriler sundum, yazılar yayınladım. Burada kısaca belirtmeliyim ki, yeniden işlevlendirme, kaçınılmaz olmakla birlikte çok duyarlı tasarım süreçlerini gerektirmektedir (Canbulat, 2011, s.82-93). Özellikle tek bir ailenin gereksinimlerine göre yapılmış bir konutun, kitle turizmi baskısı altında nasıl davranacağı göz ardı edilmemelidir. Yoğun baskının oluşturduğu en önemli sorunlar, kahvaltı salonu ve resto-

Resim 4. İç görünüş
(Dolap kapakları ve davlumbaz sökülmüş, ocak boya kazanı kaynatılabilecek ölçülere getirilmiştir. Kârgir eklemeler ve tamirat yapılmıştır.)

ran benzeri toplu hizmet alanlarının tasarım ve tefrişi, ıslak hacimlerin çözümü, ses yalıtımı, ısıtma ve havalandırma; bunların hepsinden önemlisi yapının ruhunun (*genius loci*) yok edilmesi olmaktadır. Öte yandan: "Turist, otantikliği arar ama gerçeklerle yüz yüze gelmek istemez." (McKercher & Du Cros, 2002, s.40).

Restorasyona çatının hafifletilmesiyle başlanmıştır. Safranbolu'da 19. yüzyıla kadar çatılarda kayın pedavralar kullanılmaktaydı. Yukarıda sözünü ettiğim mahalle yangını sonrasında, dönemin valisinin kararıyla Safranbolu'da kiremit kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. Bu,

² Gülevi Safranbolu Kültür Turizmi Külliyesi için: www.guleviSafranbolu.com ve guleviSafranbolu.wordpress.com

her yapıya yaklaşık 3-4 ton ek yük bindirilmesi demektir. Zaten çeşitli oturmalarından dolayı yapıların kaldırılması (*basarna*) gerekli olmaktadır. Daha sonra, özellikle 1960'lardan sonra yapılan tüm çimento-lu eklemeler sökülmemektedir. Yukarıdan aşağıya doğru bu süreç tamamlandığında, çalışmaya aşağıdan yukarıya doğru devam edilmektedir. Öncelikle zemin etüdü ve gerekiyorsa pekiştirme yapılmalıdır. Gökçüler Konağı'nın güneybatısındaki çökme nedeniyle, istinat duvarları yapılarak zemin güçlendirilmiştir. Sırayla zemin katı oluşturan moloz taş duvarlar ve ahşap iskelet sistemi (*yeğ dana*) dengelenmekte, eksiklikleri tamamlanmakta ve çürümüş elemanları değiştirilmektedir. Yeğ dana tamiratı sırasında, yerindeki özgün kerpiç dolgunun olduğu gibi korunması tercih edilmiştir. Ancak kerpiç dolgu boşaltılmışsa yerine hafif gaz beton bloklar doldurulmaktadır. Bu çözüm, daha masraflı olmakla birlikte, daha iyi bir ısı yalıtımı sağlamak ve yapının ölü yükünü azaltmaktadır. Daha sonra toprak sıva yapılmakta; üzerine ise perdah uygulanmaktadır.³ Ana hatlarıyla belirttiğim restorasyon yaklaşımının ardından, örnek olması açısından bazı uygulamaları görsellerle açıklayacağım.

Safranbolu konaklarına 20. yüzyılın ortalarında soba ve mobilya girmeye başlamıştır. Bu nedenle ocaklar işlevini kaybetmiş; karyola, masa gibi mobilyalara yer açma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Osmanlı konaklarında 20. yüzyıla dek mobilya bulunmadığını; yer sofrası, sedir ve dolap gibi tüm donanımın yapıyla bütünlük olarak gerçekleştirildiğini bi-

liyoruz. Safranbolu'da otel olarak restore edilen konakların çoğunda bu değişim olduğu gibi kabul edilmekte; boşaltılan odalara karyola, masa ve sandalyeler yerleştirilmektedir. Gökçüler Konağı'nın restorasyonu sırasında, çoğu sökülmüş olmakla birlikte, atılmayıp saklanan kapı ve dolap parçalarının ahırda bulunması bizim için büyük bir mutluluk kaynağı olmuştur. Bulunan parçalar özgün yerlerine yerleştirilmiş ve eksikler onlara uygun olarak yeniden üretilmiştir. Sedirleri olduğu gibi kabul eden yatak çözümü benim tasarımımdır. Ayrı bir yazı konusu olması nedeniyle, tasarım ve tefriş konularına burada yer verilmemiştir.

Çalışmalar

Bu bölümde, restorasyon uygulamaları resimlerle anlatılmaktadır (Resim 5-25):

1. Söküm ve Temizlik

Resim 5. Duvarla kapatılan pencereler açılmıştır.

³ Yapının özgün perdah örneğinin laboratuvar analizinin yapılması yerinde olmaktadır. Bugüne kadar restorasyonunu gerçekleştirdiğimiz konakların perdah analizlerinde farklılıklar görülmüştür

2. Çatı

Resim 6. Eski çatının açıldıktan sonraki durumu (Kullanılabilir durumda olan mertek ve mahyalar değerlendirilerek çatı özgün durumuna getirilmektedir.)

3. Taş Duvarlar

Resim 7. Çamur harçlı moloz taş duvar (Taşa çekiçle şekil verirken çıkan küçük parçalar (çivilik) taşların arasına çakılarak strüktür sağlanmaktadır.)

4. Ahşap İskelet

Resim 8. Moloz taş duvarların tamiratından sonra, hidrolik krikoy ile düzeltme işlemi (Yapı yaklaşık 35cm kaldırıdıktan sonra yaklaşık 7cm kadar geri oturmuştur. Katlarda düzeltme işlemi, taban tahtalarının teraziye getirilmesiyle sağlanmıştır.)

Resim 9. Ahşap iskeletin onarımı
(Taş ve betonarme destekler temizlenmiş; istinat duvarı yapılarak zemin güçlendirilmiştir.)

5. Döşeme ve Tavanlar

Resim 10. Yapıdan kurtarılabilen özgün döşeme elemanlarının empenye edilmesi (Safranbolu konaklarında çift döşeme bulunmaktadır. Bu döşemelerin arasına ortalama 8cm kadar toprak basılmaktadır (bulgurlama). Hazırlanmakta olan döşeme elemanlarının altında toprak dolgu gözükmemektedir.)

6. Yalıtım

82

Resim 11. Çift döşeme sistemi (*bulgurlama*)

(Bu çözüm, iyi ısı ve ses yalıtımı sağlamaktadır. Bulgurlamadan önce zemin bitümlü malzeme ile kaplanmıştır. Sağda bulgurlama olarak isimlendirilen toprak dolgu tamamlanmış olarak gözükmektedir. Bitümlü malzeme kullanımı, zaman içinde yapı hareketleri nedeniyle üst katlardan toz inmesini önlemek açısından zorunlu olmaktadır.)

Resim 12. Çok amaçlı salonun üzerine gelen alanlarda ses yalıtımı amacıyla taş yünü üzerinde yüzer döşeme yapımı
(Çeşitli kaynaklarda yüzer döşeme ile ilgili bilgi bulunmakla birlikte en önemli özelliği, hiçbir ahşap parçanın birbiriyle doğrudan temasta olmamasıdır.)

7. Boya Sökümü

Resim 13. İlk uygulamada sökülemeyen yağlı boya tabakasının üzerine bir kat daha boya sökücü uygulanması ve kaplanması (1950'lerde, dönemin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Safranbolu ziyareti öncesinde, halka evlerini güzelleştirmeleri için yağlı boya dağıtılmıştır.)

8. Marangozluk İşleri

Resim 14. Ahırda bulunan dolap kapılarından hareketle dolapların yeniden kurulması

Resim 15. Bir tamamlama örneği (Kapı ve kemerli kasası, özgün yerleri konağın ilk sahiplerine danışılarak tespit edildikten sonra yerine yerleştirilmiştir.)

9. Islak Hacimler

Resim 16. Islak hacimlerin altında, su kontrolü üzerine cam yünü takviyeli polyster uygulamalı tekneler (Ada kuvet montaj hazırlığı yapılmıştır; banyonun bitmiş hali Resim 25'te görülmektedir. Sol yandaki sökülebilir pano kirişlere kenetlenmiştir.)

10. Donatı

Resim 17. Donatının yerleştirilmesi (Tüm ısıtma, soğutma, su ve elektrik donatıları döşemelerin arasına yerleştirilmektedir. Resimde, üzer döşeme için kullanılan taş yünü gözükmemektedir.)

11. Sıva ve Perdah

Resim 18. Çamur sıva uygulaması (Çamurun içinde belli oranda saman bulunmaktadır; daha sonra üzerine kırıklı perdah yapılacaktır.)

Resim 19. Perdah harcı için kırığın kıyılması (Perdah harcı, İBB KUDEB Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı'nda analiz edilen özgün perdah örneğine göre hazırlanmaktadır.)

Restorasyon Sonrası

Resim 20. Kuzeybatıdan görünüm (Ön tarafta yeniden yapılan ahır gözükmektedir. Yalnızca moloz taş duvarlarının bir kısmı kalan samanlığın restitüsüyonu, aynı sokakta bulunan diğer samanlıkların tipolojisine göre yapılmıştır. Demir kafes, güvenlik nedeniyle kullanılmıştır.)

Resim 21. Samanlık kapısının kilidi
(Unutulmak üzere olan bu kilitler,
Yazıköylü yaşlı bir usta tarafından hâlâ
yapılmaktadır.)

Resim 22. Restorasyon sonrası
güney cephesi
(İç mekân işlevlerinin cepheye
doğru yansıtılması açısından önemli
bir örnek: Pencereilerin üzerinde
bulunan açılır kapanır elemanlar
benim tasarımımdır. Daraba
olarak isimlendirilen bu çatmalar,
özgün haliyle ahşap iskelete
çakılıdır. Kurtarılabilen parçalar
yeni çerçevelerin üzerine alınarak,
gün ışığının kontrolü ve camların
temizlenebilmesi sağlanmıştır.)

Resim 23. Girişte üst
katta bulunan cumba
(Mahremiyeti ifade eden
cumbadan gelen ip,
kapı kilidini açmaktadır.
Sağda görülen ahşap
duvar, geçmişte
ısıtılmayan mekânın
ısıtılabilmesi için özel
olarak yalıtılmıştır.
Ahşap duvarın üzerinde
bulunan kafeslerin
önüne yerleştirilen
camlar, havalar
ısındığında kaldırılarak
doğal havalanma
sağlanmaktadır.)

Resim 24. Oda sedirlerini olduğu gibi kabul eden yatak çözümleri (Yatakların ayak taraflarında bulunan gezer bazalar kaydırılarak gerektiğinde yataklar birleştirilebilmektedir. Sedirler oturma ve yatma işlevlerinin yanında yatak ucu sehpası olarak da kullanılmaktadır. Bu çözümle odalarda bulunması gereken mobilya sayısı en aza indirilmiştir. Dolapların özgün parçaları ve yenilenen kısımlar açıkça görülmektedir. Döşemenin üzerinde poliüretan bazlı zemin cilâsı kullanılmıştır.)

Resim 25. Sandık odalarında ada kuvetli banyo çözümü (Teknenin bitmiş hali görülmektedir. Lavabo ve klozet, aynalı bölücünün arkasındadır. Konağın döşemesine oturtulan bölücü, taşıyıcı ve donatı sağlayan pano sökülebilecek şekilde (reversible) tasarlanmış ve uygulanmıştır.)

KAYNAKÇA

Canbulat, İ., 2011, “Gülevi Safranbolu / Bir Kültür Turizmi Projesinin Kuramsal Arka Planı” *Arredamento / Mimarlık*, 247, Haziran 2011, İstanbul, s.82-93.

Cerasi, M. M., 1999, *Osmanlı Kenti / Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygurlığı ve Mimarisi*, Çeviren: Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

McKercher, B., Du Cros, H., 2002, *Cultural Tourism*, The Haworth Hospitality Press, Binghamton, New York, s.40.

www.guleviSafranbolu.com ; guleviSafranbolu.wordpress.com

Traditional Civil Architecture in Şavşat District, Artvin

ABSTRACT

Şavşat, situated in the northeast of the city of Artvin, is a village that is scattered on a hilly terrain and surrounded by high mountains. In the field study, distinctive plan arrangements and facade articulations which are only seen at Şavşat and nearby villages in Eastern Black Sea region have been scrutinized.

It is observed that the number of concrete houses has increased recently for many reasons. The preservation studies must start immediately in order to save the vernacular architecture which has an important place in our cultural heritage. It is clear that the preservation of this traditional urban texture and unique architectural features will contribute to economical, social and cultural development of the region.

Since there are only a handful number of studies on Şavşat, it is believed that this research would be the beginning of further studies in order to transfer the local identity and architectural heritage to future generations before being disappeared.

Şavşat'ta Geleneksel Konut Mimarisi

Onur KARAHAN*

1. Konum ve Tarihçe

Şavşat, Artvin ilinin kuzeydoğusunda yer alan, (yüzölçümü 1.317 km²) dağlık ve engebeli bir arazi üzerine yayılmış, dört tarafı yüksek dağlarla çevrili bir sınır ilçesidir (Resim 1). Şavşat'ın doğusunda Ardahan il merkezi ile Hanak ilçesi, kuzeydoğusunda Posof ilçesi, güney ve güney batısında Ardanuç ilçesi, batısında Artvin Merkez ve Borçka ilçesi, kuzeyinde ise Gürcistan Cumhuriyeti yer almaktadır.

Bölgedeki arkeolojik bulgular yerleşimin geçmişinin M.Ö. 4000'lere dayan-

dığını göstermektedir. Ne yazık ki sınırlı sayıda arkeolojik araştırma, bölgede yaşamış olan uygarlıklarla ilgili yeterli bilgi vermemektedir. Bu nedenle Şavşat'ın tarihsel gelişimi, genellikle Artvin ile birlikte ele alınmaktadır. Şavşat, M.Ö. 900-650 yılları arasında Urartu ve Kimmer, daha sonraları sırasıyla Saka Türkleri, Roma ve Sani egemenliği altına girmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valiliği sırasında Artvin, Ardanuç, Şavşat ve Borçka çevreleri de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'dan ayrılışının ardından Şavşat, Ardanuç, Oltu, Tortum ve Artvin,

* Restorasyon Uzmanı Yüksek Mimar Onur KARAHAN, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı Doktora Öğrencisi, Muka Mimarlık (İstiklal Caddesi, Bekar Sokak, No:18/3 Beyoğlu/İSTANBUL), o.karahan@mukamimarlik.com, onurkarahan08@gmail.com

Resim 1.
Şavşat,
genel
görünüm,
2008

Osmanlı Devleti'nden ayrılmışlardır. 1829 yılında Ardanuç sancığına bağlanan Şavşat, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında, 13 Mart 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Batum, Kars ve Ardahan ile birlikte Çarlık Rusyası'na bırakılmıştır. Şavşat, 1921 yılında imzalanan Gümrü Antlaşması sonrasında Ardahan sancığına bağlı bir ilçe haline getirilmiş; 7 Temmuz 1921 tarihinde ise Artvin'e bağlanmıştır.

İlçenin Merkez Belediyesi ile Meydancık Belde Belediyesi ve 62 köyü bulunmaktadır. İlçe ekonomisi tarımsal üretime ve hayvancılığa dayalıdır. Tarımsal üretim, ağırlıklı olarak geleneksel aile tipi işletme yapısı şeklinde görülür. Bölge, büyük ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra arıcılık açısından da uygun koşullara sahiptir.

Şavşat'la ilgili mimari araştırmalar son derece sınırlıdır. Bölgede iz bırakan uygarlıkların mimari mirası çerçevesinde Cevzli (Tibet) Manastırı, Söğütlü (Sattle) Kilisesi-Camisi, Köprülü (Rabat) Kilisesi, Cevzli (Tibet) Camisi, Kocabey (Quçen)

Camisi, Zor Mustafa (Zortana/Zoro) Bey Türbesi ve Şavşat Kalesi ilk bakışta göz önüne gelenlerdir (Aytekin, 1999).

2. Şavşat Köylerinde Yerleşme Düzeni ve Köy Evleri

2.1. Genel Yerleşim Özellikleri

Şavşat'ta topografya kırsal mimariyi biçimlendiren en önemli etkidir (Resim 2). Bölgede engebeli arazi yapısının yaygınlığı, buna karşın düz arazinin çok az oluşu, dağınık yerleşmeyi zorunlu kılmıştır. Topografyanın elverişli olduğu yerlerde toplu yerleşme örneklerine de rastlanmaktadır. Dağınık köy yerleşmelerinde, aralarında akrabalık bağları olan ailelerin evlerinin bir araya gelerek gruplar oluşturduğu görülür. Komşu yapılar arasındaki mesafe kimi zaman çok fazla olabilmekte hatta yer yer tek başına evler de görülmektedir. Köylerin genel yapısında, yerleşimin içinden geçen bir ana yol ve konut gruplarını bu ana yola bağlayan tali yollar göze çarpar. Bazı evlere ise sadece patika yollar ile ulaşıldığı izlenmektedir.

Resim 2.
Karaköy'den
(Savket) görü-
nüm, 2008

Resim 3. Kocabey (Quçen) köyü
konut grubundan görünüm, 2008

Resim 4. Merek yapısının topoğrafya ile
ilişkisinden görünüm, 2009

Köy evlerinin araziye konumlanmasında manzara ve iklimsel verilerden çok arazinin eğimi etkili olmuştur (Resim 3). Eğimden yararlanarak genellikle iki katlı inşa edilen evler, çoğunlukla tek başına değil harman, merek, ahır, ocak gibi kırsal yaşamın gerektirdiği çeşitli fonksiyonları içeren yapı gruplarıyla beraber inşa edilmişlerdir. Hayvan yemlerinin saklandığı “merek” “karapan” ve arpa ile samanın birbirinden ayrılma işleminin yapıldığı “harman”, bütün yerleşme gruplarında karşılaşılan yapılardır (Resim 4, 5).

Resim 5. Geleneksel konut ve merek yapısından
görünüm, 2009

Resim 6. Ziver Özdemir evi, Kocabey (Qucen), 2008

Resim 7. Cevzli (Tibet) köyünde geleneksel konut, 2008

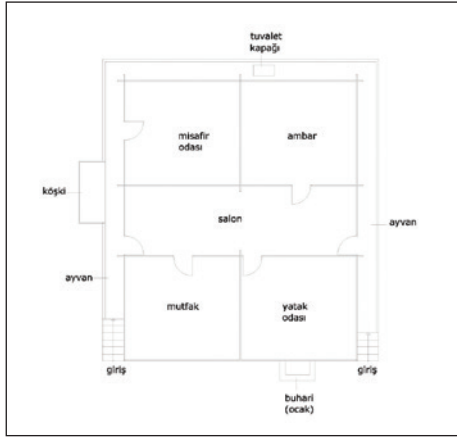
Resim 8. Cevzli (Tibet) köyünde bulunan üç katlı konut, 2008

2.2. Köy Evleri

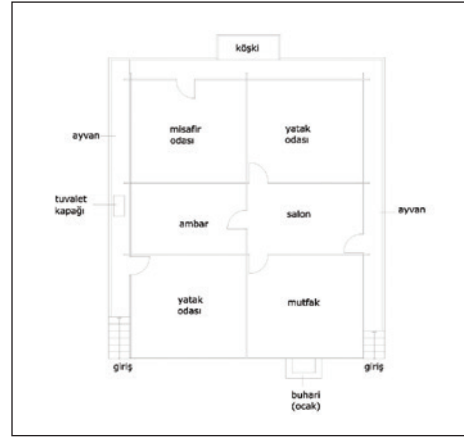
Arazinin engebeli oluşu, konutların topografyaya uyumunda özgün çözümler gerektirmiş; yapılar eğim çizgilerine paralel konumlandırılarak araziye en az müdahale ile yapılaşma sağlanmıştır.

Geleneksel ahşap yığma köy evleri, genellikle iki katlıdır. Ancak, bazı köylerde bir ve üç katlı örnekler de görülmektedir (Resim 6-8). Tipik bir Şavşat evi, ahır katı ile üzerinde yer alan ve

üst kottan girilen yaşama katından oluşmaktadır. Yapının taş temel üzerine oturtulması sağlanmakta, bazen taş temel zemin kat hizasına kadar yükselmektedir. Yapının tamamı “boğaz geçme” ya da yörede “yaka” adı verilen geçme tekniği ile inşa edilmiştir. Zemin katlarda çoğunlukla kütükler kullanılırken, üst katlarda işlenmiş ahşap tercih edilmiştir. Yapının üzeri beşik çatı ile örtülmektedir.

Şekil 1. Plan tipi-1, yaşama katı planı

Şekil 2. Plan tipi-2, yaşama katı planı

2.3. Plan Özellikleri

Geleneksel Şavşat evlerinde, konutların plan kurgusunu yaşama katındaki “salon” belirlemektedir; başlıca iki plan tipine rastlanmaktadır: Birinci plan tipi, genel itibariyle geleneksel iç sofalı plan şemasını yansıtmaktadır. Uzunlamasına dikdörtgen planlı salonun iki yanında ikişer mekân yer almaktadır (Şekil 1). İkinci plan tipinin öncekinden farkı, salonun ortadan ikiye bölünerek üç yanından mekânlarla çevrelenmiş olmasıdır. Bu şemada salon küçülmekte ve kareye yakın bir biçim kazanmaktadır (Şekil 2). Her iki plan şemasına sahip evlerde temel ortak özellik, salon ve mekân dizilerinden oluşan ana kütle- nin “ayvan” adı verilen balkonlarla çevrili olmasıdır. Her iki plan tipinde de alt katlar ortak özellik göstermektedir. Servislere ayrılan bu katta ahırlar ve daha korunaklı olduğu için kışın barınulan kış odası vardır.

Şavşat evlerinin karakteristik özelliklerinden biri olan ayvan, yapının sadece giriş kısmında bulunmamakta; evi üç yönden çevrelemektedir. Yapının giriş

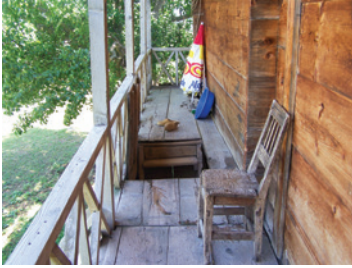
cephesinin her iki yanından ayvanlara; buradan da salona ulaşılabilir.

Plan düzeninin merkezinde yer alan salon, yatak odası, ambar ve mutfak bölümlerine erişilmesini sağlar. Bölgeye özgü bir tutumla misafir odasına salondan değil “ayvan” a açılan bir kapı ile ulaşılması tercih edilmiştir. Salonun sirkülasyon alanları dışında kalan bölümünde yatma ve oturma işlevlerinin gerçekleştirildiği geniş ve alçak sekiler (söki) yer almaktadır. Özellikle yaz aylarında, bu bölüm ev halkının en çok kullandığı mekândır.

Salondan ulaşılan mutfak, kış aylarında yatma, oturma, beslenme gibi tüm eylemlerin gerçekleştirildiği ve evin en çok kullanılan bölümüdür. Mutfağın ortasında bir soba bulunmakta, yemekler bu sobada pişirilmektedir. Mekânın bir bölümünde üzerinde işlerin yapıldığı, beslenme ve yatma işlevlerinin gerçekleştirildiği geniş bir seki bulunmaktadır. İklim şartlarından dolayı, geleneksel evlerde pencere sayısı az olup pencere boyutları da küçüktür. Mutfaklarda ise sadece küçük bir pencere vardır.

Resim 9.
Köski'den
görünüm,
2008

Resim 10. Ayvan'dan tuvalet girişinin görünümü

Resim 11. Tuvaletten görünüm

Resim 12. Buhari'den görünüm

Her iki plan tipinde de yaşama katında ambar bulunmaktadır. Ambarın girişine, içeriye girebilecek hayvanlardan korunabilmek için, yerden yaklaşık 50cm yükseklikte eşik yapılmıştır. Ambar, yiyeceklerin ve mutfakla ilgili malzemelerin depolandığı mekândır. Bu mekânda ayrıca un ve arpanın depolandığı “haro” adı verilen bir bölüm yer almaktadır. Besinlerin korunabilmesi için, mekânın penceresi bulunmamaktadır.

Evlerin manzaraya bakan tarafında,

genellikle misafir odası bulunur. Mahremiyet nedeniyle misafir odasının evin diğer bölümlerinden kopuk düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, misafir odasına “ayvan” a açılan bir kapıdan girilir. Bu oda, evin dekorasyonu en güzel olan mekândır. Duvarlarda el işi kilimler, zeminde ise halılar yer almaktadır. Manzaraya yönelmesine karşın, bu mekânın manzaraya bakan cephesinde sadece küçük bir pencere bulunması ilginçtir.

Ayvanın ortasında yerel olarak “köş-

Resim 13.
Ciritdüzü
(Vel) köyünde
bulunan
geleneksel
bir konuttan
görünüm,
2008

ki” adı verilen ve Şavşat evlerinin karakteristik yapı elemanlarından biri olan çıkma bulunur (Resim 9). Bu çıkmalar, biçim olarak birbirlerine benzerler; fakat konum ve detaylarında farklılıklar gözlenmektedir. Yoğun ahşap işçiliği ile dekore edilen köşkler, evin en iyi manzaralı noktasında yer alırlar.

Şavşat evlerine özgü bir diğer mekân, ayvan altında asılı olan tuvaletlerdir. Ayvan döşemesinde yer alan bir kapakla örtülen bu mekâna merdivenle inilir. Bilmeyenlerin yapıda bulamayacağı ve baktıklarında ne olduğunu anlayamadıkları bir mekândır (Resim 10, 11).

Yukarıda belirtildiği üzere, alt kat ta ahır ve kış odası bulunmaktadır. Dışarıdan önce bir avluya, bu avludan da ahır ve kış odasına ulaşılır. Kış odasında ekmeklerin pişirildiği ve ısınmanın sağlandığı, taştan inşa edilmiş ocak bulunmaktadır. Ocagın bacasına “*buhari*” adı verilir (Resim 12). Ahır ise, küçük ve

büyükbaş hayvanlar için ayrı ayrı düzenlenmiş iki bölümden oluşur.

2.4. Cephe Düzeni

Evler, eğime paralel oturdukları için, genellikle giriş bölümünden tek katlı görülmetedirler. Tipik bir Şavşat evinde yaşama katı, döşeme seviyesine kadar yığma kütüklerle inşa edilmiştir. Kütüklerin arası hayvan gübresiyle doldurulur. Hayvan dışkılarının ahurdan atıldığı delik, kış odası penceresi ve alt kat giriş kapısı, cephede yer alan açıklıklardır. Cephenin temel unsuru olan ayvan, yapının sadece giriş kısmında görülmez. Giriş cephesinde, zemin kattaki kış odasında bulunan, taş malzeme ile yapılmış *buhari* görülmektedir.

Yapının üç tarafında, 80-90cm çıkma yapan *ayvan*’lar bulunur. *Ayvan*, yaşama katına ait döşeme kirişlerinin dışarıya konsol yapmasıyla oluşturulmuş olup, üzeri yapının çatısı ile kapatılmıştır (Resim 13). Çatıyı taşıyan ve ayvan’lara sınır

Resim 14.
Ali Karahan
evi, Karaköy
(Şavket),
2008

oluşturan ahşap dikmeler bulunmaktadır. Bu dikmeler, ahşap korkuluklarla birbirlerine bağlanmaktadır. Balkon korkulukları lataların genellikle çapraz olarak yan yana gelmeleriyle estetik ve özgün bir görünüm sergilemektedir. *Ayvan* korkuluklarının işlemeli örnekleri de vardır.

Ayvan'dan çıkma yapan ve bağımsız bir çatı örtüsü olan "*köşki*", Şavşat evlerinin simgesidir. *Köşki*, ev halkının manzarayı izlediği bir mekân olup, ahşap işçiliğiyle yapının en süslü ve özel mekânlarından biridir.

2.5. Malzeme ve Yapım Tekniği

Bölgenin yapım malzemesi ve tekniği, geleneksel konutların tasarımını yönlendiren bir başka etkidir. Ormanlık bir bölge olan Şavşat'ın kırsal yerleşmelerinde, yapılarda tümüyle ahşap malzeme kullanılmıştır. Evler, genellikle çam ile inşa edilmiştir. Çamın azalıp temininin zorlaşmasından dolayı, yeni inşa edilen

evlerde ladin kullanıldığı görülmektedir. Çam, öz odunu dayanıklı, kolay kurutulan, işlenme özelliği iyi olan bir ağaç türüdür. Ladin ise, ahşap ev yapımına elverişli, fakat çam kadar dayanıklı olmayan bir ağaçtır.

Ahşap, bu bölgede yığma yapım tekniğiyle uygulanmıştır. Ahşap yığma, 4-6cm kalınlıktaki tahtaların ya da 30-50cm çapındaki kütüklerin, köşelerde birbiri üzerine geçme tekniğiyle bindirilmesiyle yapılan bir duvar sistemidir (Resim 14, 15). Kütüklerin üst üste konmasıyla yapılan uygulamalarda ağaçlar arasında aralık kaldığı için, bu yapım tekniği daha çok ahır, merek ve samanlık gibi yapılarda bu sistem tercih edilmektedir.

Şavşat evlerinde zemin katlar genellikle kütük yığma sistem ile oluşturulmuştur. Kütüklerin uçlarının sivri olduğu görülmektedir. Kütükler ormandan, öküzler tarafından çekilerek getirilmekte

Resim 15. Fahrettin Açıköz evi, Kocabey (Qucen), 2008

Resim 16. Zemin kat kütük yığma sistem detayı, 2008

Resim 17. Yaşama katı döşeme kirişleri

Resim 18. Geleneksel çatı kaplamasından görünüm

ve taşıma esnasında toprağa takılmaları için kütük uçları sivriltilmektedir (Resim 16). Duvar örgüsü oluşturulduktan sonra, kütüklerin arasında kalan boşluklar hayvan gübresiyle kapatılır. İkinci aşamada kütük yığma duvarların üzerine döşeme kirişleri yerleştirilir. Kirişlerin üstü yörede “*satapao*” adı verilen döşeme tahtalarıyla kaplanır. Hayvanların kokularının yaşama katına ulaşmaması ve oluşan nemin yaşama katı döşeme tahtalarını çürütmemesi için, kaplanan döşeme tahtalarının üzerine yaklaşık 20cm kalınlığında toprak izo-

lasyonu yapılır. Bu izolasyondan sonra yaklaşık 20cm daha boşluk bırakılarak yaşama katı döşeme kirişleri yerleştirilir ve zemin ahşap ile kaplanır (Resim 17). Ardından, üst kat duvarlarının inşasına başlanarak 4-6cm kalınlığındaki işlenmiş ahşap elemanlar, köşelerde yaklaşık 15-20cm çıkıntı yaparak geçme tekniği ile üst üste yerleştirilir ve yaşama katının duvarları oluşturulur. Duvarlar oluşturulduktan sonra *ayvan*'ları da içine alacak şekilde çatı eğimini oluşturan kirişler yapılır ve kirişlerin altı ahşapla kaplanır. Ana kirişlerin üzerine, bu kirişlere dik,

Resim 19. Göç nedeniyle kullanılmayan geleneksel ahşap ev

Resim 20. Geleneksel ahşap evlere eklenen yeni betonarme mekânlar

kaplama tahtası altı kirişleri yapılarak çatıya geçilir.

Geleneksel evlerde çatı kirişlerinin üzeri Doğu Karadeniz Bölgesi'nde "harta-tama", Şavşat ve civarında "bedevra" adı verilen geleneksel ahşap elemanların üst üste bindirilmesiyle örtülür (Resim 18). Bedevra, yörede "beç" adı verilen aletle, ağacın lifleri düşey olacak şekilde, 1-3cm kalınlığında, 10-15cm eninde, yaklaşık 150cm boyunda kesilen ahşap malzemenin adıdır. Liflerin düşey olmasının istenmesinin sebebi, yağmurun bu lifler boyunca ilerlemesinden kaynaklanmaktadır. Bedevra'ların rüzgarda uçmaması için, bunlara dik olacak şekilde, yörede "karvakan" adı verilen, 8-10cm eninde ahşaplar yerleştirilir. Karvakan'ların üzerine taşlar koyularak çatı kaplaması tamamlanır (Resim 18).

Son yıllarda ağaç kesiminin sınırlandırılması ve bedevra uygulamasının zahmetli olması nedeniyle, yörede çatılar sac elemanlarla kaplanmaya başlamıştır (Resim 19)

3. Koruma Sorunları ve Sonuç

Kırsal yerleşme dokusunda ve geleneksel evlerde her geçen yıl artan bo-

zulmalar gözlenmektedir. Karadeniz, ülkemizin en fazla göç veren bölgelerinden biridir. Tarımsal arazilerin sınırlı olması, sanayi tesislerinin bulunmaması, ülkenin tarım ve hayvancılık politikalarının halkı desteklememesinin sonucu olarak; istihdam olanaklarının yetersizliği nedeniyle Şavşat, uzun yıllar boyunca göç vermiştir. Geleneksel aile tipi işletme yapısı, bölgenin yaşam kültürünü belirlemektedir. Göç sonrasında köy nüfusunun azaldığı ve geleneksel yaşam kültürünün sürekliliğinin sağlanamadığı görülmektedir. Bu bağlamda, yapılar kullanılmamakta; yayla evleri, köy evlerinin onarımında ya da yakacak olarak kullanılmak üzere sökülmektedir. Köy evleri ile birlikte yaşam grubunu oluşturan ahır ve merak yapıları da kullanılmadıklarından çürümekte, sökülüp yakılmakta veya ahşabı satılmaktadır.

Geleneksel konutları yapan usta sayısının azalmasının da etkisiyle, köylerde yapımı ve malzeme temini daha kolay ve ucuz olan betonarme evlerin arttığı gözlenmektedir (Resim 20-23). Son yıllarda, büyük şehirlerde çalışan bölge

Resim 21. Köylerde sayıları artan betonarme evler

halkı, köylerinde yazın kullanmak için betonarme evler yapmaktadırlar. Yöreye yabancı bir kültürün yapıları olan betonarme evler, Şavşat köylerinin kimliğini değiştirmekte ve bunun sonucu olarak köyler, hızlı bir şekilde çirkinleşmektedir.

Geleneksel yaşam tarzının değişmesi ve konfor anlayışının gelişmesiyle, geleneksel yapıların kullanımında özellikle ıslak mekânlarda kullanım zorlukları ortaya çıkmaktadır. Geleneksel evlere tuvalet, banyo ve mutfak mekânları eklenmektedir. Betonarme olan söz konusu mekânlar, yapıların mekân ve cephe özelliklerini değiştirmektedir.

Son dönemlerde Orman İdaresi'nin yeni kanunlarıyla ahşap temini zorlaştırılmış; ahşap, elde edilmesi güç ve pahalı bir malzeme haline gelmiştir. Şavşat Köylüleri tarafından, pahalı olmasının yanında, Orman İdaresi'nin yapı yapılması için verdiği ahşabın inşaata uygun olmadığı söylenmektedir.

Bölgenin konumu ve yapısı göz önüne alındığında, geleneksel dokunun ve mimari yapının korunmasının yörenin

Resim 22. Ustaların azalması nedeniyle zanaatlerin kaybolduğuna dair bir örnek: yapıya eklenen köşki'nin, geleneksel köşki mimarisi ve oranlarıyla uyumsuzluğu

Resim 23. Nesimi Yazar evi, Kocabey (Quçen), 2008; geleneksel çatı kaplaması sac ile değiştirilmiş bir konut örneği

ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamda gelişimine önemli bir katkı sağlayacağı açıktır.

Ancak, herşeyden önce kendine özgü bir mimariye sahip olan Şavşat ilçesine bağlı köylerin ve bu yerleşmeyi oluşturan geleneksel ahşap evlerin kimliklerini kaybetmemesi için bölgede "koruma bilincinin" oluşturulması zorunludur.

Not: Bu çalışma, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Yüksek Lisans programında, Doç.Dr. K. Kutgün Eyüpgiller tarafından verilen “Geleneksel Konutlarda Koruma Sorunları” dersi kapsamında hazırlanan bir rapora dayanmaktadır. Bu çalışmayı öneren ve gelişme sürecine katkıda bulunan hocam Prof.Dr. K. Kutgün Eyüpgiller’e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Aytekin, O., 1999, *Ortaçağ’dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin’deki Mimari Eserler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Gür Öymen, Ş., 2000, *Konut Kültürü-Doğu Karadeniz Örneğinde*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Özgüner, O., 1970, *Köyde Mimari Doğu Karadeniz*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara.

The Characteristics and Problems of The Local Artchitecture and Rural Pattern in Artvin City Şavşat District Meydancık Town

ABSTRACT

Migration from rural areas to the urban ones, which is one of the main problems of our country, underlies the urban problems. Cities that allow immigrants due to unemployment and desire for better living conditions have turned to settlements where crowds as well as slum areas are widely seen. This motive becomes partly reversed nowadays that despite the unsound structuring of the cities, rural settlements with its nature-compatible structures and healthy environments begin to draw the attention. However, together with this return, some particular characteristics of the cities are carried to these settlements and adverse outcomes of technological developments begin to affect those settlements, which are formed with cultural richness throughout the centuries. Due to this process, villages of Artvin Province Şavşat Town, hosting many good examples of local architecture, confronted by deterioration. Inability to adapt new demands to traditional structures, the costliness of the wooden materials, the lack of enough number of artisans in woodworking, ignorance in maintainance in wooden material cause the destruction of the traditional identity in rural areas.

Meydancık Town is composed of Balıklı, Meydancık, Taşköprü and Mısırlı districts. Wooden architectural examples are appeared in all of these four settlements. The houses with functional construction draw attention with their construction techniques, sizes of materials used and architectural design. Since the buildings were positioned parallel to the slope they led to a construction with the least intervention to the land. The field is one of the most precious examples of the harmony between the nature and human-being as a result of the coherence between topography and architecture, materials used, owned-cultural and architectural values.

The District that keeps its authentic texture till the last decade begin to be exposed to the structuring that is not appropriate to the texture and changes in the living culture together with the return from the city. Return to the rural areas reveals the condition similar to the slum problems appear in the city together with migration as the problem of multi-staging and concretion. Settlement that begins to lose its freedom with the problems of destruction of the traditional culture with that taken from the city as well as removal of the traditional structuring systems and materials because of the new technologies, unconsciousness and impossibilities enter into a new process of degeneration with hydroelectric plant projects.

Resim 2. Balıklı Mahallesi

Ülkemiz coğrafyasının büyük bölümünü oluşturan kırsal alanlar için Cumhuriyet'ten bu yana çeşitli çalışmalar yapılmış; köye ve köylüye yönelik politikalar hükümet programları ve kalkınma planlarında yer almıştır. Ancak üretilen politikalarda, bu yerleşmeler yalnızca ekonomik ve sosyal sorunları ile ele alınmış ve somut çözüm önerileri sunulmamıştır. Bununla birlikte, kırsal yerleşmelere yönelik AB politikalarındaki değişim, ülkemize de yansımıştır. 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "kırsal yerleşim planlamasının esas ve kriterlerinin, kırsal alanın özelliklerine ve kırsal toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenmesi" en önemli stratejilerden biri olarak belirtilmiştir.

Uzun yıllar tarımsal kalkınmanın merkezi olarak kabul gören kırsal yerleşmeler, son dönemlerde kültürel değerleri, yöresel mimari öğeleri, sağlıklı çevreleri ve doğal güzellikleri ile gündeme gelmektedir. Almanya, Amerika ve İngiltere gibi ülkeler, kırsal yerleşmelerin ayırt edici karakterini tanımlayan ve gelecek gelişmeleri dikkate alan köy tasarımı rehberleri hazırlamaktadırlar. Bu rehberler; bölgesel kimliğin tanıtılması ve küreselleşen dünyada tekdüzeleşme tehdidi altında kalan bu bölgelerde, yerel değerlerin sürekliliğinin sağlanmasını amaçlamakta ve bu yerleşmelerdeki gelişmelerin mevcut yapıyla uyumlu olması için ilkeler önermektedir.

Resim 3. Taşköprü ve Mısırlı Mahallesi

Ülkemizde 2006 yılında yürürlüğe giren Ulusal Kalkınma Stratejisi'nde, kırsal alanlarda ekolojik sürdürülebilirlik için ilgili alanların ve yöreye ait kültürel izleri yansıtan taşınır ve taşınmaz tüm varlıkların korunması bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırmalar Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Yerel Yönetimler ve Kırsal Alanlar Daire Başkanlığı, kırsal alanda bölgenin dokusuna ve mimari özelliklerine uygun yapılaşmanın yaygınlaştırılması için çalışmalara başlamıştır.

Meydancık Beldesi

Konum

Meydancık, Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Artvin'in Şavşat ilçesine bağlı bir beldedir. 1994 yılında, Şavşat'ın Meydancık bucağına bağlı Balıklı, Meydancık, Mısırlı ve Taşköprü köylerinin birleşmesiyle oluş-

turulmuştur. Resmi kayıtlara göre Meydancık Bucağı; Çağlıpınar, Çağlayan, Çukur, Demirci, Dereiçi, Dutlu, Erikli, Maden, Oba, Sebzeli, Tepebaşı, Yağlı, Yeşilce köyleri ve Meydancık beldesine bağlı Balıklı, Meydancık, Mısırlı ve Taşköprü mahallelerinden oluşmaktadır (Şekil 1). Meydancık, il merkezine 78 km, ilçe merkezine ise 40 km uzaklıkta bulunmaktadır.

Yönetimsel Durum

Şavşat'ta, ilçe belediyesi ve Meydancık Belediyesi olmak üzere iki belediye bulunmaktadır. Bununla birlikte, adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 2007 yılındaki nüfusu 2.000'in altında bulunan beldenin, yeniden köye dönüştürülmesi kararı alınmıştır; ancak bölge, 2008 yılında Kültür Bakanlığı'nın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenen turizm bölgeleri listesinde yer aldığı için Meydancık Belediyesi'nin kapatılma kararı kalkmıştır. Günümüzde Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (2012) ile Meydancık Belediyesi'nin kapatılması tekrar gündeme gelmiştir.

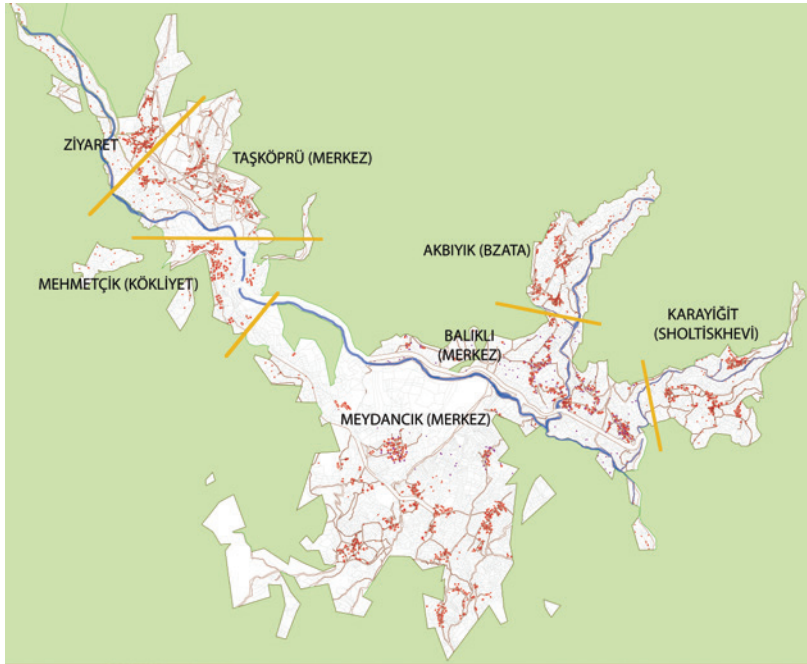
Meydancık Mahallesi, beldenin yönetim merkezidir. Belediye binası, postane, ilköğretim okulu ve çok programlı lise burada yer alır. Mahalle aynı zamanda Meydancık Bucağı'nın da merkezidir. İlk teşkilatlanma aşamasında İmerhev adıyla kurulan Meydancık Bucağı'nın ilk merkezi, günümüzde Dereiçi'nin bir mahallesi olan Rabat'tır. Bucak merkezi, daha sonra Dutlu Köyü'ne, 1938 yılında da Meydancık Köyü'ne nakledilmiştir. Son nakil işleminden sonra da İmerhev olan bucak adı, Meydancık olarak değiştirilmiştir (Resim 1).

Balıklı Mahallesi, yakın bir zamana kadar bucağın ticaret merkezi olmuştur (Resim 2). Balıklı'nın ulaşım bağlantıları ve konumuyla birlikte, Meydancık Bucağı'nın civarın Cumhuriyet dönemindeki ilk okuluna ve en büyük camisine sahip olması, bu durumun nedenleri arasındadır. Ancak göçlerle birlikte ticaret azalınca Balıklı bu özelliğini yitirmiştir. Yirmibeş yıl öncesine kadar 23 olan işleyen dükkân sayısı, günümüzde 3'e kadar inmiştir. Günümüzde beldenin ticaret merkezi, pazar yerinin bulunduğu Taşköprü Mahallesi'dir (Resim 3).

Çevresel ve Sosyal Veriler

Güney ve kuzey yönlerinde dağlarla sınırlanan Meydancık Beldesi, dağ eteklerine kurulmuş bir yerleşimdir. Mahalleler, kuzeybatı-güneydoğu yönünde Papart Deresi'nin kenarında sıralanmıştır. Güney yönünde bulunan dağlar Satave Dağları, kuzey yönündekiler Sarıçayır Dağları olarak geçer. Bu dağlarda, beldeye ve çevre köylere ait yayla ve mezralar bulunmaktadır. Sarıçayır Dağları'nın ardı Gürcistan'dır.

Yöre, bitki çeşitliliği açısından oldukça zengindir. Beldenin bağlı olduğu Artvin ili, endemik türlerin çeşitliliği bakımından önde gelen illerden biridir. Ayrıca, Meydancık Beldesi'ni de içine alan Papart Deresi Vadisi, Karçal Dağları Önemli Doğa Alanı (ÖDA) sınırları içinde bulunur. Karçal Dağları ÖDA'nın bir parçası olarak değerlendirilen Papart Deresi Vadisi, zengin yaban hayatına sahiptir. Yırtıcı kuşların göç yolu üzerinde bulunan bölge, zengin kuş varlığıyla da dikkat çeker. Vaşak ve boz ayının ülkemizdeki en sağlıklı varlıkları bu bölgede barınır. Alanda nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan Kafkas semenderi

Sekil 2.
Meydancık
Beldesi
Mahalleleri

ve Kafkas engereği yaşamaktadır. Papart Deresi, nesli tükenmekte olan kırmızı pullu alabalığın da yaşama alanlarındandır.

Artvin, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin iklim yönünden en çok değişkenlik gösteren ilidir. İlin farklı bölgelerinde Karadeniz iklimi, karasal iklim ve Akdeniz iklimi görülür. Şavşat ve civarında, soğuk kışlar ve daha az yaz yağışları olan Karadeniz iklimi görülür.

1920-2011 yılları arasındaki nüfus verileri incelendiğinde, belde nüfusunun gittikçe azaldığı görülmektedir. 1922-26 yılları arasında, belde en kalabalık nüfusuna sahiptir. 1966-68 yıllarında, bir grup insan Almanya'ya işçi olarak gitmiştir. Beldedeki nüfusun esas anlamda azalması ise 1980 darbesinden sonra olmuştur. Bu dönemde büyük baskı gören halk, yurdun çeşitli yerlerine göç etmiş-

tir. Sonraki yıllarda, tarım ve hayvancılığa desteğin azalmasıyla birlikte, diğer şehirlere göç sürekli devam etmiştir.

Yerleşim Düzeni

Beldeyi çevreleyen doğal sınırlayıcılar ve engebeli arazi, yerleşme modelinin oluşmasında etkili olmuştur. Yapı grupları dağınıktır. Bahçe içinde yer alan geleneksel konutlar ve yerleşmenin hemen her noktasına dağılmış olan samanlıklar, seyrek bir doku oluşturmaktadır. Arazi-lerin yeryüzü şekilleri ve miras yoluyla parçalanması; küçük, dağınık ve fazla sayıda parselin oluşmasına neden olmuştur.

Yapı adalarını; yollar, dere yatakları, orman arazileri ve karayolları mülkiyetindeki araziler ayırmaktadır. Organik olarak gelişen sınırlayıcılar, boyutları arasında büyük farklar bulunan, düzensiz yapı adalarının oluşmasına neden ol-

Resim 4. Konut grupları ve tarım arazileri

muştur. Beldenin ana ulaşım aksı, 1994-97 yılları arasında yapılan Meydancık - Şavşat karayolu genişletme çalışması sonucu oluşturulan hattır. Şartul¹ mevkisinden Taşköprü pazar yerine kadar Papart Deresi kenarında uzanan karayolu hattı, bu noktadan sonra güney yönünde kıvrılarak Meydancık mahalle merkezine ulaşmaktadır. Beldenin diğer yerleşim yerlerine ulaşım, geleneksel yol akslarıyla sağlanmaktadır. Yerleşimde genellikle toprak yollar bulunmaktadır. Yoğun olarak kullanılan akslar ve eğimin fazla olduğu yerler ise asfalt veya parke taşıyla kaplanmıştır.

Meydancık Mahallesi ve Balıklı Mahallesi'nde yer alan ve aynı adla anılan Camikapı mevkileri, beldenin merkezi noktalarıdır. Kamu yapılarının, dükkân-

ların, kahvehanelerin ve mahalle camilerinin bulunduğu bu mevkiler, halkın toplanma alanlarıdır. Bölgede planlanmış bir meydana rastlanmaz. Taşköprü Mahallesi'nde yer alan ve ticaret yapılarıyla çevrelenen pazar yeri de son yıllar da halkın toplanma alanlarından biri olmuştur.

Mısırlı hariç her mahallenin coğrafi konum ve sosyal yaşantı açısından ayrılmış alt yerleşim bölgeleri vardır (Şekil 2). Meydancık Mahallesi, Merkez ve Mehmetçik; Taşköprü Mahallesi, Ziyaret ve Merkez olmak üzere iki yerleşim yerine ayrılır. Balıklı Mahallesi, Akbıyık, Karayığıt, Balıklı olmak üzere üç yerleşim yerinden oluşur. Bu alt mahalleler de kendi içlerinde komşuluk gruplarına ayrılır. Komşuluk gruplarını, aynı sülaleye bağ-

¹ Şartul: Kavsak. Şavşat - Meydancık yol ayrımına yörede verilen isim.

Resim 5. Taş köprü

Resim 6. Daran

lı haneler oluşturur. Başlangıçta tek bir haneye sahip olan sülaleler, nüfuslarının artmasıyla birlikte yeni konutlar yaparak yerleşimdeki hane sayılarını çoğaltmışlardır. Ayrıca bölgeye sonradan yerleşen aileler, evlerini yerli ailelerin yakınına inşa ederek o noktadaki aile ve konut sayısının artmasına sebep olmuşlardır.

Konut grupları, engebeli araziler üzerinde yer almaktadır. Düz araziler, tarım alanları olarak ayrılmıştır (Resim 4). Yerleşimdeki geleneksel yapılar, buldukları arazinin en verimsiz ve eğimli noktalarına inşa edilmiştir. Kayalık zemin üzerine konumlandırılan yapılar da görülmektedir. Geçmişte, yeni yapılan evler imece dolayısıyla birlik evin yakınında konumlandırılırken; zamanla bu anlayış değişmeye başlamıştır. Günümüzde imecenin kalkması ve tarımsal faaliyetlerin önemini kaybetmesiyle yeni konutlar, araç yollarının kenarında, düz arazilerde inşa edilmektedir.

Bölgenin mimarisi, halkın çevreden sağladığı malzemelerle ve geleneksel yapım teknikleri kullanılarak oluşturulmuştur. Çevredeki orman ve derelerden elde edilen taş ve ahşap, temel yapı malzemeleridir. Bölgenin geleneksel yapım siste-

mi, ahşap yığma tekniğidir. Bununla birlikte taş yığma ve ahşap karkas sistemlerle yapılmış geleneksel yapılar da mevcuttur. Geleneksel sistemlerle inşa edilmiş camiler, ticaret yapıları, konutlar, samanlıklar ve değirmenler de bulunmaktadır. Ayrıca belde sınırları içinde bulunan Parih Kalesi, tarihî taş köprü ve *daran*² adı verilen taş mağaralar, beldenin karakterini belirleyen önemli yapılarıdır.

Tarihî Kalıntılar

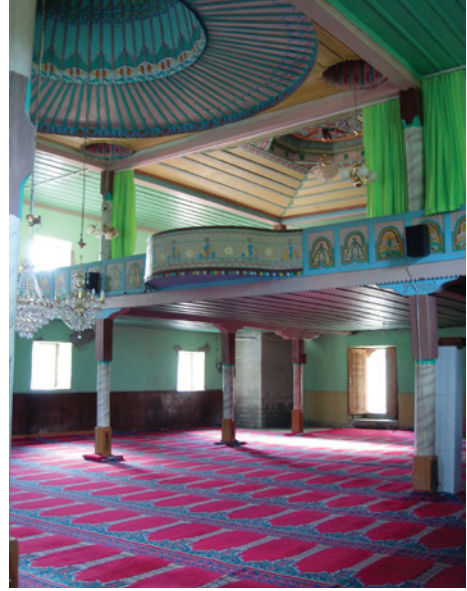
Parih Kalesi, Balıklı ve Taşköprü mahalleleri arasındaki karayolu üzerinde, çevreye hâkim bir tepenin üzerinde bulunan, tescilli bir yapıdır. Kaleye araç ulaşımı yoktur; Balıklı ve Taşköprü mahallelerinden patikalarla ulaşılabilir. Yapım dönemi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yörede yaygın olarak Gürcü Kraliçesi Tamara döneminde yapıldığı görüşü hâkimdir. Moloz taşlarla yapılmış olan kalenin büyük bölümü yıkılmıştır.

Taş köprü, adını verdiği Taşköprü Mahallesi sınırları içerisinde, Papart Deresi üzerinde bulunur. Köprünün yapım tarihi hakkında bir bilgi yoktur; ancak yöredeki yaygın görüş, taş köprünün de Parih Kalesi gibi Kraliçe Tamara dö-

² Metinde, yöreye özgü kelimeler italik olarak yazılmıştır.

Resim 7. Balıklı Camisi

nemine ait olduğu yönündedir. Köprü, moloz taşlardan yapılmış olup tek kemerlidir (Resim 5).

Daran, kazılarak oluşturulan çukurun içinin ve üstünün moloz taşlarla örülmesiyle teşkil edilmiştir. Çukurun üstü ve üç kenarı tamamen kapatılmış, eğim yönünde kalan kısmında ise içeriye giriş için küçük bir açıklık bırakılmıştır. *Daran*'ların yapılışındaki esas amaç, kesin olarak bilinmemektedir; ancak bazılarının içinde bulunan küpler ve taş şarapanalar, bir zamanlar şarap üretim ve saklama yeri olarak kullanıldığını düşündürmektedir. *Daran*'lar ve içindeki eserler, define avcılar tarafından tahrip edilmiştir (Resim 6).

Yapılar

Camiler

Beldede, yörenin geleneksel yapım sistemlerinden biri olan taş yığma tekniğiyle inşa edilmiş üç adet cami bulun-

maktadır. Balıklı, Taşköprü ve Mısırlı mahallelerinde bulunan bu camilerin en eskisi, 1857-65 yılları arasında yapıldığı tahmin edilen Balıklı Camisi'dir. Camilerin en dikkat çeken özelliği, içindeki ahşap elemanlarıdır.

Balıklı Camisi, ilk yapılışında kare planlıdır. 1965 yılında, cami genişletilerek dikdörtgen planlı hale getirilmiştir. Cami, ana mekân ve kadınlar mahfili olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kapıları, kuzey duvarı üzerinde yer almaktadır. Ana mekânda bulunan sekiz ahşap dikme, mekânı mihrap duvarına dik yönde üç sahuna ayırmaktadır. Caminin kuzey duvarına yaslanmış kadınlar mahfili, altı adet daire kesitli ahşap dikme tarafından taşınmaktadır. Mekânın güneybatı köşesinde minber, güneydoğu köşesinde müezzin kürsüsü yer almaktadır. Kadınlar mahfiline ulaşım, ana mekânın kuzeydoğu köşesinde bulunan bir merdivenle sağlanmaktadır.

Resim 8. Taşköprü Camisi

Resim 9. Mısırlı Camisi

Caminin sacla kaplı olan ahşap minaresi, 2007 yılında çürüdüğü gerekçesiyle sökülerek yerine yeni kârgir bir minare yapılmıştır (Resim 7).

Taşköprü Camisi, kaba yonu taşlarla yığma tekniğinde inşa edilmiş olup kare planlıdır (Resim 8). Cami, ana mekân ve kadınlar mahfili olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Ana mekâna ulaşım, kuzey yönünde bulunan bir kapıyla sağlanır. Caminin kuzey duvarına yaslanmış olan kadınlar mahfili, iki ahşap dikme tarafından taşınmaktadır. Kadınlar mahfiline, ana mekânın kuzeydoğu köşesinde bulunan bir merdivenle ulaşılmaktadır. Caminin ahşap olan minaresi, çürüdüğü gerekçesiyle 1968 yılında sökülerek be-

tonarme olarak yeniden yapılmıştır.

Mısırlı Mahallesi'nin ilk camisi ahşaptır. Bu cami, 1969 yılında çıkan bir yangında yanınca yerine 1971 yılında taş yığma tekniğiyle yeni bir cami yapılmıştır. Günümüzde mevcut olan Mısırlı Camisi, Taşköprü Camisi ile aynı plan özelliklerini taşımaktadır. Aralarındaki tek fark, kadınlar mahfiline ulaşımı sağlayan merdivenin, Mısırlı Camisi'nde ana mekânın kuzeybatı köşesinde bulunmasıdır (Resim 9).

Ticaret yapıları

Beldede, geleneksel sistemlerle inşa edilmiş ticaret yapıları Balıklı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu yapıların en eskisi, ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir

Resim 10. Balıklı Mahallesi'nde bulunan ticaret yapısı

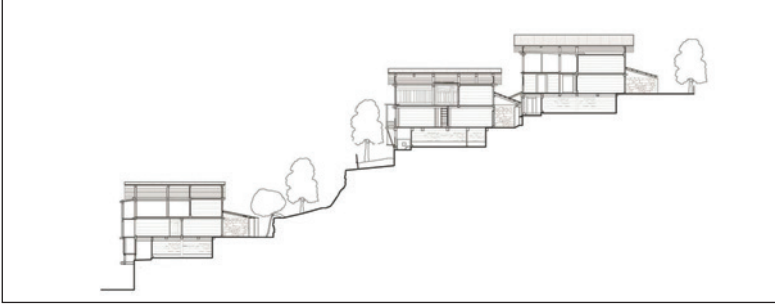
Resim 11. Yapıdan detaylar

Resim 12. 1938 yılında yapılmış, Selimoğlu sülalesine ait ticaret yapısı

Resim 13. Balıklı Mahallesi'ndeki diğer ticaret yapısı

Şekil 3.
Geleneksel
konutlardan
bir kesit

(Resim 10, 11). 1910'lu yıllarda İmerhev nahiye müdürlüğü yapmış olan Kürdigize Osman Efendi'nin de mensubu olduğu Kürdigizeler sülalesine ait bu yapının yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yapı, 1985 yılından beri kullanılmamaktadır. Yaklaşık iki metre yükseklikteki taş temellerin üzerine mesnetlenmiş taban kirişlerine oturtulan ahşap dikmeler, 15-20 cm aralıklarla yerleştirilmiştir. Dikmelerin arası çamurla doldurularak üzeri bağdadi usulünde sıvanmıştır. Bu teknik, yörede çakatura adıyla anılmaktadır. Diğer geleneksel ticaret yapıları, taş yığma ve ahşap karkas tekniği ile inşa edilmiştir. Bu yapılar, 1930-60 yılları arasında yapılmıştır (Resim 12, 13).

Konutlar

Konutlar, yerleşimin silüetine en çok etki eden yapılardır. Bölgenin engebeli yapısı ve sınırlı sayıda düz alanların tarım arazi için ayrılması, konutların eğimli araziler üzerine yerleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Yapılar, eğim çizgilerine paralel olarak yerleştirilerek, topografyaya en az müdahale ile yapılaşma sağlanmıştır (Şekil 3).

Geleneksel konutlar, büyük ve orta büyüklükteki bahçelerin içinde bulunmaktadır; ancak arazilerin miras yoluyla paylaşılması ile, konutları çevreleyen

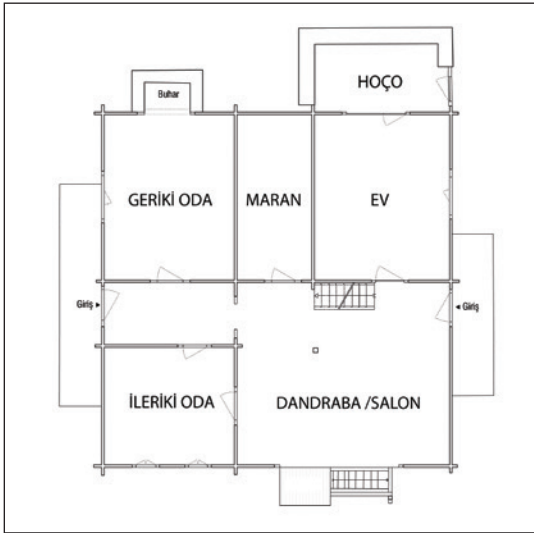
bahçeler gittikçe küçülmüştür. Konut bahçeleri, günlük faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanlardır. Bahçelerde çeşitli meyve ağaçları bulunur. Samanlık (*merrek*), pekmez kaynatılan yer (*karapan*) ve dut ağacı, geleneksel konutların bahçelerinde mutlaka yer alan öğelerdir. Çoğu konutun bahçesinde, günlük ihtiyaçları karşılamak için bostan da bulunmaktadır. Özgün halinde bütün konutların ön bahçesinde bulunan gübrelik (*akpunluk*), günümüzde hayvancılık faaliyetine devam eden ailelerin bahçelerinde ve yalnızca birkaç bahçede bulunmaktadır.

Geleneksel konutlar, genellikle üç katlıdır; ancak iki katlı örnekler de görülmektedir. Üç katlı konutların en alt katı ahır, giriş katı yaşama alanı, 1.katı ise ürün kurutma ve saklama alanı olarak planlanmıştır. İki katlı konutlarda ise yaşama ve ürün mekânları giriş katında çözümlenmiştir. Konutların tümü kare planlı ve beşik çatılıdır. Yapım sistemi olarak; zemin katlarda taş yığma, diğer katlarda ahşap yığma (yaka) tekniği kullanılmıştır (Resim 14).

Genel olarak giriş katında, geleneksel Türk evlerinde "hayat" adı verilen bölüm, yöresel adıyla dandraba, odalar (*ev, ileri-ki oda, geriki oda*), *maran* adı verilen kiler, *hela*, *hoço* adı verilen odunluk ve ocağın bulunduğu mekân bulunur (Şekil 4).

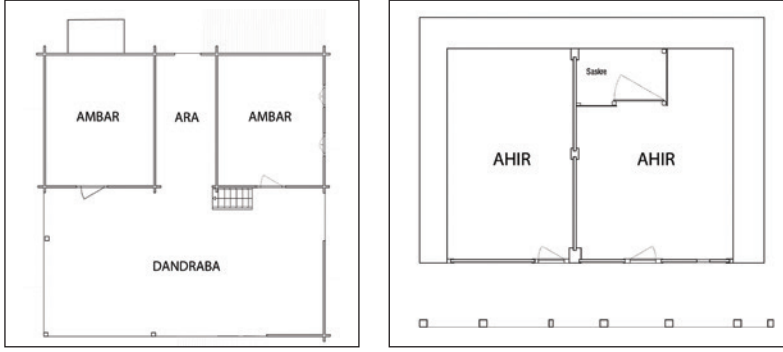

Resim 14.
Geleneksel
konutlar

Şekil 4. Yaygın olarak görülen giriş katı planı

Ev, konutun en önemli mekânıdır. Ev’de oturulur, yatılır, yıkanılır, yemek pişirilir ve yenilir. En eski örneklerde, bütün bu işlevleri gerçekleştirmeye yarayan donatıların, giriş katındaki diğer odalarda da bulunduğu görülmüştür. Ancak ev’i diğer odalardan ayıran; soğuk günlerde bütün ev halkının toplandığı, misafirlerin ağırlandığı, yemeklerin hep birlikte yendiği ve bütün hane halkının kullanımına açık bir yer olmasıdır. Ev’de, hanenin en yaşlıları ve çocukları yatar. Diğer odalar, çiftler için ayrılmıştır, kullanımları kişilere özeldir.

Şekil 5. Yaygın olarak görülen birinci kat planı ve ahır katı planı

Bu odalar, yörede *geriki oda* ve *ileriki oda* olarak anılır.

Giriş katında bulunan *dandraba*, sıcak mevsimlerde ortak yaşama alanıdır. Özgün halinde, bu mekânda sabit bir tefriş elemanı yoktur. Gündüzleri, tarla işleri için sürekli dışarıda olan ev halkı, bu mekânı daha çok akşamları kullanır. *Dandraba*'lar, zamanla kapatılarak salona dönüştürülmüş; içleri sedir (*seki*), divan ve dolaplarla döşenmiştir. Mekânın geçirdiği bu dönüşümün sebebi kentleşme çabası olarak açıklanabilir. Kullanıcılar, misafirlerini ağırlamak için her türlü eylemlerini gerçekleştirdikleri ev yerine daha derli toplu bir mekân yaratma ihtiyacı duymuşlardır.

Maran, *ev* ve *geriki oda* arasında bulunan dar bir mekândır. Süt, yoğurt, ayran, turşu, pekmez, bal gibi günlük tüketilen yiyecekler burada saklanmaktadır.

Hoço, evin arkasına dayanmış, ana kütleyle dâhil olmayan bir mekândır. *Hoço*'ların bir tarafında iki-üç düz taş ile küçük küçük taşlardan oluşturulan basit ocaklar, bir tarafında da üst üste yığılmış odunlar bulunur. *Hoço*, zamanla mutfığa dönüştürülmüştür.

Hela, sabit bir noktada olmamakla birlikte, daima ön cephede bulunmaktadır. Böylece, bütün atıkların *akpunluk*'ta

toplanması sağlanmıştır. Konutlardaki hela sayısı ve yeri, yaşantıya göre değişmektedir.

Geleneksel konutların birinci katında; ambarlar, ara ve *dandraba* bulunmaktadır. Bu kata ulaşım, giriş katındaki *dandraba*'da bulunan dik bir merdivenle ve bahçeden bir rampayla sağlanmıştır (Şekil 5). İkinci katta bulunan *dandraba* (*yukarıki dandraba*), meyve ve sebzelerin kurumaya bırakıldığı bölümdür. Ambarlar, konutların en korunaklı bölümleridir. Başta mısır olmak üzere bütün kuru gıdalar burada depolanmaktadır.

Konutların en alt katı, genellikle iki ahır mekânı ve bu ahırların önünde bulunan bir geçiş yerinden oluşur. Bu katın diğer katlarla bağlantısı yoktur. Ulaşım bahçeden sağlanır (Şekil 5).

Doğu Karadeniz'deki geleneksel konutların plan şemasını belirleyen, yaşama kültürüdür. Köylünün yaşayışında bir değişiklik olmadıkça aynı şema devam eder. Meydanck Beldesi'nde de bütün geleneksel konutların mekân kurgusu, temelde aynı karaktere sahiptir; ancak değişen gelenekler ve konutu paylaşan aile sayısı, bazı farklılıklara sebep olmuştur. Balıklı Mahallesi'nde yapılan alan çalışmasında, 88 konutun 48'inin plan şeması çizilerek konutların plan özellikleri belirlenmiştir.

		Yan Dandrabalı / Salonlu		İç Dandrabalı / Salonlu
		Maransız	Maranlı	
1930 ÖNCESİ DANDRABALI				
		2 Yaşama Birimi (1)	3 Yaşama Birimi (2)	4 Yaşama Birimi (3)
1930 SONRASI SALONLU				

Şekil 6. Balıklı Mahallesi plan tipolojisi

		BALKONSUZ	BALKONLU	
			KÖŞKSÜZ	KÖŞKÜLÜ
KAT ADEDI	2			
	3			

Şekil 7. Balıklı Mahallesi cephe tipolojisi

Plan şemaları, zamana bağlı olarak değişen dış mekânla ilişki, dolayısıyla *dandraba* ve salon bölümleri ile bu bölümlerin odalarla ilişkisine göre sınıflandırılmıştır (Şekil 6). Ortaya çıkan

tablo değerlendirildiğinde; 1930 öncesi plan tiplerinin temel şemalar olduğu ve 1930 sonrası şemaların, bunlar üzerinde yapılan eklemelerle geliştiği görülmektedir.

Resim 15.
Samanlıklar

İki veya üç katlı geleneksel konutlar, cephe özelliklerine göre balkonlu ve balkonsuz olarak sınıflandırılmıştır. Balkonlu örnekler *köşklü* ve *köşksüz* olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır (Şekil 7). Şavşat köylerinin en özellikli ögesi olan *köşk*'ler, manzaraya bakan ön cephede bulunur. Ön cepheye en çok özellik katan bu öge, balkondan çıkma yapmış dinlenme ve seyir yeridir. Eğime paralel olarak yerleştirilen konutlar, arka cepheden iki katlı olarak görülmektedir. Eğime dayanmış olan arka cephe ve konuta girişin sağlandığı yan cepheler, oldukça sadedir. Konutların en özellikli cephesi, bayır aşağı bakan güney cephesidir. Yan cepheler, geleneksel konutların topografyaıyla uyumunu en iyi gösteren cephelerdir.

Samanlıklar

Yerleşimdeki yapıların büyük çoğunluğunu oluşturan samanlık (merek), kırsal mimarinin temel yapılarından. Tarım

faaliyetlerine bağlı olarak yerleşimin her noktasına yayılmıştır. Her konutun bahçesinde mutlaka bir adet samanlık bulunmakla birlikte, çayır ve tarlalarda da ihtiyaca göre samanlık yapılmıştır. Samanlıkları, yerleşimi çevreleyen dağların biçilebilir arazilerin bulunduğu hemen her noktasında görmek mümkündür.

Samanlıklar, 15-20 cm kalınlıktaki kütüklerin "kara boğaz geçme" ile birbirleri üzerine bindirilmeleriyle oluşturulmuştur. Ahşap kütükler, yüksekliği arazi eğimine bağlı olarak değişen taş temeller üzerine oturmaktadır. Bazı samanlıklarda, kütüklerin dış yüzü yontulmuştur. Bazılarında ise sökülen evlerin ahşap malzemeleri kullanılmıştır. Samanlıkların duvar tahtaları da, konut duvarlarında olduğu gibi, ahşap çivilerle birbirine bağlanmıştır.

Samanlıkların boyutları ve kat sayıları, kullanım biçimine ve arazinin büyük-

Resim 16. Değirmen

Resim 17. Erikli Köyü İlkokulu

Resim 18. Manatba ve Erikli köylerindeki ahşap camiler

lüğüne bağlı olarak değişmektedir. Konut bahçelerinde bulunan samanlıklar, genellikle iki katlıdır; ancak üç ve dört katlı örnekler de mevcuttur. Boyutları tarım alanlarındaki samanlıklara göre oldukça büyük olan bu samanlıkların zemin katları tek bir mekândan oluşur. Üst katlar ise, dışa açık ve dışa kapalı olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Kapalı bölümde otlar üst üste yığılarak depolanır. Dışa açık bölümler, gerekli durumlarda yaş otların serilerek kurutulması için oluşturulmuş ve zamanla ahşap parçalarla kapatılmıştır. Tarım alanlarındaki merak'ler bir ya da iki katlıdır. Depolanacak ürün miktarına farklı boyutlarda olabilmektedir (Resim 15).

Değirmenler

Değirmen, kırsal yaşamın en önemli yapılarından biridir. Mahallenin ortak malıdır. Her komşuluk grubunda, su kaynaklarına yakın yerlerde mutlaka bir adet değirmen bulunmaktadır. Tarım fa-

aliyetlerinin azalmasıyla eski önemlerini kaybeden değirmenler, oldukça bakım-sız kalmıştır. Günümüzde mevcut değirmenlerin yarısı kullanılmamaktadır. Değirmenler 5-7 cm arasındaki ahşap elemanların, köşelerde birbiri üzerine "kurt boğazı geçme" ile bindirilmesiyle oluşturulmuştur (Resim 16).

Kaybedilen yapılar

Günümüzde mevcut olmayan ancak bir zamanlar yerleşimin karakterinde önemli yer tutan yapılardan bazıları, yöre halkıyla yapılan görüşmelerle belirlenmiştir.

Meydancık Nahiye Müdürlüğü Binası ve 1926 yılında yapılan, Cumhuriyet döneminin bölgedeki ilk okul yapılarından biri olan Kurşunlu İlkokul Binası; kaybedilen önemli yapılardandır. Her iki yapı da ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir. Nahiye Müdürlüğü Binası 1956 yılında yanınca yeni hizmet binası taş yığma olarak yapılmıştır. Kurşunlu İlkokulu da 1982

Resim 19. sol; Papart Deresi üzerindeki asma köprü, sağ; Trabzon'un Of ilçesindeki ahşap yığma köprü (Özgüner, 1970)

yılında çürüdüğü gerekçesiyle yıkılmıştır.

1945 yılında yapılan Kurşunlu İlkokulu ek binası, kaybedilen diğer bir yapıdır. Ahşap karkas sistemle oluşturulmuş bina, tek katlıdır. Bu binanın benzer bir örneğini günümüzde Erikli Köyü'nde görmek mümkündür (Resim 17).

Mısırlı Mahallesi'nin ilk camisi ahşaptır. Ancak bu cami, 1969 yılında çıkan bir yangında kaybedilmiştir. Günümüzde Erikli ve Çağlıpınar köylerinde ahşap yığma tekniğiyle yapılmış camileri görmek mümkündür (Resim 18).

Papart Deresi ve Sarıçayır Deresi üzerinde bulunan ahşap köprüler, günümüzde mevcut olmayan diğer özgün yapılarıdır. Geçmişte Papart Deresi üzerinde bulunan kemerli ahşap köprünün taş temelleri üzerinde, günümüzde Artvin'de yaygın olarak görülen asma köprülerin tipik bir örneği bulunmaktadır. Yöre halkıyla yapılan görüşmeler sonucunda, günümüzde mevcut olmayan kemerli köprünün, Orhan Özgüner'in çalışmasında ele alınan "Trabzon'un Of ilçesinde bulunan ahşap yığma köprü" ile aynı nitelikte olduğu tespit edilmiştir

(Resim 19). İki köprü arasındaki tek fark, Papart Deresi üzerindeki köprünün çatısının bedevra ile örtülü olmasıdır.

Sorunlar

Belde, tarımda devlet desteğinin azalması, işsizlik ve baskı sonucunda birçok kişinin kentlere göç etmesiyle birlikte, canlılığını ve merkez özelliğini kaybetmiştir. Nüfusun azalmasına bağlı olarak dükkânlar ve kamu yapıları tek tek kapatılmış; bu durum, daha çok kişinin bölgeden göç etmesine neden olmuştur. Hayvancılık ve tarımın önemini kaybetmesi, bölgedeki sosyal imkânsızlıklar ve daha iyi yaşam koşullarına kavuşma isteği nedenleriyle, göçler sürekli olarak devam etmiştir. Bu sürecin günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Özellikle genç kişiler, eğitimlerini sürdürülebilmek veya evlendikten sonra ailesinin geçimini sağlayabilmek için kentlere yerleşmektedirler. Ancak bölgeden göç eden yerli halkın beldeyi tamamen terk etmediği görülmektedir. Bahar ve yaz aylarında nüfus artış oranı oldukça yüksektir. Emekli olmuş kişilerin çoğu,

Resim 20. Beldeki sorunlara dair fotoğraflar

Resim 21. Papart Deresi üzerinde yapılan HES inşaat sahası

Mart-Kasım ayları arasındaki süreyi beldede geçirmektedir. Bununla birlikte, yerleşmenin karakterinin yavaş yavaş değiştiği, ahşap yapıların yerini betonarme yapıların aldığı görülmektedir.

6831 sayılı Orman Kanunu'nun ahşap malzemenin kullanımını sınırlandırmasıyla başlayan bozulma süreci; kentten gelenlerin alıştıkları şehir hayatını kırdı sürdürme isteği ve yaşam şeklindeki değişikliklerle birlikte hızlanmıştır. Yöre halkı; yöresel kimliğin korunmasını istemekle birlikte, ahşap malzemeye ulaşma zorluğu, usta sıkıntısı, ahşabın bakımı konusundaki bilgisizlik ve yangın riski gibi nedenlerle betonarme yapılarla yönelmektedir. İçinde yaşamın sürdürüldüğü geleneksel evlerde ise modern istekler nedeniyle geleneksel yapılara

eklenen yeni bölüm ve elmanlar, özgün karaktere uymamaktadır (Resim 20).

Tarımsal faaliyetlerin azalmasıyla birlikte pek çok konutun ahır katı, deşirmenler ve samanlıklar işlevlerini yitirmiştir. Ayrıca bu durum, kışla ve yayla yerleşmelerini de etkilemiş; hayvancılık faaliyetlerinin bitmesiyle bu yerleşmeler yalnızlığa terk edilmiştir. Bir çok yayla ve kışla evi, kullanımının bittiği gerekçeyle sökülerek mahallelere taşınmakta; malzemeleri tamiratta veya yakacak ihtiyacının çözümünde kullanılmaktadır.

Bu gelişmelerin yanında, ulusal projeler ve yönetsel kararlar, bölgenin karakterine ve canlı yaşamına etki etmektedir. Uygulamalarda yerel değerler, tarihî kalıntılar dikkate alınmamıştır.

Kamusal yapılar, bölgenin mimari-

sine uygun değildir. Oysa bu yapıların yöresel mimariyle uyumlu, yerel halka örnek olacak şekilde oluşturulması gerekmektedir.

Günümüzde, bölgenin canlı yaşamını ve peyzaj karakterini tehdit eden en önemli konu ise Papart Deresi üzerinde yer alan HES (hidro elektrik santrali) projeleridir. Ülkemizin enerji ihtiyacının çözümü için hazırlanan bu projelerin yer seçiminin, artı ve eksileriyle yeniden ele alınması gerekmektedir (Resim 21).

Meydancık, kentleşme çabaları ve

doğal kaynaklarının ulusal çıkarlar için tüketilmesi gibi baskılar altında, doğal ve kültürel değerlerini gün geçtikçe kaybetmektedir. Çalışmada ele alınan çevresel ve yapısal sorunlar, yalnızca Meydancık'ın değil çevredeki bütün yerleşmelerin ortak sorunlarıdır. Geleneksel yapım teknikleri, yöresel mimari bilgisi, yaşantı ve yöresel dil yok olmak üzeredir. Oysa tekdüzeleşme karşısında, bölgesel kültürün korunması ve sürekliliğinin sağlanması, yalnızca o bölge için değil ulusal anlamda da önem taşımaktadır.

* Bu bildiri, 2010 yılında İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Anabilim Dalı bünyesinde Yrd. Doç. Dr. S. Yıldız Salman'ın danışmanlığında hazırlanan "Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği" adlı yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Aydemir, E., 2010, *Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış), İstanbul.

Corapçıoğlu, K., Çakır, S., Aysel, N.R., Görgülü, H.C., Kolbay, D., Seçkin, N.P., Ünsal, E., 2008, *Yöresel Kırsal Mimari Kimlik*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, İstanbul.

Dıraor, B.M., 2008, *Katılım Öncesi AB Fonları ve Kırsal Kalkınma Fırsatlar Sorunlar ve Türkiye İçin Öneriler Uzmanlık Tezi*, Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara. (<http://min.avrupa.info.tr/QA/docs/IPARD2.pdf> ; erişim: 21.07.2010)

Doğa Derneği, 2008, *Papart Deresi (Göknaç Akarsuyu) Vadisi Doğal Değerleri*, Doğa Derneği, Ankara.

Eminagaoglu, Z., Çevik, S., 2007, "Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22 (1), Ankara, s.157-162. (http://www.mf.gazi.edu.tr/journal/2007_1/DERGI%202007%20V22%20NO1%20_sayfa%20157-162_.pdf; erişim: 10.05.10)

Özgüner, O., 1970, *Köyde Mimari Doğu Karadeniz*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Tütengil, C.O., 1977, *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınları, İstanbul.

The Conservation Proposals for the Rural Architecture in North-East Anatolia: Artvin - Balıklı Village, 'Zurabet House'

ABSTRACT

North-East Anatolia, with its nature, rural culture and architecture, is mentioned in a wide range of documentations, case studies and publications. The natural environment, culture and architecture of the region is being damaged, sometimes irreversibly, because of rapid urbanization and the politics which disregard the rural pattern. Ensuring the sustainability of the architectural tradition is getting difficult due to the insufficient legislation about the conservation and development policies of the rural areas, the improper political decisions, unawareness, neglect and the varying conditions of the lifestyle.

The subject of the case study was fixed as a village house named 'Zurabet' located in Balıklı Village at Şavşat district of Artvin city. The house was built in a large garden near to its straw house (merek in local language). It is a three storey house; the two stable units are placed on the ground floor, the daily living rooms are in the middle and the storage units are located in the upper floor. The rural architectural tradition was closely related with the building techniques of wood, so even the locks, keys and also the bath units were made entirely of wood, without metal joints.

Up to the mid-20th century, the village houses and other social-commercial buildings in Balıklı Village had been built with traditional construction techniques, using local materials and unique details. Today the low-quality reinforced concrete technique becomes widespread because of its relative cheapness and easiness. The subject, Zurabet House, is one of the most preserved examples of the vernacular houses in the rural area, with its material and building techniques. A detailed survey of the house and the conservation proposals will help to fill the gap in the survey and conservation literature about this region. This study aims to discuss the proposals for the architecture, which can not keep up with time, in order to sustain the architectural culture.

Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi İçin Koruma Önerileri: Artvin Balıklı Mahallesi – Zurabet Evi Örneği

Duygu GÖÇMEN*

Balıklı (*Tskalsimeri*) Mahallesi, Türkiye'nin kuzeydoğu ucunda, Artvin'in Şavşat ilçesine bağlı Meydancık belde-sinde bulunmaktadır.¹ Yerleşim, Meydancık Belde Belediyesi sınırları içerisindeki dört mahalleden biridir ve belde merkezi olarak kabul edilen Meydancık Mahallesi'nin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Balıklı ile Meydancık'ı birbirinden ayıran Papart Deresi, batı - güneybatı yönünde akmakta ve Balıklı Mahallesi'nin güney-güneydoğu sınırını oluşturmaktadır. Balıklı Mahallesi, mahalleye adını veren merkez Balıklı, Akbıyık (*Bzata*) ve Karayigit (*Sholtiskhev*) yerleşimlerinden oluşmaktadır. Yerleşim, Papart Deresi kenarında, topografyanın görece daha düz olduğu kuzeydoğu - güneybatı doğrultusunda gelişmiştir.

Balıklı yerleşiminin merkezi, Papart Deresi'ne bağlanan Sarıçayır Deresi kenarındadır. Yörede *Camikapı* olarak anılan merkezde yer alan cami, kahvehane ve çeşitli ticaret yapılarının arasında, yerleşimin konut bölgesine giden yollar ayrılır. Konutlar ağırlıklı olarak merkezin kuzey ve güneybatısına doğru yayılmıştır. Yerleşimdeki parsellerin büyük çoğunluğu bahçe, çayır, tarla gibi özel mülk olarak kullanılan alanlardır. Yöredeki günlük hayat, konutlardan çok, bahçe,

tarla ya da çayırda geçer. Konutlara ait bahçelerde, konuta dair yan işlevlerin sürdürülmesi için *hoço*², mutfak, banyo, odunluk, çardak gibi çeşitli ek yapılar ve meyve ağaçları yer alır. Yörede geleneksel konutların inşa edildiği yerlere bakıldığında, bunların ekime uygun olmayan kayalık ya da çok eğimli zeminlerde yer aldığı görülmektedir. Günümüzde nüfusun azalması ve köy yaşantısının sürekliliğini kaybetmesi sonucu, tarlaların bir kısmının ekilmesinden vazgeçilmiş; bu sebeple geçmişte tarla olarak kullanılan bazı alanlarda yeni konutlar inşa edilmeye başlanmıştır.

Vaziyet Planı'nda (Şekil 1), alandaki konutların yerleşimindeki dağınıklık görülmektedir. Doğu Karadeniz kırsal mimarisinin bir özelliği olan yöne değil eğime göre konumlanma anlayışı, Balıklı yerleşimindeki konutlar için de geçerlidir; yapılar eğime paralel yerleştirilerek topografyaya müdahale en aza indirilmiştir. Konutların yanındaki ek birimlerin (*hoço ya da buhar'lar*) ya da bahçelerinde yer alan samanlıkların (*merk*), vaziyet planında boyut itibarıyla baskın olmadıkları görülmektedir.

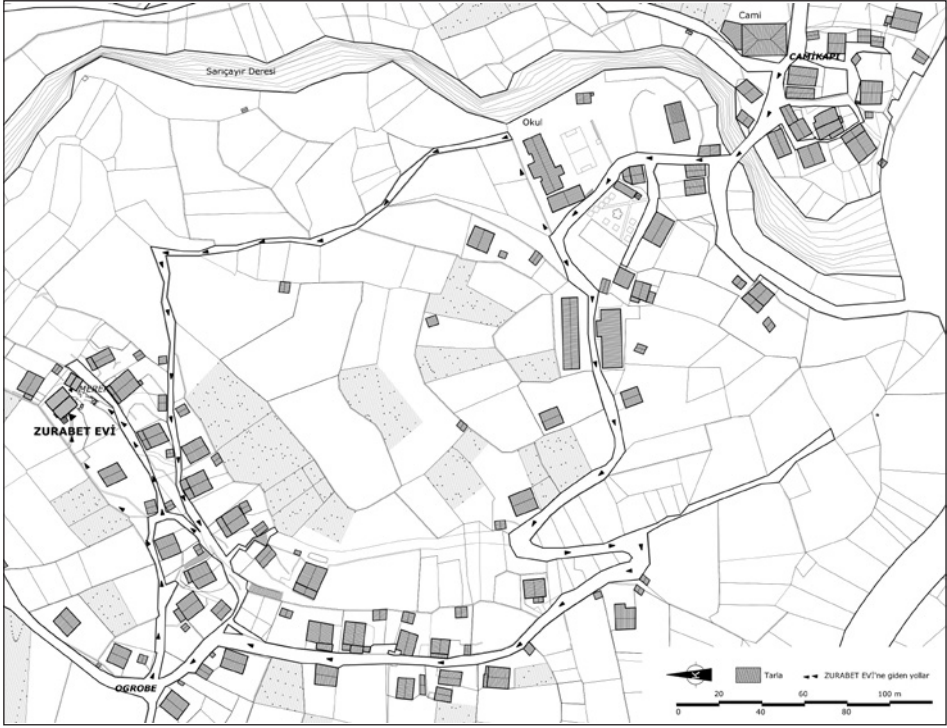
Koruma önerileri geliştirmek üzere örnek yapı olarak seçilen Zurabet Evi³, merkez *Camikapı*'nın kuzeyine doğru gelişmiş konut grupları arasında bu-

* Restorasyon Uzmanı Yüksek Mimar Duygu GÖÇMEN, duyugocmen@gmail.com

¹ Diğer mahalleler: Meydancık (Diyoban), Taşkoprü (*Ibhirevil*) ve Mısırlı'dır (*Ivet*).

² *Hoço*: Yörede evlerin bahçesinde yer alan, moloz taş duvarla çevrili birimlere denmektedir. Pekmez kaynatmak gibi büyük hacim gerektiren işlerde kullanılır.

³ Yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi edinilememiştir, ancak konut sahiplerinin iddiası konutun 200-250 yıl önce yapıldığıdır. Ambar kapısında 1806-1807 olarak okunabilen bir tarih kazanmıştır; bu tarihte yapının var olduğunu düşündürmekle beraber, yapım tarihi konusunda bir çıkarıma imkân vermemektedir.

Şekil 1. Balıklı yerleşiminin vaziyet planı

lunmaktadır. Konutun yaklaşık 6m kuzeydoğusunda ve yaklaşık 30m güneybatısında komşu konutlar, yaklaşık 4m güneydoğusunda ise konuta ait merak bulunmaktadır. Konut ve *merak*, bahçe-deki üç teras üzerinde yer almaktadır. Bu teraslar arasındaki kot farkları ise yaklaşık 1.5m'dir.

Yöredeki geleneksel konutların çoğu gibi, Zurabet Evi de eğimden kazanılan alanda oluşturulan bir ahır katı, giriş katı ve giriş katının üzerindeki bir ambar katı olmak üzere üç kattan oluşmaktadır (Resim 1). Ahır katının girişi, evin giriş katından ayrı tutulmuştur.

Giriş Katı

Konutun giriş katında, *dandraba*, *geriki oda*, *ileriki oda*, mutfak, yaşama mekânı

olarak kullanılan ev ve depo işlevi gören maran bulunmaktadır. *Dandraba*'dan *ev'e*, *ileriki oda*'ya ve dar bir merdivenle ambar katına ulaşılır (Şekil 2). Yan yana sıralanmış *ev*, *maran ve geriki oda*, *dandraba*'nın kuzeybatısında yer alır. Geriki oda ve maran, *dandraba*'dan geçilen bir koridor üzerinde bulunur. Giriş katı mekânlarının yüksekliği yaklaşık 2 metredir.

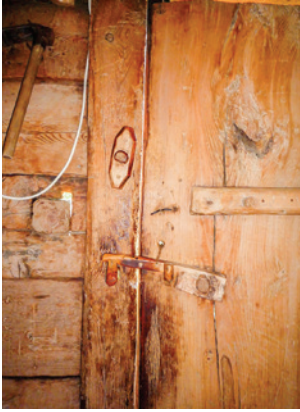
Dandraba

Kattaki odaların kapılarının açıldığı bir ortak yaşama mekânı olarak kullanılan *dandraba*, yöredeki diğer benzerlerinde olduğu gibi, manzaraya doğru yerleştirilmiştir. Mekân yaklaşık 4.60 x 5.20m ölçülerindedir (Resim 2). Yöre konutlarında yapılan incelemede, *dandraba* boyutlarının benzerlik gösterdiği görül-

Resim 2. *Dandraba* mekânından görünüşler

Resim 3. Giriş katı kapısından kilit detayları

müştür. *Dandraba*'ya yarı açık özelliğini kazandıran direkler ve bunların arasındaki korkuluklar, yöre konutlarının ön cephelerinin ayırt edici özelliklerindedir. Mekâna, 90cm açıklık ve 170cm yüksekliğe sahip, düz atkılı, bezemesiz, ahşap bir kapıdan girilmektedir. Giriş kapısının dış görünüşü sade olmakla birlikte, *dandraba* tarafındaki görünüşünde, yöredeki evlerin ayırt edici unsurlarından olan kilitler bulunmaktadır (Resim 3). Kapı söveleri, lentoyu oluşturan kirişe geçme sistemiyle birleşmiş; kapı kanadı, aynı kirişteki yuva içerisinde dönecek şekilde yerleştirilmiştir.

Konutların *maran*, ambar gibi depolama ve ürün kurutma - hazırlama amacıyla kullanılan mekânları hariç, hemen her odasında ve *dandraba*'larda; yörede yaygın olarak *sekvi* ya da kurul diye adlandırılan, boyut, yükseklik ve işlevleri değişen ahşap sekiler (kerevet) bulunmaktadır.

Zurabet Evi'nin *dandraba*'sında iki adet *sekvi* bulunmaktadır. Bunlardan biri, giriş kapısının arkasında; diğeri ise *ileriki oda* duvarının önünde yer alır. *İleriki oda*'nın içerisinde, duvar boyunca devam eden ve yörede *terek* denilen bir raf da bulunmaktadır.

Resim 4. Ev mekânından görünümler

Ev

Ev, Doğu Karadeniz kırsal mimarisinde yaygın olarak aşhane adı verilen, mutfak ve yaşama mekânıdır. Eski dönemlerde, köyün/konutların terk edilmediği kış aylarında, hem ocak hem de soba vazifesi gören *buhar*, bu mekânı konutun merkezi haline getirir. Kış aylarında yaşantı, evin ısıtılmayan ya da ortak kullanıma açık olmayan diğer odalarında ya da *dandraba*'da değil, *ev*'lerde sürdürülür. Genelde mutfak olarak; mutfağın konuta ayrı bir birim olarak eklendiği örneklerde ise mutfağa geçiş olarak kullanılan *ev*'lerde geniş ve uzun sekvi ve yatakların bulunması bu şekilde açıklanabilir. 4.60 x 4.85m boyutlarındaki mekâna, *dandraba*'nın kuzeybatı kenarından, açıklığı 70cm, yüksekliği 155cm olan düz atkılı ahşap kapıdan girilir (Resim 4). Mekânın güneybatı duvarında, dış tarafı ahşap bir kanatla kapatılabilen, 70 x 50cm ölçülerinde çift kanatlı bir pencere bulunur.

Maran

Ev'in kuzeydoğusunda yer alan maran, günümüzde depo olarak kullanılan 4.80 x 1.35m ölçülerinde, ince uzun bir mekândır. Yerleşimde incelenen tüm örneklerde, ince uzun bir mekân olduğu ve ev'in yanında yer aldığı görülen *maran*;

yogurt, tereyağı ve peynir gibi gıdaların üretilip kısa süre için depolandığı yerdir.

Geriki Oda

Maran'ın kuzeydoğusunda *geriki oda* yer alır. Geriki oda, 4.80 x 3.40m ölçülerindedir. Mekâna geçiş, yörede ara olarak adlandırılan koridorda yer alan, açıklığı 68cm, yüksekliği 157cm olan kapıdan sağlanır. Basık kemer şeklinde oyularak bezenmiş bir duvar tahtası, kapının lentosunu oluşturur. Bahsedilen duvar tahtasının ahşap kapı kanadının üstünde kalan kısmı, kasayı oluşturacak şekilde detaylandırılmıştır. Kapının kilidi, anahtarlı kilit tipinin yenilenmiş bir örneğidir (Resim 5). Mekâna giriş burada da düz ayak deldir, zeminden yaklaşık 20cm yükselen (ve yörede *dogan* olarak adlandırılan) giriş, bir nevi eşik işlevi görmektedir.

Odanın kuzeydoğu duvarında, yaklaşık 80 x 85cm boyutlarında, pervazlı ve çift kanatlı bir pencere bulunmaktadır. Pencerenin dış tarafı, *ev*'de olduğu gibi, ahşap bir kapak ile kapatılabilmektedir. Aynı duvarda bulunan mil deliği, geçmişte bu duvara dayanan bir sekvi ve milin varlığına işaret etmektedir. Kuzeybatı duvarındaki açıklığın boyutu ve yeri, bu açıklığın işlevsiz kaldığı için yıkılmış bir *buhar*'a ait olabileceğini dü-

Resim 5. Özgün kilit detayı kullanılarak yapılmış kilit

Resim 6. İleriki oda mekânındaki pencereler

şündürmektedir; zira köyde, konutun başka odalarında da buhar olabildiğine dair örnekler mevcuttur. Odanın bu doğrultudaki duvarı boyunca zeminden yüksekliği 50cm, genişliği 1.20m olan bir ahşap sekvi bulunur; *buhar*'ın önünü kapattığından, sekvinin özgün olmadığı anlaşılmaktadır.

Ara

Yörede ara adı verilen koridor, 1.30m genişliğinde ve 4.20m uzunluğunda bir mekândır. Koridorun kuzeydoğu ucunda, boşluğa açılan bir kapı bulunur; kapının açıklığı 75cm, yüksekliği de 1.70m'dir. Bu kapı, yörede yaygın olarak görüldüğü üzere, geçmişte Zurabet Evi'nin de çift girişli olduğuna işaret etmektedir.

İleriki Oda

İleriki oda, Zurabet Evi'nin de dahil olduğu plan tipindeki tüm konutlarda *dandraba*'dan ulaşılan bir yatak odasıdır. 3.20 x 4.00m boyutlarındaki mekâna, yaklaşık 70cm açıklığındaki ve 150cm yüksekliğindeki ahşap kapıdan geçilir. *Geriki oda*'nınine benzer bir biçimde, *ileriki oda* kapısının lentosunu da basık kemer şeklinde oyularak bezenmiş bir duvar tahtası oluşturur. Kapının eşiği, duvar

boyunca devam eden 14.5 x 20cm kesitindeki bir ahşap kiriştir. Odada, ikisi de tek kanatlı olan iki pencere yer almaktadır (Resim 6). Mekânın kuzeydoğu duvarı boyunca, zeminden yaklaşık 52cm yüksekte bir ahşap sekvi bulunur. Bu duvarda izleri görülen *buhar*'ın önünde yer alması, sekvinin özgün olmadığını göstermektedir.

Hela

Yörede, helaların ahır katı seviyesine kadar inen bir merdivenin ucunda yer aldıkları; helaya açılan kapağın ise balkonun döşemesinde bulunduğu bilinmektedir. Helalar, yerleşimdeki bütün geleneksel konutlarda, giriş katı mekânlarının dışında tutulmuştur. Balkonlu plan tiplerinde, hela birimi balkonun bir köşesinde yer alır. Alandaki birkaç konutta, balkonların döşeme tahtaları kapak haline getirilmiş ve hela hücresi balkonun altına yerleştirilmiştir. Zurabet Evi'ndeki helanın özgün olmadığı; kullanıcılara kolaylık sağlamak amacıyla *dandraba* zemini ile aynı kota getirildiği anlaşılmaktadır. *Dandraba*'dan ulaşılan, yaklaşık 90 x 200cm ölçülerindeki hela iki bölümden oluşmaktadır

Resim 7. Hela görünümü

(Resim 7). Lavabo olarak kullanılan ilk bölümden, hela taşının yer aldığı ikinci bölüme geçilmektedir; aradaki ahşap kapı yenilenmiştir. Helanın üzerine oturduğu kiriş sistemi, ahır katının önündeki taşlığa inen üç dikme ile taşınmaktadır. Yörenin karakteristiklerinden olan ahşap tekne ile ahşap ayak yolu, Zurabet Evi'nde korunamamıştır; ancak yörenin özgün çatı kaplaması olan *bedevra*'lar, helanın çatı örtüsünde görülmektedir.

Günümüzde giriş kat planlarına dahil edilebilecek diğer mekânlar (*hoço*, *karapan*, mutfak, banyo ve balkonlar), en eski örneklerin özgün hallerinde bulunmamaktadır. *Hoço*, konutlardaki *buhar*'ların işlevini kaybetmesinden sonra yaygınlaşmış bir mekândır. Ek mekân olarak konuta yanaşık inşa edilen mutfak ve banyo / hela birimlerine, genellikle ev'den (ya da yeni yaygınlaşan bir uygulama olarak *maran*'dan) geçilerek ulaşılmaktadır. *Dandraba*'ların kapatılmasından sonra, konutlardaki açık alan ihtiyacını karşılamak amacıyla planlara balkonlar eklenmiştir.

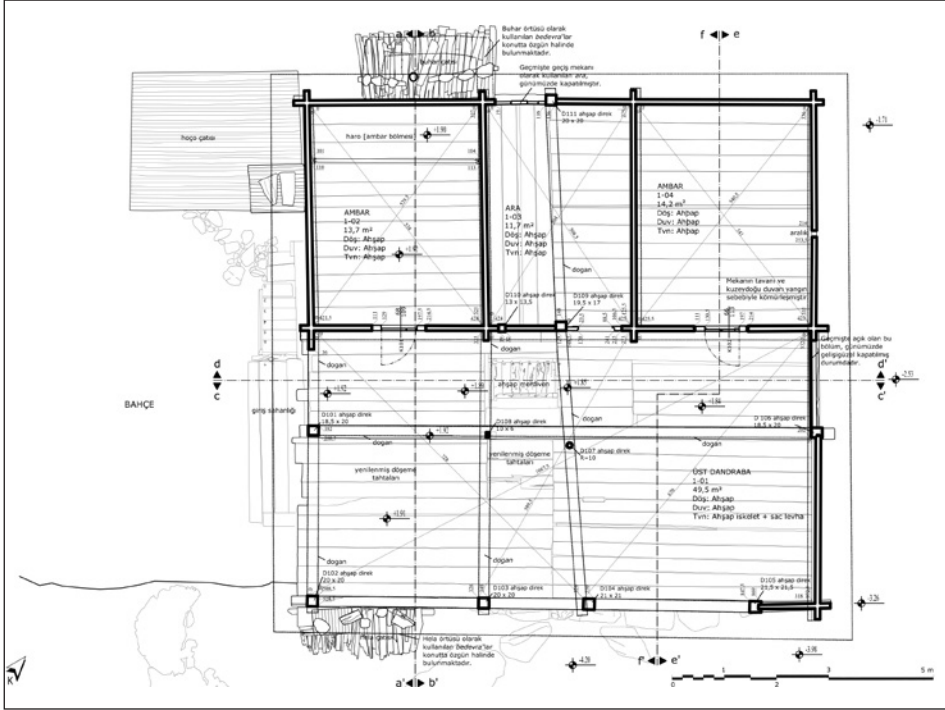
Ambar Katı

Yöredeki konutların ikinci katları hemen hemen tüm örneklerde ambar katı

işlevi görmektedir. Ambar katı olmayan örneklerde, giriş katında tek bir ambar birimi bulunur. *Dandraba*'da ya da (kimi örneklerde) balkonda yer alan dar bir merdivenden bu kata ulaşılır. Zurabet Evi'nin ambar katında, '*yukariki dandraba*' (ya da *üst dandraba*) denilen, yarı açık ve katın yarısını kaplayan geniş bir mekân, kapalı ve yüksek eşikli iki ambar birimi ve bu iki ambar biriminin ortasında, '*ara*' adı verilen dar, uzun bir mekân bulunmaktadır (Şekil 3).

Üst Dandraba

Yukarıki *dandraba* olarak da adlandırılan, yaklaşık 9.50 x 5.20m ölçülerindeki mekân, konuta ait bir açık hava deposu/ ambarı işlevini görmektedir (Resim 8). *Hoço*'da yapılan pestiller ve kurutulması ya da depolanması gereken diğer ürünler burada saklanmaktadır. Yöredeki kimi örneklerde, mekân sac levhalarla kapatılmış durumdadır; ancak Zurabet Evi'nde *yukariki dandraba*, güneybatı ve güneydoğu yönlerinde açık bırakılmıştır. Mekânda altı ahşap dikme görülmektedir. Bunlardan mekânı güneybatı ve güneydoğu yönlerinde sınırlayan dört tanesi 20 x 20cm kesitindeki özgün *direk*'lerdir. Diğer ikisinin kesit ve yerleşiminden,

Şekil 3. Üst kat planı

Resim 8. Üst dandraba'dan görünüm

özgün olmadıkları ve çürümüş *direk*'lerin yerine kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Ambar

Dandraba'nın kuzeybatı duvarının batısında yer alan ambar, 3.20 x 4.20m ölçülerinde ve yaklaşık 1.85m yüksekindedir. Mekâna giriş, *dandraba*'nın ze-

mininden yaklaşık 40cm yüksekte biten eşikten, 70cm açıklık ve 108cm yüksekliğe sahip ahşap kapı/kapak ile sağlanır (Resim 9a). Kapının *dandraba* tarafındaki görünüşünde, dövme demir menteşeler ve kilit dikkati çekmektedir (Resim 9b). Ambarda, mekânın kuzeybatı duvarına

Resim 9. Ambar mekânından görünüş ve detaylar

paralel uzanan, duvardan yaklaşık 1m uzaklıkta ve zeminden 105cm yüksekte, yörede haro olarak adlandırılan ayırıcı bir bölme bulunmaktadır (Resim 9c).

Ara

Dandraba'dan ulaşılan ara, yöredeki hemen hemen tüm konutların ambar katında bulunmakta; zemin katla bağlantısı olmayan bir ürün taşıma mekânı olarak işlev görmektedir. Tarımsal ve hayvansal üretimin sürdürüldüğü dönemlerde, çayır ve tarlalardan getirilen ot veya ürünlerin, çayır/tarla/bahçeye bağlanan ahşap bir rampa yardımıyla *ara*'dan geçirilerek ambar katına ulaştırıldığı bilinmektedir. Ara mekânının varlığı, yöredeki konutlarda zemin katından ambar katına çıkan merdivenin neden bu kadar dar olduğunu da açıklamaktadır.

Zurabet Evi'nin ara'sında dikkati çeken, mekânın dışa kapalı olmasıdır. Sonradan kapatıldığı; kullanılan ahşapların görünümü, yerleştirilme biçimi ve kesitlerinin farklı oluşundan anlaşılmaktadır.

Ambar

Dandraba'nın kuzeybatı duvarının kuzey tarafında yer alan ambar 4.20 x 3.30m ölçülerinde ve yaklaşık 1.90m yüksekliğindedir. Mekâna giriş, *dandraba* zemininden 26cm yüksekteki eşğin üstünde yer alan 58 x 110cm boyutlarındaki kapı/kapak açıklığından sağlanır. Kapı kanadı-

nın *dandraba* tarafındaki yüzünde göze çarpan dövme demir menteşeler, üçgen biçimleriyle evin diğer kapılarındaki menteşelerle benzerlik göstermektedir.

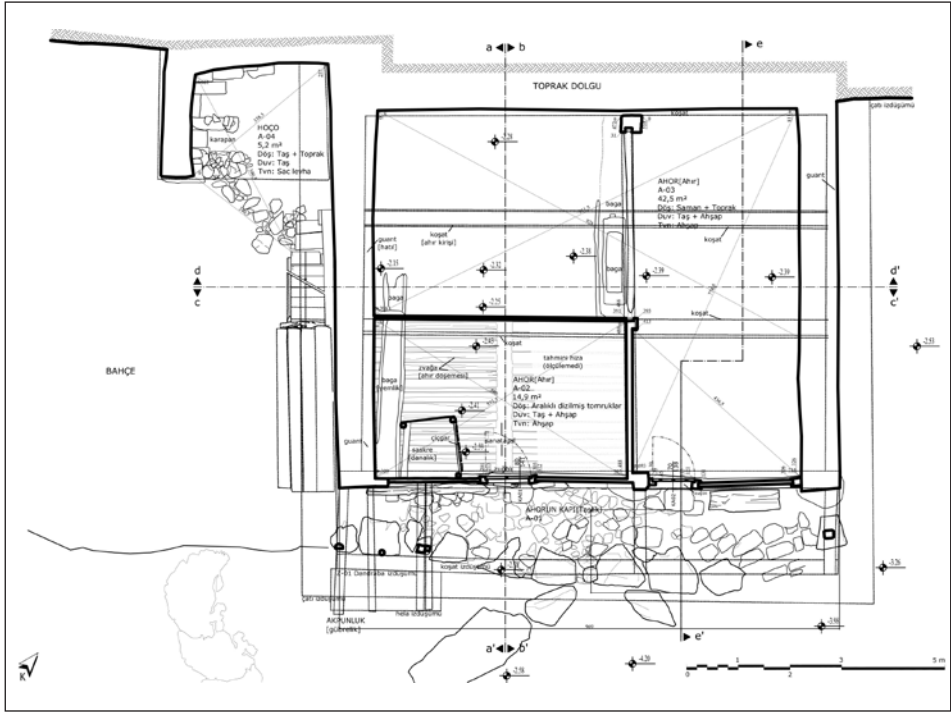
Özellikle kuzeydoğu duvarı ile tavanı çok hasarlı olan mekânın, yaklaşık 100 sene önceki bir yangında kısmen zarar gördüğü öğrenilmiştir. Kemirgenlerin rahatça girebildiği ve bu nedenle ambar işlevini sürdüremeyen mekân, depo olarak kullanılmaktadır.

Ahır Katı

Dandraba ile doğrudan bir bağlantısı bulunmayan ahır katına, ahır bölümünün önünde yer alan (ve Zurabet Evi'nde boyutları 9.70 x 2m olan) taşlıktan ulaşılmaktadır. Ahırların özgün düzeninde büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar için ayrı mekânların kullanıldığı bilinmektedir; Zurabet Evi'nin ahır da iki bölümlüdür, ancak bölümlerin boyutları sonradan değiştirilmiştir (Şekil 4).

Taşlık

Dandraba'ya ulaşan giriş sahanlığının güneydoğusundan ya da konutun kuzeydoğu duvarı boyunca yüründüğünde, ahırların açıldığı taşlığa varılır. Taşlık, dere taşlarının dağınık olarak döşendiği bir alandır. *Dandraba*'nın güneydoğu sınırı ile yaklaşık olarak aynı hizadadır. Helanın ve *dandraba*'nın kirişlerini taşıyan dikmeler, bu alana yerleştirilmiş bü-

Şekil 4. Zurabet Evi ahır katı planı

yük taşlara dayanmaktadır. Ahır taşıklarının önüne, yörede *akpunluk* adı verilen ve bahçeden çitlerle ayrılmış gübrelik yerleştirilmiştir (Resim 10a). Konutun doğu sınırından yaklaşık 1m mesafede, *merek* ve *akpunluk* kotundan taşlık kotuna ulaşmayı sağlayan taş basamaklar yer almaktadır.

Küçük Ahır

Taşlığın güney yönünde bulunan küçük ahır, yaklaşık 3.00 x 4.90m ölçülerinde ve 2m yüksekindedir. Döşemeyi oluşturan tomruklar, gübrelerin *akpunluk*'a akması için aralıklı yerleştirilmiş; ahırın girişine dik doğrultuda, aralarında 30cm mesafe kalacak şekilde bitirilmiş ve gübrelerin *sanatzgal* adı verilen bu oluktan akması sağlanmıştır. Zurabet Evi'nin kü-

çük ahırında, bu döşeme tipinin bir kısmı, özgün kullanımı anımsatacak biçimde korunmuştur (Resim 10b). Mekânın güney köşesinde, 1.5 x 1.2m ölçülerinde bir alan, çit benzeri bir kapı yardımıyla ayrılmıştır. Yörede *saskro* diye adlandırılan bu alan, geçmişte danalık olarak kullanılmıştır.

Büyük Ahır

Taşlığın doğusundaki kapıdan büyük ahıra girilir; burası, küçük ahırın ufaltılmasıyla "L" planlı bir mekâna dönüştürülmüştür. Zemin toprak ve samanla doldurulduğu için mekânın zemininde, küçük ahırdaki gibi özgün döşeme görünmemektedir; ancak saman ve toprak altında bu döşemenin ve *sanatzgal* izlerinin bulunduğu düşünülebilir.

Resim 10. a. *Akpunluk*; b. *Sanatzgal*

Hoço

Yöredeki konutların hemen hepsinin bahçesinde yer alan *hoço*, *buhar*'ın yetersiz ya da işlevsiz hale geldiği veya kaldırıldığı durumlarda, geniş mekân gerektiren işlerde kullanılmaktadır. Zurabet Evi'nin kuzeybatı köşesinde yer alan bu mekân, 2.00 x 2.50m ölçülerindedir; 60cm kalınlığındaki moloz taş duvarla iki yönden çevrilmiş ve üzeri oluklu sac levha ile kapatılmıştır. *Hoço*'nun zemininde yer alan taşlar, aralarında ateş yakılacak ve üstlerine büyük tencere ya da kazanlar yerleştirilecek şekilde dizilmiştir (Resim 11).

Merek

Zurabet Evi'ne ait merak, konutun güneydoğusunda yer alır; üç farklı kot seviyesinde yararlanılan, yaklaşık 3.20 x 3.30m ölçülerinde bir yapıdır. Merak, yaklaşık 20° eğimli arazide, düz bir teras elde etmek için inşa edilmiş taş duvarların üzerinde yer almaktadır. Karaboğaz adı verilen kaba geçme tekniği ile birleştirilmiş kütükler yapının duvarlarını oluşturur. Duvar ve döşeme tahtalarının aralıklı yerleştirilmiş olması, merekte aranan havalandırmayı sağlar. Merak

yapısının cephelerinde göze çarpan geçme izleri, yapının buraya taşındığına ya da eski bir konut/merek yapısının malzemelerinin bu yapıda kullanıldığına işaret etmektedir (Resim 12).

Balıklı yerleşimindeki geleneksel konutların çoğunun giriş ve ambar katları, ahşap yığma tekniğiyle inşa edilmiş; ahırların arka ve yan duvarlarında moloz taş yığma ve ön duvarlarında ahşap dolma / çalma boğaz tekniği kullanılmıştır. Konutların giriş ve ambar katlarında kullanılan ahşap yığma tekniğinde, duvar tahtaları mekânın köşelerinde, "kurtboğazı" olarak adlandırılan, incelikli ve çivisiz bir geçme sistemiyle birleştirilmiştir. Duvar kalınlıkları değişkendir. Kullanıcıları tarafından yaklaşık 200 yıllık olduğu iddia edilen yapıların duvar tahtaları 10cm kesitinde iken, görece yeni yapılarda bu kalınlık 5cm'ye kadar düşmektedir. Ahır katı duvarlarında kullanılan taşların arasındaki boşluklar toprakla doldurulmakta ve duvar yüzeyi gübre-saman karışımıyla sıvanmaktadır.

Yerleşimdeki eski konut örneklerinde sarıçam, yeni örneklerde ve eski yapıla-

Resim 11. Hoço

Resim 12. Merek

rın onarım görmüş kısımlarında ise ladin ya da göknar ağaçları kullanılmıştır. Bazı yeni konutlarda eski (bölüşülen) evlerin tahtalarından da yararlanıldığı görülmüştür. Geçmelerin çivisiz bir sistem oluşturması, yapının sökülüp tekrar çatılmasına olanak vermektedir.

Cepheler

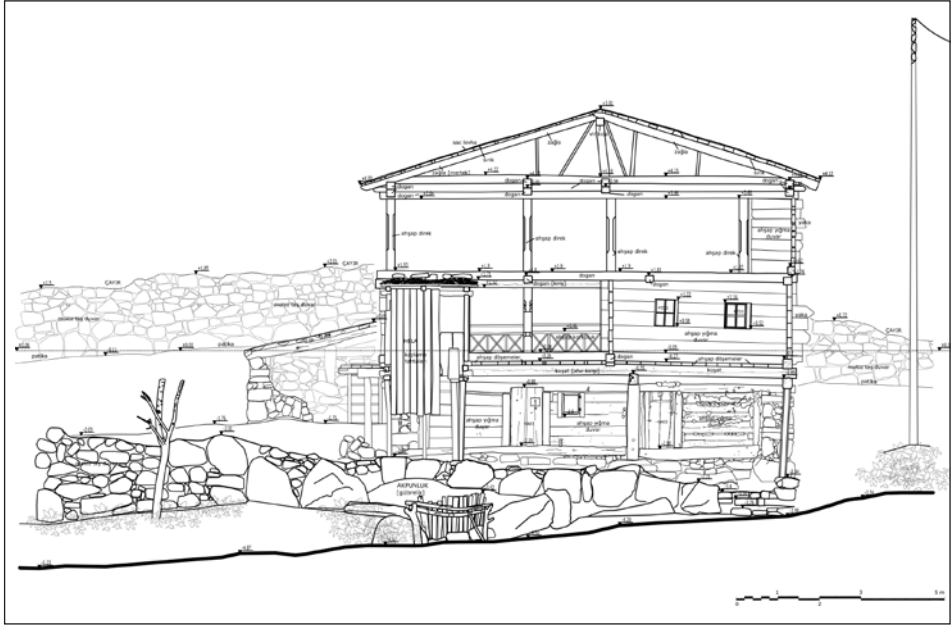
Zurabet Evi'nin cepheleri, yöredeki diğer konutların cepheleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Eğime paralel uzanan giriş cephelerinde: kapı, pencere, giriş sahanlığı ve *hoço/karapan* gibi öğeler bulunur. Ön cepheler; eğime bakan, genellikle ahır, giriş ve ambar katlarının bütünüyle algılanabildiği, hela ve *akpunluk* [gübrelik] gibi yöresel mekânlarıyla dikkat çeken, gösterişli cephelerdir. Arka cepheler

ise, hemen tüm örneklerde, pencere ve kapı açıklığı bulunmayan, yarıya kadar toprağa gömülü sağır cephelerdir. *Bu-har*'lar genellikle yalnızca arka cephelerde korunmuştur (Şekil 5).

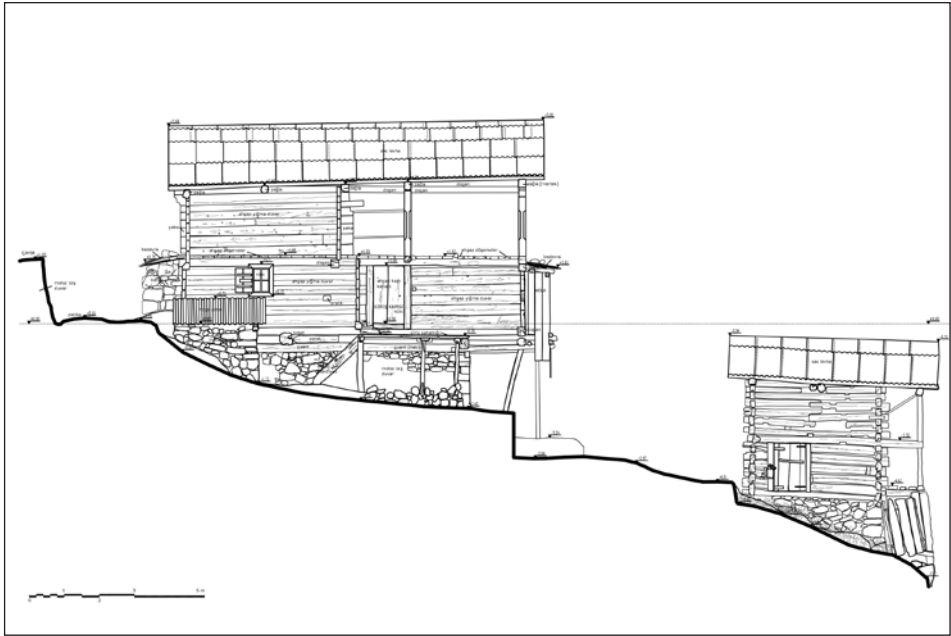
Zurabet Evi'nin tüm cephelerinde, yöredeki benzerleri gibi, taşıyıcı sistem açıkça görülmektedir. Köşelerde geçme yapan ve 'yaka'ları oluşturan duvar tahtaları, cepheden bakıldığında odaların boyutlarını belli etmektedir. Güneydoğu ve kuzeybatıya bakan yan cephelerde; çatı sistemini oluşturan dikme - kiriş - mertek (yöresel isimleriyle *direk - dogan - zağla*) ilişkileri okunmaktadır.

Zeminle İlişki

Konutların, zemin hareketlerine bağlı olarak zaman içinde oturmasını engel-

Şekil 5a. Güneydoğu cephesi

Şekil 5b. Güneybatı cephesi

Resim 13. Konutta görülen kapı kanadı - lento birleşimlerinden örnekler

lemek amacıyla, temel kazıları sert zemine/kayaya ulaşana kadar sürmekte ve ahır duvarlarını oluşturan taşlar temel seviyesinden itibaren örülmeye başlanmaktadır. Ahır zemininde yer alan tomruklar da sert zemine ulaşılan bu seviyede döşenmektedir. Ahırın arka duvarı eğime yerleşmekte; eğimden kazanılan kot farkı sebebiyle, ahıra girişi oluşturan taşlık, gübreligin (*akpınluk*) oturduğu zeminden yüksekte kalmaktadır.

Ahırın döşemesinde kullanılan ağacın, çam, meşe ve kiraz ağacı gibi sert cinslerden seçildiği öğrenilmiştir. Temel seviyesinden yükselen ve ahırın duvarlarını oluşturan taşlar, kimi noktalarda hatlı işlevi gören ahşap kütüklerle bağlanmıştır.

Duvarlar

Zurabet Evi'nin zemin kat ve üst kat duvarları, ağırlıklı olarak 15 - 30cm yüksekliğinde ve yaklaşık 10cm kalınlığındaki tahtaların üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuştur. Duvarların köşe birleşimlerinde, gel ya da *gram* diye adlandırılan geleneksel geçmeler kullanılmıştır. Her bir duvar tahtası, kendine dik olarak yerleştirilecek tahtalar için, yarım kertmeli ya da çatallı geçme

oluşturacak şekilde hazırlanmaktadır. Duvarların ortalarında, yörede ahşap çivi denilen zıvanalar bulunmaktadır. Bu şekilde duvarların bel vermesi engellenmektedir. Zurabet Evi'nde duvarların içinde bulunduğu düşünülen ahşap çiviler, açık bir yüzey olmadığı için fotoğrafla belgelenememiştir; ancak konutta bu tip elemanların kullanıldığı ev sahiplerinden öğrenilmiştir.

Duvarlarda bulunan pencere ve kapı boşluklarının elde edilmesi için, yapımından önceki hazırlık sürecinde, duvar tahtalarının boyutları gerektiği gibi ayarlanmaktadır. Pencere ve kapı boşluklarının kasasız olduğu, bir kolu kanada çakılan menteşelerin diğer kolunun duvar tahtalarına tesbit edildiği görülmektedir. Zurabet Evi'nin kapılarında görülen söveler ise, sövenin yanında bulunan duvar tahtalarına "oluklu geçme" tekniğiyle ya da sövenin üstünde uzanan tahtalara "zıvanalı geçme" yöntemiyle yerleştirilmiştir (Resim 13). *Direk*'lere saplanan duvarlarda da aynı (oluklu) geçme sistemi kullanılmıştır.

Yöredeki yaklaşık 200 yıllık eski evlerde kullanılan duvar tahtalarının kimi yerde 11-12cm'ye varan kalınlıkları, tomrukların iki yanının yon[t]ulması ve böylece bir

Resim 14. *Dandraba* mekânının tavanında görülen balta izleri

ağaçtan bir duvar elemanının elde edilmesiyle mümkün olmuştur. Zurabet Evi de söz konusu eski evlerdendir. Yörede kimi eski konutların duvar tahtalarında görülen balta izleri, bu yapım tekniğinin göstergesidir. Zurabet Evi'nde balta izleri giriş katındaki *dandraba*'nın tavan tahtalarında görülmektedir (Resim 14).

Döşemeler

Zurabet Evi'nin zemin kat döşemeleri, ahırda bulunan *koşat*'lara (ahır kirişi); üst kat döşemeleri ise zemin kat duvarlarının tahtaları üzerinden ve açıktan giden, *koşat*'lardan daha küçük kesitlere sahip *dogan*'lara (kiriş) "yarım bindirme" tekniğiyle dayanmaktadır. Zaman içinde çürüyen ve kullanılamaz hale gelen döşemeler değiştirilmiştir; ancak yeterli uzunlukta döşeme tahtası bulunamadığında, daha kısa tahtalar zemin katın tavanına çakılan nisbeten küçük kesitli kısmi kirişler üzerinde birleştirilmiştir.

Zurabet Evi'nin döşeme uzunlukları en fazla 5m olarak ölçülmüştür. Bunlar *üst dandraba*'da bulunan döşeme tahtalarıdır. Evdeki en ince kesitli döşeme tahtasının kalınlığı 7cm iken; en kalını ise 13cm'dir.

Şavşat'ın bazı köy konutlarında, zemin katın döşemesiyle ahır katının tavan kaplaması arasında, ahır kokusunun zemin kata çıkmasını engelleyen bir aralık bulunmaktadır. Zurabet Evi'nde bu detay bulunmamakta; zemin katın döşeme tahtaları ahır katının tavan kaplamasını oluşturmaktadır.

Çatı Sistemi

Yöredeki çatılar çoğunlukla ahşap beşik çatıdır ve geleneksel oturtma çatı tekniğiyle inşa edilmiştir.

Üst dandraba'nın güneydoğu sınırında bulunan dikmeler üzerinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, yaklaşık 20 x 20cm kesitinde, üst üste yerleştirilmiş üç dogan bulunmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve yine üst üste yerleştirilmiş *dogan*'lardan mekânın kuzeydoğu ve güneybatı sınırını oluşturanlar, damlalık aşığı işlevi görmektedir. Aynı doğrultuda uzanan ve *yukarıki dandraba*'nın ortasından geçen *dogan*'ların üzerinde aralıklı yerleştirilmiş ve istenen eğimi elde etmek için boyutlandırılmış ahşap dikmeler bulunur (Resim 15). Bu dikmelerin üzerine, yörede *virikıda* olarak adlandırılan mahya aşığı yerleştirilmiştir.

Resim 15. Üst dandraba'da görülen çatı sistemi

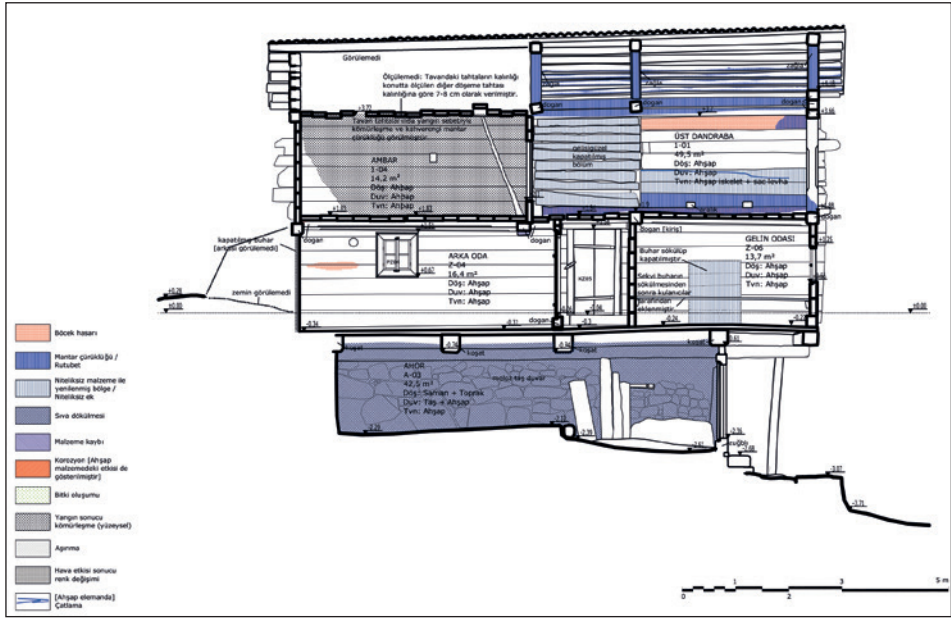
Bunlar, kesitleri yaklaşık $19 \times 22\text{cm}$ ve $17 \times 19\text{cm}$ olan, üst üste yerleştirilmiş ahşap elemanlardır. *Virikida*'ya dayanan, çatının eğimini oluşturan merteklere yörede zağla adı verilmektedir. *Zağla*'nın boyutları değişkendir; ancak ortalama $20 \times 20\text{cm}$ kesitine sahip oldukları söylenebilir. *Zağla*'nın üstü, çatı kaplamasına destek olacak sırtık'larla doldurulmuştur. Bunlar, aralık ve kesitleri çok değişken, gelişigüzel yerleştirilmiş elemanlardır. Ağacların uygun boyuttaki dalları fazla işlemenden geçirilmeden bu amaçla kullanılabilir.

Zurabet Evi'nin güneydoğu cephesinde bir alınlık duvarı bulunmamaktadır. *Zağla* ya da *doğan*'lara paralel uzanan ve bir alınlık duvarı oluşturan tahtalara, yörede cihur denilmektedir. Evin kuzeybatı cephesinde alınlık du-

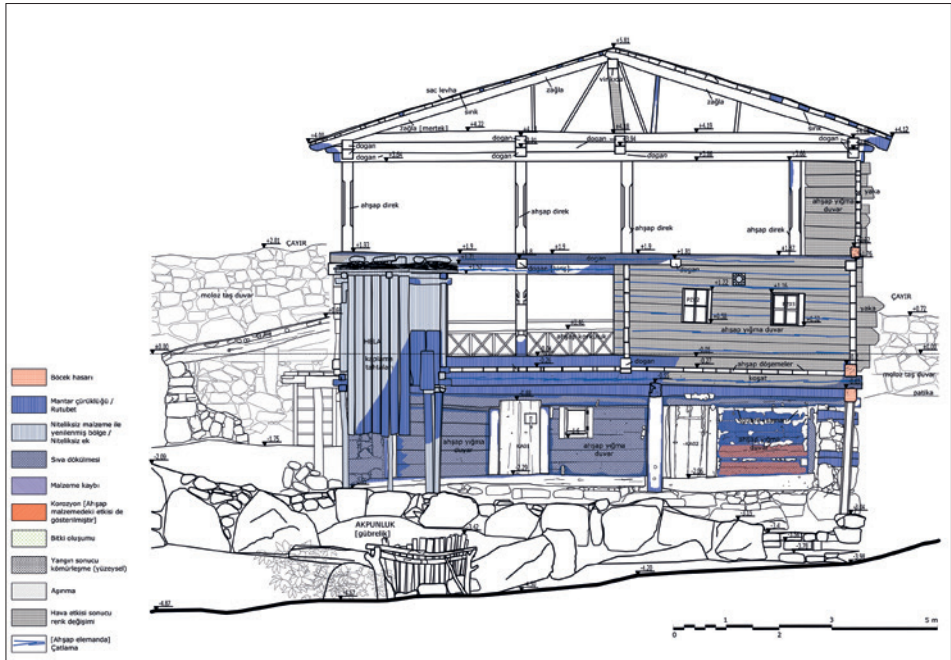
varı vardır. *Cihur* adı verilen tahtalar, cepheye dik uzanan ve üst üste bindirilmiş kirişlere geçme tekniğiyle birleştirilmiştir.

Konuttaki Sorunlar

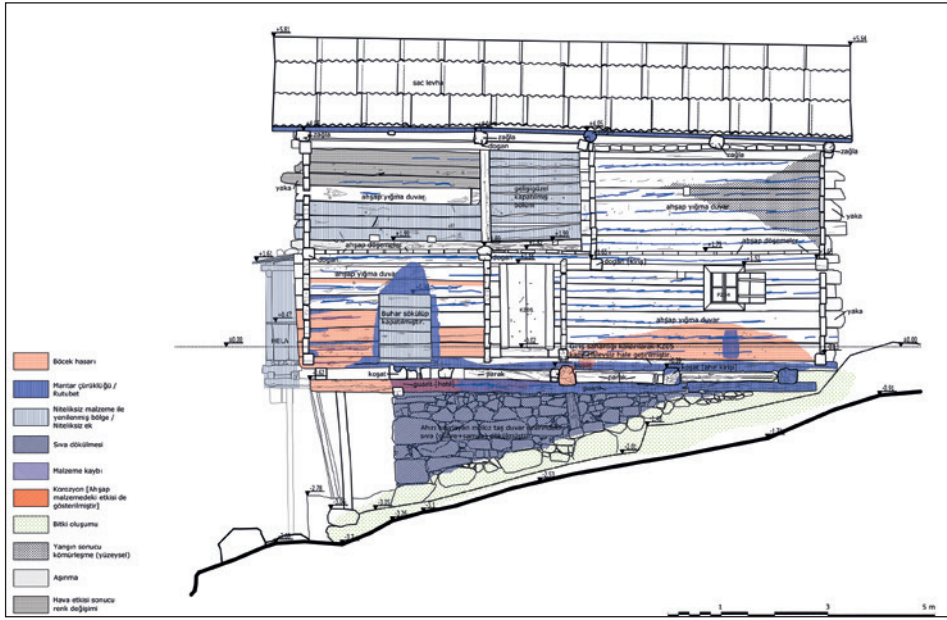
Koruma önerilerini oluşturmak amacıyla yapıdaki bozulmalar (Şekil 6); böcek hasarı, mantar çürüklüğü / rutubet, niteliksiz malzeme ile yenilenmiş bölge / niteliksiz ek, sıva dökülmesi, malzeme kaybı, korozyon, bitki oluşumu, yangın sonucu kömürleşme, aşınma, hava etkisi sonucu renk değişimi, (ahşap elemanda) çatlama başlıkları altında incelenmiştir. Yöredeki diğer konutlarla yapılan karşılaştırmada, yangın sonucu kömürleşme hariç diğer hasarların başka yapılarda da ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Şekil 6a. Hasar Tespiti (e-e' Kesiti)

Şekil 6b. Hasar Tespiti (Güneydoğu cephesi)

Şekil 6c. Hasar Tespiti (Kuzeydoğu cephesi)

Yöredeki Konutların Koruma Sorunları

Balıklı yerleşiminde yaşanan sorunlar, yalnızca mimari koruma sorunları ve hasarlar başlığı altında değerlendirilemez. Yerleşimin özgün dokusunun ve buradaki canlıların hayatının tehlikede olduğu, çeşitli göstergelerle açığa çıkmaktadır. Yerleşimdeki çevre sorunlarının başında;

- HES (hidroelektrik santrali) projelerinin gerek doğal çevre gerekse yöre halkı üzerindeki etkileri,
- artan endüstriyel ürün kullanımıyla oluşan atıklar için bir politika belirlenmemiş olması,
- artan yapı yoğunluğuna bağlı olarak verimli tarım arazilerinin kaybedilmesi gelmektedir.

Konutlarda gözlenen hasarlar, Zurbabet Evi özelinde belirtilen sorunlarla büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

Özellikle zeminden gelen rutubetin ve yağmurun etkisiyle zemine yakın ahırın kiriş ve hatlarında (*koşat* ve *guant*'lar) ve çatı kirişlerinde (*zağla* ve *sırık*'lar) mantar çürüklüğü yaygındır. Kimi konutlarda, sonradan eklenen su tesisatından kaynaklanan sızıntının çürüklüğü hızlandırdığı görülmüştür. Şehir konforunu köye taşımak amacıyla konuta eklenen donatılar ve uyumsuz malzemeler, ahşapta hasarların artmasına sebep olmaktadır. Özgün ya da sonradan eklenmiş hela birimlerinde zemine uygulanan çimento harcı, ahşapla farklı genleşme katsayılarına sahip olduğundan, su sızıntısına ve çoğu konutta özellikle hela çevresinde beyaz çürüklük mantarı oluşumuna neden olmuştur. *Dandraba*'nın altında kalan büyük kesitli kirişler (*koşat*), özellikle cephedeki helanın yakınlarında beyaz çürüklük mantarına maruz kalmıştır.

Daha hasarlı örneklerde, malzeme yapısını tamamen kaybetmiş ve lif lif ayrılmış durumdadır.

Mekanik aşınma ve açık havanın ahşaba etkisi, konutların üst ve alt dandraba döşemelerinin (aynı zamanda alt katın tavanıdır) alt ve üst yüzeyleri arasındaki farktan anlaşılmaktadır. Alt kattaki yüzeyde daha az renk değişimi olmuşken, üst kattaki yüzeyde hem renk değişimi hem de ince yarıklar ve çatlaklar daha belirgindir. Aşınma sonucunda ahşap korunmasız hale geldiğinden, üst dandrabanın döşemesini oluşturan bu elemanlarda yaygın böcek hasarı görülmektedir.

Buhar'ların sökülmesiyle açığa çıkan yüzeylerde, ısınan buhar taşları ile duvar tahtaları arasında kalan kesitteki yoğunlaşma, yoğun mantar çürüklüğüne yol açmaktadır.

Açık hava etkisine bağlı olarak, cephelerde kararma ve grileşme şeklinde renk değişimleri gözlenmektedir. Yüzeydeki odun dokusunun UV ışınları etkisiyle bozunması sonucu oluşan ince çatlaklar, mantar ve bakteriler için yaşam ortamı hazırlamaktadır. Aynı şekilde yöredeki iklimin etkisiyle, suyla teması engellenemeyen bu yüzeylerde nem miktarının istenen düzeyde kalması mümkün olmamaktadır.

Yerleşimde bir onarım ya da yeni bir ahşap konut ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlemler için gerekli ahşap malzemenin temin edilmesi yöre halkı için sıkıntılı bir süreç olmaktadır. Geleneksel olarak yapıdaki taşıyıcı sistem elemanlarında kullanılan ahşaplar, daha dayanıklı olması sebebiyle ağacın öz odun bölgesinden elde edilen malzemelerden seçilmiştir. Günümüzde malzeme bulma sı-

kıntısından dolayı böyle bir seçme şansı ortadan kalkmıştır. Yeni konutlarda kullanılan ahşaplar, eski konutlardakilere nazaran daha hızlı bir bozulma sürecine girmektedir.

Yöre halkıyla yapılan görüşmelerden öğrenildiğine göre, cephelerdeki kararma ve grileşme konut sahiplerini rahatsız etmekte ve bu yüzden cepheler detanjlanlı su ve fırçalarla temizlenmektedir. Sık aralıklarla tekrarlanan bu temizleme işlemi sonunda, cephe elemanlarında hem baz etkileşiminden ötürü direnç kaybı ve yumuşama hem de nem artışı görülmektedir. Böylece cephe elemanları mantar ve böcek hasarına karşı daha korunmasız hale gelmektedir.

Ticaret merkezi olma özelliğini yitirmesi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine verilen desteğin azalması sonucu; yerleşim şehirlere göç vermeye başlamış ve bütün yıl boyu burada kalan insan sayısı düşmüştür. Yapıların yaklaşık yarısı kışın kullanılmamaktadır, ilkbahar ve sonbahar aylarında ise genellikle tarımsal faaliyetler için köyde kalınmaktadır. Yalnız yaz mevsiminde gelenler ise, yöreyle tarımsal bir bağı bulunmayan ve konutları yazlık olarak kullanmaya başlayanlardır.

1920-60 yılları arasında inşa edilen konutlarda geleneksel yapı sistemi ve malzeme kullanılırken sonraki yıllarda yeni teknik ve malzemeler de eklenmiş; 1990'lardan sonra ise tamamen betonarme sistem tercih edilmeye başlamıştır. Kırsal bir yaşam kültürünün etkisiyle yüzyıllar içinde biçimlenen geleneksel konutlar kullanıcıların yeni alışkanlıklarına cevap vermediklerinde, konutların geleneksel dokusuyla uyumsuz, hela, banyo ve mutfak birimleri yapılmıştır. Konuta yeni eklenen mekânların ya-

nında, işlevsizleşen ve dönüştürülen mekânlar da bulunmaktadır. Hayvancılığın bitmesiyle ahırlar terk edilerek zaman içinde bakımsız ve harap bir hale dönüşmüş, tarım faaliyetlerinin azalması ya da sonlandırılması sonucu ambar katları işlevsizleşmiştir.

Koruma Önerileri

Sunulan koruma önerileri, iki başlık altında incelenebilir:

1. Malzemeye dair koruma önerileri

Malzemeye dair koruma önerilerinin geliştirilmesi amacıyla, öncelikle yapının 12 farklı noktasından alınan örnekler KUDEB Aletli Analiz Laboratuvarı'na gönderilmiş ve burada elde edilen sonuçlara göre hazırlanan rapor değerlendirilmiştir. Malzeme analizi sonrasında KUDEB tarafından hazırlanan raporda yer alan koruma ve sağlamlaştırma önerileri aşağıda aktarılmıştır:

1-“Mantar tahribatının yoğun olduğu ve malzemenin sağlamlığını yitirdiği yerlerde, ahşap elemanların aynı cinsteki özgün malzeme ile değiştirilmesi gerekmektedir... Özgün malzemenin mümkün olduğu kadar kurtarılması amacıyla, hastalıklı kısımlar kesilerek alınmalı, tamamen hastalıklı olup kurtarılamayacak kısımlar çıkarılmalıdır.”

2-“Yenilenecek tüm ahşap elemanlar solvent bazlı emprenye maddesi ile emprenye edilmelidir.”

3-“Böcek tahribatı yoğun ancak yapısı sağlam olan ahşap elemanlar, emprenye edildikten sonra deliklerinin doldurulması ile yerinde korunabilecektir.”

4-“Değiştirilemeyecek / yerinde kalacak tüm ahşap elemanlar, mantar ve böcek tahribatının önlenmesi için su bazlı emprenye maddesi ile püskürtme

ve fırçayla sürme yöntemleri ile ilaçlanmalıdır.

Söz konusu koruma önerilerinin uygulanabilirliği konusunda bazı sıkıntılar mevcuttur. Örnek olarak, ilaçlamanın, bu iş konusunda deneyimli biri tarafından yapılması gerekmektedir. Yapıdaki hasarlı elemanların büyük ölçekli müdahalelerle değiştirilmesi konusunda da, bölge insanının kolayca üstesinden gelemeyeceği maddi zorluklar karşımıza çıkmaktadır. Gelecekte eğer yörenin sürdürülebilir kalkınması açısından çeşitli önlemler alınabilirse ve bu önlemlerden biri de yörede donanımlı bir ahşap atölyesinin kurulması olursa geliştirilen koruma önlemlerini uygulamak mümkün olacaktır. Ancak günümüzde, yapıların daha fazla hasar görmesini ve tamamen kaybedilmesini engellemek amacıyla, konut kullanıcılarının kendi başlarına ya da yöredeki bir usta yardımıyla uygulayabilecekleri basit ve ucuz çözümler geliştirmek ve uygulamak gerektiği açıkça görülmektedir.

Ahşabın korumasında geleneksel yöntemler (kuru tutma ve havalandırma) öncelikli olarak ele alınmalıdır. Ancak yörede ahşabın kuru tutulması, hem yoğun yağış alan cephe elemanları için hem de konutlara yeni eklenen tesisatın sızdırdığı sulardan etkilenen kiriş ve döşeme elemanları için mümkün görünmemektedir. Yaklaşık 40-50cm genişliğindeki saçaklar, cephe elemanlarının kısıtlı bir bölümünü koruyabilmektedir. Bir önlem, saçak genişliklerinin artırılması olabilir. Yöredeki mimarının özgün karakterine bir müdahale olduğundan, bu önerinin yararı ve dokuyu zedeleme olasılığı tartışılmalıdır. İkinci olarak, özellikle cephe elemanlarının vernikle-

nerek sudan daha az etkilenir hale getirilmesi önerilmektedir. Yüzeğe uygulanacak cilânın hava geçirgenliği önem taşımaktadır; çünkü cilâ altında yoğunlaşmanın ve mantar kolonileri için uygun ortam oluşmasının engellenmesi gerekmektedir. Üçüncü öneri, su yalıtımı sağlayan bir çatı detayının uygulanmasıdır. Yöre konutları, çatı arasının havalanması açısından problem taşımamaktadır. Gerek cihur adı verilen alınlık tahtalarının arasından gerekse ön cephedeki üçgen alınlıktaki boşluktan yeterli havalandırma sağlanmaktadır. Su yalıtımı sağlayan bir çatı uygulaması, çatı kirişlerindeki mantar çürüklüğü sorununu büyük ölçüde engelleyecektir.

2. Mekân kullanımına dair koruma önerileri

Mekân kullanımına dair önerilerde, alandaki gözlemler ve kullanıcıların istekleri ön planda tutulmuş; özgün mimari ile kullanıcı taleplerini uyum içinde birleştirmeye çalışan öneriler geliştirilmiştir. Konutlardaki işlevsel ve mekânsal değişikliklerin de göz önünde bulundurulduğu bu öneriler, iki başlık altında geliştirilmiştir: özgün işlevin devam ettiği duruma dair öneriler ve tarım-hayvancılık işlevinin tamamen sona erdiği duruma dair öneriler.

Her iki duruma dair geliştirilen öneriler arasında:

- giriş sahanlıklarının yeniden düzenlenmesi,
- ev mekânındaki *buhar*'ın içinin boşaltılması ve yüksekliğinin artırılmasıyla yeniden işleyebilir hale getirilmesi (*buhar* taşlarıyla ahşap malzeme arasında ısı ve su yalıtımını sağlayarak)
- üst kattaki *dandraba*'nın dışa açık bölümlerinde katlanabilir veya kaldırılabilir

labilir cephe elemanlarının kullanılması,

- ev mekânının yükünü hafifletmek amacıyla *hoço*'nun korunması,

- yenilenecek döşeme tahtalarının, toz ve kırıntıların alt mekâna geçmesini önleyecek bir detayda üretilmesi yer almaktadır.

Özgün işlevin sürdürüldüğü duruma dair geliştirilen diğer öneriler:

a. Saman ve toprak ile doldurulmuş ahır zemininin boşaltılması ve özgün döşemelere ulaşılması; ulaşamadığı takdirde toprak üzerine benzer şekilde tomrukların yerleştirilmesi, ahırın arka bölümünde özgün durumda var olan danalık ve kuzulukların yapılması.

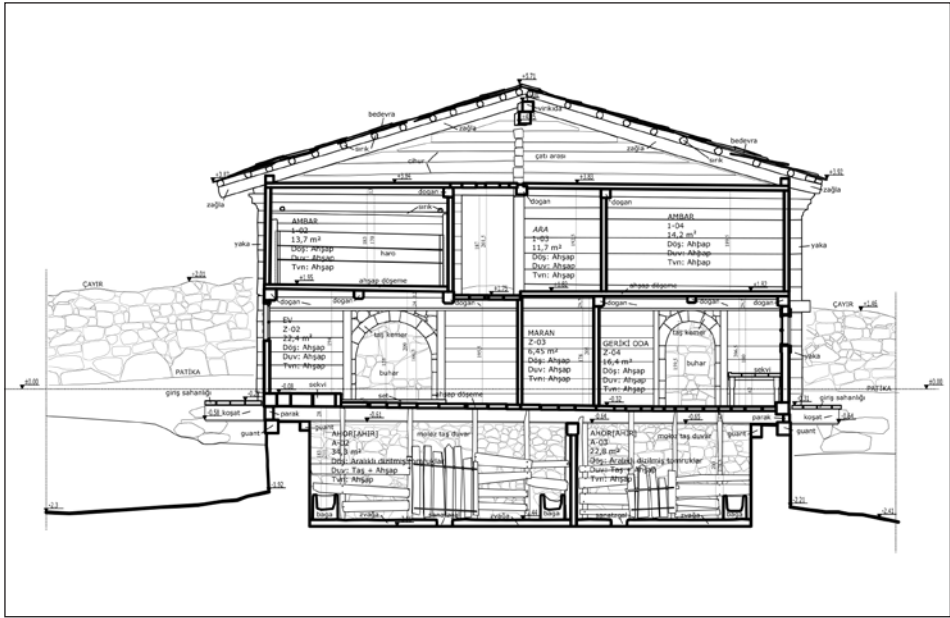
b. *Ara* mekânından geçilebilen ve *ileriki oda*'nın kuzeydoğusunda yer alan, konutun özgün malzemeleri ile uyumlu ve gerekli yalıtıma sahip bir banyo odasının oluşturulması.

Yapının konut olarak yeniden işlevlendirileceği duruma dair geliştirilen öneriler:

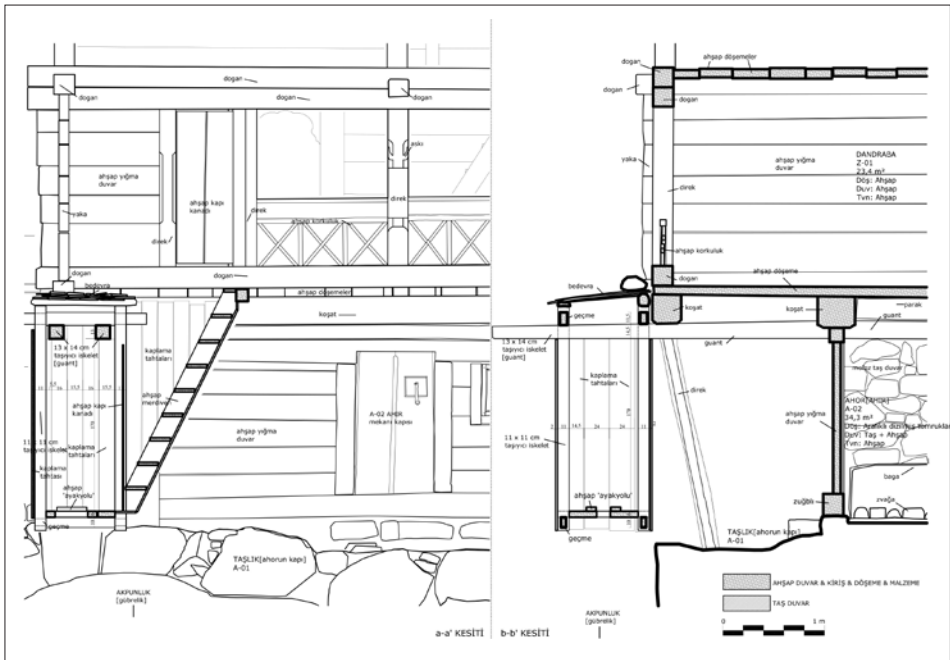
a. Ahır (zemin) katında özgün bölümlenmeyi koruyarak bir tesisat odası / depo ve odunluk oluşturulması; tesisat odasında, başta yağmur sularının toplandığı bir "depo" ve köye bağlanan şebeke-den gelen suyun konuttaki ilgili mekânlara dağıtıldığı "motor" olmak üzere, *ev* ve *maran*'da bulunan ıslak hacimler için uygun altyapının hazırlanması.

b. Yörede yaygınlaşan uygulamalara benzer biçimde, *maran* mekânında hela ve banyonun yer alması.

c. Ambar katında, bölümlenme (*haro*) bulunmayan hücrenin odaya dönüştürülmesi, mekânın kuzeydoğu duvarında *geriki oda* penceresinin hizasında bir pencere açılması ve girişteki ambar kapısının kapağına dönüştürülmesi.

Şekil 7a. Restitüsyon (f-f kesiti)

Şekil 7b. Yörede incelenen özgün bir örneğe göre restitüsyonu yapılan hela birimi

d. Büyük bir yarı açık mekân olarak kullanılması planlanan üst *dandraba*'da, giriş katın *dandraba*'sındaki örneklerle benzer korkulukların yapılması.

e. Ambar katındaki *ara* mekânının dışı kapatılması.

Değerlendirme Ve Sonuç

Doğu Karadeniz yöresinde, geleneksel kırsal yaşam kültürünün kısmen sürdürüldüğü bilinmektedir. Ancak yörenin, doğası başta olmak üzere özgün değerleri çeşitli zorlama ve baskılarla karşı karşıyadır. Yöre halkının değişen alışkanlıkları, talepleri ve kırsal alanların korunmasına, sürdürülebilir geliştirilmesine dair bir yasal düzenlemenin eksikliği; yöre kültürü ve dolayısıyla mimarisi için tehdit oluşturmaktadır. Günümüzde yöredeki ahşap konut geleneğini devam ettirebilmek, gerek yeni yapım gerekse bakım aşamasında malzeme ve nitelikli usta sıkıntısı yaşandığı için zorlaşmakta; bu zorluk yöre halkının özgün mimari gelenekleri terk etmesine sebep olmaktadır. Bu tabloya mimari açıdan bakabilmek ve yöreyle ilgili literatüre katkı sağlamak amacıyla, alan çalışması olarak seçilen, Artvin Şavşat'a bağlı Balıklı Mahallesi'ndeki Zurabet Evi; yöre mimarlığının en eski ve özgün örneklerinden biridir. Zurabet Evi'nin ayrıntılı belgelemesini ve yöredeki diğer yapıların da incelenmesini içeren alan çalışması, Temmuz

2008 ve Ağustos 2009 aylarında gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma sonucunda yapı ayrıntılı olarak belgelenmiş; geçirdiği değişiklikleri ve içerdiği hasarları ortaya koyan analizler yapılarak, özgün durumunu yansıtacak bir restitüsyon projesi geliştirilmiştir (Şekil 7). Bunların dışında, yöre kültürünün bir kesiti olarak, yerel yapı terimleri dizini oluşturulmuştur. Hazırlanan hasar tespiti ile öncelikli olarak müdahale edilmesi gereken bölümler belirlenmiş ve konut kullanıcılarının istekleri dikkate alınarak bir restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Yörede tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusun azalması, eski köy konutlarındaki mekânların dönüştürülmesine, yeni yapılan konutlarda da geleneksel planlama ve yapım tekniklerinin terk edilmesine yol açmıştır. Eski konutların ambar katlarında yaşama mekânı oluşturulmuş, yeni yapılan konutlarda ahır mekânı konut programına dahil edilmemiştir. Yöredeki mimarinin korunması amacıyla geliştirilen önerilerde, bu yeni eğilim göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda geliştirilecek mimari koruma önerileri, yapıların ömrünü uzatmak ve kullanıcı isteklerini karşılamak bakımından yararlı olabilir. Ancak, gerekli ve bugün zor olan, yörenin bütünü için bir sürdürülebilir kalkınma modelinin oluşturulması ve hayata geçirilmesidir.

KAYNAKÇA

Aydemir, E., 2010, *Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Batur, A. (ed.), 2005, *Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari*, Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul.

Erdin, N., 2009, *Ahşap Konservasyonu*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Göçmen, D., 2010, *Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi için Koruma Önerileri: Artvin İli - Balıklı Mahallesi - Zurabet Evi Örneği*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kişisel Görüşmeler: Nurten Aydemir, Vezir Koçak, Nihat Özdemir, Asim Gültekin (Balıklı Mahallesi).

Özgüner, O., 1970, *Köyde Mimari: Doğu Karadeniz*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Restoration of Timber Buildings in Taraklı District of Sakarya

ABSTRACT

Taraklı district, located in the south end of Sakarya city of Turkey, is famous with its Ottoman houses and monuments especially from the 17th - 19th centuries as the biggest trade center of its region. Taraklı Municipality respects to the preservation of cultural assets and historical properties. Registry work on these properties in Taraklı had started after 1985 and Zoning Map had been approved by the Preservation Board of Bursa region in 1992. Total number of the registered cultural and natural properties is 113, including 100 civil architectural examples, 9 monuments and 4 natural assets.

Taraklı Municipality, within the collaboration of Ministry of Culture and Tourism, had undertaken the Survey, Reconstitution and Restoration Projects of 45 buildings, 5 of them are already finished and refunctioned as boutique hotels. All of these buildings have timber frame structures and rural materials such as adobe and mud are also used.

Our municipality is in good collaboration with 'The Foundation for the Protection and Promotion of the Environment and Cultural Heritage' (ÇEKÜL) and one of the members of 'Union of Historical Towns' and 'Cittaslow', by the aim of protecting the historical values and passing them to future generations. This study includes general information about Taraklı district and explains the restoration projects and implementations in detail.

Taraklı'daki Ahşap Yapıların Restorasyonu

Tacettin ÖZKARAMAN*, Şahin AKI**

1. TARİHSEL DÖNEMLER

Yunan Dönemi

Taraklı, Antik Çağ'da bazı kaynaklara göre *Lamneis*, bazı kaynaklara göre ise *Dablis-Dablai* adını almaktadır. Bithynia bölgesi, erken dönemlerden beri çeşitli kaynaklarda yer almaktadır (Resim 1).

Bizans Dönemi

Taraklı'da Yunan, Roma ve Bizans dönemlerine ait kalıntılar; araştırmaların

yetersizliği nedeniyle tam olarak açıklığa kavuşturulmamıştır. Bunun yanında, 1950'li yılların sonlarında gerçekleştirilen bir kazıda; iki sarnıç, sarnıcın yakınında kaldırım kalıntısı ve eski kalenin savunma duvarlarının kalıntıları ile bir zar bulunduğu iddia edilmektedir (Resim 2).

Taraklı'nın, Bizans döneminde, yakınında bulunan Göynük ile birlikte pis-koposluk merkezi olduğu tahmin edilmektedir.

* Tacettin ÖZKARAMAN, Taraklı Belediye Başkanı, Sakarya, tozkaraman@yahoo.com

**Şahin AKI, Taraklı Belediyesi Fen İşleri Müdürü, Sakarya, sahinaki@msn.com

Resim 1.
Bithynia'yı
gösteren harita
(Taraklı Hisar Rek-
reasyon Alanları
Projesi'nden alıntı
yapılmıştır.)

Selçuklu Dönemi

Taraklı, Umurhan Beyliği'ne bağlı yerleşim merkezlerinden biridir. Bu beylik, Anadolu Selçuklu Devleti'ne 'yarı bağımlı' durumdadır. Anadolu Selçukluları zamanında, Bizans ile Selçuklular arasında sınır işlevi görmektedir. Komnenoslar, Bizans sınırını koruyabilmek için Sakarya boyunca koruma kuleleri yaptırmıştır.

Osmanlı Dönemi

1289-1293: Samsaçavuş, Taraklı ve Hisar civarı kuşatılmış ve Osmanlı topraklarına katılmıştır (Resim 3).

1333: İbn Batuta Taraklı'ya (Yenice) gelmiş ve ünlü seyahatnamesinde bahsetmiştir.

“Geceyi bu tekkede geçirmiş ve ertesi günü yanımıza takılan bir rehberle Yenice'ye (Bugünkü Taraklı) gelmiştik. Burası şirin ve büyücek bir kasabadır. Belde Naibi ile konuşarak, onun sipahilerinden birinin bize koşmasını sağladı. Bu suretle hep birlikte Göynük'e doğru yöneldik...”

1399: Yıldırım Bayezid İstanbul Kuşatması'nı Timur'dan dolayı kaldırmakta;

fakat bu sırada Bizans İmparatoru Yüannis ile “İstanbul'da bir Türk Mahallesi kurulacak.” maddesini ihtiva eden bir anlaşma imzalamakta ve Taraklı ile Göynük'ten 760 hane (Manav) Sirkeci'ye yerleştirilmektedir.

Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra bu haneler İstanbul'dan çıkarılmış ve Tekirdağ Göynüklü'ye ve İstanbul yakınlarındaki Kınıklı'ya yerleştirilmişlerdir.

1511-1516: Yavuz Sultan Selim döneminde Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi Yunus Paşa tarafından burada bir cami yaptırılmıştır (Resim 4).

1611-1682: Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Taraklı'dan şöyle bahsetmektedir: *“Oradan Kuzey tarafa köprüyü geçerek Sakarya nehri boyunca 'ağaç denizi' denilen ormandan geçtik. Burası bir ormandır ki içinde şehir adamı olmayan nice garip kimseler kaybolup vahşi canavarlara kismet olmuştur. Defne, ardıç, çam, ıhlamur ağaçlarının kokusundan insanın damağı kokulanır. Güneş içine asla etki yapmaz. Bu ağaçlıklar içinde nice bir tahta biçecek bıçkı değirmenleri olup, gemi keresteleri keserler. Bu dağlar dört sancak*

Resim 2. Hisar Tepesi

Resim 3. Taraklı ilçesinin görünümü

Resim 4. Yunus Paşa Camii

sınırında olup, gerçekten ağaç denizidir. Bir yanı Bursa, bir yanı İzmit, Bir yanı da Bolu ve Kocaeli sancaklarıdır. Etrafı ancak bir ayda dolaşılabilir. Ama seçme yerleri Geyve Taraklı yolu arasında olan kısmıdır...”

1880-1882: Vital Cuinet, gezi ve incelemesinde buradan bahsetmektedir (istatistiki bilgiler bulunmaktadır.).

1890: Taraklı, çevresindeki yerleşimlere oranla, kültür ve ilmin yoğunlaştığı merkezi bir yer olması bakımından önem kazanmaktadır. Emsali yerleşmelerin (Hendek, Şeyhler, Karasu, Ağaçalı, Akabat, Akhisar) merkezinde bulunan 6 medreseden 5'i Taraklı'dadır. Aynı yıllarda Geyve'deki medrese sayısının 2 olduğu görülmektedir.

1920: Düzce, Bolu ve Hendek isyanları sırasında, padişah ve İstanbul'dan yana olan ve Göynük'ten gelen 300 kişilik silahlı grup, Kuva-yi Milliye'yi savunan Taraklı'yı kuşatmıştır. Taraklı, Geyve'deki Binbaşı Çolak İbrahim Bey'in 30 kişilik tüfekli birliğiyle isyancılardan kurtarılmıştır.

1922: Atatürk, Beypazarı - Nallıhan - Göynük - Taraklı yoluyla Geyve'ye geçmiştir. (*Üsküdar Bağdat hattını bağlayan orta kol, Gebze-İzmit-Sakarya-Geyve-Taraklı-Göynük üzerinden geçmektedir.*)

1926-1954: Cumhuriyet yıllarında bucak olmuştur (Sapanca - Geyve - Taraklı - Göynük - Beypazarı - Kayseri).

1954: Taraklı Belediyesi kurulmuştur.

1987: Geyve ilçesine bağlı bir kasaba iken, Sakarya iline bağlı bir ilçe olmuştur.

Resim 5.
Kışla ve
Kaymakamlık
Konağı

Resim 6.
Rüştiye
Mektebi

2. OSMANLI DÖNEMİ

2.1. Yapılar

Debboy olarak adlandırılan bir askeri kışla bulunmaktadır. Bu kışla, 1950'li yıllarda büyük ölçüde zarar görmüştür. Kışlanın cephanelik bölümü ve Kaymakamlık Konağı yine aynı yıllarda yıkılmıştır.

Günümüzde Taraklı Jandarma Karakolu'nun bulunduğu yerde, eskiden bu iki yapı yer almaktaydı (Resim 5).

2.2. İdari Yapı

1831'de Osmanlı nüfus sayımında Taraklı, "Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaleti"ne bağlı Kocaeli Livası içinde yer almaktadır.

1846 Devlet Salnamesi'nde, Taraklı'nın Kocaeli Livası'nın Kastamonu iline bağlı olduğunu öğrenmekteyiz.

1867 yılı Vilayet Nizamnamesi'nde, Kocaeli Sancağı'nın da Hüdavendigâr vilayetine bağlı olduğu görülmektedir.

1892 Devlet Salnamesi'nde, Kocaeli Sancağı'nın bağımsız bir sancak olduğu ve Taraklı'nın bu idari bağlantısını 1918 yılına kadar sürdürdüğü görülmektedir.

2.3. Nüfus Sayımları

1831 Osmanlı nüfus sayımına göre nüfusu, 1198 Müslüman erkekten ibarettir.

1870 Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi'ne göre Taraklı'da 2545 Müslüman erkek bulunmaktadır.

1888 yılı Devlet Salnamesi'ne göre Taraklı'da 60 öğrencisi bulunan bir Rüştiye olduğu bilinmektedir.

1890'da, Vital Cuinet'e göre, Taraklı'nın nüfusu 5470 Müslüman, 3832 Ermeni Gregoryen, 291 Rum olmak üzere toplam 9593 kişiden oluşmaktadır. 45 öğrencisi olan 5 medrese, 50 öğrencisi olan bir İdadi ve 252 öğrencisi olan 20 ilkokul bulunmaktadır.

1903 yılında Taraklı'daki Rüştiye'de 39 erkek öğrenci okumaktadır (Resim 6).

3. TOPLUMSAL YAPI

Taraklı'da yaşayan nüfus, Manavlar ve Abdallardan oluşmaktadır.

3.1. Manavlar

Manav kavramı, ülkemizde taşıdığı anlam açısından tanımlanırsa çoğunluğu Batı Anadolu yöresinde yaşamakta olan yerli, yerleşik ve Türkçe dışında dil bilmeyen topluluk üyelerine denen "Yerli Türk" anlamına gelmektedir.

İlçe nüfusunun %95.15'ini Manavlar oluşturmaktadır. Taraklı'ya Manavlar'ın ilk yerleşiminin 1291 yılında gerçekleştiği sanılmaktadır. Yıldırım Bayezid zamanında Bizans İmparatorluğu ile yapılan anlaşma gereği, İstanbul'da kurulacak Türk Mahallesi için Göynük ve Taraklı'dan 760 hane Manav, İstanbul'a yerleştirilmiştir. Yerleşik kültüre sahip olan ve tarımla uğraşan Manavlar, Ankara Savaşı üzerine İstanbul'dan çıkarılarak Tekirdağ dolaylarına, günümüzde Göynüklü kasabasının olduğu yere ve İstanbul'daki Kınıklı'ya sürülmüşlerdir.

Resim 7. Taraklı ilçesinden bir görünüm

3.2. Abdallar

Abdal, Anadolu'da belli bir yerde durmayan, sürekli olarak konup göçen ve yöre yöre dolaşan topluluk üyelerine verilen addır. Ayrıca Afganistan'da bir Türk topluluğunun, Safeviler devrinde İran'da yaşayan Türk oymaklarından birinin adıdır.

Taraklı ilçe nüfusunun %4.85'ini Abdallar oluşturmaktadır. Abdalların tamamı, Yenidoğan (İğdelik) Mahallesi'nde varlıklarını devam ettirmektedirler. Tarihte Mogol baskısından bunalan diğer boylarla birlikte Anadolu'ya geldikleri ve Taraklı ilçesinin İğdelik köyüne göç ettikleri anlatılmaktadır. Yöredeki Abdalların tamamı Türkçe konuşmaktadır. Ataerkil ve genellikle çok çocuklu bir aile yapısına sahiptirler. Sıcak demirci ustaları vardır. Hem yerleşik hem de yarı göçebe özelliklerini birlikte taşımaktadırlar. Diğer topluluklarla az da olsa etkileşime girdikleri söylenebilir.

4. GENEL BİLGİLER

4.1. Nüfus ve Ulaşım

Taraklı'nın nüfusu günümüzde 3035 olup Sakarya ilinin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Köylerine minibüs veya otobüsle ulaşım sağlanabilmektedir.

Taraklı, Ali Fuat Paşa tren garına 35km, Sakarya otobüs terminaline 65km, Sabiha Gökçen Havaalanı'na 171km, İstanbul'a 210km ve Ankara'ya 255km mesafede bulunmaktadır.

4.2. Coğrafya ve Yeryüzü Şekilleri

Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alan ilçe, Ankara ve İstanbul şehirleri arasında kalır (Resim 7). İlçe, 4 mahalle ve 22 köyden oluşmaktadır. Doğusunda Bolu ili- Göynük ilçesi, batısında Geyve ilçesi, güneyinde Bilecik ili- Gölpaşarı ilçesi yer almaktadır.

İlçenin yüzölçümü 334km² olup bu alanın %20'si tarım alanı, %60'ı orman

Resim 8. Taraklı'nın tepeden görünümü

ve fundalık alan, %10'u çayır ve mera alanı, %10'u da tarım dışı alandır.

Taraklı'nın denizden yüksekliği 450 metredir. Çevresindeki dağ ve tepelerin yüksekliği 600 - 900 metre arasındadır. En yüksek yeri, 1499 rakımlı olan Moruklu tepesidir. Arazilerinin tamamına yakını engebeldir. En yüksek dağları Tekirdağı, Çataldağı ile Sivritepe, Belengerme, Moruklu Tepe, Şimşir Kaya, Mahya, Domen, Çaltepe Düzcal, Kocakaya, Sazdoruk, Koznakaya, Kullukdorugu, Kamışlık, Hıdırlık, İğdelik tepeleridir (Resim 8).

Bu dağ ve tepelerin üzerinde önemli yaylalar vardır. Sakarya ilinin en önemli yaylası olan Karagöl Yaylası buradadır. En önemli akarsuyu, Göynük'ten gelip Taraklı'nın içinden geçtikten sonra Geyve'den Sakarya Nehri'ne karışan Göynük Çayı'dır. Diğer bir akarsuyu da Aksu Deresi'dir.

Ayrıca ilçenin içme suyu ihtiyacının bir kısmının karşılandığı Gürleyik Suyu'nu da saymak gerekir. Gürleyik Suyu, Mahdumlar Koyu'nun kurulduğu yamaçtaki kayanın altından doğar. Bu kaynak suyunun doğduğu yerde alabalık üretme tesisleri kurulmuştur.

İklim açısından Adapazarı, Marmara ve Karadeniz bölgesi arasında bir geçit sahası teşkil eder. Bu nedenle Akdeniz ve Karadeniz iklim tipleri arasında hiçbir zaman tam olarak bir diğerinin özelliklerini kazanmayan bir iklim karakteri taşır. Yaz ayları kurak, sıcak ve rutubetli, kış ayları ise soğuk ve nemlidir.

4.3. Ekonomik Faaliyet

Taraklı genç nüfusunu azlığı sebebiyle ekonomik açıdan çeşitliliğe sahip değildir. Geçim kaynaklarının başında tarım ve hayvancılık gelmektedir.

Bunun yanı sıra, Halk Eğitim Merkezi aracılığıyla tekrar yaygınlaştırılan

Resim 9. El sanatları

Resim 10. Taraklı'da çarşı

Taraklı bezi hanımların gelir elde etmesinde rol almaktadır. Taraklı bezleri ve tahta kaşık, şimsir tarak gibi geleneksel el sanatları ürünleri, Yunus Paşa Çarşısı civarındaki dükkânlarda satışa sunulmaktadır (Resim 9, 10).

Taraklı Termal henüz inşaa aşamasında olmasına rağmen kentte önemli bir gelir kapısı olmuş durumdadır. Şu

an tanıtım ofisinde 10 kişiye istihdam sağlanmıştır. Proje tamamlandıktan sonra hem ekonomik hem de kültürel ve turistik açıdan ilçeye önemli katkısı olacaktır.

Hafta sonları turistik gezi amaçlı gruplar ve fotoğraf turları gibi sosyal faaliyetler, Taraklı ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

5. TURİZM

□ Halen ayakta olan sivil mimari örneği ahşap yapıları ve bozulmamış şehir dokusu ile **Kültür Turizmi**:

Resim 11. Taraklı'nın mimari mirası

□ 1250m rakımlı, etrafı ormanla çevrili 2000 dönüm düz alanı bulunan Karagöl Yaylası:

154

Resim 12. Karagöl Yaylası

□ Doğal güzelliği ile Doğancıl Yaylası, yapımı tamamlanan 830 dönüm yüzeyi olan Kayaboğazı Göleti, Hark ve Tuzla Kanyonları ile **Doğa Turizmi**:

Resim 13. Doğa turizmi

□ Kil başta olmak üzere mineral bakımından zengin suları ile asırlardır şifa dağıtan Kaplıcası ile **Sağlık Turizmi**:

Resim 14. Sağlık turizmi

6. GENEL MİMARİ ÖZELLİKLER

Sakarya ilinin en güney ucunda yer alan Taraklı, 19.yy'dan kalma Osmanlı Donemi Evleri ve tarihî yapılarıyla ünlü bir ilçedir. Osmanlıların, ele geçirdikleri bölgelerde kendi kültür değerleri doğrultusunda toplum hayatı, ticareti ve yaşama tarzı ile etkili oldukları bilinmektedir.

Yaşam koşullarının, yapım tekniklerinin ve geleneklerin hızla değiştiği günümüz dünyasında, mekânsal karakterini ve öğelerini koruyabilmiş sokak ve konutları ile Taraklı, geçmişe dolaysız bir bakış olanağı sunmanın yanı sıra; kasabanın geleneksel mimari kimliği ve yapım teknikleri günümüze birer tarihî veri olarak taşınmaktadır.

Taraklı evleri; yöresel malzeme ve iklim koşullarına, geleneklere, yaşama biçim ve alışkanlıklarına uygun olarak Osmanlı Devleti sınırları içinde gelişen yaygın Türk evi tipidir. Taraklı evlerinin bulunduğu alan sit alanı ilan edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Taraklı, bu alanda bulunan 100 adet tarihî ev ile bir açık hava müzesi görünümündedir.

7. KÜLTÜREL ESERLERİN VE TARİHİ DEĞERLERİN KORUNMASI

Belediyemiz, Taraklı'daki tarihî yerlerin korunmasına ve geliştirilmesine büyük önem vermektedir. Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında, 1992 yılından itibaren çalışmalarını yürütmektedir. Tarihî dokunun bozulmasına müsaade edilmemekte; bu alan içerisindeki binaların yöresel dokuya uygun özellikte yapılmasına özen gösterilmektedir. Taraklı'da 100 tescilli sivil mimarlık örneği 100 yapı ve 8 doğal kültür varlığı bulunmaktadır. Belediyemiz ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında yapılan ortak çalışmalar ile 45 binanın röleve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Bunlardan yedisinin restorasyonu tamamlanmış; beşi butik otel olarak hizmete açılmıştır. Restorasyonu yapılan binaların tümü ahşap karkas olup kerpiç ve çamur sıva gibi yerel özgün malzemeler de kullanılmıştır.

Belediyemiz tarihî değerlerin korunmasına katkı sağlamak, tarih ve kültür bilincini gelecek kuşaklara aktarmak için **ÇEKÜL VAKFI** (Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı) ile işbirliği içerisinde olup; **Tarihî Kentler Birliği**, **Cittaslow** (Yavaş Şehirler Birliği), **BAKAB** (Batı Karadeniz Belediyeler Birliği), **İPEKYOLU** Belediyeler Birliği'ne de üyelikleri bulunmaktadır.

8. TARAKLI'DAKİ BİNALARIN RESTORASYON UYGULAMALARI

8.1. 15.07.2005 tarih ve 25876 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik", ülkemizde yıkılıp yok olmak üzere olan birçok tescilli kültür varlığının tekrar hayata bağlanmasını sağlamıştır.

Taraklı Belediyesi olarak, 2005 yılının Eylül ayında, adı geçen yönetmelik kapsamında 28 adet tescilli sivil mimarlık örneğinin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin yaptırılması için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvuru yapılmıştır (Resim 15, 16).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sağla-

mış olduğu maddi destek ile Mimar Çetin ÖZTÜRK ve ekibi tarafından tescilli binaların rölöveleri alınmış; restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Projeler, bağlı olduğumuz Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2005 yılının Aralık ayı itibarıyla değerlendirmeye alınmış ve onaylanmıştır. Kurul başkanı ve üyeleri, Belediyemizin kültür varlıklarına göstermiş olduğu bu duyarlılık için de ayrıca memnuniyetini bildirmiştir (Resim 17).

Taraklı'da restorasyon çalışmalarının başlangıcını, Taraklı Belediyesi, Sakarya Valiliği ve Almanya'daki Türk Federasyon Vakfı'nın birlikte oluşturduğu restorasyon atölyesi teşkil etmektedir.

156

EK:1/3										
Tutanak Eki Liste										
Sıra No	İL / İLÇESİ	ADI SOYADI	MAHALLE	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	NİTELİĞİ	YAPI ALANI	TAHMİNİ BEDEL (YTL)	UYGUN GÖRÜLEN BEDEL (YTL)
1	SAKARYA- ADAPAZARI	AHMET ENVER CAYMAZ	Orta	13	63	52	Konut	430	28.650,00	23.650,00
2	SAKARYA- ADAPAZARI	MEHMET ALTINISIK	Kurtuluş	34	224	1	Konut	753	48.850,00	41.415,00
3	SAKARYA- TARAKLI	MURAT FAHRI SAYIN		5		425	Konut	432	29.945,00	23.760,00
4	SAKARYA- TARAKLI	İZET ERDOĞMUŞ		5		684	Konut	180	10.708,00	9.900,00
5	SAKARYA- TARAKLI	MÖRVET TANYEL	Camikebir	5		681	Konut	504	34.218,00	27.720,00
6	SAKARYA- TARAKLI	ÖZCAN ÖZEN	Camikebir	20L-1		2892	Konut	363	25.662,00	19.965,00
7	SAKARYA- TARAKLI	MEHMET BÜYÜKÖZER	Camikebir	6		677	Konut	198	14.651,00	10.860,00
8	SAKARYA- TARAKLI	İSMAIL HAKKI AKAY	Hacımurat	6		72	Konut	396	27.733,00	21.780,00
9	SAKARYA- TARAKLI	HANİFE ŞAHİN	Hacımurat	5		414	Konut	234	8.576,00	8.576,00
10	SAKARYA- TARAKLI	HURİYE GALİTEKİN	Camikebir	5		541	Konut	220	16.182,00	12.100,00
11	SAKARYA- TARAKLI	SAİME ÖZEL	Camikebir	5		426	Konut	256	18.644,00	14.080,00
12	SAKARYA- TARAKLI	SAİME ÖZEL	Camikebir	6		693	Konut	324	23.154,00	17.820,00
13	SAKARYA- TARAKLI	SELAHATTİN KOZCAĞIZ	Hacımurat	2		212	Konut	429	29.763,00	23.595,00
14	SAKARYA- TARAKLI	IRFAN KOZCAĞIZ	Camikebir	6		673	Konut	462	31.748,00	25.410,00
15	SAKARYA- TARAKLI	İSMAIL VEHİBİ TEZEL	Hacımurat	6		73	Konut	396	27.733,00	21.780,00
16	SAKARYA- TARAKLI	ALAAETTİN ÖNCÜ	Hacımurat	1		87	Konut	182	13.522,00	10.010,00
17	SAKARYA- TARAKLI	İSMAIL HAKKI AKAY	Camikebir	6		571	Konut	1530	81.979,00	49.000,00
18	SAKARYA- TARAKLI	AHMET SABAN	Camikebir	6		542	Konut	21.565,00	21.565,00	
19	SAKARYA- TARAKLI	BEDİHA ÖZYILDIZ	Yusufbey	6		824	Konut	213	15.697,00	11.715,00
20	SAKARYA- TARAKLI	KADİR SAYIN	Hacımurat	5		410	Konut	150	11.962,00	8.800,00
21	SAKARYA- TARAKLI	KADİR SAYIN	Camikebir	6		626	Konut	468	32.104,00	25.740,00
22	SAKARYA- TARAKLI	FATMA BOSTANOĞLU	Hacımurat	1		92	Konut	176	13.101,00	9.860,00
23	SAKARYA- TARAKLI	EMEL AKDOĞAN	Ulucami	5		679	Konut	270	19.585,00	14.850,00
24	SAKARYA- TARAKLI	ERTÜRK ALAYDAN	Camikebir	6		624-625	Konut	351	24.898,00	19.365,00
25	SAKARYA- TARAKLI	ZEKİ CİHAN	Hacımurat	2		324	Konut	216	15.903,00	11.880,00
26	SAKARYA- TARAKLI	KAZIM MERİÇ ÖZEN	Camikebir	6		699	Konut	288	20.790,00	15.840,00
27	SAKARYA- TARAKLI	AYŞE TEKİN	Camikebir	6		690	Konut	380	25.470,00	19.600,00
28	SAKARYA- TARAKLI	REYHAN TEPE	Hacımurat	5		408	Konut	180	13.385,00	9.900,00
29	SAKARYA- TARAKLI	FATMA İŞSEVER	Camikebir	6		685	Konut	144	10.818,00	7.920,00
30	SAKARYA- TARAKLI	SABAHAT AKIN	Camikebir	5		533	Konut	200	14.790,00	11.000,00
			TOPLAM					10.315,00	711.809,00	549.466,00

Resim 15. Başvuru neticesinde kabul edilen yapıları gösteren liste

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

ANKARA

SAYI :B.16.0.KVMG.200.11.13.03/725 - 164656
KONU: Yardım Talebi

03 Kasım 2005

TARAKLI BELEDİYE BAŞKANLIĞINA

SAKARYA

İLGİ: ..... Sakarya Valiliği'nin 30.09.2005 tarih ve ...729... sayılı yazısı ve ekleri.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 12. maddesi uyarınca hazırlanan ve 15.07.2005 tarih ve 25876 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik" in 9. maddesi uyarınca gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve onarımı için uygulama ve rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerine yardım sağlanmasını konu alan başvurular "Taşınmaz Kültür Varlıklarına Yardım Komisyonu'nun 21.10.2005 tarihli toplantısında değerlendirilmiş ve yapılacak yardımlara ilişkin alınan karar Bakanlık Makamının 01.11.2005 tarih ve 152656 sayılı "Olur"u ile kesinlik kazanmıştır.

Bu nedenle; yazımız ekinde gönderilen listede belirtilen işlere ait karşılığında gösterilmiş miktarda yardımda bulunulabilmesi için Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile ilgililerin yazımız ekinde gönderilen sözleşme örneğine göre sözleşmenin imzalanması, Belediye Başkanlıklarınca da ilgililerinden alınan muvafakat gereği projeye ilgili çalışmaların başlatılarak 31.12.2005 tarihine kadar ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan onay alınmak suretiyle gerçekleştirilmelerinin sağlanması ile sonucundan Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bilgi verilmesini rica ederim.

Yalçın KURT
Bakan
Genel Müdür Yardımcısı

Yücel AKGÖL
Daire Başkanı

EKLER :

EK-1 ( ) Adet Sözleşme Örneği

EK-2 ( ) Adet Liste'

DAĞITIM :DAĞITIM :

- Afyonkarahisar Valiliğine,
- Amasya Valiliğine,
- Konya Valiliğine,
- Çankırı Valiliğine,
- Gaziantep Valiliğine,
- Bolu Valiliğine,
- Karabük Valiliğine,
- Kütahya Valiliğine,
- Sakarya Valiliğine,
- Mardin Valiliğine
- Bilecik Valiliğine,
- Kayseri Valiliğine,
- Tekirdağ Valiliğine,

- Afyonkarahisar Belediye Başkanlığına/AFYON
- Amasya Belediye Başkanlığına/AMASYA
- Merzifon Belediye Başkanlığına/AMASYA
- Beşşehir Belediye Başkanlığına/KONYA
- Çankırı Belediye Başkanlığına/ÇANKIRI
- Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığına/GAZİANTEP
- Göynük Belediye Başkanlığına/BOLU
- Mudurnu Belediye Başkanlığına/BOLU
- Safranbolu Belediye Başkanlığına/KARABÜK
- Kütahya Belediye Başkanlığına/KÜTAHYA
- Taraklı Belediye Başkanlığına/SAKARYA
- Mardin Belediye Başkanlığına/MARDİN
- Osmaneli Belediye Başkanlığına/BİLECİK
- Talas Belediye Başkanlığına/KAYSERİ
- Tekirdağ Belediye Başkanlığına/TEKİRDAĞ

H.T.B.M.M. Ulus 06100/ Ankara
www.kulturturizm.gov.tr

Tel: 310 49 60 (9 hat)

Fax: 311 60 03

E-Mail: kulturvarlikmuze@kulturturizm.gov.tr

1021
Ben İşlerine
11.10.2005
Bel. Başkanı

reş

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 23.12.2005/41
Karar Tarihi ve No : 23.12.2005/ 1152

Toplantı Yeri
BURSA

Sakarya İli, Taraklı İlçesi, Koruma Amaçlı İmar Plandaki şahıs mülkiyetindeki taşınmazlardan 6 pafta, 72-73-570-571-572-573-574-575-298-660 parseller, 5 pafta, 425-542 parseller, 8 pafta, 824 parseldeki yapılara ilişkin Taraklı Belediye Başkanlığının 05.11.2005 tarih ve 1597 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Sakarya İli, Taraklı İlçesindeki korunması gerekli kültür varlığı yapılarından 5 pafta, 425 parsel ile 660 parseller, 2 pafta, 298 parsel, 6 pafta, 73-72 parseller 8 pafta, 824 parsellerdeki yapıların rölovelerinin uygun olduğuna, koruma gruplarının K.T.V.K.Yüksek Kurulunun 5.11.1999 tarih ve 660 sayılı kararınca 2 grup olarak belirlenmesine,

5 pafta, 542 parseldeki Fenerli Ev ile 6 pafta, 570-572-573-574-575 parsellerdeki Ahşap Han'ın rölove ve restorasyon projelerinin uygun olduğuna, koruma grubunun T.V.K.Yüksek Kurulunun 5.11.1999 tarih ve 660 sayılı kararınca 1 grup olarak belirlenmesine, restorasyon uygulamasının proje müellifi denetiminde uygulanabileceğine, ayrıca;

Uygulama projeleri için gerekebilecek yapı elemanlarından özellik arz eden kapı, pencere, tavan vb. rölove detaylarının restitüsyon ve restorasyon projeleriyle birlikte Kurulumuza getirilmesine, Taraklı'daki 80 adet tescilli sivil mimarlık örneği yapıda 22'sinin Kültür ve Turizm Bakanlığı kredi desteğiyle restore edilmesi programı kapsamındaki bu rölove çalışmalarından ötürü Taraklı Belediyesi'nin göstermiş olduğu duyarlı çabalar için Kurulumuzun memnuniyetinin bildirilmesine karar verildi.

BAŞKAN
Prof.Dr. Neslihan DOSTOĞLU
(İMZA)

ÜYE
Prof.Dr.Handan TÜRKOĞLU
(İMZA)

ÜYE
Y.Mimar Oktay EKİNCİ
(İMZA)

ÜYE
Yrd.Doç. Dr. Erkan UÇKAN
(İMZA)

ÜYE
Taraklı Belediye Temsilcisi
Tacettin ÖZKARAMAN
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof.Dr.Zeren TANINDI
(İMZA)

ÜYE
Prof.Dr.Selçuk MÜLA YİM
(İMZA)

Yunuspaşa Çarşısı'nda bulunan Küçükhan'ın restorasyonu tamamlanmış olup yöresel ürünlerin, yerel yemeklerin sunulduğu dükkân ve kafeterya olarak kullanılmaktadır (Resim 18).

Mimar Sinan Caddesi ve Türbe Sokak sağlıklaştırma projeleri yapılmış

olup ilgili Koruma Kurulu'nun onayından sonra restorasyon uygulamalarına başlanacaktır.

Restorasyonu yapılan konakların onarım öncesi ve sonrası durumunu gösteren fotoğraflar Resim 19-30'da görülmektedir:

Resim 18. Küçük Han'ın onarım öncesi ve sonrası durumu

Resim 19. Çakırlar Konağı-2'nin restorasyonu tamamlanmıştır ve butik otel olarak kullanılmaktadır.

Resim 20. Hisar Konağı'nın restorasyonu tamamlanmıştır ve butik otel olarak kullanılmaktadır.

Resim 21. Hanımeli Konağı'nın restorasyonu tamamlanmıştır ve butik otel olarak kullanılmaktadır.

Resim 22. Hacırfatlar Konağı'nın restorasyonu devam etmektedir; tamamlanınca butik otel olarak kullanılacaktır.

Resim 23. Çakırlar Konağı-1'in restorasyonu tamamlanmıştır ve konut olarak kullanılmaktadır.

Resim 24. Abdi İbrahim Konağı'nın restorasyonu tamamlanmıştır ve butik otel olarak kullanılmaktadır.

Resim 25. Hacı Atıf Hanı'nın restorasyonu devam etmektedir; tamamlanınca butik otel olarak kullanılacaktır.

Resim 26. Rüştüye Okulu'nun restorasyonu devam etmektedir; tamamlanınca butik otel olarak kullanılacaktır.

Resim 27. İzzet Erdoğan Evi'nin restorasyonu tamamlanmıştır; konut olarak kullanılmaktadır.

Resim 28. Yunuspaşa Çarşısı sokak düzenleme projesi kapsamında, 30 adet dükkânın cephesi restore edilmiştir.

Resim 29. Orhangazi Çarşısı sokak düzenleme projesi kapsamında, 40 adet dükkânın cephesi restore edilmiştir.

Resim 30. Belediyeye ait bir bina, kent dokusuna uygun olması için restore edilmiştir.

KAYNAKÇA

Acun, H., 2004, “Yunus Paşa Camii”, *Irmak Kültür Sanat Dergisi*, S.42, Adapazarı, s.13.

Aktaş, A., 2004, “Taraklı'nın Toplumsal Yapısı”, *Irmak Kültür Sanat Dergisi*, S.42, Adapazarı, s.8-10.

İşsever, A. N., 1994, *Taraklı*, MNA Ajans, Ankara.

Ksenophon, *Anabasis - Onbinlerin Dönüşü*, IV 4,1, Sosyal Yayınları, İstanbul.

Ksenophon, *Hellenika*, I IV,7.

Pitcher, D. E., 2001, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Çev. Bahar Tırnakçı, YKY, İstanbul, s.66.

Sevin, V., 2001, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası 1*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.31, 40.

Restoration of the Monumental and Rural Architecture in Cumalıkızık Village, Bursa

ABSTRACT

Restoration works conducted in Cumalıkızık by Yıldırım Municipality cover the mosque, museum, cultural center and traditional houses belonging to the residents.

Reconstruction work for the Cultural Center was started with the excavation at site, architectural elements recovered from the excavation were surveyed and project was revised according to the new evidence. The deformed and tilted walls were dismantled and restored using traditional techniques. For the reconstruction of the timber frame structural system, chestnut timber was used. For the adobe infill, new blocks were produced using traditional skills. The mortar and the plaster of the walls were prepared by using mud and straw mix as in the old system. The building was covered with a roof consisting of timber trusses.

For the restoration of the mosque, the cement plasters on the interior and exterior surfaces were removed. The modern paint on walls and ceiling were removed to reveal the original decoration and paints. The revealed features were documented and the restoration project was revised accordingly. The north wall where the original timber frame system was partly changed was restored to its original form and materials. The damaged and rotten timber beams in the walls were detached and replaced by new ones using traditional working tools. The roof tiles were dismantled to inspect the condition of the roof timbers. Non-destructive testing was used to find out the extent of the biological damage.

Cumalıkızık Köyü Anıt Eser ve Kırsal Sivil Mimarlık Örneklerinin Restorasyon Uygulama İşleri

Tarık AYRANCILAR*
Asuman KIZILKAN POLAT**

Cumalıkızık Köyü; Bursa'nın doğusunda Ankara yolu üzerinde, Bursa'ya 13km mesafede, Uludağ'ın yamaçlarında yer alan, beş kızıklı köyden biridir. Orhan

Gazi Vakfesi'ne bağlı bir köydür. Osmanlı Dönemi konut dokusunun ve kırsal mimarisinin önemli ve nadir örneklerinden olan Cumalıkızık Köyü, halen geleneksel yaşam biçimini korumaktadır (Resim 1, 2). Cumalıkızık Köyü, 1980 yılı-

* İnşaat Mühendisi Tarık AYRANCILAR, Yıldırım Belediyesi Fen İşleri Müdürü

** İnşaat Mühendisi Asuman KIZILKAN POLAT, Yıldırım Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü, Yıldırım/ Bursa
asu-kan@hotmail.com

Resim 1. Cumalıkızık Köyü

Resim 2. Cumalıkızık Köyü

linda koruma altına alınmıştır.

Ülkemizin ve dünyanın önemli kültür miraslarından biri olan Cumalıkızık Köyü'nün yer aldığı kentsel sit alanında; 186 adet sivil mimarlık örneği yapı, 5 adet anıtsal yapı (cami, hamam, müze, çeşme, mezarlık) ve 3 adet doğal anıt (ağaç) olmak üzere toplam 194 adet tescil kaydı bulunmaktadır.

Yedi yüz yıllık Osmanlı Köyü Cumalıkızık'ın korunarak yaşatılmasına yönelik çalışmaların yapılması için; "3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü - Cumalıkızık" adı altında, Yıldırım Belediyesi, İl Özel İdaresi ve Mimarlar Odası Bursa Şubesi'nce 24.04.2007 tarihinde bir protokol imzalanmıştır.

Bu protokolün amacı, 21.07.1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 12. maddesi ve 15.07.2005 tarih ve 25876 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik'e dayanarak, Cumalıkızık'ta; yaşam, mekân, tarih ve kültür sürekliliğinin sağlanması amacıyla sit alanı içinde doku bütünlüğü ve karakteri bozulmamış, korunması gerekli anıtsal ve sivil mimari örneklerin, sokak ve meydanların iyileştirilmesi ve bu mirasın

yeni mekânsal yorumlarla zenginleştirilerek geleceğe aktarılması için çalışmalar yapmaktır.

Protokol doğrultusunda, katılımcı kurumlardan uzman kişiler görevlendirilerek bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışmalara katkı sağlamak için Fikir Proje Yarışması, Kolokyum ve Sempozyum düzenlenmiş; sonucunda "3. Bin Yılda Yaşayan Osmanlı Köyü - Cumalıkızık Fikir Proje Yarışması Kitabı" hazırlanmıştır.

Bu çalışmalar kapsamında, Cumalıkızık'taki yapıların hak sahiplerinden proje ve uygulama konularında muvafakatname alınarak tescilli parsellerin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri, tescilsiz parsellerin ise "Cephe Sağıklaştırma Projeleri", yedi bölgeye ayrılarak ihale edilmiştir. Hazırlanan projelerin büyük bir kısmı, Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca onaylanmıştır.

Ayrıca protokol doğrultusunda, Cumalıkızık'ta doğal, tarihî ve kültürel mirasın korunması, özgün Cumalıkızık dokusu ile mimarisinin "3. Bin Yılda Taşınması" için geliştirilecek stratejiler, yapılara verilecek fonksiyonlar, Cumalıkızık'ın ve burada yaşayanların ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak,

“Cumalıkızık Kentsel Tasarım Projesi” ihalesi yapılmıştır. Hazırlanan ön proje, Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmış olup, projenin İmar Planı’na paralel yürütülmesi gerekmektedir. Çalışmaların, işbirliği ortakları ve Yıldırım Belediyesi uzmanlarından oluşan komisyon tarafından değerlendirilmesine devam edilmektedir. Kentsel Tasarım Projesi’nin hazırlanması safhasında, imar planının revizyonuna ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda 1/1000 ölçekli “Cumalıkızık İmar Planı Revizyonu” ihale edilmiş olup, onay aşamasındadır. Bu çalışmalar, Prof.Dr. Nuran Zeren Gülersoy ile Dr. T.Kerem Koramaz danışmanlığında devam etmektedir.

Belediyemiz tarafından hazırlanan TR41-10-02-045 referans numaralı “*Zaman Tünelinde Kaybolmayan Tarih Bekçileri Projesi*”, birinci olarak BEBKA - Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı’ndan destek almaya hak kazanmıştır. BEBKA ve Yıldırım Belediyesi arasında 18.04.2011 tarihinde sözleşme imza altına alınmış; 12 aylık projenin uygulama süreci 19.04.2011 tarihinde başlamıştır.

Projenin genel hedefi; ulusal ve uluslararası işbirlikçileri ile günümüze ulaşabilmiş tarihî ve kültürel mirasımızın korunmasını, yaşatılmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak, tanınırlığı artırmak ve turizmin geliştirilmesine katkı sağlamaktır.

UNESCO Dünya Miras Listesi’ne aday gösterilen Cumalıkızık’ın tarihî ve kültürel değerlerinin markalaştırılması çalışmaları ile tüm Avrupa ve dünyada tanınmasına katkıda bulunmak, sürdürülebilir bir turizm ve kültür stratejisinin oluşmasına katkı sağlamak, uluslararası

işbirlikçilerimizle kardeş şehir misyonu oluşturmak, ulusal ve uluslararası katılımcılarla işbirliklerini geliştirerek bilgi ve deneyim paylaşımları sağlamak, yöre halkının sosyo-ekonomik yönden gelişmesine katkı oluşturarak turizm gelirlerinde artış sağlamak ve eğitimlerle halkı kültürel değerler hakkında bilinçlendirmek; projenin özel hedefleridir.

Proje ortağı: Bursa Yıldırım Kaymaklığı, Proje İştirakçileri: Arces University College (İtalya- Palermo), TURSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) Bursa Şubesi, Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Bursa Fotoğrafçılar Odası ve TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi’dir.

24 Mart 2012 tarihinde, Cumalıkızık İlköğretim Okulu’nda gerçekleştirilen, Cumalıkızık Turizm Stratejileri Panel ve Çalıştayı’nda; “Markalaştırma - Kültür Turizm İşbirliği” çalışmaları doğrultusunda bölgeye özgü turizm çeşitlerinin geliştirilmesi, etkin tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yürütülmesi, sektördeki hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve mevcut turizm potansiyelinin en üst seviyede değerlendirilmesi amacıyla strateji geliştirmek amaçlanmıştır (Resim 3).

Çalıştay

Cumalıkızık Turizm Stratejileri’nin belirlenmesi amacıyla yapılan çalıştay; akademisyenler, çeşitli meslek gruplarından temsilciler, sivil toplum kuruluşları, köy muhtarı ve yerel halktan oluşan katılımcılarla iki grup halinde gerçekleşmiştir (Resim 3).

1.Grup Çalışmaları; Prof.Dr. Nilüfer Akıncıtürk ve Prof.Dr. Handan Türkoğlu

başkanlığında, “Sorunlar - Potansiyeller - Öneriler” başlıkları altında,

2. Grup Çalışmaları; Prof.Dr. Zeynep Ahunbay ve Prof.Dr. Neslihan Dosdoğru başkanlığında, “GFZT Analizi” olarak tamamlanmıştır.

Her iki grubun yaptığı çalışmalar doğrultusunda, çalıştayda ele alınan konular aşağıda belirtildiği gibi şekillenmiştir:

A. Fiziki Boyut

Ulaşım: Kent içi ulaşım, stratejik eksenle yönlendirici ve ulaşılabilir olmalıdır. Köyün anayoldan ulaşımı daha algılanabilir ve yönlendirici olmalıdır. Engelliler ve yaşlılar için köy içi dolaşım olanakları sağlanmalıdır. Köyün içine araç girişi kısıtlanmalıdır.

Evler: Evlerin fonksiyonları değiştirilirken, özgün yapının değişmeden güne uyarlanması, ıslak iç hacimlerin iyileştirilmesi ve evlerde teknolojik olanakların kullanımının değerlendirilmesi gereklidir. Ahşap evlerin yangın güvenlik sistemleri mevcut olmakla birlikte; pansiyonların da bulunduğu yerleşimde, yangın bilinci ve yangından korunma - söndürme eğitimlerinde süreklilik şarttır. Ahşap yapılar, deprem ve yangına karşı güvenli yapılar olarak yaşamalıdır.

Müze ev, en kısa sürede oluşturulmalıdır. Sokaklardan akan su, aktif ve sportif kullanıma katılmalı, doğal kaynak suyunun etkin kullanımı sağlanmalıdır.

Alt Yapı: Elektrik hatları zemin altına alınmalıdır.

B. Toplumsal Boyut (Sosyo-kültürel)

Cumalıkızık; köyün adının ve kimliğinin önüne geçen tabela kirliliğinden kurtarılmalıdır.

Eğitim: Turizm ve rehberlik eğitimi önemsenmelidir. Eğitim çalışmalarına

Resim 3. Cumalıkızık Turizm Stratejileri Çalıştay

Cumalıkızıklılar da katılmalıdır. Köyde yaşayan gençlerin bilinçlendirilmesi gereklidir. Kaybolan değerler, örneğin el sanatları canlandırılmalıdır. Halkın köyden uzaklaşmaması için, özellikle de gençlere iş olanaklarının sağlanması gerekmektedir.

C. Ekonomik, Politik Boyutlar

Dört mevsim turizm olanakları olmalı, konaklamalı geziler artırılmalıdır. Dağ turizmi uzantılı alternatif gezi programlarına olanak sağlanmalıdır.

Günümüzde Cumalıkızık kadınının el emeği ev üretimleri ve satışındaki başarısı takdirle karşılanmaktadır.

Üretim: Özgün hediyelikler, markalaşma, semboller araştırılmalıdır. Cumalıkızık'ta özgün sembol ürünler ve yöresel üretim ön plana geçmeli; satışta seçicilik, ürün çeşitliliğinde azalma, kalitede standartlar ve markalaşma başlamalıdır.

Tarım: Organik tarım desteklenmelidir. Üründe, yöreye özgü çeşitleri titizlikle seçip geliştirmek hedef alınmalıdır.

Turizm: Alternatif turizmin odak noktası olma olanakları sağlanmalıdır. Dağ turizminin bir parçası olma ve ilişkili konaklama irdelenmelidir. Kızıklarla bütünleşme sağlanmalıdır.

Yönetim Modeli: Kurumsallaşma

modelinde hazırlanmış olan “Proje Kooperatifi”nin geliştirilmesi gereklidir. Koruma yaşatma için işletim modeli oluşturulmalıdır. Dernek, kültür evi, ürün merkezi, Cumalıkızık Konseyi vb. bir yönetim modelinin kurulması, etkili ve düzenleyici olacaktır.

D. Sonuçlar

Ulaşılan sonuçlar:

- Sürdürülebilir turizm stratejilerinin oluşturulması ve uygulanması.
- Kestane ağaçlarının dikiminin geliştirilmesi.
- Özgün ürünlerin üretim, tanıtım ve markalaşmasına önem verilmesi.
- Gençlerin bilinçlendirilmesi.
- Yapılan tüm çalışmalarda Cumalıkızık İlköğretim Okulu’nun sürece dahil edilmesi.
- Kurumsallaşma modelinde hazırlanmış olan Proje Kooperatifi’nin geliştirilmesi.
- Koruma yaşatma için işletim modelinin oluşturulması.
- Koruma- yaşatmada, yasal dayanağı olan, geliştirilebilir, demokratik katılımı ve sürekliliği gözeten, kadın, genç, çocuk, yaşlı, engelli, proje grupları, çalışma grupları, üretim atölyeleri, araştırma merkezi vb. tüm Cumalıkızık Gönüllüleri’ni temsil edebilecek **Cumalıkızık Kent Konseyi**’nin oluşturulması; bu konseyle birlikte Kızıllar Kent Konseyi, Yıldırım İlçesi Kent Konseyi, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi, Tarihi Kentler Birliği Kent Konseyi ve Dünya Korunan Kentler Kent Konseyi oluşumlarının, ilişkiler zincirinde bilgi, deneyim, finans olanaklarını paylaşmaları ve dayanışma içinde olmaları. Dünya mirasının sorumluluğunun yalnız o yörede ya-

şayanların yükümlülüğünde olmaması.

- Hırsızlık vb. konular için jandarma dışında farklı bir koruma modelinin oluşturulması.

- Köy için belirlenen tampon alan ve alanlar dışında tarım alanlarının da korunması.

- Kültür Bakanlığı’nun katkısının sürekli olması.

Panel

UNESCO Dünya Miras Alanı adaylığı sürecine giren Cumalıkızık için düzenlenen panelde (Resim 4) sunulan tüm bildiriler; kültür ve turizm stratejilerinin gelişmesinde, yaşayan tarih çerçevesinde koruma geliştirme çalışmalarına ivme vermiştir. Projenin tüm ortakları ve uzmanların katkılarıyla gerçekleştirilen toplantı sonuçları, aşağıda belirli başlıklar altında ifade edilmiş ve sonuç bildirgesi oluşturulmuştur.

Fiziki, toplumsal (sosyo-kültürel), ekonomik, yönetsel/politik boyutlarda irdelenen konuların ardından, Cumalıkızık’ın daha da bozulmadan eylem planının hazırlanması ve finansal, teknik, kurumsal model oluşturma sürecine ivedilikle geçilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Kültür turizmi, Bursa için tanımlanabilir bir modeldir. Tek yapı ölçeğinden başlayarak sit alanlarını da içeren yapılaşmada odakların belirlenmesi ve bütünsellik önemlidir. Bilimsel araştırmalarda bir kültür alt çekiciliği olarak Cumalıkızık, odak noktasını oluşturmaktadır. Kültür rotasının önemi ve gerekliliğinin bir kez daha altı çizilmiştir.

İnsanlar arasındaki ilişkiler ağının, turizm odaklı olarak rota doğrultusunda değişmesi kaçınılmazdır. Evlerin değişi-

mi, insanın, dokunun değişimi; toplumu etkileyecektir. Bu değişimin hızı farklı faktörlerden etkilenir. Sosyal değişmeyi yönetmek, değişim ve zaman yönetimini fiziksel boyutla da çakıştırarak yürütmek gereklidir. Özgünlük ise; fiziksel, toplumsal ve ekonomik yapıda bozulmalar değil iyileştirmeler şeklinde olgunlaştırılmalıdır. Bu eylem malzeme korunması ve işçilikteki el becerisi bazında da olmalıdır.

Eğitim, bilgi ve beceri kazandırma, kaybolan zanaatların yeniden kazanımı; fiziksel dokuya olduğu kadar sosyal ağlara ve ekonomik döngüye de yansıtacaktır. Zanaatların öğretilmesi ve el sanatları atölyeleriyle sürekliliği sağlanan becerinin restorasyona katkısının önemi kısa sürede görülecektir. Elle şekillendirme öğretisi, malzeme ve strükture yansıtacaktır.

Kültür mirasının ilişkilendirilmesinde yerel halkın önemi ve rolü yadsınmaz. Cumalıkızık'ta sözlü tarih arşivi oluşturulmalıdır. En yaşlı kişilerden başlayarak, yaşam gerçekleri en kısa sürede belgelenmeli, alışkanlıklar, örf adet vb. değerler nesilden nesile aktarılmalı ve bu belgelerde süreklilik sağlanmalıdır. Cumalıkızık sakinlerinin köylerine sahip çıkmaları ve evlerini asla bir yabancıya satmamaları, köyü koruyarak bugüne taşıyan en önemli etkidir. Özgün kullanıcı ile yaşamak önemlidir. Tarihi yok etmeden koruma ve turizm modeli benimsenmelidir. Sosyal yaşama konu olmuş soyut değerler kadar somut değerler de ön plana çıkarılmalıdır.

Cumalıkızık; ulaşılabilir ve erişilebilir olmalıdır. Belki bu gizliliği onu bugünlere taşımıştır; fakat artık erişilebilir olmalı, farkındalık yaratılmalıdır. Özel konukları ağırlama, rehberlik ve hizmet verebilme potansiyeline sahip olmalıdır.

Resim 4. Cumalıkızık Turizm Stratejileri Paneli

Tanıtım, çok bilinçli yapılmalıdır. Popüler kültürün, medyanın olumsuz etkilerinden arınıp olumlu potansiyellerinden yararlanarak, adını ve kimliğini asla kaybetmeden sonsuza kadar ayakta kalmayı hedeflemiş bir kırsal sivil toplum mimarisini örneği olma özelliğini taşımalıdır.

Tüm bu hedefler planlı, öncelikleri bilimsel olarak belirlenmiş, hızı ve zamanlaması net ama sürekli, amaçlardan ödün vermeden, en önemlisi de yerleşimin sürekli ve gerçek sahibi insanı ve evleri kaybetmeden, bu güzellikleri geçici kullanıcılarına da yaşatarak, örnek bir iz bırakarak, adım adım gerçekleştirilmelidir.

Bir yıl sonra "Cumalıkızık'ta Gelişmeler" adı altında bir yılda yapılan çalışmaların değerlendirileceği bir buluşma yapılması kararlaştırılmıştır. Türkiye ve dünya açısından önemli bir kültür mirası olan Cumalıkızık'ın korunması amacıyla yola çıkan Yıldırım Belediyesi, bu kapsamda köyde bilgilendirme çalışmaları da yapmaktadır. Son bilgilendirme çalışması ise, Proje Danışmanı İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof.Dr. Zeynep Ahunbay'ın sunumuyla Cumalıkızıklı öğrencilere yapılmıştır. Çocuklara köydeki restorasyon çalışmalarının yanı sıra UNESCO Dünya Kültür Mirası hakkında da bilgi verilmiştir.

“Cumalıkızık Köyü’nde Uygulama İhaleleri”ne, 24.04.2007 tarihinde Yıldırım Belediyesi, İl Özel İdaresi ve Mimarlar Odası Bursa Şubesi ile imzalanan protokol gereği, Bursa Valiliği’nin katkılarıyla başlanmıştır.

İhale Komisyonu’nun 20.05.2010 tarih ve 20 sayılı kararı ile 5. Bölge Cephe Sağlıklaştırma Uygulama İşi ihale edilmiştir. Bu kapsamda 12 adet yapının çatı ve cephe sağlıklaştırması yapılmıştır. 980 yılında sit alanı ilan edilen köyde, maddi imkânlarının el vermemesi sebebiyle köylü, proje ve yapılarının onarımını yaptıramamıştır. Bu durum özellikle tescilli yapıların çok harap olmasına, esaslı onarım gerektirmesine sebep olmuştur. Uygulama esnasında birçok tescilli yapının da sadece cephe sağlıklaştırma ve bakım onarımlarla yaşanabilir bir hale getirilemeyeceği görülmüştür. Kültür Bakanlığı Müzeler ve Tescilli Yapılar Şube Müdürlüğü ile yapılan görüşme-

ler ve yazışmalar neticesinde köylünün maddi imkânsızlıkları Bakanlığa iletilmiştir. Ardından 16.02.2012 tarih ve 3643 sayılı yazısı ile köyün, UNESCO Miras Listesi’ne aday olması ve vatandaşın maddi imkânlarının yetersiz olması sebebiyle Yıldırım Belediyesi tarafından vatandaş mülkiyetindeki yapıların esaslı onarımlarının yapılabilmesi için olur alınmıştır. Bu doğrultuda İhale Komisyonu’nun 16.12.2011 tarih ve 61 sayılı kararı ile “2813 Ada 1 Parsel Rekonstrüksiyon, Cami - Müze Restorasyon ve 1.2. Bölge Cephe Sağlıklaştırma Uygulama İşi” kapsamında, Kurul onaylı rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazır olan tescilli yapıların esaslı onarımları da yapılmaya başlanmıştır.

186 adet tescilli yapıdan hangi yapılardan başlanacağı tespit edilmiştir. Bu tespit için bir tablo hazırlanmış ve puanlama sistemine gidilmiştir. En çok puan alan yapılardan başlanılmıştır.

Ek 1: Yapı Restorasyonu için Değerlendirme Çizelgesi Örneği							
						Envanter No:	
Ada / Parsel No:	Adres:	Tapu Sahibi / Sahipleri		Kullanıcının Durumu:	Kullanıcının Adı Soyadı :	Kullanıcı Sayısı:	Hane Sayısı:
				Parsel Sahibi Kiracı Hissedar			
Seçim Kriteri		Max.Puan					
1. Yapının konum değeri (Yapının çevresiyle birlikte oluşturduğu bütünlük)	10	Yapı cami-meydan-kahve gibi açık alanı tanımlayan bir konumda mı? [max. 5 puan]	Yapının silüete katkısı [max. 5 puan]				
2. Yapının mimari değeri ve özgünlüğü neleri kapsamaktadır?	40	Tamamen [5 puan]	Oldukça [4 puan]	Kısmen [3 puan]	Tamamen değişmiş [1 puan]		
2.1 Özgün strüktür?	5						

2.2 Özgün iç mekan (ocak, tavan kaplama, gusülhane, döşeme kaplama, dolap) yapı elemanları?	5						
2.3 Özgün dış cephe (payanda,süsleme) elemanları?	5						
2.4 Özgün dolgu malzemesi?	5						
2.5 Özgün sıva?	5						
2.6 Özgün pencereler?	5						
2.7 Özgün kapılar?	5						
2.8 Özgün çatı kaplaması/sistemi?	5						
3. Yenilemenin kapsamı	40	Hiç [5 puan]	Biraz [4 puan]	Oldukça [3 puan]	Kapsamlı [2 puan]	Tümüyle [1 puan]	
3.1 Strüktür yenileme kapsamında mı?	5						
3.2 İç mekân (ocak, tavan kaplama, gusülhane, döşeme kaplama, dolap) yapı elemanları yenileme kapsamında mı?	5						
3.3 Dış cephe (payanda, süsleme) elemanları yenileme kapsamında mı?	5						
3.4 Dolgu malzemesi yenileme kapsamında mı?	5						
3.5 Sıva yenileme kapsamında mı?	5						
3.6 Pencereler yenileme kapsamında mı?	5						
3.7 Kapılar yenileme kapsamında mı?	5						
3.8 Çatı kaplaması/sistemi yenilemekapsamında mı?	5						
4. Yapı taşıyıcı strüktür hasar durumu	15	Esaslı onarım gerekli [15 puan]	Basit onarım gerekli [10 puan]	Cephe sağıklaştırma ile çözümlenebilir [5 puan]	Yeni tadilat görmüş yapı [1 puan]		
5. Yapı ticari amaçlı kullanıma uyandırılabilir mi?	5	Evet / Hayır [evet = 5]					
6. Malikler uygulama safhasında uyumlu çalışmaya hazır mı?	10	Hayır [0 puan]	Evet [10puan]	Anlaşma gerekli [5 puan]			
7. Malikler 10 yıl içinde yapının el değiştirmeme teminatını kabul ediyor mu?	5	Evet / Hayır [evet = 5]					
8. Yapının onarımı sırasında maliklerin kalacak yeri var mı?	5	Evet / Hayır [evet = 5]					
Maksimum toplam puan	130						

Köy halkı ve restorasyonunun yapılmasına karar verilen yapının mülk sahipleri ile görüşülerek, restorasyon uygulamaları hakkında bilgi verilmiş ve yapı sahipleri ile sözleşmeler imzalanmıştır. İmzalanan sözleşmenin asıl amacı; restorasyonlar sonrası emlak değeri artacak olan yapıların mülk sahiplerine, yapılarının satışında kısıtlama getirmek ve köyün eski eser yapıların alım satımının yapıldığı bir ticaret merkezi haline gelmesini engellemektir. Sözleşme gereğince mülkiyet sahipleri, yapılarını birinci ve ikinci derece akrabalarına ya da Cumalıkızık Köyü'nde halen ikamet eden kişilere satabileceklerdir. Mülkiyet sahibinin yapısını yukarıda adlandırılan kişilere değil de başkasına satması, ancak Yıldırım Belediyesi tarafından yapının onarımı için yapılan harcamaların bedelinin Yıldırım Belediyesi Mali Hizmetler Müdürlüğü'ne yatırılması ile mümkün olacaktır.

Cumalıkızık Köyü'nde, "2813 Ada 1 Parsel Rekonstrüksiyon, Cami - Müze Restorasyon ve 1.2. Bölge Cephe Sağıklaştırma Uygulama İşi" kapsamında, uygulamaları kontrol etmek, köyde yaşayan mülk sahiplerine bilgi vermek ve köyde vatandaş tarafından yapılan imatları takip etmek için Yıldırım Belediyesi tarafından bir proje ofisi kurulmuştur. Ofiste, Yıldırım Belediyesi tarafından görevlendirilmiş bir inşaat mühendisi, bir restoratör, müteahhit firma tarafından görevlendirilen bir inşaat mühendisi, üç restoratör, kalemışı projeleri için de bir mimar ve iki restoratör çalışmaktadır.

Uygulaması devam eden çalışmalar;

- 2813 ada 1 parsel Rekonstrüksiyonu (Kültür Merkezi),
- Cami ve Müze Restorasyonu,

- 2813 ada 2 parsel bakım onarımı,
- 2798 ada 17 parsel çatı sağıklaştırma,
- 2819 ada 2-3 parsel, 2818 ada 1-2 parsel, 2800 ada 29-30-35 parsel, 2814 ada 12 parsel ve 2812 ada 13-14 parsel restorasyonlarıdır.

Cumalıkızık Camisi'nin restorasyon işine başlamadan önce, köylünün ve gelen turistlerin ibadet yapabilmesi için yeni bir ahşap cami yapılmıştır. Cumalıkızık Camisi'nin restorasyon uygulamaları tamamlandıktan sonra yeni yapılan ahşap caminin kaldırılması planlanmaktadır. Caminin tüm malzemeleri, söküldükten sonra tekrar kullanılabilir olacaktır. Cumalıkızık'ın dağ köyü olması ve eskiden ormanda köylülerin kestane ağaçlarını bol miktarda bulabilmeleri sebebiyle; geleneksel yapıların inşasında kestane en önemli ağaçtır ve yapı malzemesi olarak çok sık kullanılmıştır.

Dolgu malzemesi olarak kerpiç ve moloz taş; duvar bağlayıcı malzemesi olarak çamur harcı ve duvarlarda çamur sıva kullanılmıştır.

2813 Ada 1 Parselin (Kültür Merkezi) Rekonstrüksiyonu

Cumalıkızık'ın terk edilmiş evlerinden biri olan yapıda bozulma her geçen gün hızla artmış; yapının birinci ve ikinci katı tamamen yıkılmış, sadece moloz taş duvarları ayakta kalmıştır. Bu taş duvarlar, yapının dönem izlerini oluşturmaktadır (Resim 5).

Parselde bir araştırma kazısı yapılmıştır. Çamur harcı ve derz örnekleri alınarak İstanbul Konservasyon Merkezi'ne gönderilmiştir. Parselde bulunan tüm ahşap elemanlar numaralandırılarak envanteri çıkarılmış; çıkarıldıkları yerler plan üzerine işlenmiştir (Resim 6).

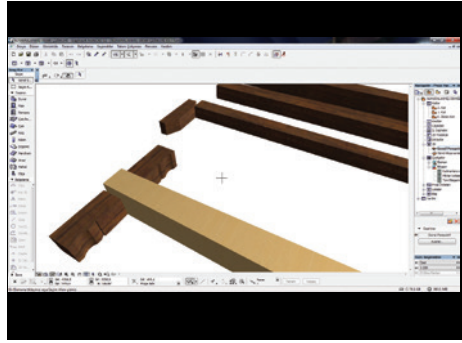
Resim 5. 2813 ada 1 parseldeki yapının durumu (2011 sonu)

Resim 6. 2813 ada 1 parseldeki ahşap elemanların plan üzerinde işaretlenmesi

Resim 7. Özgün ahşap elemanların çizimleri

Ahşap elemanların iki ve üç boyutlu çizimleri yapılmıştır (Resim 7).

Şişmiş ve düşeyden ayrılmış moloz taş duvarlardaki taşlar, numaralandırılarak sökülmüş ve tekrar örülmüştür (Resim 8). Moloz taş duvarların içindeki kestane hatılların kesitleri ve kotları alınarak rölöve çizimlerine işlenmiş; duvar örülürken aynı kesit ve ebatlarda kestane kerestensinden ahşap hatıllar kullanılmıştır.

İstanbul Konservasyon Merkezi'nden gelen sonuçlara göre harç, derz ve sıvada çamurun içeriğindeki saman ve kireç yüzdeleri hacimsel olarak hesaplanmış; çamur havuzları oluşturulmuştur. Yüklenici firma için karışım oranlarını, yapım tekni-

ğini ve bekleme sürelerini içeren bir teknik şartname hazırlanmış ve çamur harç, derz, sıva ve kerpiç için ayrı ayrı havuzlar oluşturularak şartnameye uygun imalat yapılmıştır (Resim 9, 10).

Ahşap dikmelerin yerleri rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinden tespit edilerek birleşim detayları çözümlenmiştir (Resim 11). Geleneksel köy evlerinde ahşap birleşim elemanı olarak kullanılan 8'lik, 10'luk, 12'lik kare kesitli dövme demir çiviler temin edilerek, tüm yapılarda kullanılmıştır.

Yapının ana giriş kapısı, Eğrek Sokak üzerinden kullanılacaktır. Kapının ardındaki avlu, açık olarak kullanılan bir çay

Resim 8.
Taş duvarın
yeniden
örülmesi

Resim 9. Kerpiç imalat havuzlarının hazırlanması

Resim 10. Kerpiçlerin kurutulması

bahçesine çıkar; katın diğer mekânları, mutfak, genel tuvaletler, seminer salonu ve odadır. Egrek Sokak'a bakan oda duvarlarında, farklı kullanıma imkân verilebilmesi için, açılır kapanır kapı sistemlerinin oluşturulması düşünülmektedir.

Daha önce konut olarak kullanılan yapı; Yıldırım Belediyesi tarafından kamulaştırılarak "Kültür Merkezi" olarak kullanılacaktır (Resim 12).

Yapının rekonstrüksiyonu, yeniden işlevlendirilmesi ve aynı anda 100-150 kişinin içerisinde bulunabileceği göz önüne alınarak, statik proje yaptırılmıştır. Statik projeyi yapan müellife geleneksel yapım tekniklerinden bahsedil-

miş, rölöve ve restitüsyon projesine göre dikmelerin yerleri ve çatı sistemi hakkında bilgi verilerek tasarlama aşamasında bu noktalara dikkat etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak proje müellifinin yapıyı tasarlarken deprem yönetmeliğini dikkate almak durumunda olması sebebiyle, ahşap elemanların kesitlerinde artış meydana gelmiştir. Ayrıca araştırma hafriyatında yapıda bir adet şarapana bulunmuştur (Resim 13). İBB KUDEB Orman Endüstri Yüksek Mühendisi Demet Sürücü ile yapılan görüşmenin ardından, kesit çapı yaklaşık 1m ve boyu 4.5m olan şarapananın konservasyonunun yapılması kararlaştırılmıştır.

Resim 11.
Yerde
inceleme
çalışması

Resim 12. 2813 ada 1 parselin rekonstrüksiyonu

Resim 13. Şarapana'nın durumu

Cumalıkızık Camii Restorasyon Uygulaması

Caminin kitabesi bulunmamaktadır; ancak son cemaat yerinde raspa yapıldıktan sonra kemerler arasında Hicri 1288 tarihi görülmüştür (Resim 14). Buradan caminin 19.yy'da yenilediği anlaşılmaktadır. Sıbyan mektebi ve cami olarak iki kısımdan inşa edilmiş olan yapı, daha sonra ara duvar kaldırılarak tek mekân olarak kullanılmıştır. Restorasyon çalışmalarına, 2012 yılında başlanmıştır.

İlk olarak dış sıva raspası yapılmıştır (Resim 15). Yapılan raspa neticesinde cami güney kısmında iki adet pencerenin kapatıldığı; sıbyan mektebi ve cami

kısımının birleştirilmesi sebebiyle mihrabın yerinin değiştirildiği tespit edilmiştir (Resim 16).

Güneydeki moloz taş duvar, statik açıdan problem teşkil etmese de, içindeki ahşap hatıllarda bozulma tespit edilmiştir. Restorasyon sırasında çürük ahşap hatıllar çıkarılıp yerine özgün ebatlarda kestane ağacından yapılmış hatıllar yerleştirilmiştir.

İç duvarlarda yağlı boya raspası yapılarak üç dönem kalem işi tespit edilmiştir (Resim 17, 18). Son dönem kalem işlerinin korunmasına karar verilmiş olup 1/1 ölçekli desen rölövesi alınarak, 1/5 ve 1/10 ölçekli kalemişi rölövesi hazırlan-

Resim 14. Cumalıkızık Camii restorasyon öncesi

Resim 15. Cumalıkızık Camii sıva raspası

Resim 16. Kapatılan pencereler

Resim 17. Restorasyon öncesi iç mekân

miş ve belgeleme raporu düzenlenmiştir (Resim 19, 20). Kalemşi restitüsyon ve restorasyon projeleri de hazırlanıp Koruma Kurulu'nun vereceği karar doğrultusunda kalem işlerinin canlandırılması yapılacaktır.

Yeni dönem çini uygulaması sökülerek, güney dış cephede bulunan pencere ve mihrap izleri iç cephede de ortaya çıkarılmıştır. Restitüsyon ve restorasyon projelerinde eski mihrap ve pencereler olmadığı için, Koruma Kurulu'na yeni projeler sunulacaktır.

Caminin kuzey cephesinde, kadınlar mahfilinin olduğu kat seviyesinde sıva raspası yapılmıştır (Resim 21). Duvarın dolu harman tuğlası ile oluşturulduğu, içerisindeki ahşap elemanların çürüdü-

ğü, pencere ebatlarının büyütüldüğü ve yerlerinin değiştirildiği tespit edilmiştir.

Kuzey duvarındaki dolu harman tuğlalı kısım kaldırılmış, yerine kestane kerestesi ile ahşap karkas içine kerpiç dolgulu sistem uygulanmıştır. Pencere ebatları küçültülmüş ve alt kat pencereleriyle aynı aksa alınmıştır.

Sıbyan mektebi kısmında bağdadi çıtalarının üzerindeki sıva sökülerek ahşap taşıyıcı sistem elemanlarının kontrolü yapılmış; ana dikmeler hariç diğer ahşap elemanların çürüdüğü tespit edilmiştir.

Ana dikmeler korunarak, rölövesi alınan karkas sistem kestane kerestesi ile yenilenmiş ve özgün boyutta kerpiçlerle dolgusu yapıldıktan sonra dış yüzüne bağdadi çıtaları çakılmıştır. Kuzey

Resim 18. Yağlı boya raspası sonrası

Resim 21. Kuzey cephede sıva raspası

Resim 19. Kalem işlerinin tespiti

Resim 22. Caminin çatı konstrüksiyonu

Resim 20. Kalem işlerinin belgelenmesi

Resim 23. Kirişler üzerinde ultra ses dalgası ile ölçüm yapılması

cephesi, laboratuvar sonuçlarına göre hazırlanan horasan harcı ile sıvanmıştır.

Caminin doğu iç cephesinde bulunan kalem işlerinin konservasyona ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Koruma Kurulu'nun kararından sonra konservasyon çalışmaları yapılacaktır.

Caminin çatısındaki marsilya tipi kiremitler ve kiremit altı tahtaları kaldırılarak çatı sistemi açığa çıkarılmıştır. Sıbyan mektebi kısmında düzenli bir çatı sistemine rastlanmıştır; cami kısmında ise bir çok ilavenin yapıldığı karmaşık bir sistem olduğu tespit edilmiştir (Resim 22).

Resim 24.
Mikro matkap
yöntemi ile
ölçüm yapılması

Taşıyıcı olarak dokuz adet ana kiriş tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde kirişlerin taşıyıcılık özellikleri tespit edilemediğinden, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yapı Fizigi ve Malzeme Anabilim Dalı'ndan tahribatsız testlerle mevcut durum tespit raporu istenmiştir. Çalışma kapsamında iki gün boyunca nem ölçümü yapılmış ve ağaç cinsleri belirlenmiştir. Kirişler üzerinde ilki 1 metreden başlamak üzere ortalama 2m aralıklarla radyal yönde mikro matkap, ultra ses dalgası ve stres dalgası yöntemleriyle ölçümler yapılmıştır (Resim 23, 24).

Sonuç olarak; 8 adet kirişte, %30 ile %95 aralığında değişen oranlarda bozulma olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kirişler yaklaşık 12m uzunluğunda ve 30x30cm kesitindedir. Günümüz şartlarında bu boy ve kesitte kestane kerestesi bulunmasının çok zor olması sebebiyle, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Dr.Umut Almaç tarafından alternatif çatı projesi hazırlanmıştır.

Sıbyan mektebi kısmında düzenli

makas sistemi sökülmeden yerinde korunarak, düzensiz kısımda yeni bir sistem yapılmıştır. 20x25cm ebatındaki ahşap elemanların birleşimi metal levha ve bulonlarla yapılmıştır. Yaklaşık 1404 adet (304 kalite paslanmaz çelik, gijon rondela ve bulonlar kullanılarak) ve 2240kg (8mm paslanmaz çelik plaka) ağırlığında birleşim levhaları kullanılmıştır.

Cumalıkızık Etnografya Müzesi Restorasyonu

Köyün geçmişine ait eşyaların sergilendiği bir müzedir; 1992 yılında hizmete girmiştir (Resim 25). Müzede sergilenen eserler, halk tarafından bağışlanmıştır. Müzede el yazması bir adet Kur'an-ı Kerim, ev ve mutfak eşyaları, aydınlatma ve ısınma araçları, av malzemeleri, Uludağ'da bir zamanlar sürüler halinde yaşayan geyiklerden kalma dev geyik boyunu, semerler; bahçesinde at arabaları, dibek taşı, yalak, üzüm çiğneme teknesi gibi nesnelere sergilenmektedir.

Müzenin bodrum katında rutubet sorunu olması nedeniyle, batı ve güney

Resim 25.
Müze binası

duvarları açılarak yalıtım yapılmıştır. İç ve dış duvarlarında sıva raspaı yapılmış; duvarlardaki çürüyen ve bozulan ahşap elemanlar ile kerpiç dolgu yenilenmiştir. İç kısımlar çamur sıva, dış kısımlar ise horasan harcıyla sıvanmıştır. Bozulan ahşap çatı elemanları yeniledikten sonra çatısı kapatılmıştır. Tavan ve döşeme kaplamalarından bozulanlar ise değiştirilmektedir.

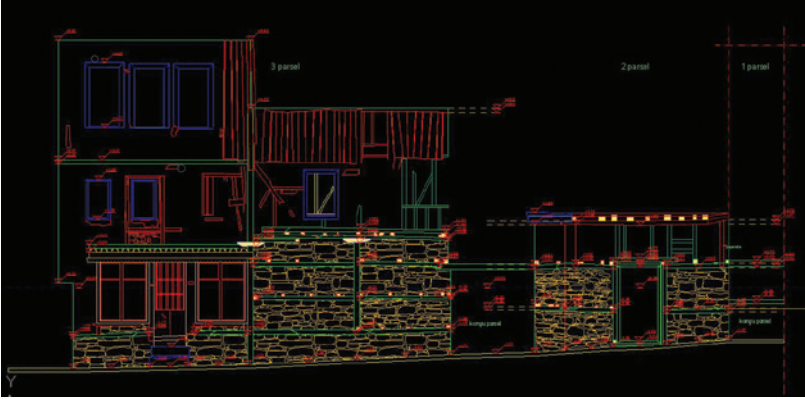
Cumalıkızık Evleri

Cumalıkızık evleri, Osmanlı Türk mimarisinin özelliklerini taşımaktadır. Genellikle iki ya da üç katlı olan evlere, sokaktan iki kanatlı ahşap kapıyla avludan geçilerek girilir. Avlunun zemini toprak veya taştan yapılmıştır. Alçak tavanlı ara kat kışık, yüksek tavanlı ikinci kat ise yazlık bölümdür. Hayat ve sofa, iklime ve manzaraya yönlendirilmiştir. Evlerin zemin katlarında ahşap hatıllı, çamur harçlı geleneksel taş duvarlar; üst katlarında ise ahşap çatkı arasında kerpiç dolgu, çatıda ise alaturka kiremit kaplı ahşap makaslı çatı görülür. Duvarları genellikle çivit mavi, sarı, beyaz ve yeşil renkte boyalıdır. Evlerin giriş katında, mahremiyet açısın-

dan dışa açılan pencere yoktur. Pencere-ler baş odada bulunmaktadır.

Restorasyonu gerçekleştirilecek yapı-larda, işe daha önceden elde edilen rölöve çizimlerinin olgunlaştırılması ile başlan-mıştır (Resim 26). Sıva raspaı yapılarak önceden kapanmış kapı, pencere, ocak gibi detayların çizimleri, rölöve çizimlerine işlenmiştir. Sıva raspaı ve kerpiçlerin sökülümünden sonra açığa çıkan karkas sistemin belgelemesi yapılmıştır. Ayrıca taş duvar içindeki hatılların, karkas sis-temdeki dikmelerin, başlıkların, çapraz bağlantı elemanlarının da rölöveleri alın-mıştır. Düşeyden ayrılmış olan moloz taş duvarların tekrar örümü yapılmıştır.

Sağlam olan kerpiçler korunmuş; kullanılmayacak durumda olan kerpiç parçaları, yeniden aynı ebatlarda kalıp-lara dökülmek üzere kerpiç havuzlarına taşınmıştır. Raspa sonrasında açığa çıkan ve yapıda bulunan ahşap elemanların sağlam olanları ayrılıp tekrar kullanılmak üzere muhafaza edilmiştir. Karkas sistem onarımlarında, muhafaza edilen ahşap elemanlar tekrar ait oldukları noktalara monte edilmiştir (Resim 27, 28).

Resim 26.
Rölöve çizimi
örneği

Resim 27.
Cumalıkızık
evlerinde
ahşap karkas
sistem

Resim 28 (a-b). Korunabilen yapı elemanlarının özgün yerlerinde tekrar kullanılması

Resim 28 (c-d). Korunabilen yapı elemanlarının özgün yerlerinde tekrar kullanılması

Restorasyonu gerçekleştirilen bazı yapıların uygulama öncesi ve sonrası fotoğraflarına aşağıda yer verilmektedir (Resim 29-33):

Resim 29.
2818 ada
2 parsel

Resim 30.
2800 ada
35 parsel

Resim 31. 2812 ada 14 parsel

Resim 32. 2819 ada 3 parsel

Resim 33. 2818 ada 2 parsel

A Living and Perpetual Street in Üsküdar District of Istanbul

ABSTRACT

Üsküdar district of Istanbul has numerous cultural properties including palaces, fountains, Turkish baths, mansions, civil architectural examples and also natural assets such as gardens and sites. This study briefly focused on the maintenance and repair work on traditional timber framed architectural examples, mostly the houses belonging to the 19th and 20th centuries undertaken by Üsküdar Municipality. The maintenance and repair implementations on these historical buildings had started in 2010, after establishing a Timber Workshop with full support of Istanbul Metropolitan Municipality - KUDEB. The aim of these studies is mainly to shorten the time and help the citizens and owners in terms of technical and economical issues for the maintenance of these buildings.

Yaşayan, Yaşatılan Üsküdar'da Bir Sokak

Birsen URTAÇ*

İlk çağdan günümüze kadar çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapan ve yerleşime sahne olan Üsküdar sınırları içinde, çok sayıda kültür ve tabiat varlığı yer almaktadır. Çeşmeler, sebiller, hamamlar, görkemli saraylar, köşkler ve yalıların yanı sıra; mütevazı sivil mimarlık örnekleri, korular, bahçeler ve mezarlık alanları ile doğal ve kentsel sit alanları içindeki doku, adeta bir açık hava müzesi niteliğindedir. Halkın dinî, sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerini karşılayan, yapıldıkları dönemin mimari anlayışını temsil eden, kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, yöresel yaşam biçimini yansıtan, korunması gerekli sivil mimarlık örneği ahşap yapılardan günümüze ulaşabilenler ile yazarların eserleri, eski fotoğrafların yer aldığı kaynaklar ve aynı döneme özgü

diğer ahşap yapı örneklerinin karşılaştırılmasıyla neticesinde genel bir tipolojiden söz edilebilir.

Çağın koşullarının toplumsal ve kültürel ortamda meydana getirdiği değişiklikler de göz önünde tutularak, geleneksel malzemeden yararlanan ama aynı zamanda biçimsel yönden batı mimarisine öykünen örnekleri de içeren ahşap yapılar, genel olarak 19.yy'ın ikinci yarısı ile 20.yy'a tarihlendirilmektedir. Ahşap yapılarda, çok sayıda farklı mimari üslubun izlerini görmek mümkündür.

Üsküdar'da günümüze ulaşabilen ahşap evler, kârgir subasman veya bodrum kat üzerine 2-3 katlı, elibögründeler ile desteklenmiş, cumbalı ve kimi zaman ci-hannümalı yapılardır. Çatı katında rastlayabildiğimiz balkonlar, çoğu zaman ajur tekniğinde yapılmış ahşap süslemelidir. Genel tipolojiye uygun olarak, yapıların

Resim 1. İcadiye Mahallesi, 1965

Resim 2. İcadiye Mahallesi, Cemil Meriç Sokak, bakım-onarım öncesi

Resim 3. İcadiye Mahallesi, Cemil Meriç Sokak, bakım-onarım öncesi

pencereleri dikdörtgen formu, ahşap pervazlı ve düşey sürme tipindedir. İçeride dönük bir anlayışa sahip konut mimarisinde pencereler, toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenerek kafesler ile örtülmüştür. Çatı saçaklarında furuşlar kullanılmıştır. Batılılaşan üslupların birer yansıması ola-

rak cephelerde dekoratif öğeler karşımıza çıkmaktadır. Evler kırma çatı ile örtülmüş ve çoğunlukla alaturka kiremit ile kaplanmıştır.

Üsküdar Belediyesi olarak amacımız; sahip olduğumuz bu mirası korumak, yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak-

tir. Yıllardır imkânsızlık ve bilinçsizlik sebebiyle onarılamayan tarihî ahşap yapılarda gerçekleştirilen basit bakım-onarım ve restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Korumaya yönelik toplum bilincinin oluşturulması ve böylece yapıların gelecek kuşaklara aktarılması için KUDEB'ler ve Koruma Kurulları'nın işbirliği ile adımlar atılmaktadır.

Cemil Meriç Sokak ve Ahşap Atölyesi Çalışmaları

Üsküdar'da yer alan İcadiye, kendisiyle aynı adı taşıyan İcadiye Tepesi üzerinde kurulu bir semttir (Resim 1). Semtte çalışmaları yürüttüğümüz, yan yana sıralanan ahşap evleri ile özel bir doku oluşturan Cemil Meriç Sokak, ismini ünlü yazar ve düşünür Hüseyin Cemil Meriç'ten almaktadır.

Üsküdar Belediye Başkanlığı bünyesinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü - KUDEB'in desteğiyle kurulan Geleneksel Ahşap Eğitim Atölyesi; bakım-onarım çalışmalarına 2010 yılının Kasım ayında, Cemil Meriç Sokak'ta başlamıştır (Resim 2, 3). Mimari özellikleri ve sanat tarihi açısından öne çıkan ve bütün bir sokak dokusu oluşturan altı ahşap yapıda gerçekleştirilen uygulamalar ile, ahşap yapıların doğru onarımlarla gelecek kuşaklara aktarılmasına ve kalifiye insan gücünün oluşturulabilmesine çalışılmaktadır.

Geleneksel Ahşap Eğitim Atölyesi'nde; ahşap ustaları ve meslek lisesi öğrencileri ile birlikte, ahşap dış cephe kaplamalarının üretimi, kapı ve pencere doğramalarının onarımı ve üretimi,

ahşap profillerin çıkarılması ve ahşap elemanların kopyalanarak yeniden üretilmesi gibi çalışmaları içeren bakım-onarım uygulamaları gerçekleştirilmiştir (Resim 4-6). Onarımlarda Ahşap Atölyesi'nde özgün formuna göre üretilen yapı elemanlarının kullanıldığı ahşap evlere işlev kazandırılarak tarihsel mekânların yaşanılan mekânlar haline getirilmesi amaçlanmaktadır. İkinci hedef ise, zengin tarihî ve kültürel mirasa sahip Üsküdar'ın turizm açısından da cazibe merkezi olması ve geleneksel ahşap kültür mirasını koruma bilincinin yerel yönetimler aracılığıyla toplumla paylaşılmasıdır.

Üsküdar Belediyesi'nin amacı; vatan-daha sahibi olduğu taşınmaz kültür varlıklarını onarmak istediklerinde teknik ve mali konularda danışmanlık yaparak uzun süren bürokratik iş sürecini kısaltmaktır. Maddi durumu onarımlar için yeterli olmayan mülk sahiplerine; onarımın her aşamasında malzeme ve teknik uygulama desteği sağlanmaktadır. Bu yapılarda yaşayan kişiler, bakım-onarımın her aşamasına tanıklık ederek, yaşadıkları semti dokusuyla birlikte korumayı öğrenmektedirler. Üsküdar Belediyesi tarafından, ilçe sınırları içinde bulunan şahıs mülkiyetindeki mail-i inhidam yapılar ile kamu mülkiyetindeki eski eserlerin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması, restorasyonların ve kentsel tasarımların hazırlanması için; "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik" çerçevesinde, İl Özel İdaresi fonlarından ve Belediye bütçesinden yararlanılarak çalışmalar yürütülmektedir (Resim 7-12).

Resim 4. Bakım-onarım çalışmaları

188

Resim 5. İcadiye Mahallesi, Cemil Meriç Sokak, bakım-onarım çalışması öncesi-sonrası

Resim 6. Murat Reis Mahallesi, Allame Caddesi, bakım-onarım çalışması öncesi-sonrası

Restorasyon Çalışmaları

189

Resim 7. Balaban Tekkesi, restorasyon sonrası

Resim 8. Burhan Felek Bey Köşkü

Resim 9. Abdullah Ağa Camii

Resim 10. Çamlıcalı Mehmet Efendi Tekkesi

Resim 11. Nalçacı Dergâhı

Resim 12. Ahşap Sahilhane

Resim 13. Şeyh Dairesi

KAYNAKÇA

Ciner, S., 1982, *Son Osmanlı Dönemi İstanbul Ahşap Konutlarında Cephe Bezemeleri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul.

Haskan, M. N., 2001, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, C:1, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Kurtuluş, İ. H., 2003, “Dünden Bugüne Bağlarbaşı, Altunizade ve Kısıklı’daki Kültür Mirasımız”, *Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs 2003 Bildiriler*, C:1, Üsküdar Belediyesi Çamlıca Eğitim Merkezi, İstanbul, s.382-409.

Üsküdar Belediyesi, 2008, *Bir Ulu Rüyaıı Görenler Şehri Üsküdar*, Tarihi Mirası Koruma Dizisi I, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, Yayın No:20, İstanbul.

Structural Prevention Methods of Industrial Wooden Elements in New Buildings 'Düzce Teknopark Project'

ABSTRACT

According to the demand of sustainable ecological buildings all over the world, use of wooden based materials by the structures is increasing. The wood industry in Middle Europe, Scandinavia, North America or Japan developed some new methods for production and standardization for wood based products, so that the wooden structures can be more competitive against concrete and steel structures. The preservation of wood starts by planning the structures. The basic idea of structural protection is to interrupt the contact of wooden elements with water. If the contact is unavoidable, that the water should be diverted as quickly as possible. The surfaces should be kept always dry with the help of air circulation. This measurement prevents the swelling, cracking or twisting of wooden elements, so that life span is extended. Studying the traditional buildings shows us that structural prevention has been already used. The structural prevention and successful detailing raise the life time of the wooden elements.

In 'Düzce Teknopark Project', we use laminated wood as structural material of the façade. The construction will begin in 2014 and after finishing, this building will be the first (+) energy house in Turkey. We used consciously wood in our futuristic design, to set accents and show the capacity of this fantastic material. Also wood is a suitable material for the organic shapes. In full paper the structural prevention of wooden materials are explained in detail.

Yeni Yapılarda Endüstriyel Ahşap Malzemenin Tasarımsal Koruma Yöntemleri "Düzce Teknopark Projesi"

Barış ÇOKCAN*

Sürdürülebilir ekolojik yapıların dünyada gösterdiği gelişime paralel olarak binalarda kullanılan ahşap malzeme oranı da artmaktadır. Aynı zamanda Orta Avrupa, İskandinavya, Kuzey Amerika ve Japonya'da büyüyen yapısal ahşap sektörü, her geçen gün geliştirilen yeni standardizasyon yöntemleri ve teknolojik ahşap ürünleri ile beton ve çelik

yapılara karşı daha fazla rekabet gücüne kavuşmaktadır. Bu ülkelerde orman stoklarının artması ve ahşabın endüstri için önemli bir kaynak olarak görülmesi de bu bağlamda umutları artırmaktadır. Birçok yapıda kullanılan ahşap kaplama malzemelerinin yanı sıra yapının taşıyıcı sistemleri de (kolon ve kirişler) ahşap veya lamine ahşaptan inşa edilmektedir. Berlin'de 2007 senesinde bitişik düzen-

*Yüksek Mimar Barış ÇOKCAN, Viyana Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Ahşap Mühendisliği ve Mukavemet Kürsüsü; II Architects int — Mimarlık Ofisi; Ulusal Ahşap Birliği, cокcan@2architects-int.com

de yapılmış 7 katlı apartman binası ve Londra'da inşa edilen 9 katlı bir apartmanın taşıyıcı sistemi de ahşaptır. 1993 senesinde Japonya'nın Odate şehrinde yapılan beyzbol stadyumunun 178 metre açıklığa sahip taşıyıcı sistemi, yöresel sedir ağacından inşa edilmiştir. Bu mühendislik harikası yapılar, betonarme ve çelik sistemler ile rekabet etmekte ve ahşap yapıların sayısı her geçen gün artmaktadır. Ahşap, mimarların gözünde nostaljik ve rustik malzeme imajından kurtulup modern ve teknolojik bir malzeme imajına kavuşmaktadır.

Ahşabın doğal, sürdürülebilir ve geri dönüşümü en kolay malzemelerden biri olması, bu rekabeti destekleyen en önemli özellikleridir. Ahşabın geri dönüşüm özelliğini kaybetmemek için, ahşap yapıların koruma yöntemleri arasında kimyasal malzemeler (*kimyasal koruyucular, empenye maddeleri vb.*) son çare olarak düşünülmektedir. Ancak ahşabın özellikle rutubetli ortamlarda böceklenmesi veya çürüdüğü aşikârdır. Bu olumsuz etkilere karşı, özellikle 1970'li yıllardan 90'ların sonuna kadar, kimyasal koruyucular ahşap malzeme üzerine sıkça tatbik edilmiş; ancak bu yöntemlerin ekolojik ve ekonomik açıdan zararlarına yol açtığı görülmüştür. Az denenmiş kimyasal ürünlerin belli periyodlarla ahşap yüzeyler üzerine uygulanmasının, hem bakım maliyetini artırdığı hem de suya maruz kalan elemanlarda bozulmalara engel olmadığı saptanmıştır. Bu bilgi birikiminin ışığında, ahşap korumacılığı günümüzde farklı bir boyuta taşınmaktadır.

Ahşap koruma, mimari tasarım ile başlamakta; doğal olarak bilindik kimyasal malzemeler ile desteklenmektedir.

Ancak tasarımsal koruma sayesinde, sadece kimyasal malzemelerin kullanıldığı yöntemlere nazaran ahşap ömrü uzamakta ve periyodik bakım süreleri azalmaktadır. Ayrıca gelişen çevre bilinci ile kullanılan koruyucu malzemelerin çevreye verdiği tahribat daha iyi incelenmekte ve doğal ürünler kullanılmaktadır.

Aslında tasarımsal koruma yöntemleri, çağımızın yeni bir buluşu değildir. Geleneksel yapılar göz önüne alındığında; tasarımsal çözümlerin tarih boyunca kullanıldığı, bu yapıların yüzyıllardan beri bozulmadan ayakta kaldığı ve dış etkenlere maruz kalan elemanların daha geç yaşlandığı görülmektedir. Doğru tasarımsal çözümlerle ahşap yapılar, periyodik bakım süreleri de uzatılarak bakımdan geçmeden uzun yıllar ayakta kalabilmektedir.

Proje aşamasında ortaya çıkarılan çözümler, detaylandırma ve malzeme seçimleri ile desteklenip ahşap yapıların korunması sağlanmaktadır.

Tasarımsal ve yapısal koruma yönteminin ana fikri: ahşap elemanların su ile temasını kesmek ve suyun, bu elemanların yüzeyinden olabildiğince çabuk uzaklaşmasını sağlamaktır. Böylelikle ahşabın şişmesi, dönmesi ve çatlamasının önüne geçilerek malzemenin ömrü uzatılmaktadır. Ayrıca nemden kaynaklanan çürüme ve böceklenmenin de önüne geçilmektedir.

Tasarımsal korumanın adımları:

1. Ağaç Kesimi - Muhafaza,
2. Ağacın İşlenmesi,
3. Sınıflandırma ve Kalite Kontrol,
4. Yer Seçimi,
5. Ağaç Cinsi Seçimi ve Mimari Detaylandırma olarak sıralanabilir.

1. Ağaç Kesimi- Muhafaza

Ahşabın korunması ve dayanımının artırılması, ağacın kesimi ile başlamaktadır. Uzun yıllar önce, yapıda kullanılan ahşabın belli yöntemler ile daha dayanıklı olacağı ortaya çıkmıştır.

M.Ö. 3500 yıllarında, doğru dönemde (sonbahar-kış) kesilen ağaçların, mekanik özelliklerinin daha iyi, çürüme, yangın ve böceklenmeye karşı daha dayanıklı olduğu; ayrıca bunlarda dönme ve genişlemenin daha az görüldüğü bilinmekteydi.

Ağacın, kesim sonrasında doğru muhafaza edilmesi ve ani ıslanma - kuruma döngülerine karşı tedbir alınması gerekmektedir. Tomrukların, kesimden sonra uzun süre toprağa temas edecek biçimde kesim yerinde bırakılmaması şarttır. Tomruklar kurutulma ve işleme alanına hızlıca sevk edilmeli; ancak kesim alanında bir süre kalması gerekiyorsa mutlaka tomrukların altına takozlar konularak toprakla teması kesilmelidir. Tomrukların ani şekilde ıslanması, böceklenme riskini artıracaktır. Ayrıca ağaç kabuğu, çabuk kurumayı engellemek için anında soyulmamalı ve işleme alanına gelene kadar üzerinde bırakılmalıdır.

2. Ağacın İşlenmesi

Günümüzde ahşabın yapı sektöründe yoğun kullanıldığı ülkelerde, işlenmesine yönelik standartlar geliştirilmiştir. Kullanılacak alanlara göre ahşaplar farklı ebat ve yöntemlerle kesilmekte ve kurutulmaktadır. Yapısal ahşabın kesim ve rendelenmesinden sonra nem oranı, %7-15 aralığında olmalıdır. Ahşabın yaşam ömrünü uzatan en etkili yöntem, doğal ve mekanik kurutma yöntemleri ile içerisindeki nem oranını düşürmektir. Bu şekilde yapıda kullanılan ahşap, yaşam süresi boyunca sağlıklı bir şekilde

nem depolama kapasitesine kavuşmakta ve burkulmalar azalmaktadır.

Ağaçlar üç şekilde işlenmektedir:

1-Tomruklar, çok ince tabakalar halinde dairesel veya dilimlenerek kesilmekte; kontrplak ve kaplama malzemeleri üretilmektedir.

2-Tomruklar, çeşitli ebatlarda kesilerek kereste haline getirilmektedir.

3-Tüm bu işlemlerden arta kalan malzemeler ise, yonga levha, lif levha vb. endüstrilerde hammadde olarak kullanılmakta ve tekrar işlenmektedir.

Ahşabın kalitesi ve kullanım alanları, belli parametreler ile belirlenmiştir. EUROCODE 5 ve DIN standartlarında, inşaatta kullanılan yapısal ahşabın budak, nem, yoğunluk gibi özellikleri belli kriterler ile sınırlandırılmıştır. Bu sınıflandırma şekli, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı işlenmektedir.

3. Sınıflandırma ve Kalite Kontrol

Ahşap; homojen olmayan doğal yapısı, cinsi ve yetiştirme şartlarına göre farklı özgül ağırlık değerlerine sahip olup çok değişken mukavemet özellikleri göstermektedir. Sınıflandırma işlemi, ormanda başlamaktadır. Ağaç cinsi, gövde kalınlığı ve kullanım alanına göre kesim sırasında ilk sınıflandırma gerçekleştirilmektedir. Bu noktada tomruklar, ahşabın sadece dış görünümü ile ilgili doğal kusurlarına göre ayrılmaktadır: budak oranı, çürüklük, reaksiyon odunu oluşumu ve ekzantrik öz gibi.

Ayrıca öz odun ve diri odun oranına göre de sınıflandırma işlemi yapılmaktadır. Bu oranlar, her ülkede farklı değerler içermektedir. Örnek vermek gerekirse kayın ağacının kırmızı renkteki öz odunu, tomruk çapının %50'sini geçmesi durumunda, B veya C Kalite olarak sınıflandırılmaktadır.

Daha sonraki aşamalarda tomruklar işlendikçe sınıflandırma kriterleri de detaylanmaktadır. Budaklar, daha ayrıntılı incelenmekte; lif yönü ve burkulmaları, yıllık halkaların kalınlıkları saptanmaktadır. Yapısal ahşap kullanımındaki en önemli sınıflandırma kriteri ise ahşabın özgül ağırlığı ve mukavemet gücüdür.

Yapısal ahşabın statik modellemesi yapılırken, kullanılan ağacın cinsinin yanı sıra kalite sınıfının özellikleri de bilinmelidir. Günümüzde ağaçların sınıflandırılması 1-4 arasında ve yaygın görsel metotlarla yapılmaktadır. Bu yöntem, ahşabın statik hesaplarının yapılması esnasında kullanılan güvenlik payının yüksek olması anlamına gelmektedir. Görsel olarak yapılan sınıflandırma ve bu sınıflandırmaya dayanan eleman kesitleri ile uygulama esnasında %20'ye varan malzeme kaybı yaşanmaktadır. Yapısal elemanların kesitlerinin gereğinden büyük olması, görsellik ve işlevsellik açısından da büyük bir dezavantaj teşkil etmektedir.

Ahşabın daha homojen yapı malzemeleri olan çelik ve betona karşı rekabet gücünü artırmak, yukarıda belirtilen kayıpları en aza indirmek ve daha ekonomik hale getirmek için, sınıflandırma işlemi mekanik olarak yapılmaktadır. Büyük ahşap üreticileri, 1970'li yıllardan bu yana mekanik sınıflandırma yapan üretim makineleri kullanmaktadır. Bu makineler; optik lazer ölçümleri ve titreşim yöntemleri ile malzeme özelliklerini saptamaktadır. Ayrıca özgül ağırlık ve budak oranları için de özel röntgen cihazları ve kameralar kullanılmaktadır. Sınıflandırma yapan bu makine parkurlarında kullanılacak kriterler ve saptama yöntemleri, belli normlarda belirtilmektedir (EN-14081-4'te olduğu gibi).

4. Yer Seçimi

Yapının arsa içerisindeki konumu, çatı formu, saçak boyu ve ana rüzgâr yönlerine göre cephe büyüklüklerinin belirlenmesi gibi basit tasarımsal yöntemler ile yapının iklim şartlarından etkilenmesi belli ölçülerde kontrol altına alınmaktadır. Özellikle yer seçimi konusunda başarılı olan tarihî ahşap yapıların uzun süre ayakta kaldığı görülmektedir.

Bina için, arsa içerisinde korunaklı ve az rüzgâr alan noktaların seçilmesi tasarımın ilk adımıdır. Büyük ve engebeli alanlarda bu tercihi yapmak daha kolay olacaktır. İkinci tasarım tedbiri; yapıların rüzgâr yönüne bakan cephelerinin küçük tutulması, büyük cephe alanlarının ise yeterince geniş ve uzun saçaklar ile korunmasıdır. Üçüncü tedbir, ahşap yapıları bitişik nizam ve yakın yapılaşma ile korumaktır. Büyük şehirlerde bu tür oluşumlar bazen zorunluluk olarak önümüze çıkmaktadır. Bitişik nizam yapıların cephe alanlarının küçük olması, suya maruz kalan yüzeylerin de az olması anlamını taşımaktadır. Ancak bu tür yapılarda da komşu bina ile bitişen duvarın yapımı son derece titiz detaylandırma çalışmalarını gerektirmektedir.

Ahşap yapıları korumanın bir diğer yolu da bina çevresine yerleştirilecek bitki örtüsüdür. Bina çevresinde yer alan ağaçların çoğu zaman yapıları dış etkenlerden başarı ile korudukları ve iklimsel aşınmaya karşı bir tedbir oldukları ortaya çıkmaktadır. Ancak ağaç ve bitkilerin büyümesi belli bir zaman aldığından, korumaya etkileri de yıllar sonra görülmektedir.

Yaşam alanlarının daha geniş olduğu eski dönemlerde, seyrek yapılaşmaya bağlı olarak yukarıda belirtilen tedbirle-

rin alınması daha kolay olmaktadır. Ancak günümüzde gerek ağşabın işlenmesinin standardize edilmiş olması gerekse teknik detaylandırma bilgisi ile bu noktalarda ortaya çıkan eksiklikler rahatça giderilebilmektedir.

5. AĞaç Cinsi Seçimi - Mimari Detaylandırma

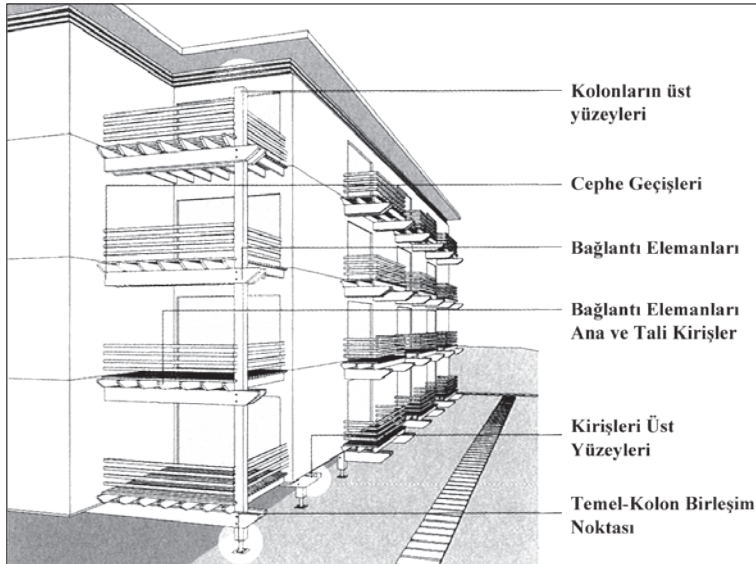
Yapısal ağşap kullanımında yüzyıllar boyunca elde edilen deneyimlere göre hangi ağşap türünün yapının hangi noktalarında kullanılması gerektiği bilinmektedir. Ülkemizde yapılarda kullanılan belli başlı ağaç türlerinin özellikleri ve kullanım alanları Tablo 1’de verilmektedir.

Günümüzde nakliye imkânlarının son derece gelişmiş olmasından dolayı sadece yöresel ağaçları kullanma zorunluluğu ortadan kalkmıştır; dünyanın her bölgesinden farklı ağaç türleri pazarlanmaktadır. Ancak ana hedef, ağşabın ekolojik ve sürdürülebilir bir yapılanma içerisinde yer bulmasıdır. Bu pencereden bakıldığında, bölgesel ağaçların ya-

pılarda kullanılması hem karbondioksit salınımı hem de sera gazı etkisi yapan gazların daha az tüketilmesi adına faydalı olacaktır.

İyi mekanik özelliklere sahip, mukavemet gücü yüksek ağşabın yapıda kullanılacağı alanların doğru belirlenmesi, yapı elemanlarının odun anizotropisine ve yıllık halkalarına göre şekillendirilmesi, yapı çevresinin nem oranına uygun neme sahip ağşapların kullanılması, farklı cins ağaçların nem depolama özelliklerine dikkat edilmesi, doğru malzeme seçimi için önemli kriterler arasında yer almaktadır.

Kaliteli ve doğru cins ağşabın doğru amaçlar doğrultusunda kullanılması, ağşabın uzun ömürlü olması için tek başına yeterli olmayabilir. AĞşabın dayanımını artıran ve kimyasal malzemelerin yapı içerisinde kullanımını azaltan en önemli faktörlerden biri: “mimari detaylandırma”dır. Burada tasarımcı ve uygulayıcılara son derece önemli görevler düşmektedir.

Sekil 1. Yapının hassas noktalarını gösteren şema

Tablo 1. Bazı ağaç türlerinin özellikleri ve kullanım alanları

	Ortalama Özgül Ağırlık g/cm ³ / 20°C	Boyutsal Mukavemet	Su Kaybında Radyal Küçülme % sel %1 nem oranı d.	Su Kaybında Teğet Küçülme % sel %1 nem oranı d.	Mantara Karşı Doğal Dayanım	Konakdelen'e Karşı Doğal Dayanım	Demir Pasından Etkileşim	Çimento Nüfuzu ile Bozulma	Kullanım Alanları
LADİN (PICEA)	0,47	İyi	0,16	0,32	4	SO	Yok	Yok	TS, D, AÜ, E
ÇAM (PINUS)	0,52	Orta	0,16	0,32	3-4	SO	Yok	Yok	TS, D, AÜ
KARAÇAM (LARIX)	0,59	İyi	0,16	0,32	3	SO	Az	Var	TS, D, M, E
GÖKNAR (ABIES)	0,47	İyi	0,16	0,32	4	SO	v/y	Yok	TS, E, D, AÜ
KAYIN (FAGUS SYLVATICA)	0,69	Orta	0,2	0,4	5	-	Yok	Var	TS, A, E, M, AÜ
MEŞE / (QUERCUS)	0,67	Az	0,16	0,32	2	-	Var	Az	S, O, D, M, E
1- Çok Dayanıklı	S	Savunmasız		AÜ	Ahşap Ürünleri için Yaygın -MDF, OSB, Kontrplak vs.				
2- Dayanıklı	SO	Öz Odunu da		D	Dış Yüzey Pencere ve Kapı Doğraması				
3- Orta Derece Dayanıklı		Savunmasız		E	Emprenye Edilerek Dış Yüzeylerde Kullanılabilir				
4- Az Dayanıklı	v/y	Yeterli Veri Yok		M	Mobilya ve Donanım				
5- Dayanıksız				O	Organizmalara Karşı Yüksek Dayanım				
				A	Aşınmaya Karşı Yüksek Dayanım				
				TS	Yapısal Ahşap				

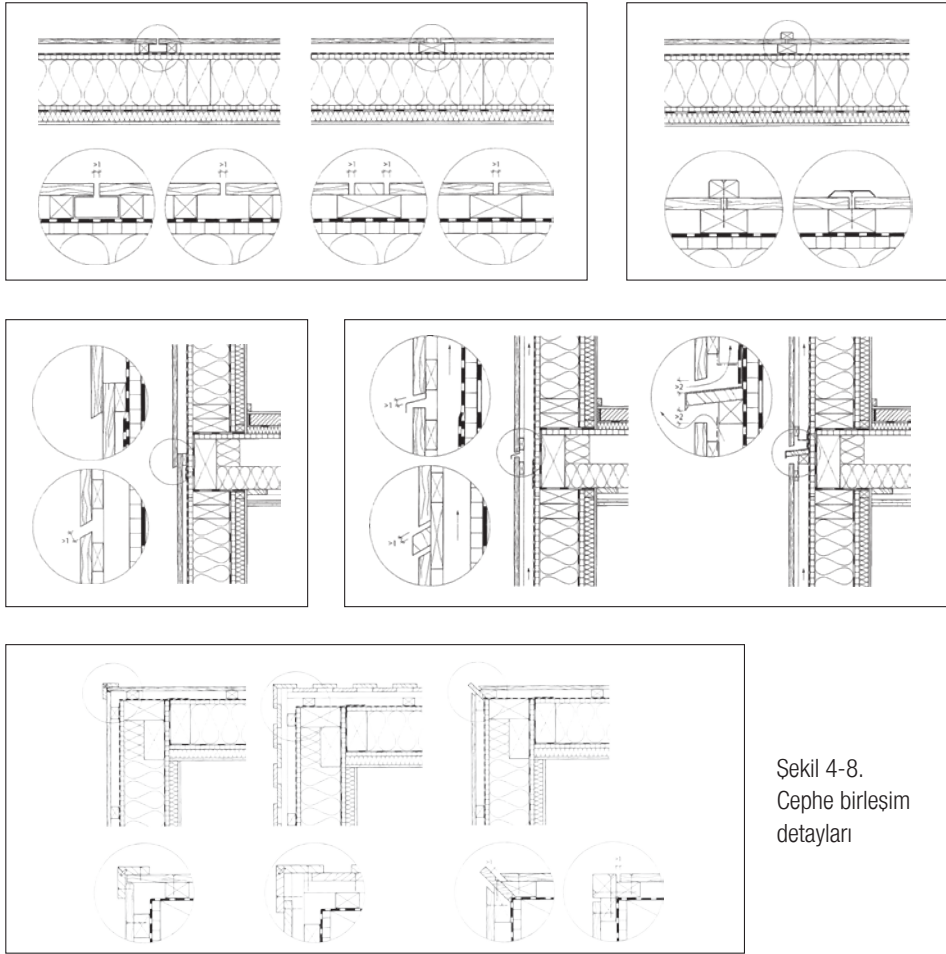
Mimari detaylandırmanın ana prensibi; suyu ahşap malzemelerden olabildiğince uzak tutmak, su alan elemanların üzerinden de suyun birikmeden akmasını sağlamaktır. Ayrıca yağmur veya kar gibi doğal etkilere maruz kalan yüzeylerin bir an önce kurumması ve kullanılan ahşap malzemenin tekrar doğal nem oranına dönmesi sağlanmalıdır.

a.) Yapının temelinden başlayacak olursak, ahşap kolon ve dikmelerin betonarme veya taş temel ile ilişkisinin

kesilmesi gerekmektedir. Bu nedenle düşey ahşap taşıyıcılar, yerden sıçrayan suya karşı tedbir amacıyla zeminden en az 30cm yüksekten başlatılmalıdır. Duvar ile ahşap arasında izolasyon bandı kullanılması; varsa çelik bağlantı elemanlarının, su biriktirmeyecek şekilde tasarlanması gerekmektedir (Şekil 2, 3).

b.) Dış cephe balkon döşemelerini taşıyan kirişlerin üst yüzeyleri için özel önlemler alınmalıdır. Bu yüzeylerde su birikmesi ihtimaline karşı yüzeyler az

Sekil 4-8.
Cephe birleşim
detayları

e.) Kolon - kiriş bağlantı noktaları da aynı özenle detaylandırılmalıdır. Bu nedenle yapının taşıyıcı sistem özelliğine göre özel metal birleşim levhaları tasarlanabilir. Bu levhaların, özellikle dış mekânlarda kullanılacak olanlarının, galvanizli metal veya paslanmaz çelikten oluşturulmaları gerekmektedir. Ayrıca suyun bağlantı deliklerine girmesi veya bu deliklerde toplanması önlenmelidir. Dış mekânlarda kullanılacak ahşap cinsinin de metal pasına karşı dayanıklı olması şarttır.

f.) Cephe yüzeyindeki son kritik nokta, kolon ve kirişlerin cepheyi delerek yapı içerisine geçtikleri noktalardır. Bu tarz bağlantıların gerekli olduğu yapılar da, hem ısı hem de su yalıtımına dikkat edilmelidir. Cephe kaplama malzemesi ile ahşap elemanların arasında gerekli büyüklükte derzler bırakılmalıdır.

Ahşap lata ve kalasların cephe kaplama malzemesi olarak kullanıldığı yapılarda ön plana çıkan detaylandırma yöntemleri ise Şekil 4-8'de karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

Resim 2. Saçağın dar olması nedeniyle cephede oluşan hasar

Avrupa’da, ahşap; cephe kaplama malzemesi olarak kullanıldığında, su tahliyesini kolaylaştırmak ve çürümelerin önüne geçmek amacıyla duvar yalıtım yüzeyi ile ahşap kaplama malzemesi arasında boşluk bırakılmaktadır. Bu sayede iki malzeme arasında su birikmemektedir. Ayrıca hava sirkülasyonuna imkân tanınmakta; oluşturulan baca etkisiyle arka yüzeylerin sürekli kuru tutulması sağlanmaktadır. Bu uygulamanın bir başka olumlu yönü, bozulan veya çürüyen tahtaların alt duvara ve yalıtım örtüsüne zarar vermeden kolayca değiştirilebilmesidir.

Cephe yüzeyinde kullanılan latalar arasında oluşturulan detay çözümleri yine aynı örnek şemalarda görülmektedir. Tahtalar arasında kullanılan malzemenin kalınlığı ile orantılı derz aralıkları bırakılmalıdır. Bu derzler, döşeme yönüne göre hem dikey hem de yatay yönde oluşturulmalıdır. Örnek vermek gerekirse yatay yönde dizilen tahtaların dikey yönde oluşturacakları derzin en az 1cm olması tavsiye edilir. Aksi takdirde kısa süre içerisinde tahtalarda dönme ve çürümeler gözlenecektir.

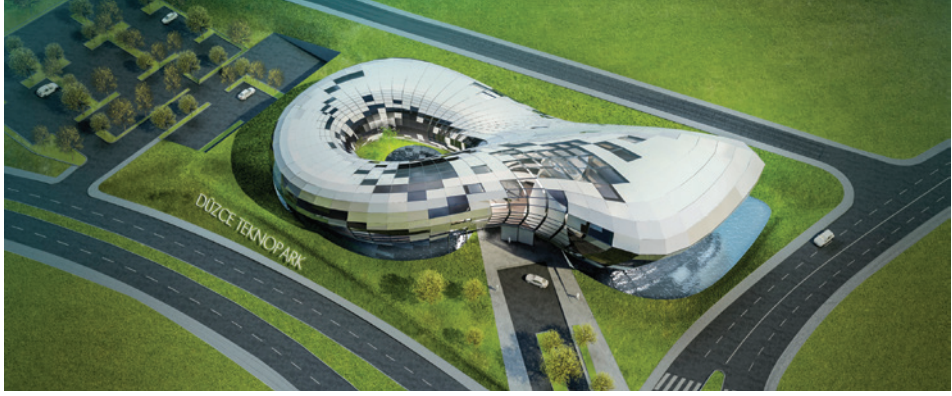
Derz aralıklarının sac profil ile kaplanması halinde, profil arkasından havalandırmaya imkân tanınması; sayet

ahşap ile kapatılması durumunda da bağlantı vidalarının doğru malzemeden seçilmesi gereklidir. Yapının köşe noktalarında da tahtaların diziliş şekline göre derzler oluşturulmalıdır. Bu derzler, diğer yüzey örneklerinde olduğu gibi, ahşap latalar veya sac ile kapatılabilir. Cephe yüzeyinde tahtaların üst üste binmesi durumunda, alt kenarın minimum %15 eğimle kesilmesi gerekir.

Ahşap cephe yüzeyleri, tasarımsal olarak üst kattan alt kata doğru kademeli şekilde içeri çekilmek suretiyle de gerçekleştirilebilir. Ayrıca geniş saçaklar, ahşabın korunması için en etkili koruma yöntemlerinden biridir. Resim 2’de saçak genişliğinin cephe üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir.

Düzce Teknopark Projesi ve Tasarımsal Ahşap Koruma Yöntemleri

Türkiye’nin ilk organik şekline sahip (+) enerji binası olarak tasarlanan Düzce Teknopark Projesi’nin inşaatına 2013 yılında başlanacaktır. Binanın dış strüktüründe Türkiye şartları için sıradışı bir malzeme olan lamine ahşap kullanılmaktadır. Türkiye için örnek bir yapı teşkil etmesini istediğimiz bu simgesel anıt binanın projesi 18 ay içerisinde tamamlanmıştır. Yapının komplike olmasının

Resim 3. Düzce Teknopark

Resim 4. AĞsap kabuk

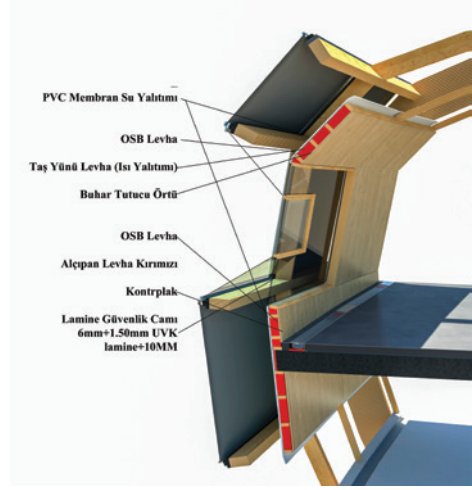
dan kaynaklanan bu süreç, Türkiye’de görmeye alıştığımız kısa projelendirme süreçlerinin oldukça üzerinde kalmaktadır. Binanın dış çeperi bilimin, akademik endüstriyel araştırmaların sonsuzluğuna dikkati çekmek istemektedir. Bu bağlamda sonsuzluk sembolü (∞) üçüncü boyuta taşınarak binanın organik kabuğu şekillendirilmiştir (Resim 3).

Yapının ana taşıyıcı sistemi betonarmedir. Ancak organik dış kabuğun tasarımı ve statik modellenmesi sırasında çelik, betonarme ve ağsap olmak üzere üç farklı malzeme üzerinde düşünülmüştür. Sonuçta hem Düzce şehrinin önemli bir gelir kaynağı olan orman ürünlerine dikkati çekmek hem de sıcak atmosferli doğal mekânlar yaratmak

için, tasarımcı tarafından ahşap kullanılmasına karar verilmiştir. Yüksekliği 20 metreye ulaşan fuaye mekânında ahşap, ziyaretçileri etkilemesi açısından bilinçli olarak tercih edilmiştir (Resim 4). Bu mekânda geçilen açıklıklar 40 metreye ulaştığından, bunların özellikle betonarme elemanların makul kesit ölçüleri ile geçilmesi neredeyse imkânsızdır. Ayrıca, ahşap malzemenin özellikle eğrisel formlarda çelik ve betona göre daha seri ve ekonomik olarak üretildiği bilinmektedir. Çeligin yangın performansının da ahşaba göre daha düşük olduğu göz önüne alınacak olursa ahşap, en avantajlı malzeme olarak ön plana çıkmaktadır.

Fuaye alanında, 40 metrelik açıklık ahşap lamine kirişler ile geçilmektedir. Ahşap, kabuk strüktürünün yanında cephe kaplama elemanlarının tüm katmanlarında da kullanılmaktadır. Hiçbiri standart bir forma sahip olmayan bu elemanlar, fabrikada üretilip strüktürün arasına inşaat sahasında monte edilecektir. Cephede, ahşaptan yapılacak kaplama malzemesi olarak OSB levhalar kullanılacaktır. İki levha arasında ısı yalıtımını sağlamak ve yapının enerji kaybını minimuma indirmek için, 24cm kalınlığında taşyünü kullanılmaktadır. OSB levhalarının iç mekânlara bakan yüzüne, görselliği sağlamak adına mazgal üstü kontrplak yerleştirilecektir (Resim 5).

Cephede kullanılan tüm ahşap elemanların sudan korunması ve çürümelerinin engellenmesi için farklı tedbirler alınmıştır. Lamine ahşap strüktürün en zayıf ve su temasına maruz kalacağı en hassas bölge, lamine elemanların beto-

Resim 5. Cephe detayı

narne bodrum duvarı ile birleştiği noktadır. İki malzeme çelik bağlantı levhası ile birbirinden koparılmakta; aralarında yaklaşık 20cm boşluk bırakılmaktadır. Böylelikle bodrum duvarından veya dış göletten kaynaklanabilecek kapiler nemin ahşap strüktürü etkilemesi engellenmektedir.

Bu tedbirlere ek olarak, OSB levhasının dış yüzü PVC bazlı bir yalıtım membranı ile kaplanmaktadır. Lamine ahşap taşıyıcıyı da içine alan yalıtım katmanı, pencere dogramalarının bulunduğu noktalarda özel detay çözümü ile tam bir yalıtım sağlamaktadır. Su yalıtım katmanı ile dış cam ve beton paneller arasında, içeri sızan suların rahatlıkla akıp gideceği 10cm'lik bir boşluk yaratılmıştır. Böylelikle iki katman arasında su tahliyesi kolaylaştırılmaktadır. Ayrıca iki katman arasında oluşan boşlukta oluşacak baca etkisi de bu yüzeylerin çabuk kurummasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ambrozy, H. G., Giertlová, Z., 2005, *Planungshandbuch Holzwerkstoffe Technologie - Konstruktion - Anwendung*, Springer-Verlag, Germany.

Colling F., 2000, *Lernen aus Schäden im Holzbau: Ursachen, Vermeidung, Beispiele*, DGfH, Münih.

Guttman E., Schober K., 2010, *Fassaden aus Holz*, Pro Holz, Viyana, Avusturya, s.13-17; 59-69; 84; 88-91; 110-111; 118-119.

Herzog, T., Natterer, J., Schweitzer, R., Volz, M., Hauser, G., Winter, W., 2003, *Holzbau Atlas 2*, Birkhäuser, Basel, İsviçre, s.60-63; 91.

Holzforschung Austria, TU Wien - Institut für Tragwerkslehre und Ingenieurholzbau, TU Graz - Institut für Stahlbau, Holzbau und Flächentragwerkslehre und Institut für Hoch- und Industriebau Mehrgeschossiger Holzbau, s.99-102.

Restoration Project of 'Bahariye Mevlevi House'

ABSTRACT

Bahariye Mevlevi House in Eyüp district of Istanbul was studied during the 'Survey - Reconstitution - Restoration and Landscape Design Project' contract which is awarded by the Directorate for the Protection of Historical Environment under Istanbul Metropolitan Municipality in 2005.

The whole work focused on the analytical studies based on the research about the historical background of the building complex. Two significant historical periods were determined to lead the reconstitution proposals according to the data obtained from the old archives. The 1st Period mentions between 1877-1910 and the 2nd Period refers to 1910-1925. The restoration and reconstruction project was prepared depending on the 2nd Period's features.

It was planned to refunction the building complex as an 'Institute and Museum on Waqf and Sufism Culture'. This paper includes general information about the research and documentation phases of the project for the reconstruction of this building complex. The reconstruction work has been already finished and buildings are being reused.

Bahariye Mevlevihanesi Restorasyon Projesi ve Uygulama Sorunları

Engin BİNOĞUL, Nergiz BİNOĞUL*

"Eyüp Bahariye Mevlevihanesi Rölöve Restitüsyon Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi" işine, 17.06.2005 tarihinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü'nce açılan bir ihale sonucunda başlanmıştır.

İstanbul'da kurulan beş mevlevihaneden biri olan Bahariye Mevlevihanesi, 1622'de Ohrili Hüseyin Paşa'nın, günümüzde Çırağan Sarayı'nın bulunduğu yerde inşa ettirdiği Beşiktaş Mevlevihanesi'nin devamıdır. Beşiktaş Mevlevihanesi, 1622-1867 tarihleri arasında kesintisiz olarak faaliyetini sürdürmüştür; 1867'de Sultan Abdülaziz'in eski sarayın yerine yenisini yaptırmak istemesi üze-

rine yıktırılarak önce Fındıklı'daki Karacehennem İbrahim Paşa'nın konağına, ardından da 1871'de Maçka'daki yeni binasına taşınmıştır. 1874'te Maçka'daki bu yapı da yıktırılmış ve yerine, halen İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kullanımında olan kışla yaptırılmıştır. Bunun üzerine mevlevihane, önce geçici olarak Eyüp'ün Bahariye kıyısındaki Hattap Emini Mustafa ve Hüseyin Efendi'ye ait yalılara taşınmış; 1877'de aynı kıyıda, bir zamanlar Bahariye Kasrı'nın bulunduğu alanda faaliyete geçmiş ve 1925'e kadar işlevini sürdürmüştür.

Mevlevi olan Sultan V. Mehmed Reşad tarafından 1909-10 yıllarında yenilenen Bahariye Mevlevihanesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar ayakta ka-

*Yüksek Mimar Engin BİNOĞUL, Yüksek Mimar Nergiz BİNOĞUL, ebinogul@aol.com

Resim 1. Süleymaniye Kütüphanesi, Ord.Prof.Dr. A. Süheyl Ünver Arşivi'nden I. Dönem'e ait bir fotoğraf

Resim 2. Alman Arkeoloji Enstitüsü arşivinden I. Dönem'i gösteren bir fotoğraf

Resim 3. Alman Arkeoloji Enstitüsü arşivinden I. Dönem'i gösteren bir fotoğraf

labilmiş; 1925'te tekkelerin kapatılması üzerine son şeyhin varisleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Hazine arasında uzun süren bir davaya konu olmuştur. Bu arada semahane-türbe binası 1935'te Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yıktırılmış; harem binası 1939'da yanmış, geriye kalan binalar ise 1968'de davayı kazanan varisler tarafından birtakım sanayicilere satılmıştır. Cümle kapısı, selâmlık ve diğer birimler, 1970'te yıktırılmıştır. 1986'da Haliç Çevre Düzenleme Projesi kapsamına alınan mevlevihane arsası yeşil alana dönüştürülmüş, bahçede bulunan pek çok kıymetli mezar taşı tahrip edilmiştir. Günümüzde Bahariye Mevlevihanesi'nden kalan tek birim, evvelce tuğla deposu olarak kullanılan mescittir.

Bahariye Mevlevihanesi, kuruluşundan tekkelerin kapatıldığı 1925'e uzanan zaman dilimi içinde yapılan ufak onarımların yanı sıra, 1877 ve 1910'da iki kapsamlı inşaat süreci geçirmiştir. 1877'de yapılan binalardan semahane ve harem 1910'da esaslı onarım ve tadilat geçirmiş; cümle kapısı, selâmlık, mescit ve diğer bölümler ise bu tarihte yeniden inşa edilmiştir. Bu iki aşama tarafımızdan I. Dönem (1877) ve II. Dönem (1910) olarak adlandırılmıştır. Mevlevihaneyi oluşturan yapıların veri teşkil eden mimari özellikleri ve zaman içinde geçirmiş oldukları değişimler de bu iki aşama çerçevesinde ele alınmıştır.

I. Dönem'e ait (1877-1910) görsel belgeler, çeşitli arşivlerden temin edi-

Resim 4. IRCICA (Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri) arşivinden I. Dönem'i gösteren bir fotoğraf

Resim 5. IRCICA (Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri) arşivinden I. Dönem'i gösteren bir fotoğraf

len, II. Abdülhamid döneminin (1876-1909) sonlarına ait fotoğraflardır (Resim 1-5).

Fotoğraflarda görülen iki katlı yapı, II. Dönem'de konumunu ve boyutlarını korumuş olan semahane; en gerideki üç katlı yapı ise II. Dönem'de yeri ve boyutları değiştirilmeden selâmlık olarak kullanılan, son katı yıkılmış haremdir (Resim 2, 5).

Bu yapıların paralelinde, muhtemelen tek katlı ve kırma çatılı, birbirine eklemli bir mekânlar dizisi uzanmaktadır. Bu kütlelerin; dedegân hücreleri, mevlevihanenin asıl mutfağı (matbah-ı şerif), harem mutfağı, dervişlere ve hareme ait hamam birimleri, odunluk-kömürlük ve ardiye türünden mekânları içerdiği düşünülmektedir. Bu yapıların plan ve cephe düzeni anlaşılammaktadır. Rıhtım boyunca, üstte madeni parmaklıklar olan alçak bir moloz taş duvar uzanmakta; ancak harem binasından sonra, arsa sınırına kadar sadece yüksek bir moloz taş duvar devam etmektedir.

Alana yandan girişi sağlayan cümle kapısının kârgir ve dikdörtgen cepheli olduğu söylenebilir (Resim 6-8). Cümle kapısı, II. Dönem'de ortadan kaldırılmıştır. İki katlı ve kırma çatılı ahşap

semahanede görülen farklar şunlardır:

- Güney yönündeki çıkmalar, I. Dönem'de payandalarla taşınmaktadır.
- Pencereler basık kemerlidir.
- Kuzey cephesinin sol (batı) kesiminde, üst kattaki kadınlar mahfiline geçit veren kapı I. Dönem'de sağda yer almaktadır.

□ Ancak, inşaatı yapan Nerses Kalfa'nın alacaklarını tahsil etmek için yazdığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan dilekçesinden, semahanenin ana giriş kapısının önünde çatılı, camlı bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır.

□ II. Dönem fotoğraflarında görülen semahane girişlerinin önündeki sundurmaları kuşatan camekânlar, I. Dönem'e ait fotoğraflarda görünmemektedir.

□ Zemin kattaki mahfillerin batı kanadı kısmen kadınlar mahfili olarak, üst kattaki mahfillerin batı kanadı ise erkek seyircilere mahsus "züvvar maksuresi" olarak kullanılmaktadır.

II. Dönem'e ilişkin haritalardan, harem binasının I. Dönem'deki konum ve boyutları (22.50x22.50m) da tespit edilebilmektedir. Yapının I. Dönem cephe özellikleri (güney/Haliç ve batı cephe-leri), Resim 1-5'te görülmektedir. Ahşap

Resim 6, 7, 8. Cümle kapısını gösteren eski fotoğraflar

yapı üç katlı ve kırma çatılıdır. Bu dönemde selamlık olarak kullanılan son (ikinci) kat, II. Dönem'de iptal edilerek arsanın batı kesimine tek katlı bağımsız bir selamlık binası inşa edilmiştir. Yatayda enli kat silmeleriyle bölünmüş cephelerde, I. Dönem'de geleneğe uygun boyutlarda (yaklaşık 0.85x1.70m) çok sayıda pencere sıralanmaktadır. II. Dönem'de bunlar iptal edilerek yerine boyut ve ayrıntıları farklı, sınırlı sayıda pencerenin yerleştirildiği tespit edilmiştir.

Arka (kuzey) cephesinin batı kesiminde var olduğunu düşündüğümüz merdivenin I. Dönem'de özellikle 2. kata (selamlık katına) hizmet ettiği tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra, batı (semahane) ve doğu (harem bahçesi) yönlerinde -II. Dönem'de olduğu gibi- birer girişin bulunduğu varsayılmaktadır. Haliç (güney) cephesinde iki girintili / üç çıkmalı bir düzen vardır. Fotoğraflardan, çıkmalarda her katta üçer pencere olduğu görülmektedir. Yapının plan şemasını aydınlatacak herhangi bir belge bulunmamaktadır. Cephe kon-

turları ve dönemin diğer ahşap konutlarında gözlenen mimari özelliklerden hareketle, Haliç (kuzey) cephesindeki girintilerin gerisinde, cepheye dik (kuzey-güney doğrultusunda) birer sofanın uzandığı; doğu ve batı cephesindeki girişlerin, bunları izleyen sofalara ve çeşitli boyutlardaki odaların da bu sofalara bağlandığı düşünülebilir.

Haliç kıyısındaki semahane ve harem binalarının gerisinde, arsanın kuzey kesiminde uzanan girintili çıkıntılı kütlelerin içinde yer alması gereken diğer bölümler (dedegân hücreleri, mevlevihanenin asıl mutfağı / matbah-ı şerif, harem hamamı, dervişlere ve hareme ait hamam birimleri, odunluk-kömürlük vs.) eski fotoğraflardan tespit edilebilmektedir (Resim 2, 3). Gerek I. Dönem'i gösteren fotoğraflardan gerekse aynı döneme ilişkin belgelerden, mevlevihanenin mimari programı içinde bulunması muhtemel mescit biriminin varlığı ve mimarisi belirlenmemektedir.

Yapı grubunun mimari özelliklerini yorumlamada, Prof. Dr. M. Baha Tan-

Mevlevihaneyi oluşturan yapıların II. Dönem'deki (1910-1925) dağılımı, eski harita, fotoğraf ve belgelerden yorumlanabilmektedir (Resim 9-11; Şekil 1-7):

Resim 9.
İstanbul Arkeoloji
Müzeleri - Eski
Eserler Encümeni
Fotoğraf Arşivi'nden,
yapının II.
Dönem'ini gösteren
bir fotoğraf

Resim 10. İstanbul Arkeoloji Müzeleri - Eski Eserler Encümeni Fotoğraf Arşivi'nden, yapının II. Dönem'ini gösteren bir fotoğraf

man'ın "İstanbul Tekkelerinin Mimari Özellikleri" başlıklı doktora tezi kapsamında görüştüğü, mevlevihanenin kurucusu ve ilk postnişini Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi'nin kızı Destine Sinem ile yeğeni olan son postnişin Şeyh Selman Tüzün'ün aktardığı bilgiler de yardımcı olmuştur.

Arsanın kuzeybatı köşesinde, bugün mevcut olmayan Mevlevihane Çıkma- zı'nın sonunda (güney ucunda) cümle kapısı yer almaktadır. Cümle kapısının

soluna (doğu yönüne) mescit bitişmekte; mescitten sonra 18 dedegân hücresi doğu-batı doğrultusunda, aynı çatı altında sıralanmaktadır. Batıdan doğuya doğru; mescitten sonra bir geçit, 3 dedegân hücresi, ikinci bir geçit ve kalan 15 dedegân hücresinin bulunduğu, yukarıda anılan sözlü aktarımlarla tespit edilmiştir. Yine bu aktarımlara göre, hücrelerin bahçe (güney) cephesi boyunca, ahşap dikmeli bir sundurma uzanmakta; hücrelerin arkasında, kuzey yönündeki bah-

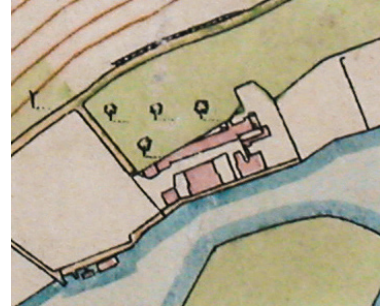

Resim 11. İstanbul Büyükşehir Belediyesi - Atatürk Kitaplığı Fotoğraf Arşivi'nde bulunan 11.07.1961 tarihli hava fotoğrafı

(Bu hava fotoğrafında, mevlevihanenin arsa sınırları ve henüz mevcut olan selamlık ve mescit binaları, dedegân hücrelerinin ayakta olan bir parçasına ait beşik çatı, helâlara ait olduğu tahmin edilen diğer bir yapı parçasının beşik çatısı ve hazire seçilebilmektedir.)

Şekil 1

Şekil 2

çe duvarıyla hücreler arasındaki alanda helalar bulunmaktaydı.

Arsanın Haliç kıyısı boyunca, cümle kapısının karşısında tek katlı selamlık, bunun doğusunda iki katlı semahane, en doğuda da iki katlı harem binaları bağımsız olarak yer almaktadır. Söz konusu üç yapının önünde moloz taş örgülü dar bir rıhtım, bunun gerisinde alçak bir parapet ve kârgir babalara oturan madeni parmaklıklı bir bahçe duvarı uzanmaktadır. Bu duvarın üzerinde, üç tane giriş yer alır. Harem binasının doğu yönünde, arsanın sınırına kadar uzanan alçak bir moloz taş duvar mevcuttur. Bu duvar üzerinde de bir de kapı bulunmaktadır.

Mevlevihane kompleksi içinde, hakkında nisbeten en az bilgi ve görsel belge bulunan kısım, arsanın kuzeydoğu kesimini işgal eden (haremin arkasında kalan) ve matbah-ı şerifi, dedegân hamamını, harem mutfagını ve harem hamamını içeren kanattır. Yamaç tarafından çekilen fotoğrafta söz konusu mekân grubuna ait batı cephesinin bir kısmı ve bu kanadı hareme bağlayan geçit görülmektedir (Resim 9). Bu kanadın yaklaşık boyutları ve yukarıda sözü edilen harem bağlantısı, Şekil 2 ve 3'ten tespit edilmektedir.

Bu kanadın ortasında, batı-doğu doğrultusunda bir avlu uzanmakta; bu

Şekil 3

Şekil 4

Şekil 5

Şekil 6

Şekil 1-6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi - Atatürk Kitaplığı'nda bulunan, 20. yüzyılın ilk çeyreğine ait haritalar

avlunun, harem binasına yakın olan Haliç (güney) yönünde, bir geçitle bu binaya bağlanan harem mutfağı ve harem hamamı; avlunun kuzey yönünde de, yemek pişirme mekânının yanı sıra somathane¹, sema talim alanı ve “çilekeş canlar”² koğuşunu barındıran matbah-ı şerif ile dedegân hamamı yer almaktadır.

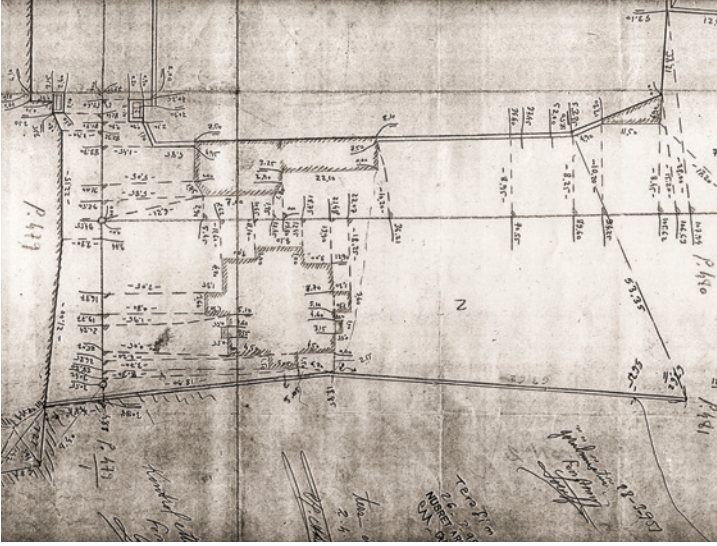
Sözlü kaynaklardan, Haliç kıyısındaki “selamlık - semahane - harem” grubuyla kuzeydeki yapı dizisi arasında kalan alanın; fiskiyeli havuzu, semahanenin

dogusundaki kameriyesi ve çeşitli meyve ve ağaçlarıyla düzenlenmiş bir iç bahçe olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca harem binasının arkasında (kuzey yönünde) nisbeten ufak boyutlu bir harem bahçesinin bulunduğu, haremın doğu (Kağıthane) yönündeki arka bahçede de inek ahırının yer aldığı anlaşılmaktadır.

Yapılan analitik çalışmalardan elde edilen veriler ve özellikle semahane ve harem olarak adlandırılan yapıların zaman içinde geçirdiği değişimi belirleyen

¹Mevlevî terminolojisinde yemekhane mekânına verilen ad.

²Mevlevî terminolojisinde “çile” tabir edilen 1001 günlük hizmet süresini tamamlamış dervişlere verilen ad.

Şekil 7. Eyüp
Kadastro
Müdürlüğü'nden
alınan 1951
tarihli kroki

restitüsyon çalışmaları sonucunda, restorasyon projesi son dönem restitüsyonu doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu proje, II. Dönem olarak tanımladığımız zaman dilimine ait restitüsyona göre yapılan bir rekonstrüksiyon önerisidir.

Bahariye Mevlevihanesi'nin, yine mevlevihane olarak kullanımının yanında Vakıf ve Tasavvuf Kültürü Araştırma Enstitüsü ve Müzesi olarak işlevlendirilmesi uygun görülmüştür. Yapı topluluğu, alınan kullanım kararı doğrultusunda projelendirilmiştir.

Bahariye Mevlevihanesi'nin yer aldığı parselin, öncelikle sınırlandırılarak Haliç Sahil Şeridi Düzenlemesi alanından çıkarılması ve Araştırma Merkezi'ne ait giriş ve çıkışların kontrollü olduğu bir alana dönüştürülmesi amacıyla, eski fotoğ-

raflarda tespit edilen yükseklikte bir taş duvarla sınırları çevrelenmiştir. Komşu parsellerin de, güvenlik, servis ve otopark alanı olarak alana katılması düşünülmüştür. Alana, mevlevihanenin orijinal kapısı olan cümle kapısından girilmektedir. Cümle kapısı ile birlikte, selamlık, semahane, harem, mescit, dedegân hücreleri, matbah-ı şerif, harem mutfağı, dedegân hamamı, harem hamamı ve teknik birimler projelendirilmiştir.

İnşaat uygulamasına, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü'nce başlanmış ve uygulama esnasında, koordinasyon eksiklikleri nedeniyle idare, müteahhit ve müellif ekseninde oluşan bazı olumsuzluklara rağmen yapıların rekonstrüksiyonu tamamlanmış ve kullanıma açılmıştır.

